P 52/46

P 52/46.
~~A 1849~~

POMNIKI

PRAW SŁOWIAŃSKICH.

ANTIQUISSIMA

MONUMENTA

JURIS SLOVENICI

EDIDIT

ANDREAS KUCHARSKI

MAGISTER DD. ET AA. LL., PROFESSOR ET BIBLIOTHECARIUS VARSAVIENSIS GYMNASII LESNENSIS, MEMBRUM SOCIETATIS ANTIQUITATUM HALENSIS.

VARSAVIAE

1838.

AELTESTE

DENKMÄHLER

DER SLOWENISCHEN RECHTE

HERAUSGEGEBEN

VON ANDREAS KUCHARSKI

MAGISTER DD. ET AA. LL. PROFESSOR UND BIBLIOTHEKÄR AM LESCHNAËR GYMNASIO ZU WARSCHAU, WIRKL. MITGLIED DES THÜRINGISCH SÄCHSISCHEN VEREINS ZUR ERFORSCHUNG DER VATERLÄNDISCHEN ALTERTHÜMER IN HALLE.

WARSCHAU

1838.

Mit Genehmigung der Censur.

ПАМЯТНИКИ

СЛОВЯНСКИХЪ ЗАКОНОВЪ.

ДРЕВНѢЙШІЯ

ПАМЯТНИКИ

СЛОВЯНСКАГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

изданныя

АНДРЕЕМЪ КУХАРСКИМЪ

Магистромъ Наукъ и Изящныхъ Искуствъ, Профессоромъ и Бібл. Варш. Гимнасіи *на Лешнѣ*, Членомъ Общества Изыскателей Народныхъ Древностей въ Галлѣ.

ВАРШАВА

1838.

NAJDAWNIEJSZE

POMNIKI

PRAWODAWSTWA SŁOWIAŃSKIEGO

WYDAŁ

ANDRZEJ KUCHARSKI

MAGISTER NAUK I SZTUK PIĘKNYCH, PROFESSOR I BIBLIOTEKARZ WARSZAWSKIEGO GIMNAZYUM NA LESZNIE, CZŁONEK TOWARZYSTWA BADACZÓW STAROŻYTNOŚCI NARODOWYCH W HALLI.

WARSZAWA

1838.

Za pozwoleniem Cenzury Rządowéj.

W WARSZAWIE W DRUKARNI PRZY ULICY DŁUGIEJ № 591.

2022605726

PRZEMOWA.

I.

Chociaż Prawda Ruska wielokrotnie jest drukowana w Rossyi podług różnych Rękopisów; umieściłem ją przecież w Zbiorze moim na czele, jako najdawniejszy Pomnik Prawodawstwa Słowiańskiego, ażeby upowszechnić jéj znajomość u innych Słowian i u cudzoziemców. W tym celu wybrałem najlepsze wydanie sporządzone podług najdawniejszego Rękopisu przez K. Kałajdowicza w dziele p. t. *Рускія Достопамятности издаваемыя Обществомъ Исторіи и Древностей Россійскихъ. Часть I. Москва* 8vo. Lecz ponieważ nie każdemu, chcącemu poznać pierwotwór słowiański, znane są głoski rossyjskie; przydałem więc obok tenże sam pierwotwór głoskami łacińskiemi. Żadnego atoli narodu słowiańskiego z pomiędzy używających głosek łacińskich, ortografii przyjąć nie mogłem. Sławny Szlecer drukując swego Nestora, użył ortografii Polskiéj. Z powodu jednakże głosek *c*, *s*, *z*,

*

i złożonych *ch*, *cz*, *sz*, używanych przez różnych Słowian do wyrażenia brzmień różnych, wcale jéj przyjąć nie mogłem. Najstosowniejszą zdawała się ortografija czeska: lecz i ta ma swoje osobliwości, których nie można zatrzymać, chcąc ją do powszechnego użycia Słowian zastosować. Takiemi np. są: głoska *ch*; głoska *g*, w znaczeniu spółgłoski *j*, i *j* w znaczeniu długiéj samogłoski *í*. — Przymuszony przeto byłem utworzyć sobie nową ortografiją Łacińsko-słowiańską, któraby najlepiéj wszystkich Słowian potrzebom i życzeniom odpowiadała. Wszakże nie chciałem tworzyć liter nowych: bo nietylko że źle między łacińskiemi odbijają, ale nawet zbyt, nieprzywykłe do nich oko, razą swoją nowością. Wprowadzać do alfabetu łacińskiego nowe głoski jest to tworzyć nowy alfabet. Przestałem więc na przydaniu tylko pewnych znaków do głosek łacińskich w guście Europejskim i zgodnie z wnioskami różnych uczonych Słowian, których ortografije częściowo w różnych dyalektach oddawna się używają. W téj mierze starałem się postępować z największą analogiją.

Ponieważ kodeks Ruskiéj Prawdy umieszczony w Zbiorze moim, znacznie się różni co do porządku paragrafów od Ruskiéj Prawdy wydanéj przez Rakowieckiego; dogadza-

jąc przeto Miłośnikom Słowiańszczyzny chcącym dwie te redakcye z sobą porównywać, przydałem obok paragrafów mojéj Prawdy, paragrafy Prawdy Rakowieckiego. — Umieszczone po tak wydrukowanéj Prawdzie Waryanty, wziąłem także z Kałajdowicza i przydałem tylko obok przekład ich Polski.

Tłomaczenie Niemieckie Ruskiéj Prawdy wzięte z dzieła *Eversa* p. t. Das Aelteste Recht der Russen. Dorpat 1826. 8vo.

II.

Zakonnik Serbski znajduje się dotąd w trzech Rękopisach opisanych przez Szaffarzyka w *Wiener Jahrbücher der Literatur* w Tomie 53. Styczeń — Marz. 1831 pod Nro 116, 117 i 118. Gdy dowiedzioną jest rzeczą, że Rękopis opisany przez Szaffarzyka pod Nro 118 a drukowany przez Raicza w Historyi Narodów słowiańskich, jest najfałszywszy; gdy Rkps Nro 117 w części tylko i błędnie w Latopisie Serbskim z r. 1828 Cz. 3cia str. 44—62 jest umieszczony; Rkpis zaś Nro 118, wcale dotąd nie jest drukowany; śmiało więc powiedzieć można: że *Zakonnik* w Zbiorze moim drukowany pod Nro 117 jest pierwszym Praw Serbskich wydaniem prawdziwém i zupełném.

Porównywając atoli Rkpis Nro 116 z r. 1390 z Rękopisem przezemnie wydanym Nro 117 z r. 1700 spostrzegamy: że język pierwszego daleko jest starszy; w drugim zaś znajduje się wiele praw nieobjętych pierwszym. Szaffarzyk w *Starożytnościach* swoich obiecuje nam wydać ten najdawniejszy Rkps Zakonnika, i wtenczas będziemy mieli wszyscy przyjemność porównywać obadwa Rkpsy pod względem językowym.

Kopija wierzytelna Rkpsu 117 z r. 1700, podług któréj niniejsze wydanie wygotowane zostało, sporządzona była przez P. Szaffarzyka z przekładem niemieckim i z uwagami dla użytku P. Maciejowskiego przy układaniu jego Historyi Prawa Słowiańskiego. Wszakże gdy w wielu miejscach rękopisu nie było sensu, dostrzegł późniéj Szaffarzyk, że karty w nim były poprzekładane. Nastąpił zatem inny udzielony mi porządek paragrafów. A przeto text Zakonnika Serbskiego w moim Zbiorze, opatrzony jest aż potrójną w niektórych miejscach liczbą paragrafów. Pierwsza oznacza prawdziwe paragrafy dawnego kopisty, druga w nawijasie fałszywe. Umieściłem je na żądanie P. Maciejowskiego dla łatwiejszego znalezienia cytacyj w jego Historyi Praw Słow. trzecia oznacza Segment albo artykuł prawa przezemnie przypisana. — Tenże sam pierwo-

twór łacińskiemi głoskami drukując, użyłem tejże co w Ruskiéj Prawdzie ortografii. Waryanty ułożyłem po rusku i po polsku podług Niemieckich uwag Szaffarzyka i przydałem przekład Szaffarzyka Niemiecki z uwagami, dla jednostajności redakcyi z Ruską Prawdą.

III.

Prawa Czeskie przepisane zostały z Rękopisów i przejrzane staraniem i pracą P. Hanky Bibliotekarza Narodowego Muzeum w Pradze. Gdzie się te Rękopisy znajdują, pisze Jungmann w swojéj Historyi Liter. Czeskiéj. str. 54 a mianowicie 1) o Prawie Ziemskiém mówi pod Nro 54, 2) o Wykładzie na Prawo Ziemskie pod Nro 53. 3) o Postępowaniu Sądowém (Rzad, *Ordo)* str. 56 Nro 61. — Pierwszego i trzeciego Pomnika załączyłem stary przekład Łaciński nadesłany P. Maciejowskiemu także przez P. Hankę.

Dla jednostajności w redakcyi odmieniłem starą ortografiją Czeską pierwotworów na nową łacińsko-słowiańską, jakiéj użyłem w Ruskiéj Prawdzie i Zakonniku Serbskim. Nie tak tu bowiem idzie o poznanie staréj ortografii czeskiéj, skąd inąd dobrze znanéj, jako ra-

czéj o ułatwienie wszystkim Słowianom czytania i rozumienia starych Pomników Prawa.

Najdawniejsze *Statuta Polskie* może późniéj dla użytku Słowian w osobnym wydam Tomie. Tymczasem zaś mający chęć obeznania się z niemi, mogą z łatwością nabyć wydania ich Polskiego p. t. Księgi Ustaw Polskich i Mazowieckich. Wilno 1824 4to, i Łacińskiego p. t. Jus Polonicum Ed. J. V. Bandtke Varsaviae 1831 8vo.

w Warszawie dnia 30 Listopada 1837 roku.

Andrzéj Kucharski.

Głoski	ODPOWIADAJĄ					
Łac.-Sł.	Cyryl.	Jlliryj.	Kroat.	Kraiń.	Czes.	Polsk.
ħ	х	h	h	h	ch	ch
ç	ч	cs	ch	zh	ć	cz
ş	ш	sc	sh	ſh	ss. ś	sz
ẓ	ж	x	s	sh	ź	ż
c	ц	c	cz	z	c	c
s	с	s	sz	ſ	s	s
z	з	z	z	s	z	z
ŕ	рь	—	—	—	ŕ	rz

Uwaga. Wymawianie czeskiego i polskiego *r* miękkiego (ŕ, rz) różni się od wymawiana рь ruskiego. Wszakże natura obudwu tych r miękkich jest jedna i taż sama.

Apostrof oznacza Ruskie ъ czyli krótkie e Polskie w brzmieniu do ściśnionego (é) podobne.

OBJAŚNIENIE SKRÓCEŃ
W SKAZÓWCE RZECZY I WYRAZÓW.

Ç. p. Çeske prawa.
Ç. ŕ. Çeský řad.
Ç. w. Çeský wykład.
R. Ruska Prawda.
S. Serbsky Zakonnik.

ПРАВДА РУСКАЯ.

PRAWDA RUSKAJA.

I. a.

ПРАВДА РОУСЬСКАЯ.

СОУДЪ ЯРОСЛАВЛЬ ВОЛОДИМИРИЦА 1016 г.

По Синодальному списку 1282 *г.*

1. 1. Ажъ оубьіеть моужь моужа, то мьстити братоу браша, любо отцю, любо сыноу, любо брашочадоу [1]), любо брашню [2]) сынови; ожели не боудеть кто іего мьстя, то положити за головоу 80 гривенъ, аче боудеть Княжь моужь, или Тивоуна Княжя. Ачели боудеть Роусинъ, любо гридь [3]), любо коупецъ [4]) любо Тивоунъ бояреск ъ [5]), любо Мечникъ, любо Изгои, любо Словенинъ, то 40 гривенъ положити зань.

2. 2. По [6]) Ярославѣ же пакы съвъкоупивъшеся сынове іего: Изяславъ, Святославъ, Всеволодъ и моужи ихъ; Къспячько [7]), Перенѣгъ, Никифоръ, и ошложиша оубиіениіе за головоу; иъ коупами ся выкоупати [8]), а ино все, якоже Ярославъ соудилъ, шакоже и сынове іего оуставиша.

О оубиистві.

3. 3. Аже кто оубиіеть Княжя моужа въ разбои, а головника не ищють [9]) то вирьвноую [10]) плашити въ чьіеиже вьрви голова лежить,

I. b.

PRAWDA RUSSKAJA.

SUD JAROSŁAWL WOŁODIMIRICA 1016 G.

Po Sinodalnomu spisku 1282 G.

1. Aż ub'jeť muż muża, to mstiti bratu brata, lubo otcju, lubo synu, lubo bratoçadu [1]), lubo bratnju [2]) synowi; ozeli ne budeť kto jego mstja, to położiti za gołowu 80 griwen, açe budeť knjaż muż, ili Tiwuna Knjazja. Açeli budeť Rusin, lubo griď, [3]) lubo kupec [4]) lubo Tiwun bojaresk, [5]) lubo Mečnik, lubo Izgoj, lubo Słowenin, to 40 griwen położiti zań. 1.

2. Po [6]) Jarosławje że paky s'w'kupiwsesja synowe jego: Izjasław, Swiatosław, Wsewołod i muzi ih: K'sujačko, [7]) Perenjeg, Nikifor, i otłozisa ubijenije za gołowu, n' kunami sja wykupati [8]), a ino wse, jakoże Jarosław sudił, takoże i synowe jego ustawisa. 2.

O ubijstwje.

3. Aże kto ubijet Kniazja muża w'razboi, a gołownika ne isçjuť [9]) to wirwnuju [10]) płatiti, w'çjéjże 3.

то 80 [11]) гривенъ; паки людинъ, то сорокъ гривенъ.

4. Которая [12]) ли вьрвь начнеть платити дикоую вироу, колико [13]) лѣтъ заплатять тоу вироу, занеже безъ головника имъ платити [14]); боудетьли головникъ ихъ въ вьрви, то зане к нимъ прикладываіеть, тогоже дѣля имъ помогати головникоу, любо си дикоую вироу. Нъ сплатити имъ въ обчі 40 гривенъ, а головничьство, а то самомоу головникоу, а въ 40 гривенъ іемоу заплатити из дроужины свою часть. Но оже боудеть оубилъ или въ свадѣ, или въ пироу явлено, тъ тако іемоу платіти по вьрви [15]) лыцѣ, иже ся прикладываіеть вирою.

Оже станеть без вины на разабои.

4. 5. Боудеть ли сталъ на разбои безъ всякоя свады, то за разбоиника людьіе не платять нъ выдадять и всего [16]) съ женою и съ дѣтьми на потокъ, а на разграбленіе.

6. Аже кто не вложиться въ дикоую вироу, томоу людьіе не помагають, нъ самъ плашить.

А се покони [17]) вирьнии.

5. 7. А се покони вирнии были при Ярославѣ: Вирьникоу взяти 7 вѣдеръ солодоу на недѣлю, оже овьнъ, любо полоть, или 2 ногатѣ, а въ среду коуна [18]), оже сыръ, а въ пятничю такоже; а коуръ по двоіе на день, а хлѣбовъ 7 на недѣлю, а пшена 7 оубороковъ, а гороxоу 7 оубороковъ, а соли 7 голважень: тосто [19]) Вирникоу съ отрокомъ; а кони 4, ко-

w'rwi gołowa leżiť, to 80 [11]) griwen; paky ludin, to sorok griwen.

4. Kotoraja [12]) li w'rw načneť płatiti dikuju wiru, koliko [13]) let zapłatjať tu wiru, zaneže bez gołownika im płatiti; [14]) budeť li gołownik iħ w'w'rwi, to zane k'nim prikładywajeť, togoże djela im pomogati gołowniku, lubo si dikuju wiru. N' spłatiti im w'obči 40 griwen a gołownięstwo, a to samomu gołowniku a w' 40 griwen jemu zapłatiti iz druziny swoju časť. No oże budeť ubił ili w'swadje, ili w'piru jawleno, t' ako jemu płatiti po w'rwi [15]) nynje, iże sja prikładywajeť wiroju.

Oże staneť bez winy na razaboi.

5. Budeť li stał na razboi bez wsjakoja swady, to 4.
za razbojnika luďje ne płatjať n'wydadjať i wsego [16]) s'ženoju i s'djeťmi na potok, a na razgrablenije.

6. Aže kto ne włoziťsja w'dikuju wiru, tomu luďje ne pomagajuť, n' sam płatiť.

A se pokoni [17]) wiŕnii.

7. A se pokoni wirnii byli pri Jarosławje: Wiŕ- 5.
niku wzjati 7 wjeder sołodu na nedjelu, oże own, lubo połoť, ili 2 nogatje, a w'sredu kuna [18]), oże syr, a w'pjatnicju takoże; a kur po dwoje na deń, a ħljebow 7 na nedjelu, a pšena 7 uborokow, a gorohu 7 uborokow, a soli 7 gołważeń: toto [19]) wiŕniku s'otrokom; a koni 4, konem na rot suti ow's.

немъ на ротъ соуди овьсъ. Вирникоу 8 гривенъ, а 10 коунъ перекладьная, а Метелникоу [20]) 12 векши а [21]) съсадная гривна.

О вирахъ [22]).

6. 8. Аже боудетъ вира въ 80 гривенъ, то Вирникоу 16 гривенъ, и 10 коунъ и 12 вѣкше; а переди [23]) съсадная гривна, а за головоу 3 гривны.

О Княжи отроцѣ.

7. 9. Аже въ Княжи отроцѣ, или въ конюсѣ, или въ поварѣ, то 40 гривенъ; а за Тиоунъ за огнищныи, и за конюшии, то 80 гривенъ; а въ сельскомъ Тиоунѣ въ Княжи, или в раштинѣмь, то 12 гривнѣ; а за рядовича 5 гривенъ, такоже и за бояроскъ.

О ремьствьницѣ.

8. 10. А [24]) за ремьствьника и за ремьствьни-
9. цю, то 12 гривне; а за смерди и холопъ 5 гривенъ; а за робоу 6 гривенъ; а за кормилца [25]) 12 гривенъ и за кормилицю, хотя си боуди холопъ или роба.

[26]) Оже съвержетъ виpоу.

10. 11. А оже съвержетъ виру тъ гривна коунъ съмешная отрокоу, а кто и [27]) кльпалъ, а томоу даши дроугоую гривноу, а от виры [28]) помоченаго 9 коунъ.

12. Искавше ли послоуха [29]) и не налѣзоуть, а истьца начьнетъ головою клепаши, то ти [30]) имъ правьдоу желѣзо. Такоже и въ всѣхъ тя-

Wirniku 8 griwen, a 10 kun perekładnaja, a Melniku [20]) 12 weksi a [21]) s'sadnaja griwna.

O wirah [22]).

8. Aże budeť wira w' 80 griwen, to Wirniku 16 griwen, i 10 kun i 12 wjekse; a peredi [23]) s'sadnaja griwna, a za gołowu 3 griwny. 6.

O Knjazi otrocje.

9. Aże w'Knjazi otrocje, ili w'konjusje, ili w'powarje, to 40 griwen; a za Tiun za ognisčnyj, i za konjusij, to 80 griwen; a w'selskom Tiunje w'Knjazi, ili w'ratajnjem, to 12 griwnje; a za rjadowiça 5 griwen, takoże i za bojaresk. 7.

O rem'stw'nicje.

10. A [24]) za remstwnika i za remstwnicju, to 12 griwne; a za smerdi i ħołop 5 griwen; a za robu 6 griwen; a za kormilca [25]) 12 griwen i za kormilicju, ħotja si budi ħołop ili roba. 8. 9.

[26]) Oże s'werzeť wiru.

11. A oże s'werzeť wiru, t' griwna kun s'metnaja otroku, a kto i [27]) kl'pał, a tomu dati druguju griwnu, o ot'wiry [28]) pomoçenago 9 kun. 10.

12. Iskawse li posłuha [29]) i ne nalezuť, a isťca nacneť gołowoju klepati, to ti [30]) im prawdu żelezo. Takoże i w'wsjeh tjazah, i w tatbje, i w poklepje,

жахь, и въ татбѣ, и въ поклепѣ, оже не боудеть [31]) лица, тъ тогда дати іемоу [32]) желею изнѣволѣ до полоугривны золота. Ажели мьнѣ, то на водоу, оли до двою гривноу; аже мьнѣ то ротѣ ити іемоу по своѣ коуны [33]).

Оже кто оударить мечемь.

11. 13. Аже кто оударить мечемь, не вынезъ іего, или роукоятью, то 12 гривне продаже за обидоу; ожели вынезъ [34]) мьчь, а не оутнеть, то гривноу коунъ. Аже кто кого оударить батогомь, любо чашею, любо рогомь, любо тылѣснию, то 12 гривнѣ; не тьрпя ли противоу томоу, оударить [35]) мечемь, то вины іемоу в томь нѣтоуть.

14. Ащели оутнеть роукоу и отпадеть роука, или оусъхнеть, или нога, или око, или [36]) не оутьнеть, тъ полъвиры [37]), 20 гривенъ, а тому за вѣкъ [38]) 10 гривенъ. Аже пьрьсть оутьнеть кыилюбо, то 3 гривны продаже, а самому гривна коунъ.

Оже придеть кръвавъ моужь.

12. 15. Оже придеть кръвавъ моуже [39]) на дворъ, или синь, то видока іемоу не искати, нъ платити іемоу продажю 3 гривны; или не боудеть на немъ знамения, то привести іемоу видокъ слово противоу слова, а кто боудеть началъ, томоу платити 60 коунъ. Ачеже и кръвавъ придеть, или боудеть самъ почалъ, а выстоупять послоуси, то то іемоу за платежъ, оже и били.

oże ne budeť [31]) lica, ť togda dati jemu [32]) żelezo iznjewolje do poługriwny zołota. Aże li m'nje, to na wodu, oli do dwoju grywnu; aże m'nje, to rotje iti jemu po swoje kuny [33]).

Oże kto udariť meçem.

13. Aże kto udariť meçem, ne wynez jego, ili 11.
rukojaťju, to 12 griwne prodaże za obidu; oże li wynez [34]) meç a ne utneť, to griwnu kun. Aże kto kogo udariť batogom, lubo çaseju, lubo rogom, lubo tylesniju, to 12 griwnje; ne ťrpja li protiwu tomu, udariť [35]) meçem, to winy jemu w'tom njetuť.

14. Asçeli utneť ruku i otpadeť ruka, ili ušhneť, ili noga, ili oko, ili [36]) ne uťneť, ť połwiry, [37]) 20 griwen, a tomu za wiek [38]) 10 griwen. Aże p'rsť uťneť kyjlubo, to 3 griwny prodaże, a samomu griwna kun.

Oże prideť kr'waw muż.

15. Oże prideť kr'waw muże [39]) na dwor, ili syn, 12.
to widoka jemu ne iskati, n' płatiti jemu prodażju 3 griwny; ili ne budeť na nem znamenija, to priwesti jemu widok słowo protiwu słowa, a kto budeť naçał, tomu płatiti 60 kun. Açeże i kr'waw prideť, ili budeť poçał, a wystupjať posłusi, to to jemu za płatez, oże ji bili.

13. 16. Аже оударить мечемь, а не оутнеть [40]) на смерть, то 3 гривны, а самомоу гривна за раноу, оже лѣчебноіе; потьнеть ли на смерть, то вира. Или пьхнеть моужь моужа, любо к собѣ, любо от себѣ, любо по [41]) лицю оударить, или жердью оударить, а видока два выведоуть, то 3 гривны продаже. Оже боудеть Варягъ или Колбягъ, тъ полная видока вывести, и идета на ротоу.

О челядѣхъ.

14. 17. Аже челядинъ съкрыіется, а закличють и на търгоу, а за три дьни не выведоуть іего, а познаіети [42]) и третии [43]) день, тъ свои челядинъ пояти, а ономоу платити 3 гривны продаже.

Оже кто въсядеть на чюжь конь.

15. 18. А оже кто въсядеть на чюжь конь не пра-
16. шавъ, то 3 [44]) гривны. Аче кто конь погоубіть, или ороужиіе, или портъ, а заповѣсть на търгоу, и послѣдь познаіеть въ своіемъ городѣ, своіе іемоу лицемъ взяти, а за обидоу платити іемоу 3 гривны.

19. Аже кто познаіеть своіе, что боудеть погоубилъ, или оукрадено оу него что, или конь или портъ, или скотина, то не рьци: се моіе, нъ поиди на сводъ: кдѣ іеси възялъ? съведитеся, кто боудеть виноватъ, на того татьба снидеть; тъгда онъ своіе възметь, а что боудеть съ нимъ погыбло, тоже [45]) іемоу начнеть платити.

16. Aże udariť meçem, a ne utneť [40]) na smerť, 13.
to 3 griwny, a samomu griwna za ranu, oże leçebnoje; poťneť li na smerť to wira. Ili pňneť muż muża, lubo k'sobje, lubo ot sebje, lubo po [41]) licju udariť, ili żerdju udariť, a widoka dwa wyweduť, to 3 griwny prodaże. Oże budeť Warjag, ili Kolbjag, t'połnaja widoka wywesti, i ideta na rotu.

O çeladjeh.

17. Aże çeladin s'kryjeť sja, a zakliçjuť i na 14.
t'rgu, a za tri dni ne wyweduť jego, a poznajeti [42]) i tretij [43]) deń, t' swoj çeladin pojati, a onomu płatiti 3 griwny prodaże.

Oże kto w'sjadeť na çjuż koń.

18. A oże kto w'sjadeť na çjuż koń ne prasaw, 15.
to 3 [44]) griwny. Açe kto koń pogubiť, ili orużije, 16.
ili port, a zapowjesť na t'rgu, i posljeď poznajeť w'swojem gorodje, swoje jemu licem wzjati, a za obidu płatiti jemu 3 griwny.

19. Aże kto poznajeť swoje, çto budeť pogubił, ili ukradeno u nego çto, ili koń, ili port, ili skotina, to ne ŕci: se moje, n' pojdi na swod: kdje jesi w'zjał? s'wedite sja, kto budeť winowat, na togo taťba snideť; t'gda on swoje w'zmeť, a çto budeť s'nim pogybło, toże [45]) jemu naçneť płatiti.

17. 20. Аже боудеть коневыи тать, а выдати Кнѧзю на потокъ; пакы ли боудеть клѣтьныи тать, то 3 гривны платити іемоу.

О сводѣ.

18. 21. А оже боудеть во одиномъ городѣ, то ити истьцю до конца того свода; боудеть ли съводъ по землямъ, то ити іемоу до третьяго свода, а [16]) что боудеть лице, то томоу платити третьіемоу, платити коунами за лице. А съ лицемь ити до конца сводоу, а истьчю жьдати прока; а кдѣ снидеть на конечняго, то томоу все платити и продажю.

О татьбѣ.

19. 22. Пакы ли боудеть что татебно коупилъ въ тьргоу, или конь, или пьртъ, или скотиноу, то выведеть свободьна моужа два, или Мытника; аже начнеть не знати оу кого коупилъ, то ити по немь тѣмь видокомъ на тьргоу на ротоу, а истьцю своіе лице взяти; а что с нимь погыбло, а того іемоу желѣти, а ономоу желѣти своихъ коунъ, зане незнаіеть оу кого коупивъ. Познаіет ли на долзѣ оу кого купивъ, то своіе коуны възметь, и семоу платити [17]) что оу него погыбло, а Кнѧзю продажю.

О челядинѣ.

20. 23. Аже кто познаіеть челядинъ свои оукраденъ, а поиметь и, то ономоу вести и по коунамъ [18]) и до третьяго свода; поати же челядинъ въ челядина мѣсто, а ономоу дати лице,

20. Aże budeť konewyj tať, a wydati Knjazju na potok; paky li budeť kleťnyj tať, to 3 griwny płatiti jemu. 17.

O swodje.

21. A oże budeť wo odinom gorodje, to iti isťcju do konca togo swoda; budeť li s'wod po zemljam, to iti jemu do treťjago swoda, a [46]) ęto budeť lice, to tomu płatiti treťjemu, płatiti kunami za lice. A s'licem iti do konca swodu, a isťcju ždati proka; a kdje snideť na koneęnjago, to tomu wse płatiti i prodażju. 18.

O taťbje.

22. Paky li budeť ęto tatebno kupił w't'rgu, ili koń, ili p'rt, ili skotinu, to wywedeť swobodna muża dwa, ili Mytnika; aże naęneť ne znati u kogo kupił, to iti po nem tjem widokom na t'rgu na rotu, a isťcju swoje lice wzjati; a ęto s'nim pogybło, a togo jemu żeleti, a onomu żeleti swoih kun, za ne neznajeť u kogo kupiw. Poznajet li na dolzje u kogo kupiw, to swoje kuny w'zmeť, i semu płatiti [47]) ęto u nego pogybło, a knjazju prodażju. 19.

O ęeladinje.

23. Aże kto poznajeť ęeladin swoj ukraden a pojmeť i, to onomu westi i po kunam [48]) i do treťjago swoda, pojati że ęeladin w'ęeladina mjesto, a onomu dati lice, oť [49]) ideť do koneęnjago swoda, 20.

оть [49]) идеть до конечьняго свода, а то іесть не скоть, не лзѣ рѣчи: не вѣдѣ оу кого іесмь коупилъ, нъ по языкоу ити до конца; а кдѣ боудеть конечнии тать, то опять воротить челядина, а свои поиметь, и проторъ томоуже платити, а Князю продаже 12 гривне въ челядинѣ или [50]) оукрадъше.

О сводѣ.

21. 24. А и-своіего города въ чюжю землю свода нѣтоуть, нъ такоже вывести іемоу послоухы, любо Мытника, передъ кымьже коупивъше; то истьцю личе [51]) взяти, а прока іемоу желѣти, что с нимъ погыбло, а ономоу своихъ коунъ желѣти [52]).

О татьбѣ.

22. 25. А оже оубьють кого оу клѣти, или оу которои татьбы, то оубьють въ пса мѣсто; ожели и додьржать свѣта, то вести и на Княжь дворъ; ожели оубиють и, а оуже боудоуть видѣли людіе съвязана, то платити в томь 12 гривне.

26. Аже крадеть [53]) кто скотъ въ хлѣвѣ, или клѣть [54]) тоже [55]) боудеть одинъ, то платити іемоу 3 гривны и по [56]) 30 кунъ [57]); боудеть ли ихъ много, то всѣмъ по 3 гривны и по 30 коунъ платити.

О татьбѣже.

23. 27. Аже крадеть [58]) скотъ на поли, или овци, или козы, или свиньіе, 60 [59]) коунъ; боудеть ли ихъ много, то всѣмъ по 60 кунъ.

a to jesť ne skot, ne lzje reči: ne wjedje u kogo jesm kupił, n'po jazyku iti do konca; a kdje budeť konečnij tať, to opjať worotiť čeladina, a swoj pojmeť i protor tomuže płatiti, a Knjazju prodaže 12 griwne w'čeladinje ili [50]) ukradše.

O swodje.

24. A i-swojego goroda w'čjuzju zemlu swoda njetuť, n'takoże wywesti jemu posłuhy, lubo Mytnika, pered kymže kupiwše; to isťcju lice [51]) wzjati; a proka jemu zeleti, čto s'nim pogybło, a onomu swoih kun zeleti [52]). 21.

O taťbje.

25. A oże ub'juť kogo u kleti ili u kotoroj taťby, to ub'juť w'psa mjesto; ozeli i dodrzať swjeta, to westi i na Knjaž dwor, ozeli ubijuť i, a uže buduť widjeli ludije s'wjazana, to płatiti w'tom 12 griwne. 22.

26. Aže kradeť [53]) kto skot w'hljewje, ili kljeť, [54]) toże [55]) budeť odin, to płatiti jemu, 3 grywny i po [56]) 30 kun; [57]) budeť li ih mnogo, to wsjem po 3 griwny i po 30 kun płatiti.

O taťbježe.

27. Aže kradeť [58]) skot na poli, ili owci, ili kozy, ili swińje, 60 [59]) kun; budeť li ih mnogo, to wsjem po 60 kun. 23.

28. Аже крадеть[60]) гоумьно, или житo въ ямѣ, то колико ихъ боудеть крало, то всѣмъ по 3 гривны и по 30 коунъ; а оу негоже погыбло, то оже боудеть лице, то лице поиметь, а за лѣто възметь по полоугривнѣ; пакы ли лица не боудеть, а боудеть былъ Княжь конь, то платити зань 3 гривны, а за инѣхъ то 2 гривнѣ.

А се оуроци скотоу.

29. Оже за кобылоу 60 коунъ, а за волъ гривноу, а за коровоу 40 коунъ, а за трeтьякоу 30 коунъ, а за лоньщиноу полъгривны, а за теля 5 коунъ, а за свинью 5 коунъ, а за порося ногата, а за овьцю 5 коунъ, а за боранъ ногата, а за жеребець, оже не въсѣдано нань, то гривна коунъ, а за жеребя 6[61]) ногатъ, а за коровиіе молоко 6[62]) ногатъ: то ти оуроци смьрдомъ, оже платять Князю продажю.

Оже боудоуть холопи татьіе. Соудъ Княжь.

24. 30. А оже боудоуть холопи татьіе, любо Княжи, любо боярьстии, любо черньчи, ихъже Князь продажею не казнить, зане соуть несвободьни, то двоици платити истьчю за обидоу.

А оже кто скота възищеть.

25. 31. А оже кто възищеть коунъ на дроузѣ; а онъ ся начнеть запирати, то оже нань выведеть послоуси, то ти поидоуть на ротоу, а онъ възмѣть своіе коуны; занеже не далъ іемоу за много лѣтъ, то платити іемоу за обидоу 3 гривны.

28. Aże kradeť [60]) gum'no, ili żito w' jamje, to koliko ih budeť krało, to wsjem po 3 griwny i po 30 kun; a u negoże pogybło, to oże budeť lice, to lice pojmeť, a za ljeto w'zmeť po poługriwnje; paky li lica ne budeť, a budeť był Knjaż koń, to płatiti zań 3 griwny, a za injeh po dwje griwnje.

A se uroci skotu.

29. Oże za kobyłu 60 kun, a za woł griwnu, a za korowu 40 kun, a za treťjaku 30 kun, a za łońsçinu połgriwny, a za telja 5 kun, a za swińju 5 kun, a za porosja nogata, a za ow'cju 5 kun, a za boran nogata, a za żerebeć, oże ne w'sjedano nań, to griwna kun, a za żerebja 6 [61]) nogat, a za korowije mołoko 6 [62]) nogat: to ti uroci sm'rdom oże płatjať Knjazju prodazju.

Oże buduť hołopi taťje. Sud Knjaż.

30. A oże buduť hołopi taťje, lubo Knjazi, lubo bojarstii, lubo çerńçi; ihże Knjaź prodażeju ne kazniť, zane suť neswoboďni, to dwoici płatiti isťçju za obidu. 24.

A oże kto skota w'zisçeť.

31. A oże kto w'zisçeť kun na druzje: a on sja naçneť zapirati, to oże nań wywedeť posłusi, to ti pojduť na rotu, a on w'zmjeť swoje kuny; zaneże nedał jemu za mnogo ljet, to płatiti jemu za obidu 3 griwny. 25.

26. 32. Аже кто коупьць купцю дасть въ коуплю коуны, или въ гостьбоу, то коупьцю передъ послоухы коуцъ не имати, послоуси іемоу не на добѣ, нъ ити іемоу самомоу ротѣ, оже ся почнеть запирати.

О поклажаи.

27. 33. Аже кто поклажаи кладеть оу кого любо, то тоу послоуха не тоуть; нъ оже начнеть [63]) болшимъ кльпати, томоу ити ротѣ, оу кого то лѣжалъ товаръ: а толко іеси оу мене положилъ, занеже іемоу болого [64]) дѣлъ и хоронилъ товаръ іего.

О рѣзѣ.

28. 34. Аже кто коуны даіеть въ рѣзъ, или наставъ [65]) на медъ, или житоо въ просопъ [66]); то послоухы іемоу ставити, како ся боудеть рядилъ, тако іемоу іематн.

О мѣсяцьнѣмъ рѣзѣ.

29. 35. А мѣсяцьныи рѣзъ, оже за мало [67]), то имати іемоу; заидоуть ли ся коуны до тогоже года, то дадять іемоу коуны въ треть, а мѣсяцьны [68]) рѣзъ отгрѣноути; послоуховъ ли не боудеть, а боудеть коунъ 3 гривны, то ити іемоу про своіе коуны ротѣ; боудеть ли боле коунъ, то рчи іемоу тако: промиловалъ іеси, оже іеси не ставилъ послоуховъ.

А се оуставн Володимир (1113-1125 г.)

30. 36. А се оуставилъ Володимиръ Всеволодичь, по Святополче съзвавъ дроужиноу свою на Бе-

32. Aze kto kup'ć kupcju dasť w' kuplju ku- 26.
ny, ili w' gostbu, to kup'cju pered posłuhy kun ne imati, posłusi jemu ne na dobje, n'iti jemu samomu rotje, oze sja poçneť zapirati.

O pokłazai.

33. Aze kto pokłazaj kładeť u kogo lubo, to tu 27.
posłuha netuť; n' oze naçneť [63]) bolsim kl'pati, tomu iti rotje, u kogo to leżał towar: a tolko jesi u mene położił, zaneże jemu bołogo [64]) djeł i horonił towar jego.

O rjezje.

34. Aze kto kuny dajeť w rjez, ili nastaw [65]) na 28.
med, ili żito w' prosop [66]); to posłuhy jemu stawiti, kako sja budeť rjadił, tako jemu jemati.

O mjesjaćnjem' rjezje.

35. A mjesjaćnyj rjez, oze za mało [67]) to imati 29.
jemu; zajduť li sja kuny do togoże goda, to dadjať jemu kuny w' treť, a mjesjaćny [68]) rjez otgrjenuti; posłuhow li ne budeť, a budeť kun 3 griwny, to iti jemu pro swoje kuny rotje; budeť li bole kun, to rçi jemu tako: promiłował jesi, oze jesi ne stawił posłuhow.

A se ustawi Wołodimir (1113-1125 g).

36. A se ustawił Wołodimir Wsewołodiç, po 30.
Swjatopołçe s'zwaw druzinu swoju na Berestowom:

рестовомъ: Ратибора тысячького Кыіевьского, и Прокопию Бѣлогородьского тысячького, Станислава Пьреяславьскаго тысячького, Нажира[69]) Мирослава, Иванка Чюдиновича, Ольгова моужа, и оустави[70]) люди до трьтьяго рѣза, оже іемлеть въ рѣзъ[71]) коуны[72]). Аже кто възмѣть два рѣза, шъто взяти іемоу исто[73]), пакы ли възметь три рѣзы, шо иста іемоу не взяті.

О рѣзѣ.

31. 37. Аже[74]) кто іемлеть по 10 коунъ от лѣта на гривноу, то того не отметати.

О закупѣ.

34. 38. Аже[75]) закоупъ бѣжить от господы[76]), то обѣль; идеть[77]) искать коунъ, а явлено ходить; или къ Князю, или къ соудиямъ бѣжить, обиды дѣля своіего господина, нъ[78]) про то не роботять[79]) іего, нъ даши іемоу правьдоу.

О послоушьствѣ.

42. 39. На послоушьство холопа не скадаютъ[80]), но оже не боудеть свободьнаго, то по ноужи ти сложити на боярьскаго Тиоуна[81]), а на инѣхъ не складываті.

О бородѣ.

40. А въ малѣ тяжіе по ноуже сложити на
43. закоупа. А кто поръвѣть бородоу, а выиметь знаменьіе, а вылѣзоуть людьіе, то 12 гривнѣ продаже; аже безъ людии, а въ поклепе, то нѣтоу продаже.

Ratibora tysjaćkogo Kyjew'skogo, i Prokopiju Bjełogoroďskogo tysjaćkogo, Stanisława P'rejasław'skago tysjaćkogo, Nazira [69]) Mirosława, Iwanka Ćjudinowiča, Olgowa muža, i ustawi [70]) ludi do tŕťjago rjeza, oże jemleť w'rjez [71]) kuny [72]). Aże kto w'zmjeť dwa rjeza, t' to wzjati jemu isto [73]), paky li w'zmeť tri rjezy, to ista jemu ne wzjati.

O rjezje.

37. Aże [74]) kto jemleť po 10 kun ot leta na gri- 31.
wnu, to togo ne otmetati.

O zakupje.

38. Aże [75]) zakup bjeżiť od gospody [76]), to objel; 34.
ideť [77]) iskať kun, a jawleno ħodiť; ili k' knjazju, ili k' sudijam bjeżiť, obidy djela swojego gospodina, n' [78]) pro to ne robotjať [79]) jego, n' dati jemu prawdu.

O posłuşstwje.

39. Na posłuşstwo ħołopa ne skadajuť [80]) no oże 42.
ne bndeť swoboďnaago, to po nuži ti słożiti na bojařskago Tiuna [81]), a na injeħ ne składywati.

O borodje.

40. A w' male tjažje po nuże słożiti na zakupa. A kto porwjeť borodu, a wyjmeť zname- 43.
ńje, a wyljezuť luďje to 12 griwnje prodaże; aże bez ludii, a w poklepe, to njetu prodaże.

О зоубѣ.

44. 41. Оже выбьють зоубъ, а кръвь оувидять оу него въ ртѣ, а люді вылѣзоуть, то 12 гривнѣ продаже, а за зоубъ гривна.

О бърти [82]).

45. 42. Аже оукрадеть кто борть [83]) то 12 гривнѣ продаже. Аже боудеть росѣчена земля, или на земли знамениіе, имьже ловлено, или сѣть, то по вьрви искати въ собѣ татя, любо платіти продажю.

46. 43. Аже разнаменаіеть бърть, то 12 гривнѣ.

47. Аже межю перетнеть борътьноую, или ролѣиноую разореть, или дворноую тыномъ перего-

48. родить [84]), то 12 гривнѣ продаже. Оже доубъ перетнеть [85]) знаменныи или межьныи [86]), то 12 гривнѣ продаже.

А се наклади.

49. 44. А се наклади 12 грівноу [87]), отрокоу двѣ гривнѣ и 20 коунъ, а самомоу іехати съ отрокомъ на двоу коню, соутиже [88]) на ротъ овьсъ, а мясо дати овьнъ или полъть, а инемь кормомь, что има чрево възметь. Пюсчю [89]) 10 коунъ, перекладнаго 5 коунъ, а за мѣхъ двѣ ногатѣ.

О женѣ.

60. 45. Оже кто оубьіеть женоу, то тѣмьже судомъ соудити, якоже и моужа; оже будеть виноватъ [90]), то полъвиры 20 гривенъ. А въ холопѣ и въ робѣ виры нѣтоуть, нъ оже боудеть без

O zubje.

41. Oże wyb'juť zub, a kr'w uwidjať u niego w' rtje, a ljudi wyljezuť, to 12 griwnje prodaże, a za zub griwna. 44.

O b'rti [82]).

42. Aże ukradeť kto borť [83]) to 12 griwnje prodaże. Aże budeť rosjeçena zemlja, ili na zemli znamenije, im'że łowleno, ili sjeť, to po w'rwi iskati w' sobje tatja, lubo płatiti prodażju. 45.

43. Aże raznamenajeť b'rť, to 12 griwnje. Aże mezju peretneť borťnuju, ili roljejnuju razoreť, ili dwornuju tynom peregorodiť [84]) to 12 griwnje prodaże. Oże dub peretneť [85]), znamennyj ili meżnyj [86]), to 12 griwnje prodaże. 46. 47. 48.

A se nakładi.

44. A se nakładi 12 griwnu [87]), otroku dwje griwnje i 20 kun, a samomu jeħati s'otrokom na dwu konju, sutiże [88]) na rot ow's, a mjaso dati ow'n ili połť, a inem' kormom', çto ima çrewo w' zmeť. Pjusçju [89]) 10 kun, perekładnago 5 kun a za mjeħ dwje nogatje. 49.

O żenje.

45. Oże kto ub'jeť żenu, to tjem'że sudom' suditi, jakoże i muża; oże budeť winowat [90]), to połwiry 20 griwen. A w' ħołopje i w' robje wiry njetuť, n' oże budeť bez winy ub'jen, za ħołop 60.

вины оубьіенъ, за холопъ оурокъ заплатити, или за робоу, а Князю 12 гривнѣ продаже.

О задници.

61. 46. Аже оумретъ смердъ [91]), то [задница [92]) Князю; аже боудоуть дъчери оу него дома, то даятичасть на нѣ; аже боудоуть за моужемъ, то не дати имъ части.

О задници боярьстѣи и о дружиннѣ [93]).

62. 47. Аже въ боярѣхъ, или въ дроужинѣ, то за Князя задница не идетъ; нъ оже не боудетъ сыновъ, а дъчери възмоуть.

63. 48. Аже кто оумираяроздѣлить домъ [94]), натомъже стояти; пакы ли без рядоу оумретъ, все [95]) дѣтемъ, а на самого часть даши души [96]).

64. 49. Аже жена сядетъ по моужи, то [97]) оу своихъ дѣтеі взять часть, а что на ню моужь възложить, тъ томоу госпожа іестъ, а заднича іеи моужия ненадобѣ. Боудоуть ли дѣти, то что [98]) пьрвои жены, тъ то възмоуть дѣті матери своіеи, любо си на женоу възложилъ боудетъ; обаче матери [99]) своіеи възмоуть. Оже боудетъ сестра въ домоу, тъ то задница ненадобѣ [100]), нъ отдадять ю за моужь братья, како си могоуть.

А се о женѣ, оже вьрчется [101]) сѣдѣти по мужи.

70. 50. А іеже жена вьрчется [102]) сѣдѣти по моужи, а ростеряѣть добытокъ, и поидетъ за моужь, то платитн іеи вьсе дѣтемъ; не хо-

urok zapłatiti, ili za robu, a Knjazju 12 griwnje prodaże.

O zadnici.

46. Aże umreť smerd [91]) to zadnica [92]) Knja- 61.
zju; aże buduť d'çeri u nego doma, to dajati çasť na nje; aże buduť za muzem, to ne dati im çasti.

O zadnici bojarśtjej i o druzinnje [93]).

47. Aże w' bojarjeh, ili w' druzinje, to za Knja- 62.
zja zadnica ne ideť; n' oże ne budeť synow, a d'çeri w' zmuť.

48. Aże kto umiraja rozdjeliť dom [94]), na tomże 63.
stojati; paky li bez rjadu umreť, t'wse [95]) djetem, a na samogo çasť dati dusi [96]).

49. Aże żena sjadeť po muzi, to [97]) u swoih dje- 64.
tej wzjať çasť, a çto na nju muż w'złoziť, t' tomu gospoża jesť, a zadniça jej muznja nenadobje. Buduť li djeti, to çto [98]) p'rwoj żeny, t' to w'zmuť djeti materi swojej, lubo si na żenu w'złożił budeť; obaçe materi [99]) swojej w'zmuť. Oże budeť sestra w' domu, t' to zadnica nenadobje, [100]) n' otdadjať ju za muż braťja, kako si moguť.

A se o żenje, oże w'rçeťsja [101]) sjedjeti po muzi.

50. A jeżе żena w' rçeťsja [102]) sjedjeti po muzi, 70.
a rosterjajeť dobytok, i pojdeť za muż, to płatiti jej w'se djetem; ne hotjeti li jej djeti naçnuť ni [103])

тѣти ли іеи дѣти начноуть ни [103]) на дворѣ, а она начьнеть хотѣти всяко и сѣдѣти, то твориши іеи всякоу волю, а дѣтемъ не даши воле. Нъ что іеи далъ моужь, съ тѣмьже іеи сѣдѣти, или свою часть въземъши сѣдить же, а матерня часть дѣтемъ не надобѣ; нъ комоу маши дасть, томоуже взяти; дасть ли всѣмъ, то все роздѣлять; безъязька [104]) ли оумреть, то оу кого боудеть на дворе была, и кто ю кърмилъ, то томоу взяти.

71. 51. Аже боудоуть двою моужю дѣти, а одинои матери, а онемь своіего [105]). Боудеть ли потерялъ своіего иночима что, а онѣхъ отца, а оумреть, то възворотять [106]) братьи, наньже и людьіе вылѣзоуть, что боудеть отець іего истерялъ иночимля, что [107]) іемоу своіего отца, то дьржать. А матери которыи сынъ боудеть добръ [108]) томоуже дасть своіе; аче вси боудоуть іеи сынови лиси, а дъчери можеть даши, кто ю кърмить.

А се оурочи судебнии.

73. 52. А се оурочи соудебнии: от виры 9 коунъ, а Мятелникоу [109]) 9 вѣкошь; а от бортьнои земли 30 коунъ [110]); а онѣхъ [111]) всѣхъ тяжъ комоу помогоуть [112]) по [113]) 4 куны, а Метелникоу 6 [114]) вѣкошь.

О задници.

72. 53. Аже братья ростяжоються передъ Княземъ о задницю, то которыи Дѣчькыи дѣти [115]) и ихъ дѣлить, то томоу взяти гривна коунъ.

na dworje, a ona naçneť ħotjeti wsjako i sjedjeti, to tworiti jej wsjaku wolju a djetem ne dati wole N' çto jej dał muż, s' tjem'że jej sjedjeti, ili swoju çasť w'zemsi sjediť że, a maternja çasť djetem ne nadobje; n' komu mati dasť, tomuże wzjati; dasť li wsjem, to wse rozdjeljať; bez jaźka [104]) li umreť, to u kogo budeť na dwore była, i kto ju k'rmił, to tomu wzjati.

51. Aże buduť dwoju mużju djeti, a odinoj materi, a onem' swojego [105]). Budeť li poterjał swojego inoçima çto, a onjeħ otca, a umreť, to w'zworotjať [106]) braťi, nańże i ludje wyljezuť çto budeť otec jego isterjał inoçimlja, çto [107]) jemu swojego otca, to dŕżať. A materi kotoryj syn budeť dobr [108]) tomuże dasť swoje, ače wsi buduť jej synowi lisi, a d' çeri moźeť dati, kto ju k'rmiť. 71.

A se uroçi sudebnii.

52. A se uroçi sudebnii; ot wiry 9 kun, a Mjatelniku [109]) 9 wiekoś; a ot bortnoj zemli 30 kun [110]); a onjeħ [111]) wsjeħ tjaż komu pomoguť [112]) po [113]) 4 kuny, a Metelniku 6 [114]) wjekoś. 73.

O zadnici.

53. Aże braťja rostjażjuťsja pered Knjazem o zadnicju, to kotoryj Djeçkyj djeti [115]) i ih djeliť, to tomu wzjati griwna kun. 72.

Оурочи ротнии.

74. 54. А се оурочи ротнии: от головы 30 коунъ, а от бортьнои земли 30 коунъ бес треи коунъ; такоже и от ролеинои земли и от свободы 9 кунъ.

А се о коупци, оже истопиться.

32. 55. Аже [116]) которыи коуцьць, шедъ кдѣ любо съ чюжими коунами и истопиться, любо рашь възметь, любо огнь, то не насилити іемоу, ни продати іего; нъ како почнеть от лѣта платити, такоже платить, занеже пагоуба от Бога іесть, а невиноватъ іесть. Ожели пропьіеться или пробиіеться, въ безоумии чюжь товаръ испорътить, [117]) то како любо тѣмъ, чьіе то коуны: жьдоуть ли іемоу, а своя имъ воля, или [118]) продадять ли, своя имъ воля.

О долзѣ.

33. 56. Аже кто многымъ долженъ боудеть, а пришедъ гость изъ иного города, или чюжеземьць, а не вѣдая запоустить зань товаръ, а опять начнеть не дати [119]) гости [120]) коунъ [121]) іему [122]), а пьрвии дължьбити [123]) начьноуть іемоу запинати, не дадоуче іемоу коунъ, то вести и на торгъ, и продати и; отдати же пьрвѣіе гостины коуны, а домашьнымъ что ся останеть коунъ, тѣмьже ся подѣлять; пакы жели боудоуть Княже коуны, то Княже коуны переже взяти, а прокъ въдѣлъ. Аже кто много реза ималъ, то томоу не [124]) имати.

Uroçi rotnii.

54. A se uroçi rotnii: ot gołowy 30 kun, a ot 74.
borťnoj zemli 30 kun bez trej kun; takoże i ot
rolejnoj zemli i ot swobody 9 kun.

A se o kupci, oże istopiťsja.

55. Aże [116]) kotoryj kup'ć, sed kdjelubo s' çju- 32.
çimi kunami i istopiťsja, lubo raťw'zmeť, lubo
ogń, to ne nasiliti jemu, ni prodati jego; n' kako
poçneť ot ljeta płatiti, takoże płatiť, zaneże pagu-
ba ot Boga jesť, a newinowat jesť. Oçeli pro-
p'jeťsja ili probijeťsja, w' bezumii çjuż towar ispor-
tiť [117]), to kako lubo tjem, ç'je to kuny: zduť li
jemu, a swoja im wola, ili [118]) prodadjaťli, swoja
im wola.

O dołzje.

56. Aże kto mnogym dołżen budeť, a prised 33.
gosť, iz inogo goroda, ili çjuzezem'ć, a ne wjedaja
zapustiť zań towar, a opjaťnaçneť ne dati [119]) go-
sti [120]) kun [121]) jemu [122]), a p'rwii d'łżbiti [123]) na-
çnuť jemu zapinati, ne daduçe jemu kun, to westi
i na torg, i prodati i; otdati że p'rwjeje gostiny
kuny, a domaśnym çto sja ostaneť kun, tjem'że-
sja podjeljať; paky że li buduť Knjaże kuny, to
Knjaże kuny pereże wzjati, a prok w'djeł. Aże
kto mnogo reza imał, to tomu ne [124]) imati.

О закоупѣ.

35. 57. Оже ролѣиныи закоупъ оу господина боудеть, а погоубить воискыи[125]) конь, то не платити іемоу; нъ іеже далъ іемоу господинъ плоугъ и бороноу, от негоже ковоу[126]) іемлеть, тъ то погоубивъши іемоу платити. Ожели господинъ отслеть іего на своіе ороудьіе, а погынеть без него, того іемоу не платити[127]).

О закоупѣ.

36. 58. Оже изъ хлѣва[128]) выведоуть, то закоупоу того не платити; нъ оже погоубить на поли, и[129]) въ дворъ не въженеть, и и незатворить, кдѣ іемоу господинъ велить; или ороудия своя дѣя, а того погоубить, то то іемоу платити.

37. 59. Аже господинъ переобидить[130]) закоупа, а[131]) оувѣдить враждоу іего, или отарицю, то то іемоу воротити, а за обидоу іемоу платіти іемоу 7[132]) коунъ; паки ли прииметь на немь коунъ, то опять іемоу воротіти коуны, что боудеть приялъ, а за обидоу платити іетоу 3 гривнѣ продаже.

38. 60. Продасть ли господинъ закоупа обьль, то наиметоу[133]) свобода въвсехъ коунахъ, а господиноу платити за обидоу 12 гривнѣ продаже.

39. 61. Аже господинъ бьіеть закоупа про дѣло, то без вины іесть; бьіетьли несмысля пьянъ без вины, то якоже и въ свободнемь платежь, такоже и въ закоупѣ.

О холопѣ.

40. 62. Аже холопъ обѣльныи[134]) выведеть конь чии любо, то платити зань[135]) 2 гривнѣ.

O zakupje.

57. Oże roljejnyj zakup u gospodina budeť, a pogubiť wojskyj [125]) koń, to ne płatiti jemu; n' jeże dał jemu gospodin pług i boronu, ot negoże kowu [126]) jemleť, ť to pogubiwši jemu płatiti. Ożeli gospodin otsleť jego na swoje orudje, a pogyneť bez nego, togo jemu ne płatiti [127]). 35.

O zakupje.

58. Oże iz hlewa [128]) wyweduť, to zakupu togo nepłatiti; n' oże pogubiť na poli, i [129]) w' dwor ne w' zeneť, i i nezatworiť, kdje jemu gospodin weliť; ili orudija swoja djeja, a togo pogubiť, to to jemu płatiti. 36.

59. Aże gospodin pereobidiť [130]) zakupa, a [131]) uwjediť wrazdu jego, ili otaricju, to to jemu worotiti, a za obidu jemu płatiti jemu 7 [132]) kun; paky li priimeť na nem' kun, to opjať jemu worotiti kuny, ćto budeť prijał, a za obidu płatiti jemu 3 griwnje prodaże. 37.

60. Prodasť li gospodin zakupa ob'l, to naimetu [133]) swoboda w' wseh kunah, a gospodinu płatiti za obidu 12 griwnje prodaże. 38.

61. Aże gospodin b'jeť zakupa pro djeło, to bez winy jesť; b'jeť li nesmysłja p'jan bez winy, to jakoże i w' swobodnem' płatež, takoże i w zakupje. 39.

O hołopje.

62. Aże hołop objelnyj [134]) wywedet koń ćij lubo, to płatiti zań [135]) 2 griwnje. 40.

О закоупѣ.

63. О закоупѣ. — Оже оувѣдетьчто, то господинъ въ томъ, нъ оже [136]) индѣ [137]) налѣзоуть, то заплатить передніи [138]) господинъ іего, конь, или ино что боудетьвзялъ, іемоу [139]) холопъ обьльныи [140]); пакы ли господинъ не хотѣти начнетьплатити зань, а продасть и, отдасть же переди или за конь, или за волъ, или за товаръ, что боудетьчюжего взялъ, а прокъ іемоу самомоу взяти собѣ.

А се оже холопъ оударить.

41. 64. Аже холопъ оударить свободна моужа, а оубѣжить въ хоромъ, а господинъ іего не выдасть, то платитіі зань господиноу 12 гривнѣ; а за тѣмъ аче кдѣ налѣзѣть оудареныи тъ своіего истьча, ктоже іего оударилъ, то Ярославъ былъ оуставилъ и оубити; нъ сынове іего оуставиша по отци на коуны [141]), любо и биши розвязавше, или взяти гривна коунъ за соромъ.

А се о борти.

50. 65. Аже борть подъпнеть [142]), то 3 [143]) продаже, а за дерево полъгривнѣ.

51. 66. Аже бчелы [144]) выдереть, то 3 гривне продаже, а за медъ, оже боудоуть бчелы нелажены, то 10 кунъ; боудетьли олекъ, то 5 коунъ; не боудетьли татя, то по слѣдоу женоуть. Аже [145]) не боудетьслѣда или къ селоу, или к товароу; а не отсочать [146]) от себе слѣда, ни іедоуть на слѣдъ, или отобиються, тъ тѣмъ платити татбоу и продажю. А слѣдъ гнати съ чюжи-

O zakupje.

63. O zakupje.— Oże uwjedeť ęto, to gospodin w' tom, n' oże [136]) indje [137]) nalczuť, to zapłatiť perednij [138]) gospodin jego, koń, ili ino ęto budeť wzjał, jemu [139]) ħołop ob'lnyj [140]); paky li gospodin ne ħotjeti naęneť płatiti zań, a prodasť i, otdasť że peredi ili za koń, ili za woł, ili za towar, ęto budeť ęjużego wzjał, a prok jemu samomu wzjati sobje.

A se oże ħołop udariť.

64. Aże ħołop udariť swobodna muża, a ubjeziť w' ħorom, a gospodin jego ne wydasť, to płatiti zań gospodinu 12 griwnje; a za tjem ące kdje nalezjeť udarenyj ť swojego isťca, ktoże jego udariť, to Jarosław był ustawił i ubiti; n' synowe jego ustawiśa po otci na kuny, [141]) lubo i biti rozwjazawśe, ili wzjati griwna kun za sorom. 41.

O se o borti.

65. Aże borť podtneť [142]), to 3 [143]) prodaże, a za de ewo połgriwnje. 50.

66. Aże bęły [144]) wydereť, to 3 griwne prodaże, a za med, oże buduť bęły nełażeny, to 10 kun; budeť li olek, to 5 kun; ne budeť li tatja, to po śljedu żenuť. Aże [145]) ne budeť śljeda ili k' sełu, ili k' towaru; a ne otsoęať [146]) ot sebe śljeda, nijeduť na śljed, ili otobijut'sja, ť tjem płatiti tatbu i prodażju. A śljed gnati s' ęjużimi ludmi, a s' posłuhy; aże pogubjať śljed na gostinci [147]) na 51.

ми людми, а с послоухы; аже погоубять слѣдъ на гостинци [147]) на велицѣ, а села не боудеть, или на поусте, кдѣже не боудеть ни села ни людии, то не плашити ни продаже ни ташьбы.

О смѣрдѣ.

52. 67. Оже смердь моучить смьрда безъ Княжя слова, то 3 гривны продаже, а за моукоу гривна коунъ.

53. 68. Аже огнищанина моучить, то 12 гривне продаже, а за моукоу гривна [148]).

54. 69. Аже лодью оукрадеть, то 7 [149]) коунъ продаже, а лодию лицемь ворошити, а [150]) за морьскоую лодью 3 гривны, а за набоиноую 2 гривне, а за челнъ 10 коунъ, а за строугъ гривна.

О перевесехъ.

55. 70. Аже [151]) перетнеть [152]) вьрвь въ перевесѣ, то 3 гривне продаже, а [153]) за вьрвь гривна кунъ.

56. 71. Аже кто оукрадеть въ чеіеи [154]) перевесе или соколъ, или ястрѣбъ, то продаже 3 гривны [155]), а господиноу гривна; а за голоубь 9 коунъ, а за коуря 9 коунъ, а за оуповь [156]) 30 коунъ, а за гоусь 30 коунъ, а за лебедь 30 коунъ, а за жерабь 30 коунъ. А в сенѣ и въ дровѣхъ 9 кунъ, а господиноу колико боудеть возъ оукрадено, то имати іемоу по 2 ногатѣ за возъ.

О гоумнѣ.

57. 72. Аже зажьжеть гоумно, то на потокъ и на розграбежъ домъ іего, передн пагоубоу исплатить, а въ прочи Князю поточити и. Такоже оже кто дворъ зажьжеть.

welicje, a seła ne budeť, ili na puste, kdjeże ne budeť ni seła ni ludii, to ne płatiti ni prodaże ni łatby.

O smjerdje.

67. Oże smerď muciť sm'rda bez Knjazja słowa, 52.
to 3 griwny prodaże, a za muku griwna kun.

68. Aże ognišcanina muciť, to 12 griwne pro- 53.
daże, a za muku griwna [148]).

69. Aże łodju ukradeť, to 7 [149]) kun prodaże, 54.
a łodiju licem' worotiti, a [150]) za morskuju łodju 3
griwny, a za nabojnuju 2 griwne, a za čełn 10 kun,
a za strug griwna.

O pereweseh.

70. Aże [151]) peretneť [152]) w'rw' w' perewesje, 55.
to 3 griwne prodaże, a [153]) za w'rw' griwna kun.

71. Aże kto ukradeť w' čejej [154]) perewese ili 56.
sokoł, ili jastrjab, to prodaże 3 griwny, [155]) a go-
spodinu griwna; a za gołub 9 kun, a za kurja 9
kun, a za utow' [156]) 30 kun, a za guś 30 kun, a
za lebeď 30 kun, a za žeraw' 30 kun. A w' senje
i w' drowjeh 9 kun, a gospodinu koliko budeť woz
ukradeno, to imati jemu po 2 nogatje za woz.

O gumnje.

72. Aże zažžeť gumno, to na potok, i na roz- 57.
grabež dom jego, peredi pagubu ispłatiť, a w' pro-
či Knjazju potočiti ji. Takoże oże kto dwor
zažžeť.

58. 73. А кто пакощами порежеть [157]) конь или скотиноу, то продаже 12 гривне, а за пагоубоу гривноу [158]) оурокъ платити.

59. 74. Ты [159]) тяже все соудять послоухы свободьными; боудеть ли послоухъ холопъ, то холопоу на правдоу не вылазіти. Нъ оже хочеть истьчь, или [160]) иметь и, а река тако; по сего речи іемлю тя, нъ азъ іемлю тя, а не холопъ, и іемете [161]) и на желѣзо. Аже обинить и, іемлеть на немь своіе; не обинить ли іего, а платити іемоу гривноу за моукоу, за [162]) по холопьи речи ялъ и, а желѣзнаго платити 40 коунъ, а Мечникоу 5 коунъ, а полъ гривне Дѣтьчьскомоу: то ти желѣзныи оурокъ, кто си въчемь іемлеть. Оже иметь на желѣзо по свободьныхъ людии речи, любо запа [163]) нань боудеть, любо прохожениіе [164]) ночноіе, или кымь любо образомь, аже не ожьжеться, то про моукы не платити іемоу, нъ одино желѣзноіе, кто [165]) будеть ялъ.

А се закладаюче городъ.

65. 75. А се оурочи городникоу: закладаюче городьня, коуна взяти, а кончавше ногата; а за кормъ, и за вологу, и за мяса, и за рыбы, 7 коунъ на недѣлю, 7 хлѣбовъ, 7 оубороковъ пшена, 7 лоуконъ овса на 4 кони; имати же іемоу, донелѣ городъ сѣроубять [166]), а солодоу дадять іемоу одиноу 10 лоуконъ.

А се оуроци мостьникоу.

66. 76. А се мостьникоу оуроци: помостивъше мостъ взяти [167]) от [168]) 10 локотъ по ногатѣ.

73. A kto pakoścami porezeť [157]) koń ili skoti- 58.
nu, to prodaże 12 griwne, a za pagubu griwnu [158])
urok płatiti.

74. Ty [159]) tjaże wse sudjať posłuhy swobodny- 59.
mi; budeť li posłuh hołop, to hołopu na prawdu
ne wyłaziti. N' oże hoćeť isťc, ili [160]) imeť i, a
reka tako: po sego reći jemlju tja, n' az jemlju
tja, a ne hołop, i jemete [161]) i na żeljezo. Aże
obiniť i, jemleť na nem swoje; ne obiniť li jego,
a płatiti jemu griwnu za muku, za [162]) po hoło-
pji reći jał i, a żeljeznago płatiti 40 kun, a Me-
ćniku 5 kun, a poł griwne Djeťćskomu: to ti że-
ljeznyj urok, kto si w' ćem' jemleť. Oże imeť na
żeljezo po swobodnyh ludii reći, lubo zapa [163])
nań budeť, lubo prohożenije [164]) nośnoje, ili kym'
lubo obrazom', aże ne ozżeťsja, to pro muky ne
płatiti jemu, n' odino żeljeznoje, kto [165]) budeť jał.

A se zakładajuće gorod.

75. A se uroći gorodniku: zakładajuće goro- 65.
dńja, kuna wzjati, a końćawse nogata; a za korm,
i za wołogu, i za mjasa, i za ryby, 7 kun na ne-
djelju, 7 hljebow, 7 uborokow pśena, 7 łukon owsa
na 4 koni; imati że jemu, denelje gorod s' ru-
bjať [166]), a sołodu dadjať jemu odinu 10 łukon.

A se uroci mosťniku.

76. A se mosťniku uroci: pomostiwse most 66.
wzjati [167]) ot [168]) 10 łokot po nogatje. Aże po-

Аже починить моста вешхаго, то колико городень починить, то взяти іемоу по коунѣ от городне; а мостьникоу іехати самомоу съ отрокомъ на двоу коню, взяти 4 лоукна овса на недѣлю, а ѣсти что можета.

О задници [169]).

67. 77. Аже боудоуть робьіе дѣти оу моужа, то задницѣ имъ не имати, нъ свобода имъ съ матерью.

68. 78. Аже боудоуть въ домоу дѣти малы, а не джи [170]) ся боудоуть сами собою печаловати, а мати имъ [171]) поидеть за моужь, то токмо [172]) имъ ближеи боудоуть, томоуже дати на роуцѣ, и съ добытькомъ и съ домомъ, донелѣже възмогоуть. А товаръ дати передъ [173]) людьми, а что сърѣзить товаромъ тѣмь, ли пригостить, то то іемоу собѣ, а истыи товаръ воротить имъ, а прикоупъ іемоу собѣ, зане кърмилъ и печаловалъ ся. Аже от челяди плъдъ, или от скота, то то [174]) поимати лицемь, что поималъ боудеть; или [175]) истерялъ, то [176]) то іемоу все платити дѣтьмъ тѣмъ.

69. 79. Ачеже и отьцимъ прииметь дѣти съ задьницею, то такоже іесть рядъ [177]) а дворъ безъ дѣла отьнь всяко [178]) мьншемоу сынови.

О холопьствѣ.

75. 80. Холопьство обьлноіе троіе. Оже коупить, хотя и до полоугривны, а послоухы поставять [179]), а ногатоу дасть передъ самѣмъ холопомь [180]). А второе холопьство: поиметь

çiniť mosta wetħago, to koliko goroden poçiniť, to wzjati jemu po kunje ot gorodne: a mostniku jeħati samomu s' otrokom na dwu konju, wzjati 4 łukna owsa na nedjelju, a jesti çto moẓeta.

O zadnici [169].

77 Aẓe buduť rob'je djeti u muẓa, to zadnicje im ne imati, n' swoboda im s' materju. 67.

78. Aẓe buduť w' domu djeti mały, a ne dzi [170]) sja buduť sami soboju peçałowati, a mati im [171]) pojdeť za muẓ, to tokmo [172]) im bliẓej buduť, tomuẓe dati na rucje, i s' dobytkom i s' domom, doneljeẓe w' zmoguť. A towar dati pered [173]) luďmi, a çto s' rjeziť towarom tjem', li prigostiť, to to jemu sobje, a istyj towar worotiť im, a prikup jemu sobje, zane k'rmił i peçałował sja. Aẓe ot çeljadi pł'd, ili ot skota, to to [174]) pojmati licem, çto pojmał budeť; ili [175]) isterjał, to [176]) to jemu wse płatiti djetjem tjem. 68.

79. Açeẓe i oťcim prijmeť djeti s' zaďniceju, to takoẓe jesť rjad [177]) a dwor bez djeła oťń wsjako [178]) m'nsemu synowi. 69.

O ħołop'stwje.

80. Hołop'stwo ob'lnoje troje. Oẓe kupiť, ħotja i do poługriwny, a posłuħy postawjať [179]), a nogatu dasť pered samjem ħołopom' [180]). A wtoroje ħołopstwo: pojmeť robu bez rjadu; poj- 75.

робоу безъ рядоу; поиметь ли ся съ рядомъ, то како боудеть ся рядилъ, на томьже стоить. А се третьіеіе холопьство: тиоуньство без рядоу, или привяжеть к собѣ ключь без дрядоу [181]) или с рядомъ, то како ся боудеть рядилъ, на томьже стоить.

76. 81. А въ даче [182]) не холопъ, ни по хлѣбе роботять [183]), ни по придатьцѣ, ньоже не доходять [184]) года, то ворочати іемоу милость; отходить ли, то невиноватъ іесть.

77. 82. Аже холопъ бѣжить, а зановѣсть господинъ; оже слышавъ кто, или зная и вѣдая оже іесть холопъ, и дасть іемоу хлѣба, или оукажеть іемоу поуть, то платити іемоу за холопъ 5 гривенъ, а за робоу 6 гривенъ.

78. 83. Аже кто переиметь чюжь холопъ [185]), и дасть вѣсть господиноу іего, то иматн іемоу переіемъ гривна коунъ; не оублюдеть ли, то платити іемоу 4 гривны, а пятая іемоу переима; оже боудеть роба, тъ 5 гривенъ, а шестая на переіемъ отходить.

79. 84. Аже кто своего холопа самъ досочиться въ чиіемь любо родѣ [186]) а боудеть посадникъ [187]) не вѣдалъ іего, то повѣдавше іемоу пояти оу [188]) него отрокъ, и шедъши оувязаши и, и дати іемоу вязебноіе 10 коунъ, а переима нѣтоуть. Аче оупоуститьь [189]), собѣ іемоу пагоуба, а не платить в то [190]) ніктоже, тѣмьже и переима нѣтоуть.

80. 85. Аже кто невѣдая чюжь холопъ оусрячеть, или вѣсти [191]) дѣіеть, любо дьржить оу себе, идеть [192]) от него; то ити іемоу ротѣ, яко не

meť li sja s' rjadom, to kako budeť sja rjadił, na tomże stoiť. A se tretjeje ħołop'stwo: tiuństwo bez rjadu, ili priwjazeť k' sobie ključ bez drjadu [184]) ili s' rjadom, to kako on budeť rjadił, na tom'że stoiť.

81. A w' dače [185]) ne ħołop, ni po ħljebe robo- 76.
tjať [186]), ni po pridatcje, n' oże ne doħodjať [187]) goda, to woraçati jemu miłość, otħodiť li, to newinowat jesť.

82. Aże ħołop bjeziť, a zapowjesť gospodin; oże 77.
słysaw kto, ili znaja i wjedaja oże jesť ħołop, i dasť jemu ħljeba, ili ukazeť jemu puť, to płatiti jemu za ħołop 5 griwen, a za robu 6 griwen.

83. Aże kto perejmeť çjuž ħołop [188]) i dasť 78.
wjesť gospodinu jego, to imati jemu perejem griwna kun; ne ubljudeť li, to płatiti jemu 4 griwny, a pjataja jemu perejma; oże budeť roba, t' 5 griwen, a šestaja na perejem otħodiť.

84. Aże kto swoego ħołopa sam dosoçitsja, w' çi- 79.
jem' lubo rodje [189]) a budeť posadnik [190]) nie wjedał jego, to powjedawše jemu pojati u [191]) nego otrok, i šedši uwjazati i, i dati jemu wjazebnoje 10 kun, a perejma njetuť. Açe upustiť [192]), sobje jemu paguba, a ne płatiť w to [193]) niktoże, tjemże i perejma njetuť.

85. Aże kto newjedaja çjuž ħołop usrjaçeť, ili 80.
wjesti [194]) djejeť, lubo d'rziť u sebe, ideť [195]) ot

вѣдалъ іесмь, оже іесть холопъ, а платежа в томь нѣтоуть.

81. 86. Ачеже холопъ кдѣ коуны вложить [193]), а онъ не вѣдая вдалъ [194]), то господиноу выкоупати, али лишитися іего; вѣдая ли боудеть далъ, то коупъ іемоу лишити ся.

82. 87. Аже кто поустить холопа въ торгъ, а одолжаіеть, то выкоупати іего господиноу, а [195]) не лишиться іего.

83. 88. Аже кто крьнеть [196]) чюжь холопъ не вѣдая, то пьрвомоу господиноу холопъ пояти, а ономоу коуны имати ротѣ ходивше, яко не вѣдая іесмь коупилъ [197]); . . . . . .

84. 89. . . . . господиноу же и товаръ, а не лишатися іего.

85. 90. Аже кто бѣжа, а поіемлеть что соусѣдне [198]), или товаръ, то господиноу платити зань оурокъ, что боудеть взялъ.

86. 91. Аже холопъ крадеть [199]) коголюбо, то господиноу выкоупати и, любо выдати и, съ кымъ боудеть кралъ, а женѣ и дѣтемъ ненадобѣ; а оже боудоуть с нимь крали и хоронили, то всехъ выдати; пакы ли а выкоупаіеть господинъ; аже боудоуть свободнии с нимъ крали или [200]) хоронили, то Князю въ продаже [201]).

nego; to iti jemu rotje, jako ne wjedał jesm' oze jeść ħołop, a płateza w' tom njetuť.

86. A çeze ħołop kdje kuny włoziť [193]), a on ne wjedaja wdał [194]), to gospodinu wykupati, ali lisitisja jego; wjedaja li budeť dał, to kun jemu lisitisja. 81.

87. Aze kto pustiť ħołopa w' torg, a odołzajeť, to wykupati jego gospodinu, a [195]) a ne lisiťsja jego. 82.

88. Aze kto kŕneť [196]) çjuz ħołop ne wjedaja, to p'rwomu gospodinu ħołop pojati, a onomu kuny imati rotje ħodiwse, jako ne wjedaja jesm' kupił [197]); 83.

. . . . . .

89. . . . . 84.

. . . . . gospodinu ze i towar, a ne lisatisja jego.

90. Aze kto bjeza, a pojemleť çto susjedne [198]), ili towar, to gospodinu płatiti zań urok, çto budeť wzjał. 85.

91. Aze ħołop kradeť [199]) kogo lubo, to gospodinu wykupati i, lubo wydati i, s' kym' budeť kraľ, a zenje i djetem nenadobje; a oze buduť s' nim krali i horonili, to wsjeħ wydati; paky li a wykupajeť gospodin; aze buduť swobodnii s' nim' krali ili [200]) ħoronili, to Knjazju w' prodaze [201]). 86.

ВАРІАНТЫ СПИСКОВЪ.

[1]) *Въ спискѣ Шлецера правильнѣе* братоу; *у Крестинина и Болтина* браша. — [2]) *У Б. и Ш.* сестриноу, *и кажется, правильнѣе.* — [3]) гридинь *Б.* гридінь *Ш.* — [4]) коупчина *Ш.* — [5]) боярской, любо ябетникъ *(слово* ябетникъ *взято изъ Ш.)*, ли меч. *Б.* — [6]) *Въ подл. первая буква недописана; у К. и Б.* По. — [7]) *Сіи собственныя имена раздѣлены согласно съ подлинникомъ; у Ш. такъ:* Коснячко Перенѣгъ, Микыфоръ Кыянинъ, Чюдинъ Микула. — [8]) *Въ подл.* вывоупати. — [9]) ищоущъ *Ш.*, изищюшъ *К.*, изыщоущъ *Б.* — [10]) вирноую *Б.*, вирную *К.*, вирное *Ш.* — [11]) *Кажется, что въ подл. стоитъ* К. (20): *но у К. и Б. вѣрнѣе* П. (80). — [12]) *Въ подл. первая буква недописана.* — [13]) толико *К.* — [14]) платити боудетъ; любо голов. *К.* — [15]) *Можетъ быть* вьрвинынѣ, *ибо у К. и Б.* вервиннѣ. — [16]) самаго его *Б.* — [17]) *Вмѣсто сего слова у Б.* поклоны, *тоже у Ш.* — [18]) рѣзана *Б.*, рѣзаноу *Ш.* — [19]) то ти *Б.* — [20]) метальникоу *Б.* — [21]) сладнаа *К.* — [22]) оуроцѣхъ *К.* — [23]) *Вмѣсто* переди съсадная *у Б.* перекладная. — [24]) *Въ подл. первая буква недописана и прибавл. изъ Б.* — [25]) искормилича *Б.* — [26]) *Передъ симъ въ подл. недостаетъ противъ списковъ Б. и К. цѣлой статьи* о поклепной вирѣ, *которая здѣсь приводится изъ перваго:* аще на кого боудетъ поклепная вира,

RÓŻNICE RĘKOPISÓW.

[1]) *W wydaniu Szlecera lepiéj* bratu; *u Krestinina i Bołtina* brata. — [2]) *U B. i Sz.* sestrinu, *i zdaje się lepiéj.* — [3]) gridin *B. i Sz.* — [4]) kupçina *Sz.* — [5]) bojarskoj, lubo jabetnik *(wyraz* jabetnik *wzięty ze Sz.)* li meç. *B.* — [6]) *W rękopisie piérwsza głoska niedopisana; u K. i B.* Po. — [7]) *Te imiona własne rozdzielone tak jak w rękopisie; u Sz. tak:* Kosnjaçko Perenjeg, Nikyfor Kyjanin, Çjudin Mikuła. — [8]) *W rękopisie* wywupati. — [9]) isçut *Sz.*, izisçjut *K.*, izysçut *B.* — [10]) wirnuju *B.*, wirnoje *Sz.* — [11]) *Zdaje się, że w rękopisie stoi* K. *(t. j.* 20*)* leçu *K. i B. lepiéj* II. *(t. j.* 80*).* — [12]) *W rękopisie piérwsza głoska niedopisana.* — [13]) toliko *K.* — [14]) płatiti budet; lubo gołow. *K.* — [15]) *Może iż* w'rwinynje, *bo u K. i B.* werwinnje. — [16]) samago ego *B.* — [17]) *Zamiast tego wyrazu u B.* pokłony; *toż samo i u Sz.* — [18]) rjezana *B.*, rjezanu *Sz.* — [19]) toti *B.* — [20]) metalniku *B.* — [21]) sładnaa *B.* — [22]) urocjeh *K.* — [23]) *Zamiast* peredi s'sadnaja *u B.* perekładnaja. — [24]) *W rękopisie piérwsza głoska niedopisana i przydana z B.* — [25]) iskormiliça *B.* — [26]) *Przed tym § w rękopisie niedostaje w porównaniu z wydaniami B. i K. całego artykułu* o poklepnoj wirje, *który się tu przytacza z piérwszego:* aşçe na kogo budet poklepnaja wira, to oze budet (ne budet *K.*) posłuhow 7, toz wywedet (wywedut *K.*) wiru, to ti imut wjeru: paki li Warjag ili in kto, to dwa (togda *K.*) a na kostjeh

то оже боудетъ (небудетъ *К.*) послоуховъ 7, тожъ выведетъ (выведутъ *К.*) вироу, то ти имоутъ вѣроу: паки ли Варягъ или инъ кто, то два (тогда *К.*): а на костѣхъ (а по костехъ *К.*) и по мертвецѣ не платити виры, юже имени не вѣдаютъ и не знаютъ его. — [27]) исклепалъ *Б.* — [28]) верви *Б.* — [29]) *Можетъ быть* послоухаи; *у К. и Б.* послоуха, а. — [30]) дати *у Б. и К.* — [31]) боудетъ *ли* истца *Б.* — [32]) емоу исправа *(и выше вмѣсто* правьдоу *у Б.* исправа) желѣзо *Б.* — [33]) коуны, а соуднымъ коунамъ ростоу нѣтъ *Б.* — [34]) вынезетъ *Б.* — [35]) шнетъ *Б.* — [36]) *Въ подл. ошибкою поставлено:* или не оутьнетъ: *у Б.* испнетъ, *у К.* испькнетъ. — [37]) полоувиріе *Б. и К.* — [38]) вѣкоу *Б.* — [39]) моуже *вмѣсто* моужь. — [40]) потнетъ *Б.* — [41]) палицею *Б.* — [42]) *Правильнѣе* познаютъ, *какъ у Ш.* — [43]) *Въ спискѣ Б. и Ш. яснѣе:* въ трет., *у К.* на трет.; *но предлогъ часто въ древнихъ сочиненіяхъ выпускается* — [44]) *У К. кажется правильнѣе:* то гривна; *у Б.* то одна гривна продажи. — [45]) тойже *Б.* — [46]) *Вмѣсто* а что *у Б.* аще. — [47]) *Вмѣсто* платить. — [48]) кунамъ *К.*, конамъ *Б.*: *въ сп. Ш. все сіе мѣсто читается такъ:* то къ оному моу вести, оу кого то боудетъ коупилъ, а тои ся ведетъ ко дроугомоу, даже доидетъ до третьего и т. д. — [49]) *Вмѣсто* отъ *читай* атъ *какъ у К.*; *у Б.* а то. — [50]) *Въ сп. К.* или *нѣтъ*; *у Б. мѣсто сіе читается такъ:* или оукраденъ или оуведенъ есть. — [51]) *Тоже что* лице *какъ у К. и Б.* — [52]) желѣти дондеже налезетъ *Б.* — [53]) оукра-

(a po kosteh *K.*) i po mertwecje ne płatiti wiry, juże imeni ne wjedajut, i ne znajut ego. — [27]) iskłepał *B.* — [28]) werwi *B.* — [29]) *Może* posłuhaj: *u K. i B.* posłuha, a. — [30]) dati *u B. i K.* — [31]) budet li istca *B.* — [32]) jemu isprawa *(i wyżéj zamiast* prawdu *u B.* isprawa) żelezo *B.* — [33]) kuny, a sudnym kunam rostu njet *B.* — [34]) wynzet *B.* — [35]) tnet *B.* — [36]) *W rękopisie przez omyłkę napisano:* ili ne uťneť: *u B.* istnet, *u K.* isťknet. — [37]) połuwirie *B. i K.* — [38]) wjeku *B.* — [39]) muże *zamiast* muż. — [40]) potnet *B.* — [41]) paliceju *B.* — [42]) *Lepiéj* poznajuť *jak u Sz.* — [43]) *W wydaniu B. i Sz. jaśniéj:* w tret., *u K.* na tret.: *lecz przyimek często w starych dziełach opuszcza się.* — [44]) *U Kr. zdaje się lepiéj:* to griwna; *u B.* to odna griwna prodazi. — [45]) tojże *B.* — [46]) *Zamiast* a ćto *u B.* ascże. — [47]) *Zamiast* płatiť. — [48]) kunam *K.* konam *B.: w rękopisie Sz. całe to miejsce czyta się tak:* to k' onomu westi, u kogo to budeť kupił, a toj sja wedeť ko drugomu, daże dojdeť do treťego *i t. d.* — [49]) *Zamiast* oť *czytaj* at, *jak u K.; u B.* ato. — [50]) *W wydaniu Kr.* ili *niemasz: u B. miejsce to czyta się tak:* ili ukraden ili uwedˊen jesť. — [51]) *Toż samo co* lice *jak u K. i B.* — [52]) żeljeti dondeże nalezet *B.* — [53]) ukradet *B.* — [54]) kljeti *B.* — [55]) *Zamiast* to oże. — [56]) po *niemasz w innych wydaniach i zdaje się być zbytecznem.* — [57]) *Po* kun *w rękopisie umieszczone i podkreślone wyrazy:* a u negoże pogybło, *wzięte z* 21 *wiersza.* — [58]) ukradet *B.* — [59]) *Przed* 60 *u K. i B. stoi:* to. — [60]) kradut *B.* — [61]) *Zdaje się lepiéj* 60 *jak u B.; u K.* 6 nog. — [62]) 6 nog *K.; a w wy-*

дешъ *Б.* — [54]) клѣши *Б.* — [55]) *Вмѣсто* то оже. — [56]) по *нѣтъ въ проч. спискахъ, и оно кажется лишнее.* — [57]) *Послѣ* кунъ *въ подл. внесены и зачеркнуты слова:* а оу негоже погыбло, *взятыя изъ* 21 *строки.* — [58]) оукрадешъ *Б.* — [59]) *Передъ* 60 *у К. и Б. стоитъ* то. — [60]) крадоушъ *Б.* — [61]) *Кажетса правильнѣе* 60 *какъ у Б.; у К.* 6 ногъ. — [62]) 6 ногъ *К.*; *а въ сп. Б.* 3 ногаты. — [63]) *Въ подл.* начнетъ. — [64]) *Читай* болого дѣялъ; *у Б.* было годѣ, ялъ, *у К.* было годѣлъ. — [65]) медъ въ наставы *Б.* — [66]) присопъ *К. и Б.* — [67]) мало дній *Б.* — [68]) мѣсячные рѣзы погреноуши *Б.*; мѣсячный рѣзъ погренуши *К.* — [69]) *Слѣдующія собственныя имена раздѣлены согласно съ подлинникомъ.* — [70]) *Въ спискахъ К. и Б.* и оуставили до. — [71]) *Вмѣсто* рѣзъ *у К.* трешь. — [72]) коуны въ рѣзы въ треть *Б.* — [73]) *Вмѣсто* исто *и ниже* иста *у Б.* истое. — [74]) *и* [75]) *Первая буква недописана въ подл. и прибавлена изъ проч. списковъ.* — [76]) осподаря *Б.* — [77]) идетъ ли *К. и Б.* — [78]) *У К.* то, *у Б.* то емоу. — [79]) робятъ *Б.* — [80]) *А послоушество* на холопа не вкладывай. *Б. Послѣднее слово въ подл. вѣроятно поставлено ошибкою вмѣсто* складаютъ. — [81]) тивоуна, на дворскаго, а на *Б.* — [82]) *Вмѣсто* о бърти *у Б.* о бобрѣ. — [83]) *Вмѣсто* боръ *у К. и Б.* бобръ, *и кажется правильнѣе.* — [84]) перетынитъ *Б.* — [85]) посѣчетъ *К.* — [86]) межный подтнетъ, то *Б.* — [87]) *Правильнѣе* гривнѣ; *но во всѣхъ трехъ спискахъ, ежели не предположить, что въ предыдущей рѣчи говорится*

daniu B. 3 nogaty. — [63]) *W rękopisie* nąctеť. — [64]) *Czytaj* bołogodjejał; *u B.* było godje, jał, *u K.* było godjeł. — [65]) med w' nastawy *B.* — [66]) prisop *K. i B.* — [67]) mało dnij *B.* — [68]) mjesjącnye rjezy pogrenuti *B.*; mjesjącnyj rjez pógrenuti *K.* — [69]) *Następujące imiona własne rozdzielone zgodnie z rękopisem.* — [70]) *W wydaniu K. i B.* i ustawili do. — [71]) *Zamiast* rjez, *u K.* treť. — [72]) kuny w' rjezy w' treť *B.* — [73]) *Zamiast* isto *i niżéj* ista *u B.* istoje. — [74]) i [75]) *Piérwsza głoska niedopisana w rękopisie i przydana z innych wydań.* — [76]) ospodarja *B.* — [77]) idet li *K. i B.* — [78]) *U Kr.* to *u B.* to jemu. — [79]) robjat *B.* — [80]) A posłuszestwo na łołopa ne wkładywaj *B. Ostatni wyraz w rękopisie zapewne napisany przez omyłkę zamiast* składajuť. — [81]) tiwuna, na dworskago, a na *B.* — [82]) *Zamiast* o b'rti *u B.* o bobrje. — [83]) *Zamiast* borť *u K. i B.* bobr, *i zdaje się lepiéj.* — [84]) peretynit *B.* — [85]) posjęcet *K.* — [86]) męznyj podtnet, to *B.* — [87]) *Lepiéj* griwnje: *lecz we wszystkich trzech wydaniach, jeżeli nieprzypuścimy, że w poprzedzającym § mówi się o* nakładnych 12 *grzywnach należących się sędziemu, to myśl niezrozumiała.* — [88]) *Toż samo co* sypati, *jak u B.* — [89]) *W wydaniu Kr.* piscju, *u B.* piscu. — [90]) *Toż samo u Kr. i zdaje się dobrze; w wydaniu B.* winowata. — [91]) Smerd bez djetej, to *B.* — [92]) *W wydaniu B. tu i wszędzie zamiast wyrazu* zadnica *stoi* sstatok, *wyjąwszy jedno miejsce.* — [93]) *Do tego miejsca należą w rękopisie stojące u dołu na brzegu wyrazy:* a se o zadnjecje. — [94]) dom swoj djetem, na *K.*; dom djetjam swoim, na *B.* — [95]) *W wydaniu K.*

о накладныхъ 12 *гривнахъ должныхъ судьѣ, то смыслъ не понятенъ.* — [88]) *Тоже что* сыпати, *какъ у Б.* — [89]) *Въ сп. К.* писцю, *у Б.* писцоу. — [90]) *Тоже у К. и кажется правильно; въ сп. Б.* виноваша. — [91]) смердъ без дѣтей, що *Б.* — [92]) *Въ спискѣ Б. здѣсь и вездѣ вмѣсто слова* задница *поставлено* сстапокъ, *изключая одного мѣста.* — [93]) *Къ сему мѣсту отнесены въ подл. стоящія внизу на полѣ слова:* а се о заднѣцѣ. — [94]) домъ свой дѣтемъ, на *К.*; домъ дѣтямъ своимъ, на *Б.* — [95]) *Въ сп. К. и Б.* всѣмъ. — [96]) по доушѣ *Б.* — [97]) *Все нижеслѣдующее мѣсто у Б. читается такъ:* що дати на ню часть, а оу своихъ дѣтей взяти часть: а что; *у К.* що даши на ню часть, а что. — [98]) *Послѣ сего ошибкою въ подл. написано еще разъ* что. — [99]) матере своея и що взмоуть *К.* — [100]) не имати *К. и Б.* — [101]) *Въ сп. К. здѣсь и ниже* въречется. — [102]) оборчется *Б.* — [103]) *Можетъ быть* и, *какъ у К.* — [104]) *Такъ въ подл. вмѣсто* языка. — [105]) *Послѣ слова* матери *въ подл. пропускъ; въ сп. К. слѣдуетъ:* що онѣмъ своего отца задница. — [106]) возворошити брашоу *К. и Б.* — [107]) а что *К. и Б.* — [108]) добръ перваго ли мужа, дроугаго ли *К., у Б. почти тоже.* — [109]) *Здѣсь и ниже у Б.* метальникоу, *у К.* метельнику. — [110]) *У Б. все сіе мѣсто чутается такъ:* коунъ, а метальникоу 12 вѣкошъ: а от ролейныя земли такожъ: а от свободивше челядинъ 9 коунъ, а метальникоу 9 вѣкошъ. — [111]) *Въ сп. К.* отъ инѣхъ отъ всѣхъ; *у Б. почти тоже.* — [112]) пособятъ *Б.* — [113]) *Вмѣ-*

i B. wsjem. — [96]) po dusje *B.* — [97]) *Całe tu następujące miejsce u B. czyta się tak:* to dati na nju ęasť, a u swoih djetej wzjati ęasť: a ęto; *u Kr.* to dati na nju ęasť, a ęto. — [98]) *Po tem przez omyłkę w rękopisie napisane jeszcze raz* ęto. — [99]) matere swojeja i to wzmut *K.* — [100]) ne imati *K. i B.* — [101]) *W wydaniu K. tu i niżéj* w' reęetsja. — [102]) oboręetsja *B.* — [103]) *Może* i *jak u Kr.* — [104]) *Tak w rękopisie zamiast* jazyka. — [105]) *Po wyrazie* materi *w rękopisie przerwa; w wydaniu K. następuje:* to onjem swoego otca zadnica. — [106]) wozworotiti bratu *K. i B.* — [107]) a ęto *K. i B.* — [108]) dobr perwago li muża, drugago li *K., u B. prawie toż samo.* — [109]) *Tutaj i niżéj u B.* metalniku, *u Kr.* metelniku. — [110]) *U B. całe to miejsce czyta się tak:* kun, a metalniku 12 wjekoș: a ot rolejnya zemli takoż: a ot swobodiwșe ęeladin 9 kun, a metalniku 9 wjekoș. — [111]) *W wydaniu K.* ot injeh ot wsjeh, *u B. prawie toż samo.* — [112]) posobjat *B.* — [113]) *Zamiast* po *może być powinno* to. — [114]) po 6, *B.* 9 *K.* — [115]) *Potrzeba czytać* djeckyj idjeť; *u Kr.* djeťsky ideť, *u B.* djeťskij idet. — [116]) *W rękopisie piérwsza głoska niedopisana.* — [117]) Potrawit *B.* — [118]) *Zdaje się że* ili *jest zbyteczne, i niemasz go w innych wydaniach.* — [119]) *Po tym wyrazie w rękopisie napisano przez omyłkę jeszcze raz* nacneť. — [120]) *Czytaj* gostju *jak u K. i B.* — [121]) *Zamiast* kun *u B.* towar. — [122]) *Wyrazu* jemu *niemasz w innych rękopisach i w istocie jest zbyteczny.* — [123]) dołżnicy *B.* — [124]) ne imati kun *K.* — [125]) swojskij koń *B.*, wojsky i koń *K.* — [126]) kopu *K. i B.* — [127]) ne płatiti gospodinu *K. i B.* —

сто по *можетъ быть* то. — [114]) по 6 *Б.*, 9 *К.* — [115]) *Должно читать* дѣчькыи идѣть; *у К.* дѣтьскы идетъ, *у Б.* дѣтьскій идетъ. — [116]) *Въ подл. первая буква недописана.* — [117]) Потравитъ *Б.* — [118]) *Кажется* или *лишнее*, *и его нѣтъ въ прочихъ спискахъ.* — [119]) *Послѣ сего слова въ подл. поставлено ошибкою еще* начнетъ. — [120]) *Читай* гостю *какъ у К. и Б.* — [121]) *Вмѣсто* коунь *у Б.* товаръ. — [122]) *Слова* іему *нѣтъ въ прочихъ спискахъ*, *да и въ самомъ дѣлѣ оно лишнее.* — [123]) должницы *Б.* — [124]) не имати кунъ *К.* — [125]) свойскій конь *Б.*, войскы и конь *К.* — [126]) копоу *К. и Б.* — [127]) не платити господиноу *Б. и К.* — [128]) хлѣва или изъ забоя вывед. *Б.* — [129]) а *К.*, или *Б.* — [130]) преобидитъ *К.*, пріобидитъ *Б.* — [131]) *Въ сп. Б. все нижеслѣдующее мѣсто чутается такъ:* оуведетъ враждоу и оутвердитъ цѣноу, а введетъ копоу его или отарицоу; *но у К. кажется правильнѣе:* и оувредитъ цѣну его, или отарицю. — [132]) *Въ обоихъ спискахъ* 60. — [133]) *У Б.* наймитоу, *у К.* закоупу, *что значитъ тоже.* — [134]) обелмый *Б.* — [135]) зань господину его *К.* — [136]) *Послѣ* оже *ошибкою въ подл. написано еще* господинъ. — [137]) и гдѣ *Б.*, гдѣ *К.* — [138]) *Въ спискѣ К. правильнѣе* преди; *у Б.* пережъ. — [139]) а емоу *Б.*, то ему *К.* — [140]) обелмый *Б.* — [141]) коуны, или вязати, а любо *Б.* — [142]) посѣчетъ *К.* — [143]) *Послѣ* 3 *въ подл. пропущено слово* гривны *находящееся въ обоихъ спискахъ.* — [144]) *Здѣсь и ниже, вмѣсто* пчелы *какъ у К. и Б. Въ Малороссіи и*

[128]) ħljewa ili iz zaboja wywed. *B.* — [129]) a *K.* ili *B.* — [130]) preobidit *K.*, priobidit *B.* — [131]) *W wydaniu B. całe następujące miejsce czyta się tak:* uwedet wrazdu i utwerdit cjenu, a wwedet kopu ego ili otaricu; *lecz u K. zdaje się lepiéj* i uwredit cjenu ego ili otaricju. — [132]) *W obudwu wydaniach* 60. — [133]) *U B.* najmitu, *u K.* zakupu *co znaczy toż samo.* — [134]) obełmyj *B.* — [135]) zań gospodinu ego *K.* — [136]) *Po* oże *przez omyłkę w rękopisie napisano jeszcze raz* gospodin. — [137]) i gdje *B.*, gdje *K.* — [138]) *W wydaniu K. lepiéj* predi; *u B.* perez. — [139]) a emu *B.*, to emu *K.* — [140]) obełmyj *B.* — [141]) kuny, ili wjazati, a lubo *B.* — [142]) posjeçet *K.* — [143]) *Po* 3 *w rękopisie opuszczono wyraz* griwny *znajdujący się w obudwu wydaniach.* — [144]) *Tu i niżéj zamiast* pçely *jak u K. i B. W Małorossyi i teraz mówią* bdzoły. — [145]) *Zdaje się w rękopisie fałszywie: u K.* aże budet sljed: ne budet li sljeda; *lecz u B. lepiéj:* aże budet sljed. — [146]) osoçat *K. i B.* — [147]) gostinnici *K.*, gostinnicje *B. lecz w rękopisie zdaje się lepiéj:* gostinci. — [148]) griwna kun *B.* — [149]) *W obudwu wydaniach* 60. — [150]) a ne budet li licem, to za *B.* — [151]) aşçe kto posjeçet wereju, ili *B.* — [152]) potnet *K.* — [153]) a gospodarju, za wereju i za werw *B.*; a gospodinu za werw' *K.* — [154]) çiem *(u Kr.* ç'em) perewjesje pes *B.* — [155]) *Po* griwny *w rękopisie przez omyłkę napisano jeszcze raz* prodaże. — [156]) utja *B.*, utku *K.* — [157]) zarjeçet *B.* — [158]) gospodinu griwnu, a urok płatiti *B.*, gospodinu urok płatiti *K.* — [159]) *W rękopisie piérwsza głoska niedopisana i przydana z K., u B.* A tje. — [160]) *W rę-*

теперъ говорятъ бджолы. — [145]) *Кажется въ подл. невѣрно: у К.* аже будетъ слѣдъ: не боудетъ ли слѣда; *но у Б. правильнѣе:* аже боудетъ слѣдъ. — [146]) о́сочатъ *Б.*, осочатъ *К.* — [147]) гостинници *К.*, гостинницѣ *Б.*; *но въ подл. кажется правильнѣе* гостинци. — [148]) гривна коунъ *Б.* — [149]) *Въ обоихъ спискахъ* 60. — [150]) а не боудетъ ли лицемъ, шо за *Б.* — [151]) аще кто посѣчетъ верею, или *Б.* — [152]) потнетъ *К.* — [153]) а господарю за верею и за вервь *Б.*; а господиноу за вервь *К.* — [154]) чіемъ *(у К.* чьемъ) перевѣсѣ песъ *Б.* — [155]) *Послѣ* гривны *въ подл. ошибкою написано еще* продаже. — [156]) оупя *Б.*, оупку *К.* — [157]) зарѣжетъ *Б.* — [158]) господиноу гривноу, а оурокъ платити *Б.*, господину оурокь платити *К.* — [159]) *Въ подл. первая буква недописана и прибавлена изъ К.*; *у Б.* А тѣ. — [160]) *Въ подл. кажется правильно*; *у Б.* и иметъ нарѣкати тако; *у К.* иметъ на река тако. — [161]) *Вмѣсто* іеметь. *Послѣдняя буква, находящаяся въ подл. нерѣдко ставится въ древн. рукоп. за* ь. — [162]) *Читай* зане *какъ въ обоихъ спискахъ.* — [163]) за панань *К.* — [164]) прихоженіе *К. и Б.* — [165]) кто и *К. и Б.* — [166]) сроубитъ *Б.* — [167]) взяти емоу от дѣла *Б.* — [168]) от пяти *К.* — [169]) О задницѣ сирѣчь о ссташкѣхъ *Б. На первое слово Б. дѣлаетъ замѣчаніе, что оно во всѣхъ бывшихъ у него спискахъ поставлено вмѣсто* сстатокъ; *а сіе только въ одномъ находится, но оба значатъ одно и тоже. Въ подл. послѣ слова* о задници *внизу вынесено:* о холопьихъ дѣ-

kopisie zdaje się dobrze; u B. i imet narekati tako; *u K.* imet nareka tako.— [161]) *Zamiast* jemeť. *Ostatnia głoska znajdująca się w rękopisie często się kładzie w starych rękopisach za ' (znak zmiękczonéj spółgłoski).* — [162]) *Czytaj* zane *jak w obudwu wydaniach.* — [163]) za panan *K.*— [164]) prihozenie *K. i B.* — [165]) kto i *K. i B.*— [166]) srubit *B.*— [167]) wzjati emu ot djeła *B.*— [168]) ot pjati *K.* — [169]) O zadnicje, sirjeç o sstatkjeh *B. O piérwszym wyrazie B. czyni uwagę, że we wszystkich jego rękopisach położony zamiast* sstatok, *a ten w jednym się tylko znajduje, lecz oba znaczą toż samo. W rękopisie* synod. *po wyrazie* o zadnici *na dole położono:* o hołopih djetej *(czytaj* djetjah).— [170]) *Powinno być* djuzi *jak u B.* — [171]) *U K. i B.* ih.— [172]) *Czytaj* kto *jak u K. i B.* — [173]) pered dobrymi ludmi *B.* — [174]) wse *K. i B.* — [175]) ętoli budet rasterjał *K., u B. toż samo.* — [176]) to to wse *K.*, to wse *B.* — [177]) rjad, jakoże izrjadił *B.* — [178]) wsjakomu *K.* — [179]) *Zdaje się lepiéj* postawit *jak u K. i B.* — [180]) hołopom, a ne bez nego *B.* — [181]) *Czytaj* rjadu. — [182]) *Początkowe głoski* A w' *w rękopisie niedopisane; w obudwu stoi:* A w'dacje. — [183]) rabotjat *K., a u B.* roba. — [184]) *U B. zdaje się lepiéj:* nedohodit. — [185]) hołopa ili robu *B.* — [186]) *W obudwu wydaniach lepiéj* gorodje, *a u B. przydano* ili w horominie. — [187]) namjestnik *B.* — [188]) emu *K.*— [189]) *Po wyrazie* upustit' *musi być w rękopisie przerwa: u B. następuje:* i gonja *u K.* ustrjelit i gonja.— [190]) w tom *K.*— [191]) powjesti *B. toż samo u K.* — [192]) *W obudwu wydaniach lepiéj: u K.* a otidet, *u B.* a otydet.— [193]) włożit *K., u B.* wyłżet.—

теи (*читай* дѣтяхъ). — [170]) *Должно быть* дюжи *какъ у Б.* — [171]) *У К. и Б.* ихъ. — [172]) *Читай* кто *какъ у К. и Б.* — [173]) передъ добрыми людьми *Б.* — [174]) все *К. и Б.* — [175]) чтоли боудетъ расперялъ *К.*, *у Б. тоже.* — [176]) то то все *К.* то все *Б.* — [177]) рядъ, якоже изрядилъ *Б.* — [178]) всякому *К.* — [179]) *Кажется правильнѣе* поставить *какъ у К. и Б.* — [180]) холопомъ а не безъ него *Б.* — [181]) *Читай* рядоу. — [182]) *Начальныя буквы* А вь *въ подл. недописаны; въ обоихъ спискахъ стоитъ:* А въ дачѣ. — [183]) работятъ *К.*, *а у Б.* роба. — [184]) *У Б. кажется правильнѣе:* недоходитъ. — [185]) холопа или робоу *Б.* — [186]) *Въ обоихъ спискахъ правильнѣе* городѣ, *а у Б. прибавлено* или въ хоромицѣ. — [187]) намѣстникъ *Б.* — [188]) емоу *К.* — [189]) *Послѣ слова* оупоустить *должно быть въ подл. пропускъ: у Б. слѣдуетъ:* и гоня *у К.* оустрѣлить и гоня. — [190]) въ томъ *К.* — [191]) повѣсти *Б. тоже у К.* — [192]) *Въ обоихъ спискахъ должно быть правильнѣе, у К.* а отъидетъ, *у Б.* а отыдетъ. — [193]) вложитъ *К.*, *у Б.* вылжетъ. — [194]) далъ *Б.* — [195]) а лишитися его не льзѣ *Б.*; *но въ спискѣ К.* или лишитися его. — [196]) кренетъ *К.*, коупитъ *Б.* — [197]) *Послѣ слова* коупилъ *въ подл. большой пропускъ, у Б. слѣдуетъ:* вѣдая ли боудетъ коупилъ, то коунъ емоу лишеноу быти. — Оже холопъ бѣгая добоудетъ товара, то господиноу же и холопъ и долгъ, господиноуже и товаръ. — [198]) *Вмѣсто* что соусѣднѣ или *у Б.* соусѣдней ли. — [199]) покрадетъ *К.* — [200]) и *Б.* — [201]) *Симъ словомъ*

194) dał *B.* — 195) a lisitisja ego ne lzje *B.*; *lecz w wydaniu K.* ili lisitisja ego. — 196) krenet *K.*, kupit *B.* — 197) *Po wyrazie* kupił *w rękopisie znaczna przerwa; u B. następuje:* wjedaja li budet kupił to kun emu lisenu byti. Oże hołop bjegaja dobudet towara, to gospodinu że i hołop i dołg, gospodinuże i towar. — 198) *Zamiast* cto susjednje, ili *u B.* susjednej li. — 199) pokradet *K.* — 200) i *B.* — 201) *Z tym wyrazem kończy się wydanie Krestinina, a w rękopisie potém jeszcze następuje* 8 *wierszy, których przeczytać niemożna: lecz z dwu wyrazów* kotoryj Kniaz *dosyć czytelnych, pokazuje się, że to nie takie zakończenie, jakie się znajduje w wydaniu Bołtina. Ten ostatni kończy się temi wyrazami:* Oże cełowjek połgaw kuny u ljudej, a pobjegnet w cużuju zemlju, wjery emu ne jati jako i tatju. *A prócz tego przyłączony osobny artykuł następujący, znaleziony przez wydawców w jednym tylko ze znajdujących się u nich rękopisów:* Iże uljażut w mucje, a posjedit u dworjanina, 80 nogat za tu muku, a u kołokolnicy bijut knutom, a za tu muku 80 griwen.

оканчивается списокъ Крестинина, а въ подлинникѣ послѣ сего слѣдуютъ еще 8 строкъ, которыхъ разобрать нельзя: но изъ двухъ словъ: которыи Князь *довольно примѣтныхъ, видѣть можно, что это не то окончаніе, которое находится въ спискѣ Болтина. Сей послѣдній заключается сими словами:* Оже человѣкъ полгавъ коуны оу людей, а побѣгнетъ въ чоужоую землю, вѣры емоу не яти яко и тапю. *А сверхъ того къ семоуже присоединена особая слѣдоующая статья найденная издателями въ одномъ только изъ бывшихъ у нихъ списковъ.* Иже оупяжоутъ въ моуцѣ, а посѣдитъ оу дворянина, 80 ногатъ за моу моукоу; а оу колокольници бьютъ кноутомъ, а за моу моукоу 80 гривенъ.

I. c.

RUSSISCHES RECHT.

GERICHT DES JAROSLAW WLADIMIROWITSCH.

1. Wenn der Mann einen Mann erschlägt, so räche der Bruder den Bruder, oder (der Sohn) den Vater, oder (der Vater) den Sohn, oder der Bruderssohn, oder der Schwestersohn [1]). Wenn niemand da ist, welcher räche, so setze man 80 Grivnen für den Kopf, wenn es ein Fürsten-Mann (Knjaz muz [2]), oder Fürsten-Schuldheiss. Wenn es ein Russe ist, oder Grid, oder Kaufmann, oder bojarischer Schuldheiss, oder Schwertträger, oder Isgoj, oder Slawe, dann setze man 40 Grivnen für ihn.

2. Nach Jaroslaw nun vereinigten sich seine Söhne, Jsjaslaw, Swjatoslaw, Wsewolod und ihre Männer, Kosnjatschko, Perenjeg, Nikifor, und beseitigten (otłozìsa [3]) die Tödtung für den Kopf [4]), um sie mit Mardern abkaufen zu lassen; aber alles Andere, wie es Jaroslaw gerichtet hat, so setzten es auch seine Söhne fest.

Vom Todtschlage.

3. Wenn jemand einen Fürsten-Mann erschlägt im gewaltsamen Anfalle (w'razboi), aber man fin-

det den Kopfschläger (gołownik) nicht, so zahlen das Wehrgeld, in welchem Wehrbezirke (w'rwi) der Kopf liegt, dann 80 [5]) Griwnen; hinwiederum ist es einer von den (gemeinen) Leuten (ljudin [6]), dann 40 Grivnen.

4. Welcher Wehrbezirk aber anfängt, das wilde Wehrgeld (dikaja wira [7]) zu bezahlen, da mögen sie einige Jahre dieses Wehrgeld bezahlen, weil sie ohne den Kopfschläger zu bezahlen haben. Wenn nun der Kopfschläger in ihrem Wehrbezirke ist, dann, weil er zu ihnen mit beiträgt, müssen sie ihm, dem Kopfschläger, in der Sache helfen, oder auch sie (bezahlen) ein wildes Wehrgeld. Sie bezahlen überhaupt 40 Grivnen; aber das Kopfgeld (gołowniçstwo) der Kopfschläger selbst, und 40 Griwnen bezahlt er auf seinen Theil mit seiner Genossenschaft (druziny). Und wenn er jemand erschlug im Streit, oder öffentlich bei einem Gelage, so bezahlt er ebenfalls jetzt dem Wehrbezirke gemäss (po w'rwju nynje), weil er mit zugerechnet ward bei dem Wehrgelde.

Wenn jemand ohne Grund sich zum Anfalle hinstellt.

5. Stand man ohne allen Streit zum Anfalle (razaboj) auf; so zahlen für den Anfallenden die Leute nicht, sondern geben ihn ganz mit Weib und Kindern zur Verbannung (na potok) und zur Beraubung (na razgrablenie [8]).

6. Wenn jemand nicht einlegt zum wilden Wehrgelde, so helfen ihm die Leute nicht, sondern er bezahlt selbst.

Aber diess sind die Ehrengeschenke von dem Wehrbezirke.

7. Aber diess waren die Ehrengeschenke zur Zeit (pri) Jaroslaw's: Der Wehrmann empfängt 7 Eimer Malz auf die Woche, desgleichen einen Hammel, oder eine Speckseite, oder zwei Nogaten, aber am Mittwochen einen Marder desgleichen Käse, und am Freitage dasselbe; aber der Hühner zu zweien auf den Tag, der Brode 7 auf die Woche, des Hafers 7 Uboroken [9]), Erbsen 7 Uboroken, Salz 7 Golwashen [10]). Diess dem Wehrmanne nebst dem Diener; aber 4 Pferde, den Pferden vor das Maul zu schütten Hafer. Dem Wehrmanne 8 Grivnen, aber 10 Marder Reisekosten (perekładnaja), aber dem Gehülfen (metelniku [11]) 12 Eichhörnchen, aber eine Gerichts-Grivna (s'sadnaja griwna [12]).

Von den Wehrgeldern.

8. Wenn das Wehrgeld 80 Grivnen ist, so nehme der Wehrmann 16 Griwnen und 10 Marder und 12 Eichhörnchen, aber zum voraus eine Gerichts-Grivna, und für den Kopf 3 Grivnen.

Von den fürstlichen Dienern.

9. Wenn bei einem fürstlichen Diener (otrocje), entweder bei einem Stallmeister, oder Koch, dann 40 Grivnen; aber für einen Schuldheiss der Hausherrn, und für einen der Stutereien 80 Grivnen, aber bei einem ländlichen Fürsten-Schuldheiss, oder bei einem über die Krieger (w ratajnem)

12 Grivnen, aber für einen gemeinen 5 G[illegible]ien, und eben so für einen bojarischen.

Von Handwerkern.

10. Aber für einen Handwerker und Handwerkerin 12 Grivnen, aber für einen gemeinen Mann (smerd) und Knecht (ħołop) 5 Grivnen, und für eine Magd (robu) 6 Grivnen, und für einen Kinderwärter 12 Grivnen und für eine Amme, ob sie gleich Knecht oder Magd sind.

[13]) Wenn man das Wehrgeld abwälzt.

11. Wenn man das Wehrgeld abwälzt, dann eine zusammengelegte Marder-Grivna dem Diener; aber wer klagte, der muss die zweite Grivna geben, und vom Wehrbezirke zur Hülfe 9 Marder.

12. Haben sie den Zeugen gesucht, und finden ihn nicht, und der Kläger hebt an, auf den Kopf zu klagen, so gebe man ihm zum Recht das Eisen [14]). So auch in allen Streitsachen, auch bei einem Diebstahl, auch bei einer (öffentlichen) Anklage (w poklepje [15]), wenn nicht ein Augenschein vorhanden seyn wird, so gebe man ihm aus Noth das Eisen bis zur halben Grivna Goldes. Wenn es weniger ist, dann auf das Wasser [16]), und zwar bis zu zwei Grivnen; wenn weniger, so gehe er zum Eide [17]) für seine Marder.

Wenn jemand mit dem Schwerte schlägt.

13. Wenn jemand mit dem Schwerte schlägt, ohne es herausgezogen zu haben, oder mit dem

Griffe, so 12 Grivnen für das Unrecht; wenn er das Schwert entblösst, aber nicht trifft, dann eine Marder-Grivna. Wenn einer den anderen schlägt mit dem Stocke, oder mit der Schaale, oder mit dem Horn, oder mit dem Klingen-Rücken, so 12 Grivnen. Duldet es der nicht, und haut ihn dagegen mit dem Schwerte, so ist ihm deshalb keine Schuld.

14. Wenn man jemand die Hand trifft, und die Hand fällt ab, oder vertrocknet, oder den Fuss, oder schlägt das Auge aus (istnet [18]), dann das halbe Wehrgeld, 20 Grivnen, und ihm für die Verstümmelung 9 Grivnen. Wenn man jemand einen Finger abhaut, dann 3 Grivnen Busse und ihm selber eine Marder-Grivna.

Wenn ein blutiger Mann kommt.

15. Wenn ein blutiger Mann an den Hof (na dwor [19]), kommt, oder ein blauer, so hat er keinen Augenzeugen zu suchen, sondern ihm sind 3 Grivnen Busse zu bezahlen; aber wenn keine Merkmaale an ihm sind, so bringe er Augenzeugen; Wort gegen Wort, und wer angefangen haben wird, der bezahle 60 Marder. Wenn aber einer blutig kommt, aber hat selbst angefangen und es treten Zeugen auf, so ist ihm das für die Zahlung.

16. Wenn jemand mit dem Schwerte schlägt, aber nicht zu Tode haut, so 3 Grivnen, und demselben eine Grivna für die Wunde, wenn sie heilbar ist; aber haut er zu Tode, dann das Wehrgeld. Oder wenn der Mann den Mann stösst, entweder

zu sich, oder von sich, oder wenn er ihn öffentlich schlägt, oder mit einer Gerte schlägt, und zwei Augen haben es gesehen, dann 3 Grivnen Busse. Wenn es ein Warjager, oder Kolbjag wäre, so ist es genug, einen Augenzeugen zu stellen, und er geht zum Eide.

Vom Sklaven.

17. Wenn ein Sklave (çeljadin) entweicht, und man lässt solches auf dem Markte ausrufen, und er wird in drei Tagen nicht herausgegeben, und man erkennt ihn am dritten Tage, so nimmt man seinen Sklaven, und der [20]) hat 3 Grivnen Busse zu bezahlen.

Wenn jemand sich auf ein fremdes Pferd setzt.

18. Wenn jemand sich auf ein fremdes Pferd setzt ohne gebeten zu haben, dann 3 Grivnen. Wenn jemand ein Pferd verloren geht, oder eine Waffe, oder eine Kleidung, und er macht es auf dem Markte bekannt, und nachher erkennt er das Seinige in der Stadt, so nimmt er das Seinige in Wesenheit (licem), und für das Unrecht sind ihm 3 Grivnen zu bezahlen.

19. Wenn jemand das Seinige erkennt, das ihm verloren, oder das bei ihm entwendet ist, entweder Pferd, oder Kleidung, oder Vieh, so sage er nicht: das ist das Meinige, sondern gehe auf die Umfrage (na swod): wo ist es genommen? Sie werde hinabgeführt, derjenige für schuldig er-

kannt, an welchem der Diebstahl haftet (na togo tatba snidet). Dann nimmt er das Seinige, aber was dabei mit verloren seyn wird, das muss man ihm zu bezahlen anheben.

20. Wenn es ein Pferdedieb ist, so liefere man ihn dem Fürsten zur Verbannung aus; hinwiederum wenn es ein Dieb des Gemaches (kljetnyj tat) ist, so hat er 3 Grivnen zu bezahlen.

Von der Umfrage.

21. Und wenn es in einer Stadt ist, so gehet der Kläger bis zu Ende ihrer Umfrage; ist die Umfrage auf dem Lande, so geht er bis zur dritten Umfrage, und wo die Wesenheit seyn wird (çto budet lice), da zahlt ihm der Dritte, bezahlt Marder für die Wesenheit. Aber mit der Wesenheit geht er bis zu Ende der Umfrage, und der Kläger erwartet das Uebrige (proka), und wo es endlich haftet, der muss Alles bezahlen und die Busse.

Von Diebstahle.

22. Hinwiederum wenn jemand etwas Gestohlenes auf den Markte gekauft hat, entweder Pferd, oder Kleidung, oder Vieh, der führe zwei freie Männer her, oder den Zöllner. Wenn es sich begiebt, dass er nicht weiss, bei wem er kaufte, so sollen die, welche auf dem Markte Augenzeugen waren, zum Eide gehen, und der Kläger nimmt das Seinige in Wesenheit. Aber was damit verloren ging, dessen muss er entbehren, und jener seiner Marder, weil er nicht weiss, bei wem er

kaufte. Erkennt er aber nach einiger Zeit, bei wenn er kaufte, so nimmt er seine Marder, und dieser bezahlt, was dabei mit verloren ging, und dem Fürsten die Busse.

Vom Sklaven.

23. Wenn jemand seinen entwendeten Sklaven erkennt, und ihn ergreift, so führe er jenen bezirksweise (po konam [21]) bis zur dritten Umfrage; dann nehme er einen Sklaven an des Sklaven Stelle, aber jenen überlässt er in Wesenheit, und geht bis zur letzten Umfrage. Da er aber kein Vieh ist, so kann er keinesweges sagen: ich weiss nicht, bei wem ich gekauft bin, sondern nach der Aussage (po jazyku) gehe man bis zu Ende, und wo der endliche Dieb seyn wird, da gebe man der Sklaven wieder zurück, und nehme den seinigen. Und die Unkosten bezahlt jener, und dem Fürsten 12 Grivnen Strafe wegen des entwendeten Sklaven.

Von der Umfrage.

24. Aber aus jemandes Stadt in fremdes Land ist keine Umfrage, sondern man muss Zeugen aufführen, oder den Zöllner, vor welchem er gekauft hat. Dann nimmt der Kläger die Wesenheit, aber des übrigen muss er entbehren, was damit verloren ging, und jener muss seiner Marder entbehren.

Vom Diebstahle.

25. Wenn man jemand im Gemache erschlägt, oder bei irgend einem Diebstahle, so erschlägt

man ihn an Hundes Statt. Wenn man ihn bis zum Lichte hält, so führe man ihn an den Fürsten-Hof; aber wenn man ihn dann tödtet, und es sind Leute, die ihn gebunden gesehen haben werden, so bezahlt man für ihn 12 Grivnen.

26. Wenn einer Vieh entwendet aus dem Stalle, oder dem Gemache, so, wenn er einzeln ist, zahlt er 3 Grivnen und 30 Marder; sind ihrer mehrere, so bezahlen sie alle zu 3 Grivnen und 30 Mardern.

Desgleichen vom Diebstahle.

27. Wenn jemand Vieh auf dem Felde, entweder Schafe, oder Ziegen, oder Schweine entwendet, 60 Marder; sind ihrer mehrere, so alle zu 60 Mardern.

28. Wenn jemand die Scheuer bestiehlt, oder das Getreide, in der Grube, dann so viele ihrer bei dem Diebstahle waren, alle zu 3 Grivnen und zu 30 Mardern. Aber bei wem es verloren gegangen ist, der nehme, was in Wesenheit vorhanden, in Wesenheit, und für das Jahr empfängt er zu einer halben Grivna. Hinwiederum ist die Wesenheit nicht da, und es war ein Fürsten-Pferd, so zahlt man dafür 3 Grivnen, und für andere zu 2 Grivnen.

Aber dieses sind die Gebühren für Vieh.

29. Für eine Stute 60 Marder, und für einen Ochsen eine Grivna, und für eine Kuh 40 Marder, und für einen Dreijährling 30 Marder, und für

einen Jährling eine halbe Grivna, und für ein Kalb 5 Marder, und für ein Schwein 5 Marder, und für ein Spanferkel eine Nogata, und für ein Schaf 5 Marder, und für einen Hammel eine Nogata, und für einen Hengst, wenn er noch nicht bestiegen ist, dann eine Marder-Grivna, und für ein Hengstfüllen 6 Nogaten, und für eine Milchkuh 6 Nogaten. Das sind die Gebühren der Gemeinen, wann sie dem Fürsten Busse zahlen.

Wenn Knechte Diebe sind. Fürsten-Gericht.

30. Wenn Knechte Diebe sind, entweder fürstliche, oder bojarische, oder mönchische (çerńçi), so straft sie der Fürst nicht mit der Busse, weil sie unfreie sind, sondern das zwiefache zahlt man dem Kläger für das Unrecht.

Wenn jemand Vieh fordert.

31. Wenn jemand Vieh fordert von dem Anderen, und der hebt an, es zu läugnen, er dann aber Zeugen darüber aufführt, so gehen diese zum Eide, und er nimmt seine Marder. Dafür dass er sie in mehreren Jahren nicht gegeben hat, bezahlt er für das Unrecht 3 Grivnen.

32. Wenn ein Kaufmann aber dem Kaufmanne Marder giebt zur Kaufmannschaft oder zum auswärtigen Handel (w'gost'bu), so nimmt der Kaufmann das Geld nicht vor Zeugen; Zeugen sind ihm nicht nöthig, sondern er geht selbst zum Eide, wenn er anhebt, sie zu läugnen.

Von der Niederlage.

33. Wenn jemand eine Niederlage (pokłazaj) bei einem legt, so ist darüber kein Zeuge, sondern wenn er anhebt, mehr vorzugeben, so gehe der zum Eide (iti rotje), bei wem die Waare liegt: nur so viel hast du bei mir niedergelegt, weil er ihm wohlthat (bołogo djeł, statt: bołogo djejał) und dessen Waare (towar [22]) aufbewahrte.

Vom Zins.

34. Wenn jemand Marder auf Zinsen giebt, oder Honig auf Zugabe (nastaw), oder Getreide auf Uebermass (prisop), so stellt er Zeugen, wie er diess mit ihm ausgemacht hat (rjadił); so empfange er.

Vom monatlichen Zins.

35. Und monatlichen Zins, wenn es auf wenige (za mało, nämlich Tage), so nehme man ihn; gehen aber die Marder fort bis in dasselbe Jahr, so gebe man ihm die Marder auf ein Drittheil (des Jahres), und die monatlichen Zinsen erlöschen (otgrjenuti). Sind keine Zeugen, aber der Marder 3 Grivnen, so gehe er wegen seiner Marder zum Eide; sind der Marder mehr, so sage man zu ihm also: du hast dich versehen (promiłował esi), da du keine Zeugen gestellt hast.

Aber dieses verordnete Wolodimir [23] (1113-1125).

36. Aber dieses verordnete Wolodimir Wsewolodowitsch, da er nach Swjatopołk sein Gefol-

ge in Berestow versammelt hatte, Ratibor, den Tausender von Kiew, Prokopij, den Tausender von Bjelogorod, Stanislaw, den Tausender von Perejaslawl, Nashir Miroslaw, Iwanka Tschudinowitsch, einen Mann Oleg's, und verordnete die Zinsen auf ein Drittheil (des Jahres), wenn jemand Marder auf Zinsen nimmt. Wenn jemand zwei Zinsen empfangen hat, so nehme er den Hauptstuhl (istoe); hinwiederum empfängt er die Zinsen, so nehme er den Hauptstuhl nicht.

Vom Zins.

37. Nimmt jemand zu 10 Marder im Jahre von der Grivna, so soll man es ihm nicht absprechen.

Vom Erkauften.

38. Wenn ein Erkaufter (zakup) vom Herrn entweicht, so ist er ein Leibeigener (objel). Geht er, um Marder zu suchen, und geht öffentlich, oder entläuft zum Fürsten, oder zu den Richtern, wegen einer Beleidigung seines Herrn, so soll man ihn deshalb nicht versklaven (robotjat'), sondern ihm Recht geben.

Vom Zeugnisse.

39. Aber Zeugniss lege man einem Knechte nicht auf; doch wenn kein Freier da ist, dann zur Noth stelle man einen bojarischen Schuldheiss als Zeugen, und auf andere lege man es nicht.

Und in einer geringen Streitsache stelle man zur Noth als Zeugen einen Erkauften.

Vom Barte.

40. Und wenn jemand den Bart zerrauft, und es bleiben Merkmaale sichtbar, und Leute bekräftigen

es (wyljezut'), dann 12 Grivnen Busse; aber ohne Leute und in der Anschuldigung, dann keine Busse.

Vom Zahne.

41. Wenn man jemand einen Zahn ausschlägt, und man sieht davon das Blut im Munde, und Leute bekräftigen es, daan 12 Grivnen Busse, und für den Zahn eine Grivna.

Vom Bienenstamme.

42. Wenn jemand einen Bienenstamm (bort) stiehlt, dann 12 Grivnen Busse.

Wenn die Erde zerhackt, oder auf der Erde Merkmaale vom Fange, oder ein Netz, so erforscht der Wehrbezirk den Dieb unter sich, oder bezahlt die Busse.

43. Wenn man einen Bienenstamm umzeichnet (raznamenaet'), dann 12 Grivnen.

Wenn jemand den Grenzpfahl eines Bezirks umhaut, oder eines Ackers zerstört, oder einen Hofzaun versetzt, dann 12 Grivnen Busse.

Wenn jemand eine Maal-Eiche umhaut, oder eine Grenz-Eiche niederhaut, dan 12 Grivnen Busse.

Aber diess sind Zuschüsse.

44. Aber diess sind die Zuschüsse (nakladi) der 12 Grivnen: dem Diener zwei Grivnen und 20 Marder, und derselbe fährt nebst dem Diener mit zwei Pferden, denen Hafer vor das Maul zu schütten; an Fleisch zu geben einen Hammel, oder eine Speckseite, und von anderer Nahrung so viel ihr

Leib zu sich zu nehmen vermag. Dem Schreiber 10 Marder, Reisekosten 5 Marder, und für das Pelzwerk (mjeh) zwei Nogaten.

Von der Frau.

45. Wenn jemand eine Frau erschlägt, so wird er nach eben dem Gerichte gerichtet, als wenn einen Mann. Wenn sie schuldig ist, das halbe Wehrgeld; aber für einen Knecht und eine Sklavin kein Wehrgeld; jedoch wenn sie ohne Schuld erschlagen sind, so zahlt man die Gebühr (urok) für den Knecht und für die Sklavin und dem Fürsten 12 Grivnen Busse.

Von der Hinterlassenschaft.

46. Wenn ein Gemeiner (smerd) ohne Kinder stirbt, dann die Hinterlassenschaft (zadnica) dem Fürsten. Wenn Töchter bei ihm im Hause sind, so gebe man ihnen einen Theil; aber wenn sie verheirathet sind, so gebe man ihnen keinen Theil.

Von der Hinterlassenschaft der Bojaren und des Gefolges.

47. Aber bei den Bojaren, oder dem Gefolge (w druzinje) geht die Hinterlassenschaft nicht zum Fürsten, sondern wenn keine Söhne sind, so nehmen selbige die Töchter.

48. Wenn jemand sterbend das Haus (dom) unter seine Kinder vertheilt, so bleibt es dabei. Hinwiederum stirbt er ohne Bestimmung, dann allen Kindern, und für ihn selbst gebe man einen Theil der Seele.

49. Wenn eine Frau nach dem Manne sitzen bleibt, so nehme man von ihren Kindern einen Theil, und was der Mann ihr ausgesetzt (w'złoziť), darüber ist sie Herrin; aber die Hinterlassenschaft des Mannes ist ihr nicht vonnöthen. Sind Kinder einer ersten Frau da, so nehmen die Kinder das der Mutter Gehörige, oder was der Frau ausgesetzt war. Beide nehmen das der Mutter Gehörige. Wenn eine Schwester im Hause ist, so hat sie die Hinterlassenschaft nicht vonnöthen, sondern die Brüder statten sie dem Manne aus, wie sie können.

Aber von der Frau, wenn sie gelobt, nach dem Manne sitzen zu bleiben.

50. Wenn eine Frau gelobt, nach dem Manne sitzen zu bleiben, aber die Habe (dobytok) vergeudet und sich zerheirathet, so bezahlt sie den Kindern Alles. Wenn ihre Kinder sie nicht auf dem Hofe wollen, aber jene will allerdings da sitzen, so thue man allerdings ihren Willen, und den Kindern gebe man den Willen nicht. Doch mit dem, was der Mann ihr gab, muss sie bei ihnen sitzen, oder ihren Theil genommen habend sitzen. Und der mütterliche Theil ist den Kindern nicht vonnöthen, sondern wem die Mutter ihn giebt, der nimmt ihn; giebt sie ihn allen, so theilen sie alle, stirbt sie ohne Rede, so nimmt ihn der, bei welchem sie auf dem Hofe war, und welcher sie ernährte.

51. Wenn zweier Männer Kinder da sind, aber einer Mutter, dann ihnen das Seinige [21]) Verlor einer etwas seines Stiefsohnes (inoçima) oder des-

sen Vaters und stirbt, so erstatten die Brüder, nachdem es die Leute bekräftigen, was der Vater seinem Stiefsohne verlor; aber was seines eigenen Vaters ist, das behält er. Und die Mutter gebe das Ihrige demjenigen Sohn, welcher gut gegen sie war. Wenn alle Söhne böse sind, so kann sie es auch der Tochter geben, welche sie ernährte.

Und diess sind die Gerichts-Gebühren.

52. Und diess sind die Gerichts-Gebühren (uroçi sudebnii): vom Wehrgelde 9 Marder, und dem Gehülfen (mjatelniku) 9 Eichhörnchen, und vom Bienenstamm-Lande 30 Marder [25]), und von allen andern Rechtsstreitigkeiten die, welche helfen, zu 4 Mardern und dem Gehülfen 6 Eichhörnchen.

Von der Hinterlassenschaft.

53. Wenn Brüder sich streiten vor dem Fürsten über die Hinterlassenschaft, so nimmt der Geheimschreiber (djeçkyj), welcher sie zu theilen geht, eine Marder-Grivna deshalb.

Eid-Gebühren.

54. Und diess sind Eid-Gebühren: vom Kopfe 30 Marder, und vom Bienenstamm-Lande 30 Marder weniger drei Marder; eben so viel vom Ackerlande, und von der Freiheit 9 Marder.

Und dieses vom Kaufmanne, welcher Schiffbruch leidet.

55. Und welcher Kaufmann irgend wohin geht mit fremden Mardern, und leidet Schiffbruch, oder

das Kriegsvolk nimmt, oder das Feuer, so soll man ihm keine Gewalt anthun, ihn nicht verkaufen, sondern er fange an, jährlich zu bezahlen. So zahle er, weil das Unglück von Gott, und nicht Schuld ist. Wenn er sich betrinkt, oder in Sinnlosigkeit verschwendet, so ist in Belieben dessen, welchem die Marder sind, sich mit ihm zu gedulden, oder ihn zu verkaufen nach seinem Willen.

Von der Schuld.

56. Wenn jemand mehreren schuldig ist, und es kommt ein Gast (gost) aus einer anderen Stadt, oder ein Ausländer, und diess nicht wissend lässt ihm Waaren ab, und jener unterfängt sich, dem Gaste die Marder nicht zu geben, und die ersten Gläubiger (d'łzbiti) unterfangen sich, ihn zu hindern, damit er ihm die Marder nicht gebe, so führe man ihn auf den Markt und verkaufe ihn, und gebe die ersten Marder dem Gaste heraus, und theilen die Einheimischen unter sich, was an Mardern übrig bleibt. Hinwiederum sind es Fürsten-Marder, so nehme man die Fürsten-Marder zuvor; und das Uebrige nach Theilung. Wenn jemand viel Zinsen erhielt, so erhält er nichts.

Vom Erkauften.

57. Wenn jemand ein zum Landbau Erkaufter (roljejnyj zakup) ist, und das ihm zugeignete (swojskij) Pferd geht zu Grunde, so bezahlt er es nicht. Wenn ihm der Herr Pflug und Egge gab, und von ihm den Schober (kopu) nimmt, so muss er das zu

Grunde gegangene bezahlen. Wenn ihn aber der Herr auf seine Arbeit (orud'je) schickt, und er verliert etwas ohne ihn, so bezahlt er diess nicht.

Vom Erkauften.

58. Wenn es aus dem Stalle weggeführt wird, so bezahlt es der Erkaufte nicht; doch geht es zu Grunde auf dem Felde, oder treibt er es nicht auf den Hof, oder schliesst es nicht ein, wo der Herr befiehlt, oder es geht ihm zu Grunde bei seiner eigenen Arbeit, so bezahlt er es.

59. Wenn der Herr den Erkauften beleidigt, irgend eine ungerechte Forderung an ihm vollzieht, oder eine Misshandlung (otaricju), so ersetzt er es ihm und für das Unrecht 7 Marder. Hinwiederum wenn er für ihn Marder eingenommen hat, so ersetzt er ihm die Marder, die er nahm, und für das Unrecht bezahlt er 3 Grivnen Busse.

60. Veräussert der Herr den Erkauften als völlig Leibeigenen (ob'l), so ist der Gemiethete (najmetu) frei von allen Mardern, und der Herr zahlt für das Unrecht 12 Grivnen Busse.

61. Wenn der Herr den Erkauften für eine That schlägt, so ist das ohne Schuld; schlägt er ihn aber unvernünftig, trunken, ohne Schuld, so wird wie für einen Freien, so auch für den Erkauften bezahlt.

Vom Knechte.

62. Wenn ein leibeigener Knecht irgend jemandes Pferd entführt, so bezahlt man für ihn zwei Grivnen.

Vom Erkauften.

63. Vom Erkauften: wenn er etwas entwendet, so ist der Herr in ihm (gospodin w tom [26]); doch wenn man ihn ergreift, so bezahlt sein Herr zuvor das Pferd, oder was er sonst nahm, und er ist ein leibeigener Knecht. Hinwiederum will der Herr nicht für ihn bezahlen, so verkaufe er ihn, und entrichte zuvor für das Pferd, oder für den Ochsen, oder für die Waare; welche er Fremden genommen hat, und das Uebrige nehme er für sich selbst.

Und diess wenn ein Knecht schlägt.

64. Wenn ein Knecht einen freien Mann schlägt, und entflieht in die Wohnung, und der Herr giebt ihn nicht heraus, so bezahlt der Herr 12 Grivnen für ihn. Aber wenn nach diesem irgendwo der Geschlagene seinen Angreifer (istca) trifft, welcher ihn schlug, so verordnete Jaroslaw, dass er getödtet würde; jedoch seine Söhne verordneten nach ihm auf Marder, oder auch den Entfesselten zu prügeln, oder eine Marder-Grivna für den Schimpf zu nehmen [27]).

Vom Bienenstamme.

65. Wenn man einem Bienenstamm niederhaut, dann 3 Grivnen Busse, und für den Baum eine halbe Grivna.

66. Wenn jemand Bienen ausnimmt, dann 3 Grivnen Busse, und für den Honig, wenn die Bienen nicht entfremdet sind (nełazeny), 10 Marder. Ist es ein Bienenkorb (olek) dann 10 Marder. Ist

der Dieb nicht da, so folgt man der Spur, und führt sie zu einem Dorfe, oder einer Waare, und sie weisen die Spur nicht von sich ab, gehen nicht auf die Spur, oder schlagen von sich, so bezahlen sie den Diebstahl und die Busse. Und der Spur muss man mit fremden Leuten und Zeugen nachsetzen. Wenn sich die Spur bei einem grossen Gasthause [28]) verliert, und ein Dorf ist nicht vorhanden, oder in einer Einöde, wo weder Dorf noch Leute, so bezahlt man weder Busse noch Diebstahl.

Vom Gemeinen.

67. Wenn ein Gemeiner einen Gemeinen peinigt ohne Fürsten-Wort, dann 3 Grivnen Busse und für den Schmerz eine Marder-Grivna.

68. Wenn man einen Hausherrn peinigt, dann 12 Grivnen Busse und für den Schmerz eine Grivna.

69. Wenn jemand ein Schiff stiehlt, dann 7 Marder Busse und das Schiff in Wesenheit erstattet; aber für ein Seeschiff 3 Grivnen und für ein Korbschiff (nabojnuju) 2 Grivnen, und für eine Barke 8 Marder, und für einen Kahn eine Grivna.

Von Gehegen.

70. Wenn jemand einen Strick um ein Gehege (perewesje) durchhaut, dann 3 Grivnen Busse, und für den Strick eine Marder-Grivna.

71. Wenn jemand in eines Gehege einen Hund stiehlt, oder einen Habicht, oder einen Falken,

dann 3 Grivnen Busse und dem Herrn eine Grivna; aber für eine Taube 9 Marder, und für ein Huhn 9 Marder, und für eine Ente 30 Marder, und für eine Gans 30 Marder, und für einen Schwan 30 Marder, und für einen Kranich 30 Marder. Und für Heu und Holz 9 Marder, und der Herr, so viel Fuhren gestohlen sind, nehme für die Fuhre 2 Nogaten.

Von der Scheuer.

72. Wenn jemand eine Scheuer anzündet, dann ihn in die Verbannung, und sein Haus zur Plünderung, nachdem zuvor der Schaden bezahlt ist. Ueber des Uebrige verfügt der Fürst. Eben so wenn jemand einen Hof anzündet.

73. Wenn jemand aus Schadenfreude (pakoscami) ein Pferd niederstösst, oder Vieh, dann 12 Grivnen Busse, und für den Schaden bezahlt er eine Grivna Gebühr.

74. Alle diese Streitsachen richtet man nach freien Zeugen. Ist der Zeugen einer ein Knecht, so bringe man den Knecht nicht zum Rechte vor. Doch wenn es der Kläger will oder ihn nimmt, und also spricht: »auf diese Rede nehme ich dich,« und nicht der Knecht, und nimmt es auf das Eisen, und wenn er ihn sachfällig macht, so nimmt er von ihm das Seinige; macht er ihn nicht sachfällig, so bezahlt er ihm eine Grivna für den Schmerz, weil er auf eines Knechtes Rede ihn nahm, und wegen des Eisens zahlt er 40 Marder, und dem Schwertträger 5 Marder und eine halbe Grivna dem

Geheimschreiber. Das sind die Gabühren des Eisens, wenn man jemand darauf nimmt. Aber wenn jemand einen auf das Eisen nimmt nach der Rede freier Leute, es sey ein Gerücht auf ihn (zapa nań budeť), oder ein nächtliches Ereigniss, oder auf irgend eine Art, wenn er sich nicht verbrennt, so bezahlt er ihm nichts für den Schmerz, sondern allein für das Eisen der, welcher ihn darauf nahm.

Und diess bei Grundlegung der Burgen (gorod).

75. Und diess sind die Baumeister-Gebühren (uroci gorodniku): Bei Grundlegung nimmt er einen Marder, und bei Beendigung eine Nogata, und für den Unterhalt, und für den Trank (wołogu), und für Fleisch und für Fische 7 Marder auf die Woche, 7 Brode, 7 Uboroken Weizen, 7 Körbe Hafer auf 4 Pferde. Er nimmt es, so lange er die Burg baut, aber Malz giebt man ihm allein 10 Körbe.

Und diess sind die Brückner-Gebühren.

76. Und diess sind die Brückner-Gebühren: Wer eine Brücke brückt, nimmt von je 10 Ellen eine Nogata. Wenn er eine alte Brücke ausbessert, so nimmt er einen Marder vom Pfahl. Und der Brückner selbst fährt mit zwei Pferden nebst einem Diener, nimmt 4 Körbe Hafer auf die Woche, und zu essen, so viel können.

Von der Hinterlassenschaft.

77. Wenn Kinder von einer Sklavin bei einem Manne sind, so erhalten sie nichts von der

Hinterlassenschaft, jedoch mit der Mutter die Freiheit.

78. Wenn im Hause kleine Kinder sind, und sie nicht fähig (djuzi) sind, für sich selbst zu sorgen, und ihre Mutter verheirathet sich, so gebe man sie dem, der ihr Nächster (blizej) ist, auf die Hand mit Habe (dobytkom) und Hause, bis sie mündig sind (w'zmoguť). Aber ihre Waare (towar) gebe man vor Leuten, und was diese Waare zinset (s'rjeziť), oder im Handel gewinnt (prigostiť), das gehört ihm selbst; aber die eigentliche Waare erstattet er ihnen, und der Zukauf (prikup) gehört ihm dafür, dass er sie ernährte und versorgte. Wenn von Sklaven ein Anwuchs, oder von Vieh, so nehme man diess in Wesenheit, so wie er es wird empfangen haben; oder was verloren geht, das alles bezahlt er den Kindern.

79. Wenn die Kinder ein Vater zu sich nimmt mit der Hinterlassenschaft, so ist die Einrichtung eben so, aber der väterliche Hof ohne Theilung durchaus dem jüngsten Sohne.

Von der Knechtschaft.

80. Die leibeigene Knechtschaft ist dreifach: Wenn jemand sie kauft, obgleich um eine halbe Grivna, Zeugen dazu aufführt, und vor dem Knechte selbst die Nogata giebt; und eine andere Knechtschaft ist, wenn jemand eine Magd nimmt ohne Bestimmung (bez rjadu); nimmt er sie mit Bestimmung, wie es dann bestimmt ist, so bleibt es; die dritte Knechtschaft ist der Schuldheissen Amt ohne

Bestimmung, oder wenn jemand sich die Schlüssel anbindet ohne Bestimmung; oder mit Bestimmung, dann wie es bestimmt ist, bleibt es.

81. Des Geschenkes wegen wird man nicht Knecht, noch wegen Brodes versklavt (robotjat'), noch wegen Aussteuer (po pridatcje), sondern wenn er das Jahr nicht aushält, so erstattet er das Gnadengeschenk (miłost'); geht er davon, so ist das keine Schuld.

82. Wenn ein Knecht entweicht, und der Herr macht es kund, wenn dann jemand, der es gehört hat, oder weiss, oder erfährt, dass es ein Knecht ist, ihm Brod giebt, oder den Weg zeigt, so bezahlt er für den Knecht 5 Grivnen, und für eine Magd 6 Grivnen.

83. Wenn jemand einen fremden Knecht auffängt, und giebt seinem Herrn Nachricht, so empfängt er eine Marder-Grivna Auffangelohn. Verwahrt er ihn nicht, so zahlt er 4 Grivnen, und die fünfte ist sein Auffangelohn (perejem); ist es eine Magd, dann 5 Grivnen, und die sechste geht als Auffangelehn davon.

84. Wenn jemand selbst seinen Knecht ausfindig macht (dosoçit'sja) in irgend einer fremden Familie (rod), aber dem Statthalter ist das nicht wissentlich, so benachrichtige er ihn, nehme bei ihm einen Diener, und gehe hin, ihn zu binden, und gebe 10 Marder Binderlohn (wjazebnoje).

Wenn er ihn entlässt, indem er ihn verfolgt, so ist ihm selbst der Schaden, und niemand zahlt dafür, auch keinen Auffangelohn.

85. Wenn jemand, ohne ihn zu kennen, einem fremden Knechte begegnet, oder ihm Nachricht giebt, oder ihn bei sich behält, und der geht von ihm weg, so geht er zum Eide, wie er nicht gewust habe, jener sey ein Knecht, und dann bezahlt er nichts.

86. Wenn ein Knecht irgendwo Marder erschleicht (włoziť), und man gab sie, ohne ihn zu kennen, so kaufe der Herr ihn los, oder entsage ihm. Gab sie jemand ihn kennend, der hat seinen Mardern entsagt.

87. Wenn jemand den Knecht zum Handel (w torg) entlässt, und derselbe wird schuldig, so kauft der Herr ihn los, aber er entsagt ihm nicht.

88. Wenn jemand nicht wissentlich einen fremden Knecht kauft (kŕneť), so nehme der erste Herr den Knecht, und jener empfange die Marder, nachdem er zum Eide gegangen, wie er gekauft unwissentlich, wer derselbe sey . . . . . [29]).

89 . . . . . dem Herrn [30]) auch die Waare, und er entsagt ihm nicht.

90. Wenn er entweicht, und des Nachbars Waare mitnimmt, so muss der Herr die Gebühr für das, was er nahm, bezahlen.

91. Wenn ein Knecht irgend etwas stiehlt, so kauft der Herr ihn los, oder giebt ihn heraus mit wem er stahl; aber Weib und Kinder sind nicht nöthig. Wenn sie aber mit ihm stahlen, oder verwahrten, so giebt man alle heraus, oder der Herr kauft sie wiederum los. Wenn Freie mit ihm stahlen, oder verwahrten, dann dem Fürsten Busse.

ANMERKUNGEN.

[1]) Durch einen offenbaren Schreibfehler steht hier im Texte bratnju synowi, wo andere Abschriften richtiger sestrinu lesen.

[2]) Der Fürsten-Mann scheint hier an die Stelle des ognišćanin getreten zu seyn, und also einen unabhängigen Hausvater, freien Familien-Häuptling zu bezeichnen, der unmittelbar unter dem Fürsten stand. Der hier auf ihn folgende Fürsten-Schuldheiss ist vielleicht ein erklärender Zusatz.

[3]) Otłoziti, seponere, beseitigen. Dass dieses die erste Bedeutung des Wortes sey, darin stimmt Dobrovsky (Institutiones linguæ Slavicæ, p. 412) mit unserem Słowař Akademii Ros., Č. IV, str. 577, überein. Verwerfen, abschaffen ist die zweite, abgeleitete Bedeutung.

[4]) So fern sie nämlich festgesetzt hatten, dass gegen die Glieder der Gemeine, in welcher man den Kopf des Erschlagenen fand, nicht mehr nach alter Sitte die Privat-Rache geübt werden müsse, sondern eine Abkaufung der selben Statt finden könne. Dadurch mochten Jaroslaw's Söhne die Abschaffung der Blutrache überhaupt vorbereiten, aber sie verordneten diese Abschaffung keinesweges, vielmehr bekräftigen sie das alte Rechts-Institut, indem sie, mit Ausnahme des einzigen Punkts,

das väterliche Gesetz anerkannten. Wenn sie die Blutrache überhaupt abgeschafft hätten, wie könnte sie sich noch in dem vorliegenden Gesetzbuche finden, dessen Abschrift als ein Codex des gültigen Rechtes am Ende des dreizehnten Jahrhunderts in der novgorodischen Hauptkirche feierlich niedergelegt wurde?

[5]) Der Abdruck hat hier den Zahlbuchstaben K, aber in einer sorgfältigen Abschrift, die ich während meines Aufenthalts in Moskau von dem Codex selbst genommen habe, findet sich II, übereinstimmend mit den beiden früheren Ausgaben.

[6]) Offenbar wird durch diese Leute ein geringerer Stand bezeichnet, als durch die früher erwähnten Männer. Beide erinnern an die Leudi und Manni der germanischen Gesetze des Mittelalters.

[7]) *Dikij ἄγριος*, agrestis, sagt das Leksikon trejazyčnyj, und so wird das Wort auch in der Bibel gebraucht, z. B. Matth. III, 4, als Bezeichnung des Honigs, von welchem sich Johannes nährte, den Luther's Verdeutschung wilden Honig nennt. Es ist also ein Wehrgeld, das namentlich von niemand verschuldet war, für einen Todtschlag, der an einem einsamen Orte Statt fand.

[8]) Razgrablenie bedeutet hier wohl Confiscation. De jure Norvegico homicidium a se commissum celans puniebatur et exilio, et confiscatione bonorum Stiernhöök de jure Sveonum et Gothorum vetusto, p. 348.

[9]) Karamsin, Ist. II, 366, Anmerk. 104, erinnert bei diesem Masse an burak, ein länglich rundes Gefäss von Birkenrinde mit hölzernem Boden und Deckel; aber in Ragusa bedeutet Uborak noch gegenwärtig einen Scheffel. Linde's S. II, 1088, unter korzec.

[10]) Das Wort könnte, als wahrscheinlich von gołow abstammend, durch Häuptchen übersetzt werden, doch ohne Gewinn für die genauere Kenntniss des Inhalts dieses kleinen Masses.

[11]) Bei Boltin metalniku. Dürfte man das Wort von dem griechischen μεταλλάω forschen, nachfragen ableiten, so wäre hier ein Untersucher zu verstehen, welchen die späteren Gesetze mit dem Worte syscik bezeichnen.

[12]) Von dem polnischen sąd, böhmischen saud, Rechtsstreit, sud. Wahrscheinlich ist unter der Gerichts-Griwna eine Gebühr für jede gerichtliche Handlung zu verstehen.

[13]) Die Ausgabe Boltin's liest hier, vermuthlich nach den meisten Handschriften, folgenden Artikel:

Von angeschuldigtem Wehrgelde.

»Wenn angeschuldigtes Wehrgeld (poklepnaja wi»ra) auf jemand, und wenn 7 Zeugen sind, die »führen das Wehrgeld ab, und erhalten Glauben; »ist es aber ein Warjager, oder anderer Ausländ»der, dann zwei. Aber wegen Knochen und we»gen eines Leichnams wird kein Wehrgeld gezahlt,

»wenn man den Namen nicht weiss, und ihn nicht »kennt.«

An diese Worte schliesst sich dann, ohne besondere Ueberschrift, was oben der Text enthält.

14) Prawda żeljezo bezeichnet gewiss das Gottes-Urtheil der Eisenprobe, welches freilich auch bei den alten Skandinaviern galt, aber von je her unter rohen Völkern der verschiedensten Abstammung so verbreitet war, dass man nicht muthmassen kann, die Russen hätten es von diesem oder jenem entlehnt. Bekannt ist die erste Erwähnung desselben in Sophokles Antigone, v. 264, wo ein Wächter dem Könige Kleon zum Beweise der Unschuld sagt:

ἦμεν δ' ἕτοιμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν,
καὶ πῦρ διέρπειν, καὶ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν,
τὸ μήτε δρᾶσαι, μήτε τῳ ξυνειδέναι
τὸ πρᾶγμα βουλεύσαντι, μήτ' εἰργασμένῳ.

Sophoclis Tragoediae Rec. Erfurdt. Lipsiae 1809 Vol. I. p. 33.

15) Die Worte poklep, poklepnyj, klepati, isklepati der russischen Sprache führen nicht unmittelbar zu dieser Bedeutung; aber in Polen, besonders in Wolünien und Galizien, wird klepać für anklagen, eine gerichtliche Forderung machen, öfters gebraucht. Prawda Ruska... przez J. B. Rakowieckiego, II, 155.

16) Na wodu, zur Wasserprobe. Griechische Schriftsteller zeigen uns die älteste Spur derselben bei den Kelten. Anthologia Graeca... ed. Fr. Jacobs,

IV, 117, und Fr. Jakobs Animadversiones in epigrammata Anthologiae Gr., V. II. P. I, 285. Den alten Skandinaviern war die Wasserprobe, meines Wissens, unbekannt; dagegen gedenken ihre alten Gesetze häufig des Zweikampfes, von welchem aber in der Pravda des dreizehnten Jahrhunderts nicht die Rede ist, obgleicht er später bei den Russen gerichtliche Anwendung litt, und schon der Vertrag des smolenskischen Fürsten mit der Stadt Riga vom Jahre 1228 Festsetzungen darüber enthält. Vgl. Beiträge zur Kenntniss Russlands und seiner Geschichte, I, 350.

[17]) To rotje iti. Worin diess »zum Eide gehen» bestand, ist eben so wenig angedeutet, als auf welche Weise man die erwähnten Gottes-Urtheile zu bewerkstelligen habe. Der Schwur mochte, wie später, durch Kreuzeskuss vollzogen werden.

Und wem wurde die Eisenprobe und der Eid auferlegt, dem Kläger, oder dem Beklagten? Ich glaube, Letzterem, weil sonst überall die Ordalien, wo sie Statt fanden, als Reinigungsmittel angewendet wurden, und unsere Prawda keine Spur zeigt, dass man dem Kläger erlaubt habe, seine Klage mit einer jener Proben, oder mit dem Eide zu bestärken. Vielmehr verlangt sie von ihm immer augenscheinliche Merkmaale, oder Zeugen; nur wo beide fehlen, und dennoch Grund zur Klage war, mochte dem Beklagten gestattet seyn, sich durch ein Gottesurtheil zu reinigen.

[18]) Hier hat die novgorodische Abschrift: ili ne utnet', oder schlägt nicht, welches keinen Sinn giebt. Ich glaubte daher die Lesart der boltinischen Ausgabe in den Text aufnehmen zu müssen.

[19]) Gewiss ist hier der Fürstenhof zu verstehen, wo das Gericht gehegt wurde.

[20]) Nämlich: wer den Sklaven nicht herausgab.

[21]) Vielleicht Statt, oder doch gleichbedeutend mit po koncam. Das alte Novgorod war in fünf Bezirke, koncy, abgetheilt, deren jeder seine besondere Verwaltung hatte. Istoriçeskïe razgowory o drewnostjah Welikago Nowagoroda (von Eugenius, Metropoliten von Kiev und Galitsch) Moskwa, 1808, str. 16. In anderen grossen Städten mochte sich die selbe, oder eine ähnliche Einrichtung finden.

[22]) Towar bedeutet bewegliches Gut überhaupt, Geld. Gleichzeitig gebraucht die Chronik das Wort öfters in demselben Sinne, das zuvor, Statt des Geldes dienende Vieh, skot, davon unterscheidend, z. B. »Igor Olgowitsch nahm Pferde und Vieh und Schafe und Waare« (1141). Ljetopiś Nestorowa p. K. sp., str. 195.

[23]) Alles von hier an Folgende glaubte Boltin dem Grossfürsten Wladimir Monomach beilegen zu müssen, indem er diese Ueberschrift für eine Hauptabtheilung des Werkes hielt; wogegen Karamsin, Ist. II, 347, äussert, sie beziehe sich nur auf die neue Bestimmung über die Tertial-Zinsen, welches nach dem vorliegenden Texte um so wahrscheinlicher

ist, da sie die Anfangsworte der Bestimmung selbst wiederholt. Dass die ausführliche Prawda, welche uns in dem Codex von 1282 erhalten ist, ihre Gestalt zur Zeit Wladimir Monomach's gewonnen habe, lässt sich jedoch in so fern vermuthen, als keinem seiner Nachfolger irgend ein Zusatz darin beigelegt wird.

24) D. h. dann erhalten die Kinder eines jeden die Hinterlassenschaft des eigenen Vaters.

25) Hier lässt die boltinische Ausgabe folgen: »und dem Hehülfen (metalniku) 12 Eichhörnchen; und von Ackerlande dasselbe, und von der Freilassung eines Sklaven 9 Marder, und von allen» u. s. w. —

26) Heisst das: die Verpflichtung des Herrn ist an seine Person geknüpft, so dass derselbe für nichts haftet, bis ihm der Dienstbote persönlich gestellt ist?

27) Jene Bestimmung Jaroslaw's findet sich allerdings in seiner Prawda; und was hier von den Söhnen gesagt wird, ist in deren Zusätzen gleichfalls enthalten, so fern diese die Abkaufung der Privat-Rache begründeten. Das Genauere mag einer später entstandenen Gewohnheit angehören.

28) Na gostinci na welicje, heisst es in der Urschrift; aber das Wort gostinec bedeutet in mehreren Dialekten nicht allein Gasthaus, sondern auch Landstrasse. Vgl. Linde's S. II, 758, unter Goś ć.

29) Hier findet sich eine Lücke, die nach Boltin's Ausgabe mit folgenden Worten zu ergänzen

ist: »Kaufte er ihn kennend, so hat er seinen Mardern entsagt. Wenn der Knecht entwich, so ist die Waare (towar).«

30) Boltin's Ausgabe setzt hinzu: »dem Herrn der Knecht und die Schuld.« (gospodinu ze i holop i dołg, gospodinu ze i towar). Die Worte fehlen wohl durch Schuld des Abschreibers, der sich von einem gospodinu ze zum anderen verirrte.

II. a.

ЗАКОНИКЪ СРЬБСКЫИ

ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА СИЛЬНАГО 1349 и 1354 г.

По Новосадскомоу списку 1700 г.

1. Вь лѣто 6857 (1349) индикшионь 2 вь праздникь вьзнесенїа господнїа, мѣсеца маиа 21 дьнь сьи законикь поставлїаемь отъ православнаго сьбора нашего, сь прѣосвѣщеннымь патрїархомь кырь їоаникїемь, и вьсеми архїереи и црьковныки, малими и великими, и мною благовѣрнымь царемь Стефаномь, и вьсеми властители [1]), малимиже и великыми.

2. Закономже симь сложенна быше правїи соудь, наипрьво за хрїстїанство, симь образомь да се очисти хрїстїанство.

О брацѣ.

1. 3. Властеліе и прочи люди да се нежене безь благословенїа своего архїереа, или оу ти да се благослове, кое соу избрали доуховныкы архїереиіе, и ниедна свадба да се неоучини безь вѣнчанїа. аколи се оучини безь вѣнчанїа и оупрошенїа црькве и безь благословенїа, такови да се разлоуче.

II. b.

ZAKONIK SR'BSKYI.

CARA STEFANA DUṢANA SILNAGO

1349 I 1354 G.

Po Nowosadskomu spisku 1700 G.

1. W' ljeto 6857 (1349) indiktion 2 w' prazdnik w'znesenïa gospodnja, mjeseca maja 21 d'n si zakonik postawljaem ot prawoslawnago sbora naṣego s' prjeoswjeṣtennym patrïarħom kyr ïoanikïem, i wsemi arħierei i cr'kownyki, malimi i welikimi i mnoju blagowjernym carem Stefanom, i wsemi wlastiteli [1]), malimi ze i welikymi.

2. Zakonom ze sim słoẓenna byṣe prawïi sud, naipr'wo za ħristianstwo, sim obrazom da se oçisti ħristianstwo.

O braçje.

3. Wlastelje i proçi ljudi da se neẓene bez blagoslowennïa swoego arħierea, ili u ti da se blagoslowe, koe su izbrali duħownyky arħierejie, i nijedna swadba da se neuçini bez wjençannïa. akolise uçini bez wjençania i uproṣenïa cr'kwe i bez blagoslowenïa, takowi da se razluçe. 1.

О доуховномь.

2. 4. И за доуховни длъгь вьсакь чловѣкь да имать повинованїе и послоушанїе кь своемоу архїерею. аколисе нагїе кои чловѣкь сьгрѣшивь црькви, или прѣстоупи что любо отьсїего закона, воломь или неволїею, да се повине и исправи црькви. аколи прѣслоуша, и оудрьжить се отьцрькве, и нехогїе исправити црькви повелѣнїа, да отлоучить се отьцрькве.

О анатеме правило.

3. 5. И свештелїе да непроклинїаю хрїстїань за сьгрѣшенїе доуховно, нь да пошле дващи или г-щи кь ономоу чловѣку, да га обличи, да ако не послоуша и нехогїе исправити се заповѣдїю доуховною, по томь да отлоучить се.

О ересехь латинскыихь.

4. 6. И за ересь латинскоу, що соу обратили хрїстїане вь азимство, да се обрате опеть вь хрїстїанство. аколи се ко обрѣте прѣчювь, и невьзвративь се вь хрїстїанство, да се каже, како пише у законоу светыихъ отьць.

7. И да постави црьковь велїа протопопе по вьсехь шрьговехь, и да обрате хрїстїане отьереси латинскїе, кои соу се обратили вь вѣроу латинскоу, и да имь дадоу заповѣдь доуховноу и да се врати вьсакы вь хрїстїанство.

8. И попь латинскы ако се нагїе обративь хрїстїанина вь вѣроу латинскоу, да се каже по законоу светыихь отьць.

O duhownom'.

4. I za duhowni d'lg w'sak çlowjek da imat 2.
powinowanie i poslušanie k' swoemu arhiereju. akolise nagie koi çlowjek sgrješiw c'rkwi, ili prjestupi çto ljubo ot siego zakona, wolom ili newoljeju, da se powine i isprawi c'rkwi. akoli prjeslusa, i ud'rzit se ot c'rkwe, i nehogie isprawiti c'rkwi poweljenia, da otluçit se ot c'rkwe.

O anateme prawilo.

5. I swetitelie da neproklinjaju hristian za sgrje- 3.
šenje duhowno, n' da posle dwašti ili 3-šti k' onomu çlowjeku, da ga obliçi, da ako ne poslusa i nehogje isprawiti se zapowjediju duhownoju, potom da otluçit se.

O ereseh latinskyih.

6. I za eres latinsku, što su obratili hristiane 4.
w azimstwo da se obrate opet w' hristianstwo, akoli se ko obrjete prjeçjuw, i ne w'zwratiw se w' hristianstwo, da se kaže, kako piše u zakonu swetyih otc.

7. I da postawi c'rkow welia protopope po wseh t'rgoweh, i da obrate hristiane ot eresi latinskie, koi su se obratili w' wjeru latinsku, i da im dadu zapowjed duhownu i da se wrati w saky w' hristianstwo.

8. I pop latinsky ako se nagie obratiw hristianina w' wjeru latinsku, da se kaže po zakonu swetyih otc.

9. И ако се нагіе полоувѣрьць вьзьмь хрїстїанкоу, ако е оузлюби [2]), да се крьсти вь хрїстїанство. аколи се не крьсти, да моу се оузме жена и дѣца, и да имь се да дѣо оть коугіе, а онь да се отжене.

О еретицѣхь.

5. 10. И кто се нагіе еретикь живе вь хрїстїане, да се жеже по образоу, и да се прожене. коли га имеіе таино, и тьи да се жеже.

11. Магїнникь и отровникь, кои се нагіе облично, да се каже по законоу светыихъ отьць [3]).

О доуховницѣхь.

6. 12. И светителїи да поставе доуховнике по всехь ноуриіахь ихь и по градовихь и по селихь. и ты доуховници да и слоуша вьсакь чловѣкь по законоу црьковномоу. а они доуховници кои нисоу поставлїени, да се ижденоуть по законоу црьковномоу.

13. И доуховномоу дльгоу непоставлїени да несоуде. ктолисе нагіе оть непоставлїени соудивь црьковномоу дльгоу, да плати 300 перперь. тькмо црьковь да соуди.

О светителіехь.

7. 14. И митрополити і епископи и їгоуменїи по митоу да се непоставе. и отсьдь кои се нагіе поставивь по митоу митрополита или епископа нли їгоумена, да іесть проклеть и она кои га е поставио [4]).

9. I ako se nagie poluwjerc wz'm ħristianku, ako e uzljubi [2]), da se k'rsti w' ħristianstwo. *akoli* se ne k'rsti, da mu se uzme ẓena i djeca, i da *im* se da djeo ot kugie, a on da ce otẓene.

O ereticeħ.

10. I kto se nagie eretik ẓiwe w' ħristiane, da se ẓeẓe po obrazu, i da se proẓene. koli ga imeje taino, i ti da se ẓeẓe. 5.

11. *Maginnik i otrownik, koi* se nagie oblicno, da se kaẓe *po zakonu swetyiħ otc* [3]).

O duħownicjeħ.

12. I swetitelii da postawe duħownike po wseħ nurijaħ iħ i po gradowiħ i po seliħ. i ty duħownici da i slusa wsak ẓlowjek po zakonu c'rkownomu, a oni duħownici, koi nesu postawlieni, da se izdenut *po zakonu* c'rkownomu. 6.

13. I duħownomu d'lgu nepostawljeni da nesude. ktolise nagje ot nepostawlieni sudiw c'rkownomu d'lgu da plati 300 perper. t'kmo c'rkow da sudi.

O swetiteljeħ.

14. I mitropoliti i episkopi i igumenii po mitu da se nepostawe. i ots'd koi se nagie postawiw po mitu mitropolita ili episkopa ili igumena, da jest proklet i ona koi ga e postawio [4]). 7.

О їгоумене.

8. 15. Игоумни да се неиставліаю безь дѣла оть црькве. игоумни по монастирехь да се поставе добри чловѣци, кои гіе стежати домь божїи. їгоумени да живоу оу кыновїахь, зговарае [5]) се сь старци. и оу монастироу да се хране 50 калоугерь [6]).

16. И калоугери, кои се постригао пакы иде оу свои домь, да се иждене изь дома, и да иде оу монастирь.

17. И калоугери, кои соу се постригли, топици изь метохие те црькве, да нестое оу тои црькви, нь да идоу оу монастире, да имь се дае храна.

18. Калоугерь, кои сврьже расоу, да се дрьжи оу тьмници, доклесе обрати опеть оу послоушаніе, и да се педепше.

О людехь кои сьжизають.

9. 19. И людїи, кое сь вльховствомь изимають изь гробовь те и сьжизають, то село, кои то чини, да плати враждоу. аколи боуде попь на то изишао, да моу се оузме поповство.

О чловѣкопродавцѣ.

10. 20. И кто продасть хрїстїанина оу иноу невѣрноую вѣроу, да моу се роука отсѣче и езикь да моу се оурѣже.

О людехь властелскыихь.

11. 21. Людивластелсцїи, кои седе по црьковныихь селѣхь, да иде вьсакы кь своемоу господароу.

O igùmene.

15. Igumni da se neistawljaju bez djela ot c'rkwe. 8.
igumni po monastireh da se postawe dobri çlowjeci, koi gje stezati dom bozii. igumeni da ziwu u kynowïah, zgowarae [5]) se s' starci. i u monastiru da se hrane 50 kaluger [6]).

16. I kalugeri, koi se postrigao paky ide u swoj dom, da se izdene iz doma, i da ide u monastir.

17. I kalugeri, koi su se postrigli, topici iz metohie te c'rkwe, da nestoe u toj c'rkwi, n' da idu u monastire, da im se dae hrana.

18. Kaluger, koi sw'rze rasu, da se d'rzi u t'mnici, doklese obrati opet u poslusanie, i da se pedepse.

O ljudeh koi s'zizajut.

19. I ljudii, koe s w'lhowstwom izimajut iz gro- 9.
bow te i s'zizajut, to selo, koi to çini, da plati wrazdu. akoli bude pop na to izisao, da mu se uzme popowstwo.

O çlowjekoprodawcje.

20. I kto prodast hristianina u inu newjernuju 10.
wjeru, da mu se ruka otsjeçe i czik da mu se urjeze.

O ljudeh wlastelskyih.

21. Ljudi wlastelscii, koi sede po c'rkownyih 11.
seljeh, da ide wsaky k' swoemu gospodaru.

О божїихь црьквахь.

12. 22. Црьквамь поноса да нѣсть, развѣ кьде греде камо царь, тако да га дижоуть. и ако се нагіе кои владаць [7]) црьковни оузьмь мить, да се распе. црьквами да обладаеть господинь царь и патрїархь и логоветь, а инь никтоже. црькве, что се вьсе обрѣтаю по земли, освободи царство мое оть вьсехь работь малихь и великыхь. црькви царскїе да се не подлагаю подь црькве велїе.

О оубогыихь.

13. 23. И по всехь црьквахь да се хране оубогыи, како есть оуписано оть ктиторь. ктоли ихь нехране оть митрополить или епископь или їгоумень, да се отлоучи сана.

О калоугіерехь.

14. 24. И калоугіери да неживоу извьнь монастира. и тко оурве калоугіера оть властель, или чловѣка црьковнога, и кто потвори сїе сьтворити, да нѣсть благословень, нь да іесть проклеть [8]). ако іесть комоу доужань що или кривь, да ище соудомь по законоу, аколи га оурва безь соуда, или комоу забавїи, да плати седморицею.

О поповѣхь.

15. 25. И попови, бащиноу свою кои имаю, да соу свободнїи своеи бащиннїи. а ини попови, кои неимаю бащине, да имь се даде три ниве закономь, и да іесть капа поповска свободна. аколи вегіе оузме оть земліе, да работа црьквамь по законоу.

O boẓiih c'rkwah.

22. C'rkwam ponosa da njest, razwje kde'grede kamo car, tako da ga dizut. i ako se nagje koi wladac [7]) c'rkowni uz'm mit, da se raspe. c'rkwami da obladaet gospodin car i patriarh i logowet a iu niktoẓe. c'rkwe, ẓto se wse obrjetaju po zemli, oswobodi carstwo moe ot wseh rabot malih i welikyh. c'rkwi carskie da se ne podlagaju pod c'rkwe welie. 12.

O ubogyih.

23. I po wseh c'rkwah da se hrane ubogyi kako est upisano ot ktitor. ktoli ih nehrane ot mitropolit ili episkop ili igumen, da se otluẓi sana. 13.

O kalugjereh.

24. I kalugjeri da neẓiwu izw'n monastira. i tko urwe kalugjera ot wlastel, ili ẓlowjeka c'rkownoga, i kto potwori sie s'tworiti da njest blagoslowen, n' da jest proklet [8]). ako jest komu duẓan sto ili kriw, da iste sudom po zakonu. akoli ga urwa bez suda, ili komu zabawii, da plati sedmoriceju. 14.

O popowjeh.

25. I popowi, bastinu swoju koi imaju, da su swobodnii, swoej bastinnii. a ini popowi, koi neimaju bastine, da im se dade tri niwe zakonom, i da jest kapa popowska swobodna. akoli wegie uzme ot zemlje, da rabota c'rkwam po zakonu. 15.

О людехъ црьковныихъ.

16. 26. Людіе црьковны, кои дрьже црьковна села и земле црьковне, а прогнѣлисоу меропхе [9]) црьковне илїи влахе, они кои соу разгнали людіи, да се свежоу, и да имь се оузме земліа и люди, и да ихъ дрьжи црква, докле скоупе люди кои соу разгнали.

27. Црьковни людіи о вьсакои правдѣ да се соуде прѣдь своими митрополиши, и прѣдьепископи и їгоумени. ако соу оба чловѣка едне црькве, да се соуде прѣдь своимь црьквамь. аколи соу отъ две црькве два чловѣка, кои се проу, да имь соуде обѣ црькве.

28. И ексархе козмици да непосилаю митрополиши по поповехъ, ни да воде коніе митрополитскы по поповехъ; развѣ да пошліе митрополитъ калоугера самога [10]) за поповехъ, да исправи доуховно, и доходькъ црькви да оузме отъ поповь, кои іестъ отъ ващине. и отсадь напрѣдь ждрѣбци и кони да се недаваю по црьквахъ, ни по црьковнихъ селѣхъ оу храноу.

О ващинахъ коемоу властелиноу да господинь царь [11]).

17. 29. Властелѣ и властелничници, иже се обрѣтаю оу дрьжаве моеи, срьбли и грьци, що іестъ комоу дато имь прѣ дрьжаве моеи оу ващиноу оу хрисоволи, и дрьже до дьнысь, до сіега събора, те ващипе да соу тврьде.

O ljudeħ c'rkownyiħ.

26. Ljudie c'rkowny, koi d'rẓe c'rkowna sela i 16.
zemle c'rkowne, a prognalisu meropħe [9]) c'rkowne illi wlaħe, oni koi su razgnali ljudii, da se swezu, i da im se uzme zemlja i ljudi, i da iħ d'rẓi c'rkwa, dokle skupe ljudi koi su razgnali.

27. C'rkowni ljudi o wsakoj prawdje da se sude prjed swoimi mitropoliti, i prjed episkopi i igumeni. ako su oba çlowjeka edne c'rkwe, da se sude prjed swoim c'rkwam. akoli su ot dwe c'rkwe dwa çlowjeka, koi se pru, da im sude obje c'rkwe.

28. I eksarħe kozmici da neposilaju mitropoliti po popoweħ, ni da wode konje mitropolitsky po popoweħ; razwje da poṣlje mitropolit kalugera samoga [10]) za popoweħ, da isprawi duħowno, i doħodk c'rkwi da uzme ot popow, koi jest ot waṣtine, i otsad na prjed ẓdrjebci i koni da se nedawaju po c'rkwaħ, ni po c'rkowniħ seljeħ u ħranu.

O baṣtinaħ koemu wlastelinu da gospodin car [11]).

29. Wlastelje i wlastelniçnici, iẓe se obrjeta- 17.
ju u d'rẓawe moej, s'rbli i g'rci, ṣto jest komu dato im prje d'rẓawe moej u baṣtinu u ħrisowoli, i d'rẓe do d'n's, do sïega sbora, te baṣtine dasu tw'rde.

О хрисовоулехь царскыхь.

18. 30. И вьси хрисовоуле и простагме що е комоу дато царско повелѣніе, и що гіе комоу дати, и те бащине да соу тврьде, како и прьви православныхь цара. да соу волны нима, или црькви дати, или за доушоу отдати, или продати комоу любо, да іесть слобода.

О властелѣіехь оумирающихь и о бащинахь.

19. 31. Кои властелинь неимать дѣцоу, или имать и оумрѣть, и по ніегови сьмрши бащина поуста остане, где се нагіе отъ ніегова рода до трећіаго братоучеда, тъ да има оузети ніеговоу бащиноу, ако небоуде ближнѣишаго. и бащине все да соу слободне отъ вьсехь работь, разве да даю десето [12]) и воискоу да воюю по законоу, да нѣсть воліань господинь царь, ни краль, ни госпожда царица, никомоу оузети бащине по силѣ, ни коупити, ни размѣниши, развѣ ако кто самь хогіе.

О отроцѣхь [13]).

20. 32. И отроке что имаю властеле да имь соу оу бащиноу, и ныихь дѣца оу бащиноу вѣчноу да соу. а отрокь оу пракию да се неда никогда. и отроке, что имаю властели, да ихь имаю оу бащиноу. ако прости емоу властелинь, или жена его, или синь его, то да іесть свободно, а ино ничто.

O hrisowuleh carskyh.

30. I wsi hrisowule i prostagme, sto e komu 18.
dato carsko poweljenie, i sto gje komu dati, i te
bastine da su tw'rde, kako i p'rwi prawoslawnyh
cara. da su wolny nima, ili c'rkwi dati, ili za dusu
otdati, ili prodati komuljubo, da jest sloboda.

O wlasteljeh umirajustih i o bastinah.

31. Koi wlastelin neimat djecu, ili imat i u- 19.
mrjet, i po njegowi sm'rti bastina pusta ostane, gde
se nagie ot njegowa roda do tretiago bratuceda,
t' da ima uzeti njegowu bastinu, ako nebude bli-
znjejsago. i bastine wse da su slobodne ot wseh
rabot, razwe da daju deseto [12]) i wojsku da wo-
juju po zakonu. da njest woljan go podin car, ni
kral, ni gospozda carica, nikomu uzeti bastine po
sile, ni kupiti ni razmjeniti, razwje ako kto sam
hogje.

O otrocjeh [13]).

32. I otroke, cto imaju wlastele da im su u ba- 20.
stinu, i nyih djeca u bastinu wjecnu da su. a otrok
u prakiju da se neda nikogda. i otroke, cto imaju
wlasteli, da ih imaju u bastinu. ako prosti emu
wlastelin, ili zena ego, ili syn ego, to da jest swo-
bodno, a ino nicto.

О бащинахъ властелникь и црьковних.

21. 33. И властелѣ и инїи людїи, кои имаю црьковне бащине [14]) оу своихь бащинахь, да неима господинь царь ни патрїархь, ни инь кои светитель, те црькве подь воліею [15]) подложити црьковь; развѣ да іесть воліань бащиникь, да постави своега калоугіера, и да га доведе кь светителю, да га благослови светитель, оу чиои боуде ноурихи, и да облада светитель оу тои црькви доуховнымь дѣломь.

Іеще о оумирающихь властеліехь [16]).

22. 34. Каде оумрѣ властелинь, конь добрь и ороужіе да се да цароу, а свита велика бисерна и злаши поіась да оузме сынь его, и да моу царь неоузме. аколи неима сына, а има дьщерь, да има дьщи оузети, или продати, или опідати свободно.

О опсованїи властеліа или кнеза.

23. 35. Властелинь кои опсоуе и осрамоти властеличика, да плати 100 перперь. и властеличикь, ако опсоуе властелина, сиречь кнеза или боліарина [17]), да плати 100 перперь, и да се бїю стопи іего [18]). и ако опсоуе себрь властелина, да плати 100 перперь [19]). аколи властелинь или властеличичь опсоуе себра, да плати 100 перперь.

О властелѣхь кои дрьже краище земли.

24. 36. Властеліе, кои краища дрьже, коіа воиска оттоудоу мине, и плени землю царевоу, пакы приде опеть на нихь землю, ты властители все да плате, прѣко кое дрьжаве прѣиде [20]).

O baṣtinaħ wlastelniħ i c'rkowniħ.

33. I wlastelje i inii ljudii, koi imaju c'rkowne 21.
baṣtine [14]) u swoiħ baṣtinaħ, da neima gospodin car ni patriarħ, ni in koi swetitel, te c'rkwe pod woljeju [15]) podłoẓiti c'rkow. razwje da jest woljan baṣtinik, da postawi swoega kalugjera, i da ga dowede k' swetitelju, da ga blagoslowi swetitel u ẓioj bude nuriħi, i da oblada swetitel u toj c'rkwi duħownym djelom.

Ieṣte o umirajuṣtiħ wlasteljeħ [16]).

34. Kade umrje wlastelin, koń dobr i oruẓie da 22.
se da caru, a swita welika biserna i zlati pojas da uzme syn ego, i da mu car neuzme. akoli neima syna, a ima d'ṣter, da ima d'ṣti uzeti, ili prodati, ili otdati swobodno.

O opsowannii wlastelja ili kneza.

35. Wlastelin koi opsue i osramoti wlasteliẓika, 23.
da plati 100 perper. i wlasteliẓik, ako opsue wlastelina, sireẓ kneza ili boljarina [17]), da plati 100 perper, i da se biju stopi jego [18]). i ako opsue sebr wlastelina, da plati 100 perper [19]). akoli wlastelin ili wlasteliẓiẓ opsue sebra, da plati 100 perper.

O wlasteljeħ koi d'rẓe kraiṣte zemli.

36. Wlastelje, koi kraiṣta d'rẓe, koja wojska ot- 24.
tudu mine, i pleni zemlju carewu, paky pride opet na niħ zemlju, ty wlastiteli wse da plate, prjeko koe d'rẓawe prjeide [20]).

О дворанехъ [21]).

25. 37. И кто прѣда сина или брата оу дворь царевь, и оупроси га царь: ели вѣрнь? и рече тьи: вѣроуи колико мене, ако кое зло оучини да платимь іа, кои самь га дао, аколи тако има творити, како дворе оу полатѣ цареве, что сьгрѣши, да плати самь.

38. За невѣроу и за вьсако сьгрѣшенїе братъ за брата, и отьць за сына, и родь за родь. кто соу отдѣлны отъ онога дома, кои іестъ несьгрѣшио, та да неплати нища, развѣ она, кои е сьгрѣшио, того домь да плати.

О насилованїи законь.

26. 39. И кои властелинь оузме владикоу по силѣ, да моу се обѣ роуце отсекоу и нось оурѣже. аколи себрь оузме по силѣ владикоу, да се обеси. аколи свою женоу [22]) оузме по силѣ, да моу се обѣ роуце отсекоу и нось оурѣже.

О позванїи властелина на соудь.

27. 40. Властелинь на вечери да се непозива, развѣ да се позива прѣжде обѣда. и кто боуде позванъ прѣжде обѣда, и не приде на обѣдь, да іестъ кривь. нь да се разсоуди поутьшьствїа [23]). и прѣстои властелиноу 6 воловь. када прїиде властелинь съ воиске вь домь, или кои чловѣкь сь воиске прїиде, ако га кто зовѣ на соудь, да неиде отъ дома до 3 недѣле, пошомь да иде на соудь. властели велики да се зовоу книгомь на соудь, а прочїи сь печатомь. каде се прѣ властелинь, кто се защо прѣ, да дае емце.

O dworaneh [21]).

37. I kto prjeda sina ili brata u dwor carew, i 25.
uprosi ga car: eli wjern? i reçe ti: wjeruj koliko mene, ako koe zlo uçini da platim ja, koi sam go dao, akoli tako ima tworiti, kako dwore u polatje carewe, çto s'grješi, da plati sam.

38. Za newjeru i za wsako s'grješenïe brat za brata, i ot'c za syna, i rod za rod. kto su otdjelny ot onoga doma, koi jest nes'grješio, ta da neplati ništa, razwje ona, koi e s'grješio, togo dom da plati.

O nasilowanii zakon.

39. I koi wlastelin uzme wladiku po silje, da 26.
mu se obje ruce otseku i nos urjeze. akoli sebr uzme po silje wladiku, da se obesi. akoli swoju ženu [22]) uzme po silje, da mu se obje ruce otseku i nos urjeze.

O pozwanii wlastelina na sud.

40. Wlastelin na weçeri da se nepoziwa razwje 27.
da se poziwa prjezde objeda. i kto bude pozwan prjezde objeda, i ne pride na objed, da jest kriw. n' dase razsudi putsstwia [23]) i prjestoi wlastelinu 6 wolow. kada priide wlastelin s' wojske w' dom, ili koi çlowjek s' wojske priide, ako ga kto zowje na sud, da neide ot doma do 3 nedjelie, potom da ide na sud. wlasteli weliky da se zowu knigom na sud, a proçii s' peçatom. kade se prje wlastelin, kto se zasto prje, da dae emce.

О позвани на соудь.

28. 41. Кто позове крива чловѣка на соудь прѣдь соудїе, позвавь и непоиде на соудь, нь седи дома, анаи, кои е позвань, ако прїиде на рокь прѣдь соудїю и отстои по законоу, тъ да есть прость отъ тога дльга, за кои е био позванъ, ерь онь позвавь дома сѣди.

42. Братенци, кои соу заедно оу единомоу домоу, ако и ко позове изь дома, кои прїиде отъ нихь, тъ да отпирасе. аколи га обрѣте на двороу царевоу, или оу соудїе, и речетъ: дати кю брата старїега на соудь, да га да, а силѣ да моу нѣсть отпирати.

43. Каде се проу два чловѣка ако рече еданъ ономоу: имамъ прѣстава [24]) оу царевоу двороу, или на соудиноу, да га да. ако га поище, и необрѣте га оу двороу, тьи часъ да прїиде на соудь онь и рече: необрѣ тога пристава. ако іесть на обѣдоу, да моу іесть рокъ на вечерїи, аколи іесть на вечерїи, да га подасть на обѣдоу. аколи га боуде послао царь, или соудїа на кою работоу, тога пристава, да нѣсть кривъ таи чловѣкъ, кои га дае; да моу се остави рокъ, докле догіе приставъ, да га да прѣдь соудїю.

О прѣселѣнніи властелинъ [25]).

29. 44. Кои е властелинъ на прѣселици [26]) комоу коїомъ пизмомъ кое зло оучини, земли плѣномъ, илїи коукіе пожеже, или кое зло

O pozwani na sud.

41. Kto pozowe kriwa çlowjeka na sud prjed 28.
sudie, pozwaw i nepoide na sud, n' sedi doma, onaj, koi e pozwan, ako priide na rok prjed sudiju i otstoi po zakonu, t' da est prost ot toga d'lga, za koi i bio pozwan, er on pozwaw doma sjedi.

42. Bratenci, koi su zaedno u edinomu domu, ako i ko pozowe iz doma, koi priide ot nih, t' da otpirase. akoli ga obrjete na dworu carewu, ili u sudie, i reçet: dati kju brata starïega na sud, da ga da, a silje da mu njest otpirati.

43. Kade se pru dwa çlowjeka, ako reçe edan onomu: imam prjestawa [24]) u carewu dworu, ili na sudinu, da ga da. ako ga poiste, i neobrjete ga u dworu, ti ças da priide na sud on i reçe: neobrje toga pristawa. ako jest na objedu, da mu jest rok na weçerii, akoli jest na weçerii, da ga podast na objedu. akoli ga bude poslao car, ili sudia na koju rabotu, toga pristawa, da njest kriw taj çlowjek, koi ga dae; da mu se ostawi rok, dokle dogje pristaw, da ga da prjed sudiju.

O prjeseljennii wlastelin [25]).

44. Koi e wlastelin na prjeselici [26]) komu koiom 29.
pizmom koe zlo uçini, zemli pljenom, ilii kukje

сьтвори, да моу се та дрьжава оузме а ина недасть.

45. Ктоли оумрѣ, а има едно село оу жоупи или междоу жоупами, что се зло оучини томоу селоу пожегомь или чимь коимь злимь дѣломь, ономоу селоу вьси злобоу да плате околина [27]).

О проданїа чюжди [28]).

30. (30[a]) 46. Да нѣсть воліань никто продати чюжде ни коупити. ко доиде на дворь царевь, да се свакомоу оучини правда, развѣ онога, чие боуде.

О работехь.

31. (34) 47. И кто се обрѣтаю оу еднои коукv, или братѣнци, или отьць оть сыновь, или инь кто отдѣліены хлѣбомь и именїемь, ако боудоуть на едномь огнищїи, а тимь отдѣліень [29]) да работають іако и ины мали людїе. и кто зло оучини брать, или сынь, или родь, кои соу оу едномоу домоу, вьсе да плати господарь домоу, или да подасть, кои е зло оучинио.

О сиротахь.

32. (35) 48. Кто сирома неима бащине, оть пронїарске земліе да несть воліань никто подложити подь црьковь. аколи подложи, да нѣсть тврьдо.

О поповехь.

49. Попь кои годе оть господара свога никамо да неиде. аколи га господарь неиме чимь хранити по законоу, да иде кь своемоу архиерею, и архїереи да речеть ономоу власте-

pozeze, ili koe zlo s'tvori, da mu se ta d'rzawa uzme a ina nedast.

45. Ktoli umrje, a ima edno selo u zupi ili mezdu zupami, cto se zlo ucini tomu selu pozegom ili cim koim zlim djelom, onomu selu wsi zlobu da plate okolina [27]).

O prodania cjuzdi [28]).

46. Da njest woljan nikto prodati cjuzde ni kupiti. ko doide na dwor carew, da se swakomu ucini prawda, razwje onoga, cie bude. 30.

O raboteh.

47. I kto se obrjetaju u ednoj kuki, ili bratjenci, ili ot'c ot synow, ili in kto otdjelieny hljebom i imeniem, ako budut na ednom ognistii, a tim otdjelien [29]), da rabotajut, jako i iny mali ljudie. i kto zlo ucini brat, ili syn, ili rod, koi su u ednomu domu, wse da plati gospodar domu, ili da podast, koi e zlo ucinio. 31.

O sirotah.

48. Kto siroma neima bastine, ot proniarske zemlje da nest woljan nikto podlozi pod c'rkow. akoli podlozi da njest tw'rdo. 32.

O popoweh.

49. Pop koi gode ot gospodara swoga nikamo da neide. akoli ga gospodar neime cim hraniti po zakonu, da ide k' swoemu arhiereju i arhierej da recet onomu wlastelinu, da ako onaj gospodar nei-

линоу, да ако онаи господарь неиме чюти, да іесть попь свободнь, коуде моу хотеніе. аколм боуде попь бащиникь, да ніе воліань отгнати, тькмо да іесть свободнь.

О сиротахь.

50. Сирота коудѣлница да іесть свободна іакоже и попь.

Оплата чловѣкоу ко е комоу доужань[30])

33. (36) 51. Отроци и меропси, кои сѣде заедно оу едноме селоу, вьсака плата, коіа прїиде, да плакіаю вси заедно на людїи. како платоу даю, и работоу работаю, тако и землю да дрьже.

О меропсехь законь.

34. (37[a]) 52. Меропхомь законь по вьсеи земли. оу недѣли два дьны да работаю проніароу, и да моу даваю оу години перпероу царевоу, и да моу коси сено единь дьнь, и виноградь да копаю единь дьнь, ако неима виноградь, а оны да моу работаю ине работе единь дьнь, и що оуработа меропхь, то все да стежи, а ино безь закона нища да моу се неоучини ни оузме.

(30[b]) 53. Сирота коіа неможе се прѣпи, или отговориши, да дае парца, кои кіе се за нѣга прѣпи.

О попаши и пажиши.

35. (31) 54. Село сь селомь да пасе, коуде едно село, тоуде и дроуго, развѣ жита и ливада [31]) да непасе никто.

55. Жоупа сь жоупомь да непопасе до бышкомь нища. аколи се обрѣте едно село оу онои жоу-

me çjuti, da jest pop swobodn, kude mu ħotenie, akoli bude pop baştinik, da nie woljan otgnati, t'kmo da jest swobodn.

O sirotaħ.

50. Sirota kudjelnica da jest swobodna jakoże i pop.

Oplata çlowjeku ko e komu duzan [30]).

51. Otroci i meropsi, koi sjede zaedno u edno- 33.
me selu, wsaka plata koja priide, da plakjaju wsi zaedno na ljudii. kako platu daju, i rabotu rabotaju, tako i zemlju da d'rże.

O meropseħ zakon.

52. Meropħom zakon po wsej zemli: u nedjeli 34.
dwa dny da rabotaju pronjaru, i da mu dawaju u godini perperu carewu, i da mu kosi seno edin d'n, i winograd da kopaju edin d'n, ako neima winograd, a ony da mu rabotaju ine rabote edin d'n. i şto urabota meropħ, to wse da stezi, a ino bez zakona nişta da mu se neuçini ni uzme.

53. Sirota, koja nemoże se prjeti ili otgoworiti, da dae parca, koi kje se za njega prjeti.

O popaşi i paziti.

54. Selo s' selom da pase, kude edno selo, tude 35.
i drugo, razwje zita i liwada [31]) da nepase nikto.

55. Żupa s' zupom da nepopase dobytkom nişta. akoli se obrjete edno selo u onoj zupi u koe-

пи, оу коего властїтеліа, или царево, или црьковно село, или властеличика, ономоу селоу да незабрани никто пасти, да пасе коуде іе жоупа.

За попашоу.

36. (32) 56. Ако кто попасе чїе жито или виноградь или нивоу коимь грѣхомь, ты люди, кои соу потрьли, да плате що рекоуть доушници кои цѣне. аколи нахвалицомь попасе, да плати попашоу и 6 воловь [32]).

О потках.

57. Потка мегю селми 50 перперь а влахомь и арбанасомь 100 перперь, и те потке цароу половина, а господароу половина, оу чие боуде село.

О мегих.

37. (33a) 58. А за мегѣ земли, что се потвараю села мегю собомь, да ище соудомь отьцара, каде есть прѣставио [33]), ако кто дасть милость царевоу, и рече: дао ми е господинь царь, како іесть дрьжао мои дроугь прѣгіе мене. ако дасть милость царевоу, тако и да дрьжи, извань црьковнога.

59. За мегѣ селіанскїе да даю обои, кои ищоу, свѣдоке, онь половиноу и онаи половиноу по законоу. коуде рекоуть свѣдоци, того да есть.

О земли и о людехь црьковныхь.

(47b) 60. Что имаю сь кымь соудь црькви, аще кто изнесе милостноу книгоу, или рече: милостника и имамь, и тои книги и оу томоу милостникоу нища да нѣсть, развѣ да се соуде по законоу, нь прѣжде да оупросе цара.

go wlastitelja, ili carewo, ili c'rkowno selo, ili wlastelićika, onomu selu da nezabrani nikto pasti, da pase kuda je ẓupa.

Za popaṣu.

56. Ako kto popase ćie ẓito ili winograd ili niwy koim grjehom, ty ljudi, koi su pot'rli, da plate ṣto rekut dušnici koi cjene. akoli nahwalicom popase, da plati popaṣu i 6 wołow. 36.

O potkah.

57. Potka megju selmi 50 perper, a wlahom i arbanasom 100 perper, i te potke caru połowina a gospodaru połowina, u ćie bude selo.

O megih.

58. A za medje zemli, ćto se potwaraju sela megju sobom, da iṣte sudom ot cara, kade est prjestawio [33]), ako kto dast milost carewu, i reće: dao mi e gospodin car, kako jest d'rẓao moj drug prjegje mene. ako dast milost carewu, tako i da d'rẓi, izwan c'rkownoga. 37.

59. Za medje seljanskie da daju oboi, koi iṣtu, swjedoke, on połowinu i onaj połowinu po zakonu. kude rekut swjedoci, togo da jest.

O zemli i o ljudeh c'rkownyh.

60. Ćto imaju s' kym sud c'rkwi, aṣte kto iznese milostnu knigu, ili reće: milostnika i imam, i toj knigi i utomu milostniku niṣta da njest, razwje da se sude po zakonu, n' prjeẓde da uprose cara.

О планинахъ законь.

38. (48) 61. Планине что соу по земли царевои, что соу цареве, да соу цароу, а црьковьне црьквамь, а властелске властеломь.

62. Где прѣстои влахь или арбанасинь на селѣ, на томь селоу да нестане дроугы за нимь греде. аколи по силе стане, да плати пошкоу и що е испасьо.

О книгахъ милостныхъ [34]).

39. (49) 63. Где се изнесоу две книге цареве за едно за землю, кто е сьдрьжао до сїега доба сьборнаго, того да іесть, а милость да се непошвори.

64. Соудби ине да нѣсть за котьль, ни оправе никое. кто се оправи, да не дава соудїамь оправе. роуке на соудоу да неима, и опаданїа, и даве. тькмо да се соуде по законоу.

О бабоунскои рѣчи.

40. (50) 65. И кто рече бабоунскоу рѣчь, ако боуде властелинь, да плати 100 перперь, аколи боуде себрь, да плати 12 перперь, и да се бїе стопи [35]).

О доушегоубы.

41. (51) 66. Кто ніе дошао нахвалицомь по силѣ, пакы оучини оубиство, да плати 300 перперь. аколи боуде пришао нахвалицомь, да моу се обѣ роуцѣ отсекоу. где се наге оубиство, ты чловѣкь кои е оубио, да іесть кривь, ако се и оубїе.

O planinaħ zakon.

61. Planine ćto su po zemli carewoj, ćto su ca- 38.
rewe, da su caru, a c'rkowne c'rkwam, a wlastelske wlastelom.

62. Gde prjestoi wlaħ ili arbanasin na selje, na tom selu da nestane drugy za nim grede. akoli po sile stane, da plati potku i ćto e ispaso.

O knigaħ milostnyħ [34])

63. Gde se iznesu dwe knige carewe za edno 39.
za zemlju, kto e sd'rzao do siega doba s'bornago, togo da jest, a milost da se nepotwori.

64. Sudbi ine da njest za kot'l, ni oprawe nikoe. kto se oprawi, da ne dawa sudiam oprawe. ruke na sudu da neima, i opadania, i dawe. t'kmo da se sude po zakonu.

O babunskoj rieći.

65. I kto reće babunsku rjeć, ako bude wlaste- 40.
lin, da plati 100 perper, akoli bude sebr, da plati 12 perper i da se bïe stopi [35]).

O duśeguby.

66. Kto nie dośao naħwalicom po silje, paky 41.
ućini ubistwo, da plati 300 perper. akoli bude prisao naħwalicom, da mu se obje rucje otseku. gde se nage ubistwo, ty ćlowjek, koi e ubio, da jest kriw, ako se i ubïe.

О познани лицемь.

42. (52[a]) 67. Аще кто позна лице подь чловѣкомь, а боуде оу гори, оу поустоши, да иде сь нимь оу припрьвніе града [36]).
(42[b]) 68. И аколи кто що оуваши оудавліено или оукрадено лицемь, или силомь оузето боуде, вьсакы о томь да да сводь. аколи кто коупи где любо, или оу земли царевои, или оу инои земли, виноу дасть сводь. аколи неда свода, да плаши по законоу.

О оубиствѣ законь.

43. 69. Аще оубїе властелинь себра оу градоу, или оу полю, или оу шатороу [37]) да плати тисоущу перперь. аколи себрь властелина оубїе, да моу се обѣ роуце отсекоу, и да плаши 300 перперь. кто се нагїе оубивь свештеліа, или калоугера, или попа, да се тьи оубїе и обѣси. кто се нагїе оубивь отца или матерь, или браша, или чедо свое, да се тьи оубица сьжеже на огню.

О опсованни.

44. 70. Аще кто опсоуе свештеліа, или калоугера, или попа, да плати 100 перпери.

О скоубежи брадоу.

45. 71. Аще кто оскоубе брадоу властелиноу, или доброу чловѣкоу, да моу се обѣ роуце отсекоу, аще се оскоубета два себра, да іесть мехоскоубина 6 перперь.

O poznani licem.

67. Aṣte kto pozna lice pod çlowjekom, a bude u gori, u pustoṣi, da ide s' nim u prip'rwnie grada [36]). 42.

68. I akoli kto çto uwati udawljeno ili ukradeno licem ili silom uzeto bude, wsaky o tom da da swod. akoli kto kupi gde ljubo, ili u zemli carewoj ili u inoj zemli, winu dast swod. akoli neda swoda, da plati po zakonu.

O ubistwje zakon.

69. Aṣte ubie wlastelin sebra u gradu, ili u polju, ili u ṣatoru [37]), da plati tisuṣtu perper. akoli sebr wlastelina ubie, da mu se obje ruce otseku, i da plati 300 perper. kto se nagje ubiw swetitelja, ili kalugera, ili popa, da se ti ubie i objesi. kto se nagje ubiw otca, ili mater, ili brata, ili çedo swoje, da se t' ubica s'zeze na ognju. 43.

O opsowanni.

70. Aṣte kto opsue swetitelja, ili kalugera, ili popa, da plati 100 perperi. 44.

O skubeẓi bradu.

71. Aṣte kto oskube bradu wlastelinu, ili dobru çlowjeku, da mu se obje ruce otseku. aṣte se oskubeta dwa sebra, da jest mehoskubina 6 perper. 45.

О палежи законь.

46. 72. Аще се кто наге кои пали коукю чїю, или гоумно, или сламоу, или сено, то село, ись кога е ть чловѣкь, кои е оупалио, да га дадоу. аколи га не дадоу, да плати то село, що би дао пожежица. ащели кто оужеже извьнь села гоумно, илїи сено, да плати околина, или дадеть пожежцоу.

О насилїи.

47. (47[a]) 73. Силѣ данесть никомоу ни за що (37[c]) оу земли царевои. (аколи) кого обрѣте наезда или сила похвална, они кони наездни вьси да се оузмоу половина царь[38]) а половина, на кога соу наiахали.

О оузданїи.

74. Оузданїа да нѣсть никомоу низащо. кто ли се пооузда що, да плати само седмо.

О соуде отрокомь.

48. (38) 75. Що соу отроци, да се соуде прѣдь своими господари, како любе за свое дльгове, а за цареве, да идоу прѣдь соудїе, за кривдоу и за враждоу, и за таша, за гоусара, за то да идоу на соудїе.

О женахь.

76. И да се не покоуси приставь на женоу, каде нїе дома моужа, ни да се позыва жена безь моужа, нь да да жена моужоу гласа, да иде на соудь, оу томоу моужь да нїе кривь, докле моу дадѣ гласа.

O palezi zakon.

72. Aste se kto nage koi pali kukju çiju, ili gu- 46.
mno, ili slamu, ili seno; to selo, is' koga e t' çlowjek, koi e upalio, da ga dadu. akoli ga nedadu, da plati to selo, sto bi dao pozezica. asteli kto uzeze izw'n sela gumno, ilii seno, da plati okolina, ili dadet pozezcu.

O nasilii.

73. Silje da nest nikomu nizacto u zemli care- 47.
woj. kogo obrjete naezda ili sila pohwalna, oni koni naezdni wsi da se uzmu, polowina car [38]) a polowina, na kogo su najahali.

O uzdanii.

74. Uzdania da njest nikomu nizasto. kto li se pouzda sto, da plati samo sedmo.

O sude otrokom.

75. Çto su otroci, da se sude prjed swoimi gos- 48.
podari, kako ljube za swoe d'lgowe, a za carewe da idu prjed sudie, za kriwdu, i za wrazdu, i za tata, za gusara, za to da idu na sudie.

O zenah.

76. I da se nepokusi pristaw na zenu, kade nie doma muza, ni da se pozywa zena bez muza, n' da da zena muzu glasa, da ide na sud. u tomu muz da nie kriw, dokle mu dade glasa.

О книгахъ царскыихъ.

49. (39) 77. Книге цареве кое се приносе прѣдь соудїе за що любо, ако и потвори соудїа царевь, що е записано оу книги, оне книге, кое соу потворене соудїамь, и ше книге да оузмоу соудїе, и да принесоу прѣдь цара.

О дворанехъ.

50. (40) 78. Дворане властелсцїи, ако оучини кое зло отъ нихъ, кто боуде прониаревикъ, да га оправе очина дроужина порошомь, аколи есть себрь, да хваши оу котьль.

О приставоу.

51. (41) 79. Кто се нагіе отбивь соудина посланика, или приставa, да се оплѣни, и да се оузме вьсе що годь има.

О издавехъ.

52. (42[a]) 80. И о издаве сикози да боудеть. издава отъ земліе приставоу 3 перперь, отъ села 3 перперь, отъ млена 3 перперь, отъ жоупе и отъ вьсакаго села 3 перперь, отъ града конь, и свита, (52[b]) отъ винограда [39]) 3 перперь, отъ коніа перперь, отъ кобиле 6 динара, отъ говеда 4 динара, отъ краве [40]) 2 динара. динар 4 новца [41]).

О соудїахъ.

53. 81. Соудїе коуде идоу по земли царевои, и оу своихъ селіи, да нѣсть воліань оузеши оброка по силѣ, нища любо, разве поклони, що моу ко поклони отъ своего хотенїа. и кто се нагіе осрамотивь соудїю, ако боуде властелинь, да моу се вьсе оузме, аколі е село, да се распе и плени.

O knigaħ carskyiħ.

77. Knige carewe, koe se prinose prjed sudie za ṣto ljubo, ako i potwori sudia carew, ṣto e zapisano u knigi, one knige, koe su potworene sudiam, i te knige da uzmu sudie, i da prinesu prjed cara. 49.

O dworaneħ.

78. Dworane wlastelscii, ako uṣini koe zlo ot niħ, kto bude pronijarewik, da ga oprawe oṣina druṣina porotom, akoli est sebr, da ħwati u kot'l. 50.

O pristawu.

79. Kto se nagie otbiw sudina poslanika, ili pristawa, da se opljeni, i da se uzme wse, ṣtogod ima. 51.

O izdaweħ.

80. I o izdawe sikozi da budet. izdawa ot zemlje pristawu 3 perper, ot sela 3 perper, ot mlena 3 perper, ot ṣupe i ot wsakago sela 3 perper, ot grada koń i swita, ot winograda[39]) 3 perper, ot konja perper, ot kobile 6 dinara, ot goweda 4 dinara, ot krawe [40]) 2 dinara. dinar 4 nowca [41]). 52.

O sudiaħ.

81. Sudie kude idu po zemli carewoi, i u swoiħ selii, da njest woljan uzeti obroka po silje, ni ṣta ljubo razwe pokloni, ṣto mu ko pokloni ot swoego ħotenia. i kto se nagje osramotiw sudiju, ako bude wlastelin, da mu se wse uzme, akoli e selo, da se raspe i pleni. 53.

О соужнихь кои оутече изь тьмнице.

54. 82. Аще кои чловѣкь [42]) оутече ись тьмнице, сь чимь пріиде на дворь царевь, или іесть царства моего чловѣкь, или црькви, или властелскы, темже да іесть свободьнь. аще іесть отбѣгао оу тога чловѣка, комоу іесть оутекао, тога да іесть, на комоу іесть оутекао. кои се тоуцакь [43]) дрьжи оу двороу црьковноме, пакы оутече оу царевоу палатоу, да іесть свободьнь. такожде и кои тоуцакь оутече на дворь патрїаровь, да іесть свободнь.

О людехь кои се врате ись тоужде землѣ.

55. 83. Людіе, кои се врате изь тоужде земліе вь землю царства моего, кто боуде побѣгао отьь емства, они емци кои соу се подемчили за тога чловѣка, нища да неплате.

84. И ко чїега чловѣка прими ись тоужде земліе, а онь е побѣгао отьь своего господара отьь соуда, ако да книгоу царевоу, да се непотвори, аколи неда книге, да моу га врати.

85. Що [44]) іесть комоу дошло оу царевоу землю, или изь града, или изь жоупе, кое до прїешїа господина цара, докле небило царево, нь іесть било иного господара, отьь тога врѣмена, що іесть чловѣкь, или ина правда, да се неище, аще боуде дошло по прїеши господина цара, то да се ище, рекше каде іе била размерица, а небила земліа царевїи и градове.

O suznih koi utece iz t'mnice.

82. Aste koi clowjek [42]) utece is t'mnice, s' cim priide na dwor carew, ili jest carstwa moego clowjek, ili c'rkwi, ili wlastelsky, temze da jest swobodn. aste jest otbjegao u toga clowjeka, komu jest utekao, toga da jest, na komu jest utekao. koi se tucak [43]) drzi u dworu c'rkownom, paky utece u carewu palatu, da jest swobodn. takozde i koi tucak utece na dwor patriarow, da jest swobodn. 54.

O ljudeh koi se wrate is tuzde zemlje.

83. Ljudie, koi se wrate iz tuzde zemlje w' zemlju carstwa moego, kto bude pobjegao ot emstwa, oni emci koi su se podemcili za toga clowjeka, nista da neplate. 55.

84. I ko ciega clowjeka primi is tuzde zemlje, a on e pobjegao ot swoego gospodara ot suda, ako da knigu carewu, da se nepotwori, akoli neda knige, da mu ga wrati.

85. Cto [44]) jest komu doslo u carewu zemlju, ili iz grada ili iz zupe, koe do prietia gospodina cara, dokle nebilo carewo, n' jest bilo inogo gospodara, ot toga wrjemena, sto jest clowjek, ili ina prawda, da se neiste, aste bude doslo po prieti gospodina cara, to da se iste, rekse kade je bila razmerica, a nebila zemlja carewii i gradowe.

О обрѣтеніи.

56. 86. Что нагіе ко оу царевои земли, да неоузме, да не рече: врашити кю. ако не позна, и похвати, или оузме, да плаши, що шать и гоусарь. аще наге оу шоуждои земли на воисцїи, да веде и донесе прѣдь цара и воеводе.

О провождени шоуждега чловѣка.

57. 87. Аще кшо прѣпроводи дроужніега чловѣка оу шоуждоу землю, да га да самога седмога.

88. Повелѣнїе царево. никто ничїега чловѣка да не прими, ни царь, ни госпожда царица, ни црьква, ни властелинь, ни прочїи людіи и кнези, да неприме ничїега чловѣка безь книге цареве и соудиине. аколи га кто прими, да се каже, како вьсакы нѣверныкь.

О трьговцѣхь кои идоу по поутоу.

58. 89. Трьговци, кои идоу по царевои земли, да нѣсть воліань никои властелинь, или кои любо чловѣкь, забавити по силѣ, или заграбити коуплю, а динаре дати емоу силомь. кшоли се нагіе силомь растоваривь или разваливь [45]), да плати петь сьть перперь.

90. Скерлеть, и мале и велике коупліе потрѣбне, трьговци да идоу безь вьсакога соумненїа по земли царевои да продаю и коупоую како моу може роуке дати.

91. Цариникь царевь да нѣсть воліань забавити, или задрьжати трьговца, да моу коуплю кою прода оу безцѣнїе. волно да проходи вьсакы по градови и по трьговихь сь своимь трьгомь.

O obrjetenii.

86. Çto nagje ko u carewoj zemli, da neuzme, da ne reçe: wratiti kju. ako ne pozna, i pohwati, ili uzme, da plati, sto tat i gusar. aste nage u tuzdoj zemli na wojscii, da wede i donese prjed cara i woewode. 56.

O prowozdeni tuzdego çlowjeka.

87. Aste kto prjeprowodi druznjega çlowjeka u tuzdu zemlju, da ga da samoga sedmoga. 57.

88. *Poweljenie carewo. nikto* niçiega çlowjeka da ne primi, ni car, ni gospozda carica, ni c'rkwa, ni wlastelin, ni proçii ljudii i knezi, da neprime niçiega çlowjeka bez knige carewe i sudiine. akoli ga kto primi, da se kaze, kako wsaky njewernyk.

O t'rgowcjeh koi idu po putu.

89. *T'rgowci, koi idu po carewoj* zemli, da njest *woljan nikoi* wlastelin, ili koi ljubo çlowjek, zabawiti po silje, ili zagrabiti kuplju, a dinare dati emu silom. ktoli se nagje silom raztowariw ili razwaliw [45]), da plati pet s't perper. 58.

90. Skerlet, i male i welike kuplje *potrjebne*, t'rgowci da idu bez wsakoga *sumnenia po* zemli *carewoj* da prodaju i kupuju, *kako* mu moze ruke dati.

91. Carinik carew da njest woljan zabawiti, ili zad'rzati t'rgowca, da mu kuplju koju proda u bezcjenie. wolno da prohodi wsaky po gradowi i po t'rgowih s' swoim t'rgom.

92. Да нѣсть воліань властелинь, ни маль, ни великь, ни кполюбо, задрьжати и зароучити своелюдїи, или ине трьговце. да приходе вьсакы свободно по царевои земли. ако ли властелинь задрьжи трьговца да плати 300 перперь.

О сасехь [46]).

59. 93. По трьговихь що соу коуде посѣкли саси горѣ до сицеваго сьбора, тоу землю да имаютъ. ако соу коемоу властелиноу бесь правде оузели землю, да се соуде сь нимь властели законикомь царевїимь. а оть садь напрѣдь сасинь да несече, а що посѣче, оноу землю да нетежи, ни люди да несели, ни властелинь люди да несели, тькмо да стои поуста, да расте гора. никто да незабрани сасиноу горе, колико іестъ воліа трьгоу, толико да сѣче.

О грьцехь [47]).

60. 94. Градове грьчасцїи, кое примио господинь царь, что имь іестъ оучинио хрисовоуле и простагме, что имаю и дрьже до сицеваго сьбора, то да іестъ тврьдо, и да имь се неоузме нищо.

О прѣселицахь [48]).

61. 95. Градовомь да нѣсть приселице. ако ко иде, да доходи граданиноу, или маль или великь, да приходи станіанинoу, да моу прида [49]) конь или ино что, да га сьблюди станіанинь, пакы каде поиде онаи гость, да моу прѣдасть станіанинь вьсе что е прїель оть госта. аколи что боуде погыноуло, вьсе да моу плати.

92. Da njest woljan wlastelin, ni mal, ni welik, ni kto ljubo zad'rzati i zaruçiti swoe ljudii, ili ine t'rgowce. da prihode wsaky swobodno po carewoj zemli. akoli wlastelin zad'rzi t'rgowca da plati 300 perper.

O saseh [46]).

93. Po t'rgowih sto su kude posjekli sasi gorje do sicewago sbora, tu zemlju da imajut. ako su koemu wlastelinu bes prawde uzeli zemlju, da se sude s' nim wlasteli zakonikom carewiim. a ot sad naprjed sasin da neseçe, a sto posjeçe, onu zemlju da netezi, ni ljudi da neseli, ni wlastelin ljudi da neseli, t'kmo da stoi pusta, da raste gora. nikto da nezabrani sasinu gore. koliko jest wolja t'rgu, toliko da sjeçe. 59.

O g'rceh [47]).

94. Gradowe g'rçascii, koe primio gospodin car, çto im jest uçinio hrisowule i prostagme, çto imaju i d'rze do sicewago sbora, to da jest tw'rdo, i da im se neuzme nisto. 60.

O prjeselicah [48]).

95. Gradowom da njest priselice. ako ko ide, da dohodi gradaninu, ili mal ili welik, da prihodi stanjaninu, da mu prida [49]) koń ili ino çto, da ga sbljudi stanjanin, paky kade poide onaj gost, da mu prjedast stanjanin wse çto e prïel ot gosta. akoli çto bude pogynulo, wse da mu plati. 61.

96. Градска земліе, что іесть около града, чшо се на ніеи оубіе или оукраде, да плати вьсе то околина.

О зидани града цароу.

62. 97. За градь зиданіе, где се градь обори или коула, да га праве градскы люди тога града, и вилаеть [50]), что іесть тога града.

О царскои работѣ [51]).

63. 98. Господинь царь кьде име сына женити, или крьстити, и боуде емоу дворь чинити коукіе, вьсакы да поможе, маль и великь. цара вьсакы да прати, коуде камо поиде. градь вьсакы до жоупе, и жоупа до жоупе, и пакы жоупа до града.

О воискахь.

64. 99. Нь вьсакои воисци да обладаеть воевода, іакоже и царь. что рекоу, да се слоуша. аколи кто непослоуша, да моу іесть оно осоуждение, кое би цара прѣслоушали, и соудь мали и великы, кои соу на воисцїи, да имь соуде воеводе, а инь никтоже.

100. Цьрковь кто обори на воискы, да се оубіе или обѣси, на воисци сваде да нѣсть. аколи се сваде два да се биета, а инь никтоже ошь воиникь да имь непоможе. аколи кто потече и поможе на порвицоу, онаи да се оубие.

101. Що ко коупи ошь плѣна ись тоужде земліе, что боуде плѣнено по царевои земли, да іесть воліань коупити ошь тога плѣна, колико

96. Gradska zemlje, ćto jest okolo grada, ćto se na njej ubie ili ukrade, da plati wse to okolina.

O zidani grada caru.

97. Za grad zidanie, gde se grad obori ili ku- 62.
la, da ga prawe gradsky ljudi toga grada i wila-
et [50]), ćto jest toga grada.

O carskoj rabotje [51]).

98. Gospodin car kde ime syna ženiti, ili k'rsti- 63.
ti, i bude emu dwor ćiniti kukje, wsaky da po-
može, mal i welik. cara wsaky da prati, kude ka-
mo poide, grad wsaky do župe, i župa do župe,
i paky župa do grada.

O wojskah.

99. N' wsakoj wojsci dá obladaet woewoda, ja- 64.
koże i car. ćto reku, da se slusa: akoli kto nepo-
slusa, da mu jest ono osuždenie, koe bi cara
prjeslusali, i sud mali i weliky, koi su na wojscii,
da im sude woewode, a in niktoże.

100. C'rkow kto obori na wojsky, da se ubie ili objesi. na wojsci swade da njest. akoli se swade dwa da se bieta, a in niktoże ot wojnik da im nepomoże. akoli kto poteće i pomoże na porwicu, onaj da se ubie.

101. Ćto ko kupi ot pljena is tuzde zemlje, ćto bude pljeneno po carewoj zemli, da jest woljan kupiti ot toga pljena, koliko i ćjuzdej zemli. akoli

и чюждеи земли. аколи га ко потвори и вели: то е мое, да га оправи порота по законоу, ере іесть коупиль оу тоуждои земли, а не моу ни тать, ни продавць, ни вѣстникь, тако да има како свое.

О поклисарехь.

65. 102. Поклисарь, кои иде изь тоужде земліе кь цароу, или оть господина цара кь своемоу господиноу цароу, где приде оу чїе село, да моу се чини чьсть, да моу іесть вьсегда доволно. нь да обѣдоуе или вечера, н да иде на прѣдь оу ина села.

О хрисовоулехь царскїихь.

66. 103. И що записоуе господинь царь бащине, комоу запише село, да іесть писароу 30 перперь за хрисовоуль, а комоу запише жоупоу оть вьсакого села по 30 перперь, а дїакоу за писанїе 6 перперь. а [52]) оу свакомоу перпероу по 15 новаца вь то врѣме, тако е ишло.

104. Воиска, коіа иде по земли царевои, где паднѣ оу комоу селоу, пакы дроуга по ніеи иде, да непада оу томь селоу.

Вь лѣто 6862 (1354) [93]) индиктионь 7.

105. Книга царева да се непрѣслоуша, где приде, или кь цароу [54]), или царици, или кралю, или властеломь великымь и малимь и вьсакомоу чловѣкоу. никтоже да не прѣслоуша, что пише вь книзѣ царевои. аколи боуде такои книга, что неможе онаи сьврьшити, или неима да дасть,

ga ko potwori i weli: to e moe, da ga oprawi porota po zakonu, ere jest kupil u tuzdoj zemli, a ne mu ni tat ni prodawc ni wjestnik, tako da ima kako swoe.

O poklisareh.

102. Poklisar, koi ide iz tuzde zemlje k' caru, ili ot gospodina cara k'swoemu gospodinu caru, gde pride u cie selo, da mu se cini c'st, da mu jest wsegda dowolno. n' da objedue ili wecera, i da ide na prjed u ina sela. 65.

O hrisowuleh carskiih.

103. I sto zapisue gospodin car bastine, komu zapise selo, da jest pisaru 30 perper za hrisowul, a komu zapise zupu ot wsakogo sela po 30 perper, a diaku za pisanïe 6 perper. a [52]) u swakomu perperu po 15 nowaca w' to wrjeme, tako e islo. 66.

104. Wojska, koja ide po zemli carewoj, gde padnje u komu selu, paky druga po njej ide, da nepada u tom selu.

Wljeto 6862 (1354) [53]) indiktion 7.

105. Kniga carewa da se neprjeslusa, gde pride, ili k' caru [54]) ili carici, ili kralju, ili wlastelom welikym i malim i wsakomu clowjeku. niktoze da ne prjeslusa, cto pise w' knizje carewoj. akoli bude takoi kniga, cto nemoze onaj s w'rsiti, ili neima

тьи часъ да иде опетъ съ книгомь къ цароу, да оповѣда царь [55]).

106. Хрисоволи, що соу оучиніени градовомь царскымь, что имь пише, да нѣстъ воліань повторити ни господинь царь, ни инь никто, да соу хрисовоули шврьди.

О лъжнихъ хрисовоулехъ.

67. 107. Аще се обрѣте оу чіемь хрисовоули слово лъжно прѣписано, и обрѣтоу се словеса прѣтвореннаа, и речи прѣлагане на ино, что ние повелѣніе царево, да се ти хрисовоули раздероу, а они бащина да неимаю.

Повелѣніе царско.

(37b) 108. Меропхъ въ земли царевои [56]). да нѣстъ воліань ни единъ господарь прѣзь законь нища развѣ що е царь записао оу законнице, то да моу работаю, и да даю. аколи моу оучини що безаконно, (33b) да іестъ воліань вьсакы меробхъ прѣти се съ своимь господаромь иліи съ царомь, или съ госпождомь царицомь, или съ црьквомь, или съ властители цареви, или съ коимь годь любо. да га никто неоудржи отъ соуда царева. да моу соудіе соуде по правди. и ако съпрѣ слоуга господара, да га оуемчи соудіа царевь, каде да плати господарь слоуги, рокъ да оучини, и потомъ да нѣстъ воліань господарь оучинити слоуги кое зло. люди не кои [57]) землю имаю свою бащиноу землю и виноградь и коупліенице, да соу волны отъ своихъ виноградь и отъ земли бащине оу пракую отдати, или црькви подло-

da dast, ti ças da ide opet s' knigom k' caru, da opowjeda car [55]).

106. Hrisowoli, što su učinjeni gradowom carskym, čto im piše, da njest woljan potworiti ni gospodin car, ni in nikto, da su hrisowuli tw'rdi.

O l'žnih hrisowulեh.

107. Aste se obrjete u čiem hrisowuli slowo l'žno prjepisano, i obrjetu se slowesa prjetworennaa, i reči prjelagane na ino, čto nïe poweljenie carewo, dase ti hrisowuli razderu, a oni bastina da neimaju. 67.

Poweljenïe carsko.

108. Meroph w' zemli carewoj [56]). da njest woljan ni edin gospodar prjez zakon ništa razwje što e car zapisao u zakonnice, to da mu rabotaju i da daju. akoli mu učini što bezakonno, da jest woljan wsaky meroph prjeti se s' swoim gospodarom ilii s' carom, ili s' gospodom caricom, ili s c'rkwom ili s' wlastiteli carewi, ili s' koim god ljubo. da ga nikto neud'rži ot suda carewa, da mu sudïe sude po prawdi. i ako sprje sluga gospodara, da ga uemči sudia carew, kade da plati gospodar slugi, rok da učini, i potom da njest woljan gospodar učiniti slugi koe zlo. ljudine koi [57]) zemlju imaju swoju bastinu zemlju i winograd i kupljenice, da su wolny ot swoih winograd i ot zemli bastine u prakiju otdati, ili c'rkwi podložiti. a winu da jest rabotnik na tom mjeste onomu gospodaru, čïe bude selo. akoli nebude rabotnika ono-

жити. а виноу да іесть работникь на томь мѣстѣ ономоу господароу, чіе боуде село. аколи не боуде работника ономоу господароу, чіе боуде село, да іесть воліань оузети онаи виногвадь.

109. Себрова збора да нѣсть. кполи се обрѣте зборнык, да моу се оуши оурѣжоу, и да моу се осмоуде поводчіе [58]).

О властелехь кои заштираю дрьжавоу свою [59]).

68. 110. Властеломь и властеличикомь, коимь іесть дао царь землю и градове, ако се кто отъ нихь наге оплѣнивь село, или градь, или любо что, кроме воліе цареве, что моу іесть царь дао нь съборою, да моу се оузме дрьжава, и шаи, кои е строиль, да все плати отъ себѣ и отъ своега дома, и да се каже како прѣбѣгльць.

О гоусарехь законь.

69. 111. И ако се наге гоусарь отшьдь поредь дрьжаве краищника, и поплѣни где годе, и пакы се врати съ плѣномь, да плати краищникь вьсе само сѣдмо.

112. Аколи се обрѣте властелинь, или властеличикь побѣгальць, или инь кто любо оу царевои земли, пакы оустаноу на грабленіе околна села на еговоу коукю и на еговь добишькь, что есть оставио, шы люди, кои то оучине, да се каже како и невѣрници цареви.

О гоусарехь и о шатехь.

70. 113. Повелѣніе царево по вьсеи земли и по градовихь и по жоупахь и краищахь. гоусара

mu gospodaru çie bude selo, da jest woljan uzeti onaj winograd.

109. Sebrowa zbora da njest. ktoli se obrjete zbornyk, da mu se usi urjezu, i da mu se osmude powodçie [58]).

O wlasteleh koi zatiraju d'rzawu swoju [59]).

110. Wlastelom i wlasteliçikom, koim jest dao car zemlju i gradowe, ako se kto ot nih nage opljeniw selo, ili grad, ili ljubo çto, krome wolje carewe, çto mu jest car dao n' sboru, da mu se uzme d'rzawa, i taj, koi e stroil, da wse plati ot sebje i ot swoega doma, i da se kaze kako prjebjegl'c. 68.

O gusareh zakon.

111. I ako ce nage gusar ots'd pored d'rzawe kraistnika i popljeni gde gode, i paky se wrati s' pljenom, da plati kraistnik wse samo sedmo. 69.

112. Akoli se obrjete wlastelin, ili wlasteliçik, pobjegalc, ili in kto ljubo u carewoj zemli, paky ustanu na grablenie okolna sela na egowu kukju i na egow dobitk, çto est ostawio, ty ljudi, koi to uçine, da se kaze kako i newjernici carewi.

O gusareh i o tateh.

113. Poweljenie carewo po wsej zemli i po gradowih i po zupah i kraistah. gusara i tata da njest 70.

и шапа да нѣсть ни оу чиимь пръделоу. и симь образомь да се оукрапи шапба и гоусарьство. оу коемоу се селоу нагіе шапь или гоусарь, шо село да се распе, а гоусарь да се обѣси стрьмоглавь, а шапь да се ослѣпи, а господарь шога села да се доведе свезань прѣдь цара, да плапи вьсе, що е оучинио шапь и гоусарь опь испрьва, и пакы да се каже іакоже шапь и гоусарь.

114. Такожде и кнезови и прѣмикюрїе и владалци, и прѣспаиници, и начелници, и соудїе кои се обрѣшаю по селѣ, и капоуни обладоующе, пы вьси да се кажоу образомь выше писаннымь, акои се нагіе оу нихь шапь или гоусарь.

115. Аколи соу владалци сказали господаремь, да се ша господа кажоу, како гоусарь и шапь.

О соудїахь.

71. 116. Соудїе, кои е царь поставио по земли соудити, ако пишоу за що любо, за гоусара и шапа, или за кое оубо оправданіе соудабно, пакы прѣслоуша книгоу царевоу или црьковь, или властелинь, или кои любо чловѣкь оу земли царевои, пы вьси да се осоуде іако и прѣслоушници царевїи.

117. Симже образомь да се кажніе шапь и гоусарь обличны, и шако вь обличенїе, и ако се что где коимь лицемь оуваши оу ни, или ако и оухваше оу гоусаре, или оу крадби, или прѣдаде жоупа или селомь или господаремь, или властели, кои соу надь ними, како іесшь више пи-

ni u ćiim prjedelu. i sim obrazom da se ukrati tatba i gusarstwo. u koemu se selu nagje tat ili gusar, to selo da se raspe, a gusar da se objesi st'rmoglaw, a tat da se osljepi, a gospodar toga sela da se dowede swezan prjed cara, da plati wse, što e uçinio tat i gusar ot isp'rwa, i paky da se kaže iakoże tat i gusar.

114. Takoźde i knezowi i prjemikjurïe i wladalci, i prjestajnici, i naçelnici, i sudie koi se obrjetaju po selje i katuni obladujuśte, ty wsi da se kažu obrazom wyše pisannym, akoi se nagje u niħ tat ili gusar.

115. Akoli su wladalci skazali gospodarem, da se ta gospoda kažu, kako gusar i tat.

O sudïaħ.

116. Sudïe, koi e car postawio po zemli suditi, 71.
ako pišu za što ljubo, za gusara i tata, ili za koe ubo oprawdanie sudabno, paky prjeslušа knigu carewu ili c'rkow, ili wlastelin, ili koi ljubo çlowjek u zemli carewoj, ty wsi da se osude jako i prjeslušnici carewii.

117. Simże obrazom da se kažnje tat i gusar oblićny, i tako w' oblićenie, i ako se çto gde koim licem uwati u ni, iħ ako i uħwate u gusare, ili u kradbi, ili prjedade župa ili selom ili gospodarem, ili wlasteli, koi su nad nimi, kako jest wiše pisa-

сано, ты гоусари и тати да се непомилоую, нь да се ослѣпе и обѣсе.

118. И ако кто поище соудомь гоусара и тата, а не боуде обличенїа, да іесть имь оправданїе желѣзо, что е повелѣнїе царско, да га оузимаю оу вратохь црьковныихь оть огнїа, и да га постави на светои трапезѣ.

О соудїа како подобаеть соудь прави имати.

72. 119. Повелѣнїе царско оть сьбора, оть сьдь на прѣдь да іесть соудїе и за много и за мало. за велико дѣло да соу 24 соудїе, а за мани дльгь да соу 12, а за мало дѣло 6. и да нѣсть оу нихь родима, ни пизматара [60]). и те соудїе да не соу волне никого оумирити, разве да оправде или пакы да окриве. и да іесть вьсакь соудь вь црькви, и попь да облечеть се вь одежде, и да и закльне. и оу соудїе, кога кльноуть [61]), и кога оправде, ты да соу вѣровани.

120. Како іесть законь био оу царева дрѣвнихь и оу краліа Стефана [62]). да соу, рече, великимь властеломь великы властеле соудїе, а срѣднимь людемь противоу ихь дроужина, а себрамь дроужина, да соу соудїе [63]).

---

121. Иновѣрцемь и трьговцемь да соу поротци [64]), половина срьбли, а половина нина дроужина по законоу царевомоу.

122. Кои се соудїе кльноуть, и оправе онога по законоу, и ако се по томь оправе обрѣте

no, li gusari, i tati da se nepomiluju, n' da se oslje-pe i objese.

118. I ako kto poiste sudom gusara i tata, a ne bude obliçenia, da jest im oprawdanie zeljezo, çto e poweljenie carsko, da ga uzimaju u wratoh c'rkownyih ot ognja, i da ga postawi na swetoj trapezje.

O sudia kako podobaet sud prawi imati.

119. Poweljenie carsko ot sbora, ot s'd na prjed 72. da jest sudie i za mnogo i za malo. za weliko djelo da su 24 sudie, a za mani dl'g da su 12. i za malo djelo 6. i da njest u nih rodima, ni pizmatara [60]) i te sudie da nesu wolne nikogo umiriti razwe da oprawde ili paky da okriwe. i da jest wsak sud w c'rkwi, i pop da obleçetse w odezde i da i zaklne. i u sudie, koga klnut [61]) i koga oprawde, ty da su wjerowani.

120. Kako jest zakon bio u carewa drjewnih i u kralja Stefana [62]). da su, reçe, welikim wlastelom weliky wlastele sudie, a srjednim ljudem protiwu ih druzina, a sebram druzina, da su sudie [63]).

---

121. Inowjercem i t'rgowcem da su porotci [64]), polowina s'rbli, a polowina nina druzina po zako-nu carewomu.

122. Koi se sudie k'lnut, i oprawe onoga po za-konu, i ako se potom oprawe obrjete oblicenie isti-

обличенїе истино и онога кога соу оправили соудїе, да оузме царь на тѣхь соудїе враждоу по тисоуща перперь, а потомь да нисоу те соудїе вѣроване, ни да се кто отъ нихъ ни моужи ни жени.

О приселицахъ.

73. 123. И отъ садъ напрѣдь да нѣсть приселице, ни слѣда нища[65]), развѣ ако се слоучи велика властелина стѣгоноше оу жоупи, и помала властелина, кои дрьже дрьжавоу на се, и неимаю оумесе никое междоу собою и междоу своїомь дрьжавомь, ши да плакїаю. на земли царевои, рекше на меропшинахъ, да неоузимаю властеліе приселице, или иноу кою плашоу, развѣ да плаше отъ коукіе.

О стражахъ.

74. 124. Где се обрѣтаю жоупе смесне, села црьковна, илїи царева, или властелска, и не боуде на тои жоупи еднога господара, нь ако боуде кіефаліе и соудїе цареве, да поставе страже по вьсехъ поутехъ, и кіефаліамь да прѣдаде поутове, да и пазѣ стражами, да кога гоусари не оубїю. или га оукраде, ть часъ да приде ко кіефаліамь, да имь плаше отъ своего дома, а кіефаліе страже да ищоуть, и гоусаре, и тати.

125. Ако боуде брьдо поусто междоу жоупами, села околнаа, коіа соу около тога брьда, да блюдоу стражоу. аколи неоузблюдоу стражоу, что се оучини оу томоу брьдоу, оу поу-

no i onoga koga su oprawili sudïe, da uzme car na tjeh sudie wrazdu po tisusta perper, a potom da nisu te sudïe wierowane, ni da se kto ot nih ni muzi ni zeni.

O priselicah.

123. I ot sad naprjed da njest priselice, ni slje- 73.
da nista [65]), razwje ako se sluci welika wlastelina stiegonose u zupi, i pomala wlastelina, koi d'rze d'rzawu na se, i neimaju umese nikoe mezdu soboju i mezdu swoiom d'rzawom, ti da plakiaju. na zemli carewoj, rekse na meropsinah, da neuzimaju wlastelje priselice, ili inu koju platu, razwje da plate ot kukje.

O strazah.

124. Gde se obrjetaju zupe smesne, sela c'rko- 74.
wna ilir carewa, ili wlastelska, i nebude na toj zupi ednoga gospodara, n' ako bude kjefalïe i sudïe carewe, da postawe straze po wseh puteh, i kjefaliam da prjedade putowe, da i pazje strazami, da koga gusari ne ubiju. ili ga ukrade, t' cas da pride ko kjefaliam, da im plate ot swoego doma, a kjefalïe straze da istut i gusare, i tati.

125. Ako bude b'rdo pusto mezdu zupami, sela okolnaa, koja su okolo toga b'rda, da bljudu strazu. akoli neuzbljudu strazu, cto se ucini u tomu b'rdu, u postosi, steta, ili gusarstwo, ili krada,

стоши, щета, или гоусарство, или крада, или кое зло оть такови, да плате околна села, коимь іесть речено да пазѣ поуть.

О трьговцехь.

75. 126. Коупци, кои приходе нощїю на лежище, ако и не припоусте владальць, или господарь села того, да облегоу оу селоу коупци по законоу царевоу, како іесть оу законикоу, ако что изгоуби коупць, они господарь, и владальць, и село все да плати, за що нисоу оу село поустили.

127. А що се где слоучи комоу, или гостоу, или трьговцоу, или калоугіероу, ако имь что оузме гоусарь, или тать, или коіагоде злоба, да идоу соудїамь и кнеземь, или кь цароу, да имь плате соудїе и кнезови, или царь, что боуде изгоубиль. а царь да ище кіефалїе и властеле, коимь боуде поуть прѣдань, и страже дане. и вьсакы гость, и трьговьць, и латининь, да доходи прьвимь стражамь сь вьсемь, что има и носи, да га прате, и стража стражи прѣдае сь вьсемь, аколи се слоучи что изгоубити, да имь іесть порота вѣровани чловѣци, что рекоу доушомь своїомь, ере соу изгоубили, сь онеми поротци, то имь да плате кіефалїе и страже.

О соудоу и о парцехь.

76. 128. На соудоу, кои се соудоу, прьци, кои се пре, за свою притчю, и онаи парць, за що га при, да нѣсть воліань оть парчїа ине рѣчи глаголати потворно на онога парца, ни за невѣроу, ни за ино дѣло, разве да моу отпира. каде сьврьши

ili koe zlo ot takowi, da plate okolna sela, koim jest reçeno da pazje put.

O t'rgowceh.

126. Kupci, koi prihode nostiju na leziste, ako 75.
i ne pripuste wladalc, ili gospodar sela togo, da oblegu u selu kupci po zakonu carewu, kako jest u zakoniku, ako çto izgubi kupc, oni gospodar i wladalc i selo wse da plati, za çto nisu u selo pustili.

127. A sto se gde sluçi komu, ili gostu, ili t'rgowcu, ili kalugjeru, ako im çto uzme gusar, ili tat, ili kojagode zloba, da idu sudïam i knezem, ili k' caru, da im plate sudïe i knezowi, ili car, çto bude izgubil. a car da iste kjefalie, i wlastele, koim bude put prjedan, i straze dane. i wsaky gost i t'rgowc, i latinin, da dohodi p'rwim strazam s' wsem, çto ima i nosi, da ga prate, i straza strazi prjedae s' wsem. akoli se sluçi çto izgubiti, da im jest porota wjerowani çlowjeci, çto reku dusom swoiom, ere su izgubili, s' onemi porotci, to im da plate kjefalie i straze.

O sudu i o parceh.

128. Na sudu, koi se sudu, p'rci, koi se pre, za 76.
swoju pritçju, i onaj parc, za sto ga pri, da njest woljan ot parçia ine rjeçi glagolati potworno na onoga parca, ni za newjeru, ni za ino djelo. razwe da mu otpira. kade sw'rsi sud, ako çto ima, po

соудь, ако что има, по томь да глаголіе шьнимь прѣдь соудіамь царевими, а да моу се невероуе нища, что вели докле се не изправи.

О исприставехь [66]).

77. 129. Пристави безь книге соудине никоудь да неидоу, или безь книге цареве, развѣ коуде и посилаю соудіе, да имь пишоу книге, и да неоузме приставь инога, разве что пише книга. а соудіе да дрьже шакогере книге, каквено соу дали приставомь, коихьно соу послали, да исправе по земли. да ако боуде повзорь приставомь, ше боудоу ино оучинили, него что пише книга, али ако боудоу прѣписали книге на инь образь, да имь іесть оправданіе, да идоу прѣдь соудіе, и ако се обрѣше, ере боудоу сьврьшили, како пише оу соудини книга, кое соудіе дрьже, да соу праве. аколи се обрѣше, ше соу инако прѣшворили соудь, да имь се роуце отсѣкоу и езыкь оуреже.

130. Вьсакы соудіа, что соуди по земли, да записоую соудь, и да дрьжи оу себѣ книгоу, и дроуге книге оуписавше да дадоу ономоу, кои се боуде оправио на соудь. соудіе да посилаю приставе добрѣ и праве и достовѣрне.

О повторницехь законь.

78. 131. Ако се обрѣше кои любо повторнык, что е кого повторомь и лжомь и обезомь, шакови да се каже како шать и госусарь.

tom da glagolje snim prjed sudiam carewimi. a da mu se newerue nista, cto weli dokle se ne izprawi.

O ispristaweh [66]).

129. Pristawi bez knige sudine nikud da neidu, 77.
ili bez knige carewe, razwje kude i posilaju sudie, da im pisu knige, i da neuzme pristaw inoga, razwe cto pise kniga. a sudie da d'rze takogere knige, kakweno su dali pristawom, koihno su poslali, da isprawe po zemli. da ako bude potwor pristawom, te budu ino ucinili, nego cto pise kniga, ili ako budu prjepisali knige, na in obraz, da im jest oprawdanie, da idu prjed sudie i ako se obrjete, ere budu sw'rsili, kako pise u sudini kniga, koe sudie d'rze, da su prawe. akoli se obrjete, te su inako prjetworili sud, da im se ruce otsjeku i ezyk ureze.

130. Wsaky sudia, cto sudi po zemli, da zapisuju sud, i da d'rzi u sebje knigu, i druge knige upisawse da dadu onomu, koi se bude oprawio na sud. sudie da posilaju pristawe dobrje i prawe i dostowjerne.

O potworniceh zakon.

131. Ako se obrjete koi ljubo potwornyk, cto 78.
e kogo potworom i lzom i obezom, takowi da se kaze kako tat i gusar.

О пїаницахь.

79. 132. Пїаница, откоуде иде, и зарьве кога или посѣче, или окрьвави, а не до смрьти, таковомоу пїаници да моу се око оузме и роука да моу се отсѣче. аколи пїань кого задере, или папоуче скине, или иноу срамотоу оучини, а неокрьвави, да се бїе 100 по табани, и да се врьже оу тьмницоу, а по томь да се изведе ись тьмнице, и да се бїе и поусти.

О парцехь на соудоу.

80. 133. Парци, кои исходе на соудь царевь, да кою речь изговоре прьвоу, и те речи да соу вѣроване, и тымь рѣчма да се соуди, а послѣднимь нищо.

134. Вьсакы соудїа да соуди по законныкоу, право, како пише оу законикоу, а да не соуде по страхоу царевоу.

135. Властеле и властеличикы, кои идоу оу дворь царевь, или грькь, или срьбинь, или немьць, или инь кто любо, и доведе са собою гоусара или тата, да се онаи господарь каже како тать и гоусарь.

О дворскомь соудїи.

81. 136. Кои соудїа іесть оу двороу царевоу, и оучини се кое зло, таи соудїа да расоуди. аколи се обрѣте два парца намѣромь на двороу царевоу, да имь расоуди соудїа дворскы. а никто да се не призива на дворь царевь, мимо область царева соудіе, кога е поставио царь, тькмо да иде вьсакы прѣдь своега соудїю.

O pïanicaħ.

132. Pïanica, otkude ide, i zarwe koga ili po- 79.
sjęçe, ili ok'rwawi, a ne do sm'rti, takowomu pianici, da mu se oko uzme i ruka da mu se otsjęçe. akoli pïan kogo zadere, ili papuçe skine, ili inu sramotu uçini, a neok'rwawi, da se bïe 100 po tabani, i da se w'rze u t'mnicu, a po tom da se izwede is t'mnice, i da se bïe i pusti.

O parceħ na sudu.

133. Parci, koi iśhode na sud carew, da koju 80.
rjeç izgowore p'rwu, i te reçi da su wjerowane, i tym rjeçma da se sudi, a posljednim nisto.

134. Wsaky sudia da sudi po zakonnyku, prawo, kako pise u zakoniku, a da nesude po straħu carewu.

135. Wlastele i wlasteliçiky, koi idu u dwor carew, ili g'rk, ili s'rbin, ili nem'c, ili in kto ljubo, i dowede sa soboju gusara ili tata, da se onaj gospodar kaze kako tat i gusar.

O dworskom sudii.

136. Koi sudia jest u dworu carewu, i uçini se 81.
koe zlo, taj sudia da rasudi. akoli se obrjete dwa parca namjerom na dworu carewu, da im rasudi sudia dworsky. a nikto da se ne priziwa na dwor carew, mimo oblast carewa sudie, koga e postawio car, t'kmo da ide wsaky prjed swoega sudiju.

О градскомь законоу соудь.

82. 137. Градови вьси по земли царевои да соу на законехь о вьсемь, како соу били оу прьви царей. а за соудь что имаю, да се соуде прѣдь владалци градскыми, и прѣдь црьковнымь клирисомь. ако кто боуде изь жоупе при гражданина, да га при прѣдь владалцемь градскымь, и прѣдь црьковнымь клирисомь по законоу.

О соудїахь законь.

83. 138. Соудїе коуде посилаю приставе и книге свое, ако кто прѣслоуша и оттера пристава, да пишоу соудїе книгоу кь кіефалїамь и властеломь, оу чиеи боудеть дрьжави они прислоушници, да сврьше за тога власти, что пишоу соудїе. аколи несврьше власти, да се кажню како прѣслоушници.

139. Соудїе да проходе по земли, коуде моу іесть область, да огледаю и да исправлїаю оубогыихь и нищихь. кто іесть оу области коихь соуде, вьсакы чловѣкь, да нѣсть волїань позваши оу дворь царевь, или камо и онамо, тькмо да иде вьсакы прѣдь своега соудїоу, оу чиеи боуде области, да се разсоуди по законоу.

О властелѣ законь.

84. 140. Станници вьси цареви да идоу прѣдь соудїе, что имаю соудь междоу собомь, за враждоу, за гоусара, за тата, за крьвь за прїемь людскы [67]).

141. Властеле и кіефалїе цареве, кои дрьже градове и врьщи, никто отьнихь да неприми

O gradskom zakonu sud.

137. Gradowi wsi po zemli carewoj da su na 82.
zakoneh o wsem, kako su *bili u p'rwi* carej. a za
sud çto imaju, da se sude prjed wladalci gradsky-
mi, i *prjed c'rkownym* klirisom. ako kto *bude iz*
zupe pri grazdanina, da ga pri prjed wladalcem
gradskym, i prjed c'rkownym klirisom po zakonu.

O sudiah zakon.

138. Sudie kude posilaju pristawe i knige swoe, 83.
ako kto *prjeslusa i ottera* pristawa, da pisu sudie
knigu k' kjefaliam i wlastelom, u çiej budet d'rza-
vi oni prislusnici, da sw'rse za toga wlasti, çto
pisu sudie. akoli nesw'rse wlasti, da se kaznju kako
prjeslusnici.

139. Sudie da prohode po zemli, kude mu jest
oblast, da *ogledaju i* da *isprawljaju* ubogyih i ni-
stih. *kto jest* u oblasti koih sude, wsaky çlowjek,
da njest woljan pozwati u dwor carew, ili kamo
i onamo, t'kmo da ide wsaky prjed swoega sudiu,
u çiej bude oblasti, da se razsudi po zakonu.

O wlastelje zakon.

140. Stannici wsi carewi da idu prjed sudie, 84.
çto imaju sud mezdu sobom, za wrazdu, za gusa-
ra, za tata, za k'rw, za priem ljudsky [67]).

141. Wlastele i kjefalie carewe, koi d'rze gra-
dowe i w'rsi, nikto ot nih da neprimi niçiega çlo-

ничиега чловѣка оу тьмницоу безь кпиге цареве. аколи га кто прими, безь воліе цареве, да плати цароу петь сьть перперь. тѣмже образомь кто дрьжи тьмницоу оу царевои земли, да не прима ничиега чловѣка безь книге повелѣнїа царева.

О златарехь законь.

85. 142. Златара оу жоупи и оу земли царевои нигде да нѣсть, разве оу вароши, где іесть поставио царь динаре коваши, оу градовихь цареви, да стою златарїи, и да ковоу и ине потребѣ. аколи се обрѣте златарь, освимь града и вароши царевои, оу коемь селоу, да се то село распе, и златарь сьжеже огніемь. ако се наге златарь оу градоу кове динаре безь воліе цареве, да се златарь иждеже, а градь да плаши глобоу, что рече царь.

О глобарехь законь.

86. 143. Глобари, кои стое при соудїахь, что осоуде соудїе, и оуписавше даде глобаремь, ты глобѣ да оузимаютъ глобарїе. аще не осоуде соудїе, и недаде оуписавше глобаремь, да нисоу волньи глобари низащо забавити комоу.

О правде цареве.

87. 144. И еще повелѣнїе царево. аще пише книгоу царь или по срьдцоу, или по любви, или по милости, за некога, а она книга разораетъ законикь, не по правде и по законоу, како пише законь, соудїе тоу книгоу да невѣроуютъ, тькмо да соуде сьврьше по правди.

wjeka u t'mnicu bez knige carewe. akoli ga kto primi bez wolje carewe, da plati caru pet s't perper. tjemże obrazom kto d'rzi t'mnicu u carewoj zemli, da ne prima niçiego çlowjeka, bez knige poweljenia carewa.

O zlatareh zakon.

142. Zlatara u żupi i u zemli carewoj nigde da njest, razwe u warosi, gde jest postawio car dinare kowati, u gradowih carewi, da stoju zlatarii, i da kowu i ine potrebje. akoli se obrjete zlatar, oswim grada i warosi carewoj, u koem selu, da se to selo raspe, i zlatar s'żeże ognjem. ako se nage zlatar u gradu kowe dinare bez wolje carewe, da se zlatar iżdeże, a grad da plati globu, çto reçe car. 85.

O globareh zakon.

143. Globari, koi stoe pri sudiah, çto osude sudie, i upisawse dade globarem, ty globje da uzimajut globarie. aste ne osude sudie, i nedade upisawse globarem, da nisu wolny globari nizasto zabawiti komu. 86.

O prawde carewe.

144. I este poweljenie carewo. aste pise knigu car, ili po s'rdcu, ili po ljubwi, ili po milosti, za nekoga, a ona kniga razoraet zakonik, ne po prawde i po zakonu, kak pise zakon, sudie tu knigu da nawjerujut, t'kmo da sude sw'rse po prawdi. 87.

О жироу.

88. 145. И ако се оу жоупи жирь роди, пюга жира цароу половина, а томоу властелиноу, чиа е дрьжава, половина. и ако гоусарь оукраде свиніе цареве, да плаши околина, аколи се оукрадоу свиніе, да се соудїи свиніарь сь жоупомь, что рече соудь. планине, что соу по земли цареве цароу, а кралю краіеве, а властеломь властелске, что іесть оу чиеи дрьжави.

О соудоу правомоу.

89. 146. За три работе, за невѣроу, и за крьвь, и за разбои владичьскыи да идоу прѣдь цара. аколи кои владика блоудь оучиныи своимь човѣкомь, да имь се обѣроуке отсѣкоу и носовїи оурежоу соудомь, и ако се приставь обрѣте кривь, и неоправе га доушевници, да моу се оуреже езыкь и обѣ оушїи.

О попаши законь.

90. 147. И за попашоу, ако кто попасе чїе жито, или ливадоу, или виноградь грѣхомь, тоу попашоу да плаши, что рекоу доушевници.

148. Властелинь и вьсакы, кои се обрѣте подложивь црьковь свою подь дроугоу црьковь, векіе томь црьковь да немешехаа.

149. И сводь конскыи, и иныи добытькь, или кои годѣ правда, что се гоуси, или оукраде, томоу да даа сводника, да плаши вьсако само седмо. аколи рече: коупихь оу того земли, да оправе доушевници отъ глобе. аколи га неоправе доушевници, да плаши зь глобомь.

O ziru.

145. I ako se u zupi zir rodi, toga zira caru po- 88.
lowina, a tomu wlastelinu, çia e d'rzawa, polowina. i ako gusar ukrade swinje carewe, da plati okolina. akoli se ukradu swinje, da se sudii swinjar s' zupom, çto reçe sud. planine, çto su po zemli carewe caru, a kralju kraljewe, a wlastelom wlastelske, çto jest u çiej d'rzawi.

O sudu prawomu.

146. Za tri rabote, za newjeru, i za k'rw, i za 89.
razboj wladiçskyj da idu prjed cara. akoli koi wladika blud uçinyi swoim çlowjekom, da im se obje ruke otsjeku i nosowii urezu sudom, i ako se pristaw obrjete kriw, i neoprawe ga dusewnici, da mu se ureze ezyk i obje usii.

O popasi zakon.

147. I za popasu, ako kto popase çie zito, ili 90.
liwadu, ili winograd grjehom, tu popasu da plati, çto reku dusewnici.

148. Wlastelin i wsaky, koi se obrjete podloziw c'rkow swoju pod drugu c'rkow, wekje tom c'rkwom da nemeteha.

149. I swod konskyj, i inyj dobyt'k, ili koi godje prawda, çto se gusi, ili ukrade, tomu da daa swodnika, da plati wsako samo sedmo. akoli reçe: kupih u togo zemli, da oprawe dusewnici ot globe. akoli ga neoprawe dusewnici da plati z globom.

О гоусарехь.

91. 150. И гоусарь, кои ходи изь тоуге земле, пакы что оузме оу царевои земли, коимь е поутемь дошьо таи гоусарь и одьшао плѣнивши, ть дрьжава и села да плаше вьсе, коуде боуде прошла гоусарь.

О глобарехь црьковныихь людїе законь.

92. 151. И глобе на црьковныихь людїе законь что се соуде прѣдь црьквомь и прѣдь кіефалїемь, и ти глобѣ, что се осоуде, да има вьсе црьква, како пише оу хрисоволихь, те глобе да се оузимаю на црьковныхь людехь, како е поставио господинь царь законь по земли. и да се поставе црьковныи людїе глобарїе, кои ге сьбираши те глобе, и прѣдаваши црькви, а царь ни кіефалїе да не оузимаа нища.

О свештителїе и їгоумени.

93. 152. И свештителїе и игоумени да неоузимаю на своихь людехь миша ни накомь. аколи се наге оузьмь, да се изврьже сана. аколи се нагіе владалць црьковни оузьмь мить, да се распе. аколи калоугерь кои оузме мить, да се бие и прожене.

153. И жене да необлежоу оу црькви развѣ господніа царица и кралица.

О постриженїи їнокь и инокиніе.

94. 154. И безь благословенїа свештитель да се непострижаю ни моужь ни жене. вьсакомоу человѣкоу законь црьковныи.

O gusareh.

150. I gusar, koi hodi iz tuge zemle, paky çto 91.
uzme u carewoj zemli, koim e putem doşo taj gusar i od'şao pljeniwşi, t' d'rzawa i sela da plate wse, kude bude proşla gusar.

O globareh c'rkownyih ljudie zakon.

151. I globe na c'rkownyih ljudie zakon çto se 92.
sude prjed c'rkwom i prjed kjefaliem, i ti globje, çto se osude, da ima wse c'rkwa, kako pişe u hrisowolih. te globe da se uzimaju na c'rkownyh ljudeh, kako e postawio gospodin car zakon po zemli, i da se postawe c'rkownyi ljudie globarie, koi ge s'birati te globe, i prjedawati c'rkwi, a car ni kjefalie da neuzimaa nişta.

O swetitelie i igumeni.

152. I swetitelie i igumeni da neuzimaju na swoih 93.
ljudeh mita ni nakom. akoli se nage uz'm, da se izw'rze sana. akoli se nagje wladalc c'rkowni uz'm mit, da se raspe. akoli kaluger koi uzme mit, da se bie i prozene.

153. I zene da neoblezu u c'rkwi razwje gospodnja carica i kralica.

O postrizeni inok i in'okinje.

154. I bez blagoslowenia swetitel da se nepo- 94.
strizaju ni muz ni zene. wsakomu çlowjeku zakon c'rkownyj.

155. Коемоу властелиноу пріиде да зимоуе чловѣкь, да дава правиноу оть 100 кобиль кобилоу, оть овць овцоу сь аганцемь, и оть 100 говедь говедо.

156. Доходькь царскыи, сокіе и наметь и арачь, да дава вьсакь чловѣкь. кьбьль жита, половина чистаа а половина прѣпроста, воліа перперь динарми. а рокь томоу житоу, да се оусипа, на мишровь дьнь, а дроуги рокь нарождьство христово. аколи сокіа властелинь не да на те рокове, властелинь ть да се свеже на царскомь двороу, и да се дрьжи, докле плати двоиномь.

157. И ако конь липше оу комь селоу, а не боуде га село оубило ни одгнало, нь оумрло оть бога, да неплате нища. и псаремь, и соколаромь, и свиніаромь, коуде идоу, да имь се нища недае.

158. И где се наге чловѣкь оу земли, комоу боуде конь оумрьль, или влькь изеде, или самь оубиль, а онь приселицоу оузео за коніа, и изнаге се истина, ако боуде тако, да моу плати господарь чі е чловѣкь, само седмыи конь.

О издаве законь.

95. 159. О издавѣ сикози да боуде. приставоу оть земле 3 перперь, оть села 3 перперь, оть млена 3 перперь, оть жоупе и вьсакого села 3 перперь, оть града конь и свита, одь винограда 3 перперь, оть коніа 1 перперь, оть кобиле 6 динари, оть говеда 4 динари, оть овце динарь, о праве динарь [68]).

155. Koemu wlastelinu priide da zimue çlowjek, da dawa trawinu ot 100 kobil kobilu, ot owc owcu s'agancem, i ot 100 gowed gowedo.

156. Dohod'k carskyj, sokje i namet i araç, da dawa wsak çlowjek. k'b'l zita, polowina çistaa a polowina prjeprosta, wolja perper dinarmi. a rok tomu zitu, da se usipa, na mitrow d'n, a drugi rok na rozd'stwo hristowo. akoli sokja wlastelin ne da na te rokowe, wlastelin t' da se sweze na carskom dworu, i da se d'rzi, dokle plati dwoinom.

157. I ako koń lipse u kom selu, a nebude ga selo ubilo, ni odgnalo, n' um'rlo ot boga, da neplate nista. i psarem, i sokolarom, i swinjarom, kude idu, da im se nista nedae.

158. I gde se nage çlowjek u zemli, komu bude koń um'rl, ili wl'k izede, ili sam ubil, a on priselicu uzeo za konja, i iznage se istina, ako bude tako, da mu plati gospodar çi e çlowjek, samosedmyj koń.

O izdawe zakon.

159. O izdawje sikozi da bude: pristawu ot ze- 95.
mle 3 perper, ot sela 3 perper, ot mlena 3 perper. ot zupe i wsakogo sela 3 perper, ot grada koń i swita, ot winograda 3 perper, ot konja 1 perper, ot kobile 6 dinari, ot goweda 4 dinari, ot owce dinar, o prawe dinar [68]).

160. Меропхь ако побѣгне кoуде отъ своего господара оу иноу земли или оу царевоу, где га обрѣте господарь пiеговь, да га осмоудiи, и нось моу разпори, и оуемчи, да е опетъ еговь, а лицо да моу неоузме.

ВАРІАНТЫ СПИСКА СЪ 1390 г.

[1]) *Въ спискѣ съ* 1390 *г.* властели, *и, кажется, правильнѣе.* — [2]) *Въ сп. съ* 1390 *г. яснѣе:* аще вьзхощеть. — [3]) *Этой статьи* о магиницѣ *(волшебникѣ) и отравникѣ нѣтъ въ древ. сп. съ* 1390. [4]) *Въ сп. съ* 1390 *г. вѣрнѣе такъ:* да изьврьжета се оба отъ сана, и поставивыи, и поставленныи. — [5]) сьвѣть имоуще. *Сп. съ* 1390. — [6]) *Въ сп. съ* 1390 *прибавлено:* на тысоущоу коукь. — [7]) владаць, *кажется ошибка писца съ* 1700 *г. Въ сп. съ* 1390 *правильно: владальць.* — [8]) *Сп. съ* 1390 *не проклинаетъ а говоритъ только:* да нѣсть благословень. — [9]) меропхь: *въ сп. съ* 1390 *правильнѣе:* неропхь. — [10]) *Въ сп. съ* 1390 *вѣрнѣе такъ:* калогiера самодроугога. — [11]) Этого 17 § *недостаетъ въ древ. сп. съ* 1390. — [12]) *Въ сп. съ* 1390 *ничего неговорится о десятинѣ* (десето). *Въ немъ сказа-*

160. Meroph ako pobjegne kude ot swoego gospodara u inu zemli ili u carewu, gde ga obrjete gospodar njegow, da ga osmudii, i nos mu razpori, i uemçi, da e opet egow, a nişto da mu neuzmo.

RÓŻNICE RĘKOPISU z 1390 r.

1) *W rękopisie z* 1390 *r.* wlasteli, *i zdaje się lepiéj.* — 2) *W rękopisie z* 1390 *jaśniéj:* aşte w'zhoştet. — 3) *Tego artykułu: o* maginniku *(czarownniku) i trucicielu niemasz w dawnym rękopisie z* 1390. — 4) *W rękopisie z* 1390 *wierniéj tak:* da izw'rzeta se oba ot sana, i postawiwyj i postawljennyj. — 5) s'wjet imuşte. *Rękopis z* 1390. — 6) *W rękopisie z* 1390 *przydano:* na tysuştu kuť. — 7) wladac, *zdaje się omyłka piszącego z* 1700 *r. W rękopisie z* 1390 *dobrze:* wladalc. — 8) *Rękopis z* 1390 *nieprzeklina, lecz mówi tylko:* da njest blagoslowen. — 9) meroph: *w rękopisie z* 1390 *lepiéj:* neroph. — 10) *W rękopisie z* 1390 *wierniéj tak:* kaloďera samodrugoga. — 11) *Tego* 17 § *niemasz w dawnym rękopisie z* 1390. — 12) *W rękopisie z* 1390 *r. niema mowy o dziesięcinie* (deseto). *W nim powiedziano:* da dawajut konje i wojsku da wojujut. — 13) *Tego* § 20 *niemasz w dawnym rękopisie z* 1390 *r.* — 14) c'rkowne baştine *napisano w piérwotworze*

но: да даваютъ коніе и воискоу да воюютъ.— [13]) *Этого* 20 § *нѣтъ въ древ. сп. съ* 1390 г. — [14]) црьковне бащине *написано въ подлинникѣ, но невѣрно. Въ сп. съ* 1390 *г. гораздо вѣрнѣе:* чрькви бащинные. — [15]) подь волею: *испорчено ошибкою вмѣсто:* велію, *какъ въ сп. съ* 1390 *г.* — [16]) *Этого* 22 § *нѣтъ въ древ. сп. съ* 1390. — [17]) *Слова сіи* сиречь кнеза или боліарина *ненаходятся въ сп. съ* 1390. — [18]) *Въ сп. съ* 1390 *правильнѣе:* да се бїетъ спапы. — [19]) *Здѣсь пропущены слова, находящіяся въ сп. съ* 1390: и да се осмоудитъ. — [20]) *Этой статьи* 24 § *недостаетъ въ сп. съ* 1390 *г.* — [21]) *Первой половины сего* 25 § *или* 37 *статьи нѣтъ въ сп. съ* 1390 *г.* — [22]) *Вмѣсто* свою женоу *въ сп. съ* 1390 *поставлено правильнѣе* свою дроугоу. — [23]) *Словъ этихъ:* нь да се разсоуди поутьшьствіа *нѣтъ въ сп. съ* 1390. — [24]) *Правильнѣе* приспавъ, *какъ и нѣсколько пониже.* — [25]) *Перваго отдѣленія сего* 29 § *или* 44 *статьи нѣтъ въ сп. съ* 1390 *г.* — [26]) *Правильнѣе* приселица *какъ и пониже.* — [27]) *Послѣ сего въ подл. недостаетъ противъ списка съ* 1390 *г. цѣлыхъ двухъ статей, которые здѣсь приводятся:* О кіефаліахъ. кіефаліе що соу по градовохь, да оузимаютъ свои доходькь законому, и да имь се продаваетъ жито и вино и месо за динарь що иномоу за два, нь гражданинь този да моу продава, а инь никто. О залогахъ. Залоге, коуде се обрѣтаютъ, да се откоупоуютъ. —

z 1700, *lecz nie dobrze. W rękopisie z* 1390 *daleko wiérniéj:* c'rkwi bastinnye. — [15]) pod woleju: *fałszywie przez omyłkę, zamiast:* weliju *jak w rękopisie z* 1390 *r.* — [16]) *Tego* 22 § *niemasz w dawnym rękopisie z* 1390. — [17]) *Wyrazy te:* sireç kneza ili boljarina *nieznajdują się w rękopisie z* 1390. — [18]) *W rękopisie z* 1390 *lepiéj:* da se bijet stapy. — [19]) *Tu opuszczone wyrazy znajdujące się w rękopisie z* 1390*:* i da se osmudit. — [20]) *Tego artykułu* 24 § *niemasz w rękopisie z* 1390 *r.* — [21]) *Piérwszéj połowy tego* 25 § *czyli* 37 *artykułu, niemasz w rękopisie z* 1390. — [22]) *Zamiast* swoju ženu *w rękopisie z* 1390 *stoi lepiéj* swoju drugu. — [23]) *Wyrazów tych:* n' da se razsudi puts'stwja *niemasz w rękopisie z* 1390. — [24]) *Lepiéj* pristaw, *jak i nieco niżéj.* — [25]) *Piérwszéj części tego* 29 § *czyli* 44 *art. niemasz w rękopisie z* 1390. — [26]) *Lepiéj* priselica *jak i niżéj.* — [27]) *Po tym* § *w piérwotworze niedostaje w porównaniu z rękopisem z* 1390 *r. całych dwu artykułów, które się tu przytaczają:* O kjefalïah. kjefalïe što su po grodowoh, da uzimajut swoj dohod'k zakonom, i da im se prodawaet žito i wino i meso za dinar, što inomu za dwa, n' grazdanin tozi da mu prodawa, a in nikto. O zalogah. zaloge, kude se obrjetajut, da se otkupujut. — [28]) *Tego art.* 46 *niemasz w rękopisie z* 1390. — [29]) *Zupełnie tak brzmi ten* § *i w rękopisie z* 1390. — [30]) *Tego* § 33 *wcale niemasz w rękopisie z* 1390. — [31]) *W rękopisie z* 1390 *r. miejsce to czyta się lepiéj:* razwje zabjel zakoni-

[28]) *Этой статьи* § 46 *нѣтъ въ сп. съ* 1390 *г.* — [29]) *Точно такъ стоитъ этотъ* § *и въ сп. съ* 1390. — [30]) *Этого* § 33 *вовсе нѣтъ въ сп. съ* 1390 *г.* — [31]) *Въ сп. съ* 1390 *это мѣсто читается правильнѣе:* развѣ забѣль законитыхь и ливадь. — [32]) *Это мѣсто въ обоихъ спискахъ одинаково.* — [33]) *Вѣрнѣе и правильнѣе читается это мѣсто въ сп. съ* 1390 *такъ:* да ищеть соудомь отъ светаго краліа кьда се е прѣставиль. — [34]) *Этого* § 39 (49) *нѣтъ въ сп. съ* 1390. — [35]) *Въ сп. съ* 1390 *правильно:* стапіемь. — [36]) *Послѣ слова* припрьвне *поставлены въ сп. съ* 1390 *слѣдующія слова:* село, и зароучи селоу, и позоветь да га дадоу предь соудіе. що покажеть соудь, да плаши село този. — [37]) *Вмѣсто* или оу полю или оу шапороу, *читается въ сп. съ* 1390 *вѣрнѣе и правильнѣе такъ:* или оу жоупѣ или оу каштоуноу. — [38]) *Въ сп. съ* 1390 *правильнѣе* цароу. — [39]) *Передъ словами:* 3 перперь, *прибавлено изъ древ. сп. съ* 1390: отъ винограда. — [40]) *Вмѣсто* краве *читается въ сп. съ* 1390 *правильнѣе* брава. — [41]) *Этого примѣчанія* динарь 4 новца, *нѣтъ въ сп. съ* 1390. — [42]) *Въ сп. съ* 1390 *вмѣсто* чловѣкь, *читается* соужьнь. — [43]) *Въ сп. съ* 1390 *вмѣсто* тоуцакь *тоже* соужьнь. — [44]) *Этой* 85 *статьи нѣтъ вовсе въ сп. съ* 1390. — [45]) *Вмѣсто* разваливь, *въ сп. съ* 1390 разбалавь, *то значитъ тоже.* — [46]) *Этого* § 59 *во все ненаходится въ сп. съ* 1390. — [47]) *Этого* § 60 *нѣтъ въ сп. съ* 1390 — [48]) *Срав.* § 29. — [49]) прида *вмѣсто* прѣда, *какъ*

tyh i liwad. — [32]) *Miejsce to w obudwu rękopisach jednakowe.* — [33]) *Wierniéj i lepiéj czyta się to miejsce w rękopisie z* 1390 *tak:* da istet sudom ot swetago kralja, kda se e prjestawil. — [34]) *Tego* § 39 (49) *niemasz w rękopisie z* 1390. — [35]) *W rękopisie z* 1390 *dobrze* stapïem. — [36]) *Po wyrazie* prip'rwnïe *stoją w rękopisie z* 1390 *następujące słowa:* selo, i zaruci selu, i pozowet, da ga dadu prjed sudïe, sto pokazet sud da plati selo tozi. — [37]) *Zamiast* ili u polju ili u šatoru *czyta się w rękopisie z* 1390 *wierniéj i lepiéj tak:* ili u župje ili u katunu. — [38]) *W rękopisie z* 1390 *lepiéj* caru. — [39]) *Przed wyrazem* 3 perper, *przydano z dawnego rękopisu z* 1390: ot winograda. — [40]) *Zamiast* krawe *czyta się w rękopisie z* 1390 *lepiéj* brawa. — [41]) *Téj uwagi* dinar 4 nowca, *niemasz w rękopisie z* 1390. — [42]) *W rękopisie z* 1390 *zamiast* ẹlowjek *czyta się* suẓ'ń. — [43]) *W rękopisie z* 1390 *zamiast* tucak *także* suẓ'ń. — [44]) *Tego* 85 *art. niemasz wcale w rękopisie z* 1390. — [45]) *Zamiast* razwaliw *w rękopisie z* 1390 razbalaw, *co znaczy toż samo.* — [46]) *Ten* § 59 *wcale się nieznajduje w rękopisie z* 1390. — [47]) *Tego* 60 § *niemasz w rękopisie z* 1390. — [48]) *Porównaj* § 29. — [49]) prida *zamiast* prjeda, *tak jak* prjeselica *zamiast* priselica. — [50]) wilaet *po turecku. W rękopisie z* 1390 *wierniéj* župa. — [51]) *Ten* § 63 *nieznajduje się w rękopisie z* 1390. — [52]) *Tego nawiasu* a u wsakomu .... *do końca tego art. niemasz w dawnym rękopisie z* 1390. — [53]) *Ten napis tyczy się następujących ustaw. Przepisy-*

прѣселица *вмѣсто* приселица. — [50]) вилаетъ — *по турецки. Въ сп. съ* 1390 *вѣрнѣе* жоупа. — [51]) *Этого* § 63 *ненаходится въ сп. съ* 1390. — [52]) *Этихъ скобокъ* а оу свакомоу... *до конца этой ст. нѣтъ въ древ. сп. съ* 1390. — [53]) *Эта надпись касается слѣдующихъ узаконеній. Переписчикъ съ* 1700 *г. поставилъ здѣсь ошибкою* 1384 *г. вмѣсто* 1354, *какъ вѣрнѣе и правильнѣе въ древ. сп. съ* 1390. — [54]) *Слова* кь цароу *нѣтъ въ сп. съ* 1390 *и оно, кажется, лишнее.* — [55]) *Въ сп. съ* 1390 *правильнѣе* цароу. — [56]) *Эта вторая половина* 37 § (37[b]) *противъ сп. съ* 1390 *имѣетъ другія слова, но смыслъ тотъже самый въ обоихъ.* — [57]) *Можетъ быть* людине. *Этой* 108 *ст. отъ слова* людине *до конца не находится въ сп. съ* 1390. — [58]) *Въ сп. съ* 1390 *правильнѣе* подвочіе. — [59]) *Этого* 68 § *ненаходится въ древ. сп. съ* 1390. — [60]) *Этихъ словъ:* »и да нѣсть.... пизмашара« *нѣтъ въ сп. съ* 1390. — [61]) *Вѣрнѣе и правильнѣе въ сп. съ* 1390: камосе векы кльноу. — [62]) *Списокъ съ* 1390 *г.* оу дѣда царева оу светаго краліа. — [63]) *Здѣсь оканчивается древній списокъ съ* 1390 *г. Все ниже слѣдующее находится только въ этомъ одномъ спискѣ съ* 1700 *г.* — [64]) *Въ сп. съ* 1390 *эти судьи называются также* порощци, *а самыйже судъ* пороша, *ибо статья* 119 *читается въ немъ такъ:* оть ныніа да есть пороша и за много и за мало. за велико дѣло да соу 24 порощци *и пр.* — [65]) *Можетъ быть* ни сѣдалища

wacz z 1700 *r. położył tu przez omyłkę* 1384 *r. zamiast* 1354 *jak jest wierniéj i lepiéj w dawnym rękopisie z* 1390. — [54]) *Wyrazu* k' caru *niemasz w rękopisie z* 1390 *i zdaje się być zbyteczny.* — [55]) *W rękopisie z* 1399 *lepiéj* caru. — [56]) *Początek art. tego* 108 *w porównaniu z rękopisem z* 1390 *r. ma inne nieco wyrazy, lecz myśl taż sama w obudwu.* — [57]) *Może* ljudine koi: *w rękopisie bowiem oddzielono:* ljudi ne koi. *Tego art.* 108 *od wyrazu* ljudine *do końca, niemasz w rękopisie z* 1390. — [58]) *W rękopisie z* 1390 *lepiéj* podwoçie. — [59]) *Ten* § 68 *nieznajduje się w dawnym rękopisie z* 1390. — [60]) *Wyrazów tych* i da njest.... pizmatara *niemasz w rękopisie z* 1390. — [61]) *Wierniéj i lepiéj w rękopisie z* 1390: kamose weti k'lnu. — [62]) *Rękopis z* 1390 u djeda carewa u swetago kralja. — [63]) *Tu się kończy dawny rękopis z* 1390 *r. Wszystko co następuje znajduje się tylko w tym jednym rękopisie z* 1700 *r.* — [64]) *W rękopisie z* 1390 *sędziowie ci nazywają się także* porotci, *a sam sąd* porota: *albowiem art.* 119 *czyta się w nim tak:* ot nynja da est porota i za mnogo i za malo. za weliko djelo da su 24 porotci *i t. d.* — [65]) *Może* ni sjedalista *albo* ni nasljega nista. — [66]) ispristaw *napisano przez omyłkę zamiast* pristaw. — [67]) *Powinno być* prjeem ljudskyj. — [68]) *W dawnym rękopisie z* 1390 *w art.* 80 *(obacz wyżéj) zamiast* ot owce dinar o prawe dinar *czyta się tylko:* ot brawa 2 dinara: *niemasz przeto wzmianki* o owcy *jak w rękopisie z* 1700 *r.*

или ни наслѣга нища. — [66]) испришавь *поставлено ошибкою вмѣсто* пришавь. — [67]) *Должно быть* прѣмь людскыи. — [68]) *Въ древнемъ спискѣ съ* 1390 *въ статьи* 80 *(смотри выше) вмѣсто* ошь овце динарь, о праве динарь, *читается только:* ошь брава 2 динара: *слѣдовательно неупоминается объ овцѣ какъ въ сп. съ* 1700 *г.*

II. c.

SERBISCHES GESETZBUCH.

1. Im Jahr der Welt 6857 (1349), in der zweiten Indiction, am Feste der Himmelfahrt des Herrn, den 21 Mai, wurde dieses Gesetzbuch aufgestellt von unserer rechtgläubigen Versammlung, mit dem hochgeheiligten Patriarchen Herrn Joannikij, mit allen Prälaten und Priestern, kleinen und grossen, und durch mich, den rechtgläubigen Kaiser [1]) Stephan, und durch alle Edelleute, kleine und grosse.

2. Durch dieses Gesetzbuch ist das rechtmässige Gericht festgesetzt, zuvörderst in Bezug auf das Christenthum. Folgendermassen soll das Christenthum gereinigt werden.

Von der Ehe.

3. Edelleute und andere Menschen sollen ohne Einsegnung ihres Prälaten [2]) nicht heirathen; oder sie sollen sich von denen einsegnen lassen, welche von den Prälaten zu Geistlichen bestellt sind. Keine Hochzeit soll ohne Trauung statt finden. Geschieht sie ohne Trauung und Erlaubniss und Einsegnung der Kirche, so sollen solche geschieden werden.

Vom geistlichen Dinge.

4. Was das geistliche Ding [3]) anbelangt, so soll jeder Mensch Unterwerfung und Gehorsam seinem

Prälaten schuldig seyn. Wenn sich jemand findet, der gegen die Kirche gesündigt oder etwas von diesem Gesetze übertreten hat, freiwillig oder unvorsätzlich, so soll sich derselbe der Kirche unterwerfen und ihr büssen. Wenn er aber nicht gehorcht und sich von der Kirche zurückzieht, und die Befehle der Kirche nicht vollführt, so soll er von der Kirche ausgeschlossen werden.

Gesetz vom Kirchenbann.

5. Die Prälaten sollen die Christen geistiger Sünden wegen nicht verfluchen, sondern sollen zweimal oder dreimal zu jenem Menschen schicken, um ihm Vorwürfe zu machen, und wenn er dann überhört, und nach dem geistlichen Befehl sich nicht richtet, so soll er excommuniciert werden.

Von der lateinischen Ketzerei.

6. Was die lateinische Ketzerei anbelangt, welche die Christen zur Ungesäuertheit [4]) *bekehrt* haben, sollen sich wieder zum Christenthum bekehren. Findet sich jemand, der dies überhört und sich zum Christenthum nicht bekehrt, so soll er gestraft werden, wie in dem Gesetz der heiligen Väter geschrieben steht.

7. Die grosse Kirche [5]) soll in allen Marktflecken Erzpriester einsetzen, damit sie die Christen von der lateinischen Ketzerei bekehren, weche sich zum lateinischen Glauben abgewendet haben, und ihnen geistlichen Befehl ertheilen, und es soll sich jederman zum Christenthum bekehren.

8. Und wenn sich ein lateinischer Priester findet, der einen Christen zum lateinischen Glauben bekehrt, so soll er gestraft werden nach dem Gesetz der h. Väter.

9. Und wenn sich ein Ketzer[6]) findet, der eine Christin heirathet, wenn ihm gefällt[7]), so soll er sich zum Christen taufen lassen. Wenn er sich aber nicht tauft, so soll ihm Weib und Kind weggenommen, und diesen ein Theil vom Hause gegeben, und er weggetrieben werden.

Von den Ketzern.

10. Wenn sich ein Ketzer findet, der mit Christen lebt, so soll er im Gesicht gebrandmarkt und weggejagt werden. Wer ihn verheimlicht, soll ebenfalls gebrandmarkt werden.

11. Zauberer und Giftmischer, der erweislich als solcher befunden wird, soll nach dem Gesetz der h. Väter gestraft werden[8]).

Von den Geistlichen.

12. Die Prälaten sollen in allen ihren Sprengeln (Pfarren)[9]) Städten und Dörfen Geistliche einsetzen. Und diesen Geistlichen soll nach dem Kirchengesetz jederman gehorchen. Jene Geistlichen hingegen, die nicht eingesetzt sind, sollen nach dem Kirchengesetz weggetrieben werden.

13. Diejenigen, welche geistlichen Sachen nicht vorgesetzt sind, sollen dieselben nicht richten. Wenn aber jemand von Uneingesetzten geistliche Sachen richtet, so soll er 300 Perpern zahlen. Nur die Kirche soll richten.

Von den Prälaten.

14. Metropoliten, Bischöfe und Igumene [10]) sollen ums Geld nicht eingesetzt werden. Wenn von nun an jemand gefunden wird, der ums Geld einen Metropoliten, Bischof oder Igumen einsetzt, so soll er verflucht werden, und auch der, der ihn eingesetzt hat [11]).

Von Igumenen.

15. Igumene sollen ohne Ursache von der Kirche nicht abgesetzt werden. Zu Igumenen in Klöstern sollen gute Männer bestellt werden, welche das Haus Gottes bauen werden, Die Igumene sollen in den Zellen wohnen, mit den Aeltesten sich besprechend [12]). In einem Kloster sollen 50 Mönche ernährt werden [13]).

16. Die Mönche die sich scheeren liessen, und nach ihrem Hause gehen, sollen vom Hause ausgetrieben werden, und ins Kloster gehen.

17. Mönche, die sich scheeren liessen, wenn sie Eingeborne [14]) auf dem Kirchengut [15]) ihres Klosters sind, sollen nicht in dem Kloster bleiben, sondern in ein anderes gehen [16]) und Nahrung erhalten.

18. Ein Mönch der sein Kleid ablegt, soll im Kerker gehalten werden, bis er sich zum Gehorsam wendet, und die Strafe überstehen [17]).

Von Menschen die (Todte) verbrennen.

19. Menschen, welche aus Zauberei aus den Gräbern (Todte) herausnehmen und verbrennen, das Dorf, welches dies thut, soll Strafgeld zahlen. Wenn

ein Priester auf so etwas ausgeht, so soll ihm die Pfarre (Priesterschaft) genommen werden.

Von Menschenverkäufern.

20. Wer einen Christen in einen ungläubigen Glauben verkauft, dem soll die Hand abgehauen und die Zunge abgeschnitten werden.

Von Leuten (Unterthanen) der Adeligen.

21. Unterthanen der Adeligen, welche auf kirchlichen Dörfern sitzen, sollen zurückkehren zu ihren Grundherrn.

Von den Kirchen (Klöstern).

22. Den Kirchen [18]) sollen Ungelegenheiten nich gemacht werden; nur wenn der Kaiser irgendwo reist, sollen sie ihn aufnehmen. Wenn sich ein kirchlicher Machthaber findet, der Geld erpresst, so soll er sein Vermögen verlieren [19]). Ueber die Kirchen soll nur der Herr Kaiser, der Patriarch und der Logothet [20]) Gewalt haben, und sonst Niemand. Die Kirchen die sich im Lande befinden, befreit meine Kais. Majestät von allen Arbeiten (Frohndienste) sowohl kleinen als grossen. Die Kais. Kirchen sollen den grossen Kirchen nicht unterworfen werden [21]).

Von den Armen.

23. Bei allen Kirchen (Klöstern) sollen Arme ernährt werden, wie es von den Stiftern vorgeschrieben ist. Wer von den Metropoliten, Bischöfen oder Igumenen sie nicht ernährt, soll der Würde entsetzt werden.

Von den Mönchen.

24. Mönche sollen ausserhalb des Klosters nicht leben. Wer sich von den Edelleuten an einem Mönche oder kirchlichen Person vergreift, wer dies zu begehen wagen wird, soll nicht gesegnet sondern verflucht seyn[22]). Hat er jemanden was verschuldet, oder verbrochen, so soll dieser ihn vor dem Gericht nach Recht und Gesetz belangen. Greift er ihn thätlich an ohne Gericht, oder thut er ihm etwas zu leid, so soll er es siebenfach bezahlen.

Von den Pfarrern.

25. Pfarrer welche eigene Erbgründe[23]) besitzen, sollen frei seyn auf ihren Erbgründen. Andere Pfarrer welche Erbgründe nicht haben, sollen nach dem Gesetze drei Aecker[24]) bekommen, und die Priesterkappe soll frei seyn. Nehmen sie mehr Land auf, so sollen sie der Kirche nach dem Gesetz arbeiten (fröhnen).

Von den kirchlichen Leuten.

26. Kirchliche Leute, welche kirchliche Länder und Dörfer halten, und kirchliche Ackersleute[25]) oder Hirten[26]) vertreiben, diejenigen welche die Leute verjagt haben, sollen gebunden, und das Land und die Leute ihnen weggenommen werden, und die Kirche soll sie festhalten, bis sie die Leute versammeln, welche sie vertrieben haben.

27. Kirchliche Leute sollen wegen jeglicher Sache von ihren Metropoliten, Bischöfen und Igumenen gerichtet werden. Sind beide Leute von

einer Kirche, so sollen sie vor ihrer Kirche zu Gericht stehen. Sind die zwei, welche streiten, Glieder zweier Kirchen, so sollen beide Kirchen sie richten.

28. Die Metropoliten sollen keine weltliche Beamten [27]) an die Geistlichen schicken, noch sollen die Pferde der Metropoliten zu den Geistlichen (zur Verpflegung) geführt werden; sondern der Metropolit soll einen Mönch [28]) zu den Geistlichen senden, der das Geistliche besorge, und die kirchlichen Gefälle, die von den Erbgründen kommen, von den Geistlichen erhebe. Es sollen künftig Füllen und Pferde an die Kirchen (Klöster) und kirchlichen Dörfer zur Verpflegung nicht gegeben werden.

Von den Erbgründen, welche der Herr Kaiser den Edelleuten giebt [29]).

29. Grosse und kleine Edelleute, welche sich in meinem Reiche befinden, Griechen und Serben was jemandem derselben vor meiner Regierung mittelst eines Schenkbriefs als Erbgrund verliehen wurde, und was er bis heute, bis zu dieser Versammlung besitzt, diese Erbgründe sollen rechtskräftig seyn.

Von den kaiserlichen Urkunden.

30. Alle Schenkbriefe und Urkunden (Verordnungen) welche auf Kais. Befehl ausgestellt wurden oder ausgestellt werden, diese Erbgründe sollen eben so rechtskräftig seyn als der frühern rechtgläubigen Kaiser. Es soll ihnen frei stehen, damit zu schalten, der Kirche zu schenken, oder für das Heil der Seele zu geben, oder irgend jemandem zu verkaufen.

Von sterbenden Edelleuten und Erbgründen.

31. Wenn ein Edelmann keine Kinder hat, oder diese sterben, und nach seinem Tode sein Erbgrund verlassen bleibt, wenn sich von seinem Geschlechte bis zum dritten Geschwisterkind [30]) jemand findet, so soll dieser den Erbgrund erben, wofern kein näherer da ist. Erbgründe sollen von allen Arbeiten (Frohnen) frei seyn, ausser das sie Zehent [31]) geben, und zum Kriege ziehen nach dem Gesetz. Es soll weder dem Herrn Kaiser, noch dem König [32]), noch der Frau Kaiserinn frei stehen, jemandem mit Gewalt Erbgründe zu nehmen, oder abzukaufen, oder auszutauschen, ausser wenn er selbst einwilligt.

Von den Sclaven [33]).

32. Die Sclaven [34]) welche die Edelleute besitzen, sollen ihr Erbgut [35]) seyn, auch ihre Kinder sollen ihr ewiges Erbgut seyn. Der Sclave soll nie zur Mitgift [36]) gegeben werden. Sclaven, welche die Edelleute haben, sollen stets ihr Erbgut seyn. Wen der Herr oder die Frau oder der Sohn frei lässt, der soll frei seyn, und kein anderer.

Von adeligen und kirchlichen Erbgründen.

33. Erbgründliche Kirchen [37]), welche Edelleute und andere auf ihren Erbgründen haben, soll weder der Herr Kaiser, noch der Patriarch, noch sonst ein Prälat befugt seyn der grossen Kirche zu unterwerfen; sondern dem Erbgrundherrn soll es frei stehen, sich einen Mönch einzusetzen, und er soll

ihn vor den Prälaten führen, damit ihn der Prälat einsegne, in dessen Sprengel er ist, und der Prälat soll in dieser Kirche über das geistliche gebieten.

Noch etwas von den sterbenden Edelleuten [38]).

34. Wenn der Edelmann stirbt, so soll sein gutes Pferd und die Waffen dem Kaiser gegeben werden, und das grosse Perlen-Gewand und den goldenen Gürtel soll der Sohn behalten, und der Kaiser soll es ihm nicht nehmen. Hat er keinen Sohn, sondern eine Tochter, so soll der Tochter frei stehen es zu nehmen oder zu verkaufen oder wegzugeben.

Von der Beschimpfung des Edelmanns oder des Magnaten.

35. Wenn ein grosser Edelmann einen kleinen beschimpft, so soll er 100 Perpern zahlen, wenn ein kleiner Edelmann einen grossen d. i. einen Magnaten oder Reichsbaron [39]) so soll er 100 Perpern [40]) zahlen, und mit Stäben geschlagen werden. Wenn ein Gemeiner einen Adeligen beschimpft, so zahlt er 100 Perpern, wenn ein grosser oder kleiner Edelmann einen Gemeinen, so zahlt er 100 Perpern [41]).

Von den Edelleuten welche die Gränze besitzen [42]).

36. Edelleute welche die Gränze besitzen, sollen, wenn ein Kriegsvolk von daher einfällt, und des Kaisers Land plündert, und wieder durch ihr Land abzieht, diese Edelleute sollen alles bezahlen, durch deren Gebiet dasselbe gezogen.

Von den Hofleuten[43]).

37. Wer einen Sohn oder Bruder an den Hof des Kaisers übergiebt, und der Kaiser fragt ihn: ob er treu sey? und er antwortet: glaube ihm, wie mir selbst, und wenn er etwas Uebles verübt, so werde ich zahlen, der ihn gebracht habe, und soll er so etwas verüben, wenn er in den Palast des Kaisers kommt, was er verbricht, soll er selbst[44]) zahlen.

38. Für Untreue und jedes Verbrechen, der Bruder für den Bruder, und der Vater für den Sohn, und die Verwandten für die Verwandten. Diejenigen welche von jenem (Verbrecher) in eigenen Häusern abgesondert sind, die nicht verbrochen haben, sollen nicht zahlen, sondern dessen Haus, der verbrochen hat, soll zahlen.

Gesetz über Gewaltthat.

39. Wenn ein Edelmann eine Adelige mit Gewalt nimmt, so sollen ihm beide Hände abgehauen und die Nase abgeschnitten werden. Wenn ein Gemeiner eine Adelige mit Gewalt nimmt, so soll er gehenkt werden. Wenn er sein Weib[45]) mit Gewalt nimmt, so sollen ihm beide Hände abgehauen, und die Nase abgeschnitten werden.

Von der Vorladung des Edelmanns vor Gericht.

40. Der Edelmann soll abends nicht vorgeladen werden, sondern man lade ihn vor dem Mittage vor. Wer vor Mittag vorgeladen, zu Mittag nicht erscheint, soll schuldig seyn. Doch soll die Reise be-

rücksichtiget werden [46]). Und es gebühren dem Edelmann 6 Ochsen. Wenn der Edelmann oder ein anderer Mann vom Kriegszuge heimkehrt, und von Jemanden vors Gericht geladen wird, so soll er drei Wochen lang vom Hause nicht weggehen müssen, dann soll er vor Gericht stehen. Grosse Edelleute sollen mittelst eines Schreibens vors Gericht geladen werden, die übrigen mittelst Siegels. Wenn der Edelmann einen Rechtsstreit führt, so soll der welcher beklagt ist, Bürgen stellen.

Von der Vorladung vors Gericht.

41. Wenn jemand einen schuldigen Menschen vor die Richter zum Gerichte ladet, und nach der Vorladung selbst zum Gericht nicht kommt, sondern zu Hause sitzt, und wenn der Vorgeladene sich vor den Richter nach dem Gesetz zum Termin stellt, so soll dieser frei seyn von der Sache, weshalb er geladen ward, weil der Kläger zu Hause sitzt.

42. Brüder die zusammen in einem Hause wohnen, wenn jemand sie vorladet, derjenige von ihnen, der kommt, soll sich vertheidigen. Findet man ihn am Hofe des Kaisers oder beim Richter, und er sagt: ich will meinen älteren Bruder vor Gericht stellen, so soll er ihn stellen und nicht gezwungen seyn zu rechten.

43. Wenn zwei Menschen streiten (rechten), und der eine dem andern sagt: ich habe einen Anwalt am Kais. Hof, oder am richterlichen, so soll er ihn stellen. Sucht er ihn und findet ihn nicht am Hofe, so soll er in dem Augenblick vor Gericht kommen

und sagen: ich fand den Anwalt nicht. Ist es Mittag, so sey ihm Frist der Abend, ist es Abend, so stelle er ihn zu Mittag. Hat ihn der Kaiser oder der Richter in Geschäften ausgeschickt, den Anwalt, so soll der Mann, der ihn stellt, nicht schuldig seyn; es soll ihm Frist gegeben werden, bis der Anwalt zurückkehrt, damit er ihn stelle vor den Richter.

Von der Einquartierung der Edelleute [47]).

44. Wenn ein Edelmann während der Einquartierung [48]) jemandem aus Rachsucht [49]) etwas Leides zufügt, durch Plünderung des Landes oder Verbrennung des Hauses oder andere Missethat, so soll dieses Besitzthum ihm genommen und ein anderes nicht gegeben werden.

45. Wenn jemand stirbt und er hat ein Dorf im Gaue oder zwischen den Gauen, alles Uebel, welches an diesem Orte durch Brand und sonstige Unthat verübt wird, muss diesem Dorfe die Umgegend bezahlen [50]).

Von dem Verkaufe des Fremden [51]).

46. Niemandem soll erlaubt seyn Fremdes zu verkaufen oder zu kaufen. Jederman, der an des Kaisers Hof kommt, soll Recht [52]) geschehen, besonders demjenigen dessen es ist.

Von den Arbeiten (Frohnen).

47. Wenn sich in einem Hause Brüder oder Vater und Söhne, oder ein anderer befindet, getheilt durch Brod und Habe, und wenn sie auf einem Heerd sind und hierdurch abgesondert [53]) so sollen sie arbeiten

wie auch andere kleine Leute. Und wenn der Bruder oder Sohn oder Verwandte von denen, die in einem Hause sind, etwas Uebles thut, so soll der Herr des Hauses alles bezahlen, oder den Uebelthäter ausliefern.

Von den Waisen.

48. Der Arme der keinen Erbgrund hat, soll von dem grundherrlichen Lande [54]) nicht dürfen unter die Kirche unterwerfen. Wenn er unterwirft, so soll es nicht *gültig* seyn.

Von den Pfarrern.

49. Kein Pfarrer soll von seinem Herrn irgendwo hingehen. Wenn der Herr nicht hat ihn womit zu erhalten nach dem Gesetz, so soll er zu seinem Bischof gehen und der Bischof soll jenem Edelmann sagen, dass, wenn der Herr nicht Gehör giebt, der Pfarrer die Freiheit habe, wohin sein Wille ist. Wenn der Pfarrer ein Erbgrundbesitzer ist, so soll er nicht dürfen ihn wegjagen, sondern er soll frei seyn.

Von den Waisen.

50. Eine blutarme Waise soll frei seyn, eben so wie der Pfarrer.

Von dem Zahlen des Menschen, der jemandem etwas schuldet [55]).

51. Leibeigene und Bauern die zusammen in einem Dorfe wohnen, sollen jede Zahlung, die da vorkommt, zusammen nach Menschen zahlen. Wie sie die Zahlung und die Arbeiten leisten, so sollen sie auch das Land besitzen.

Gesetz von den Bauern.

52. Gesetz für die Bauern im ganzen Lande. Sie sollen dem Grundherrn zwei Tage in der Woche arbeiten, ihm ferner den Kaiserlichen Perper des Jahrs zahlen, einen Tag Heu mähen, einen Tag in Weingarten graben, und wenn er keinen Weingarten hat, so sollen sie ihm eine andere Arbeit leisten einen Tag. Was der Bauer erarbeitet, das alles soll er erwerben, und es soll ihm sonst nichts gegen das Gesetz zu Leide gethan oder genommen werden.

53. Eine Waise welche nicht vermag zu rechten oder zu antworten, soll einen Anwalt stellen, der für sie streiten wird.

Vom Abweiden und von der Hutweide.

54. Ein Dorf soll mit einem Dorfe weiden, wo das eine Dorf, dort auch das andere, sondern auf den Aeckern und in den Gehägen [56]) soll Niemand weiden.

55. Ein Gau soll in dem andern Gau, mit dem Viehe nicht weiden. Wenn sich ein einzelnes Dorf in dem Gaue findet, ein Dorf des Kaisers oder der Kirche, oder eines Edelmanns, so soll diesem Dorfe Niemand verwehren zu weiden, es soll dort weiden, wo auch der Gau (wo der Gau ist).

Vom Abweiden.

56. Wenn jemand einem andern aus Versehen das Korn abweidet, oder den Weingarten oder die Wiesen, diejenigen Menschen, welche das Vieh getrieben haben, sollen zahlen, was die Geschwornen [57]) sagen, welche schätzen. Weidet er aber aus

Vorsatz ab, so soll er bezahlen das Strafgeld für das Abweiden und 6 Ochsen [58]).

Von der Treibjagd.

57. Fur Treibjagd zwischen Dörfern 50 Perpern, und von Wlachen (Hirten) und Albanesern [59]) 100 Perpern; und von diesem Strafgeld gehört die Hälfte dem Kaiser und die Hälfte dem Herrn, dessen das Dorf ist.

Von den Gränzen.

58. Wenn Dörfer mit einander wegen der Gränzen hadern, so sollen sie es vor dem Gerichte suchen, welches der Kaiser [60]) vor seinem Hinscheiden eingesetzt hat. Wer einen Kais. Gnadenbrief vorzeigt, und sagt: der Herr Kaiser gab es mir, wie es mein Genosse vor mir besessen, wenn er den Kais. Schenkbrief aufweist, so soll er so besitzen, ausser dem Kirchlichen.

59. Wegen der Gränzen der Dörfer sollen beide, welche streiten, Zeugen stellen, dieses die Hälfte und jenes die Hälfte nach dem Gesetz. Wohin die Zeugen aussagen, dessen soll es seyn.

Von den kirchlichen Ländern und Leuten.

60. Wenn die Kirchen mit jemanden einen Rechtsstreit haben, und wenn jemand einen Gnadenbrief vorbringt und sagt: ich habe einen Gnadenbrief; so soll an diesem Schreiben und Gnadenbriefe nichts seyn, sondern sie sollen gerichtet werden nach dem Gesetz, zuvor aber beim Kaiser Bitte (Frage) einlegen.

Gesetz von den Bergen.

61. Die Gebirge im Kais. Lande, die des Kaisers sollen dem Kaiser, die der Kirche den Kirchen, und die der Edelleute den Edelleuten gehören.

62. Wo ein Wlache (Hirte) oder Albaneser im Dorfe verweilt [61]), in dem Dorfe soll kein anderer einstehen und ihm nachgehen. Steht er mit Gewalt ein, so zahle er das Strafgeld für Treibjagd und Abweiden.

Von Gnadenbriefen [62]).

63. Wo zwei Kais. Schreiben über ein Land auf einmal vorgebracht werden, dort soll es derjenige, der es bis zu dieser Versammlung besessen hat, behalten, und der Gnadenbrief soll nicht verdächtigt werden.

64. Nach dem Kessel soll kein anderes Gericht stattfinden, und keine Rechtfertigung. Wer sich rechtfertigt, der soll den Richtern keine Rechtfertigungsgebühr leisten. Bestechungen und Geschenke sollen beim Gericht nicht seyn, sondern es soll nach dem Gesetz gerichtet werden.

Von zauberischer Rede [63].)

65. Wer zauberische Reden ausstösst, soll, wenn er ein Edelmann ist, 100 Perpern, wenn ein Gemeiner, 12 Perpern zahlen, und mit Stäben [64]) geschlagen werden.

Vom Seelenverderben (Mord).

66. Wer nicht vorsätzlich mit Gewalt kam, und einen Todtschlag verübt, der soll 300 Perpern zah-

len. Kam er vorsätzlich, so sollen ihm beide Hände abgehauen werden. Wo ein Todtschlag statt fand, dort soll derjenige, der das Raufen begonnen, schuldig seyn, wenn er erschlagen wird.

Von Erkennen der Wesenheit *(lice)*.

67. Wenn jemand unter einem Menschen die Wesenheit erkennt, und es geschieht dies im Walde oder in der Wüste, so gehe er mit ihm in die erste Stadt [65]).

68. Wenn jemand etwas Erschlagenes oder Gestohlenes auffängt, es mag heimlich [66]) oder gewaltsam entwendet seyn, so soll jedermann darüber die Umfrage (Ausweisung) leisten. Wer es wo immer kauft, im Lande des Kaisers oder in anderem Lande, stets soll er die Umfrage [67]) leisten. Leistet er keine Umfrage, so zahle er nach dem Gesetz.

Gesetz vom Todtschlag.

69. Wenn der Edelmann einen Gemeinen todtschlägt in der Stadt, oder im Felde, oder im Gezelte [68]), so zahlt er 100 Perpern. Wenn der (Unfreie) Gemeine den Edelmann todtschlägt, so werden ihm beide Hände abgehauen und er zahlt 300 Perpern. Wer sich findet, der einen Prälaten oder Mönch oder Pfarrer todtschlägt, der soll todtgeschlagen und aufgehenkt werden. Wer sich findet der seinen Vater oder Mutter oder Bruder oder Kind todtschlägt, dieser Todtschläger soll auf dem Feuer verbrannt werden.

Von Beschimpfen.

70. Wer einen Prälaten oder Mönch oder Pfarrer beschimpft, der zahlt 100 Perpern.

Von Bartausraufen.

71. Wer einem Adeligen oder guten Manne den Bart ausrauft, dem sollen beide Hände abgehauen werden. Raufen sich zwei gemeine Leute [69]) den Bart aus, so ist die Gerichtsgebühr [70]) für Bartausraufen 6 Perpern.

Gesetz von Brandstiften.

72. Wenn sich jemand findet, der jemandes Haus oder eine Scheune oder Stroh oder Heu in Brand legt, so soll ihn dasjenige Dorf, aus welchem der Brandleger ist, ausliefern. Stellt es ihn nicht, so soll das Dorf zahlen, was der Brandleger geben sollte. Legt jemand ausserhalb des Dorfes, die Scheune oder das Heu in Brand, so zahle die Umgegend oder liefere den Brandstifter.

Von Gewaltthätigkeit.

73. Niemanden soll für etwas Gewalt angethan werden im kaiserlichen Lande. Wenn jemand mit Ueberfall oder vorsätzlicher Gewalt angefallen wird, so sollen die Pferde, mit welchen man überfiel, weggenommen werden, und zur Hälfte dem Kaiser, zur Hälfte dem Ueberfallenen gehören.

Vom Hehlen [71]).

74. Niemand soll etwas hehlen. Wenn aber jemand etwas hehlt, so soll er es siebenfach bezahlen.

Vom Gericht der Sclaven.

75. Die Sclaven *(otroci)* sollen in allen ihren Sachen vor ihren Herren gerichtet werden, aber der Kaiserlichen wegen sollen sie vor die Richter ge-

hen, nämlich wegen folgender: Uebelthat, Frevel [72]), Dieberei und Räuberei [73]), dieser wegen sollen sie vor die Richter gehen.

Von den Frauen.

76. Der Gerichtsanwalt soll sich nicht wagen an eine Frau, wenn ihr Mann nicht zu Hause ist, noch soll eine Frau ohne ihren Mann vorgeladen werden, sondern die Frau soll dem Manne Kunde geben, das er zu Gericht gehe. Daran soll der Mann nicht schuld seyn, bis sie ihm Kunde giebt.

Von den Kaiserlichen Schreiben.

77. Kaiserliche Schreiben, welche vor die Richter irgend einer Sache wegen gebracht werden, wenn der kaiserliche Richter das darin Geschriebene für verdächtig hält, diese Schreiben, die den Richtern verdächtig sind, sollen die Richter nehmen, und vor den Kaiser bringen.

Von den Hofleuten.

78. Wenn von den adeligen Hofleuten [74]), jemand etwas Uebles verübt, wenn er ein Grundherrlein ist, so soll ihn die Genossenschaft seines Vaters durch das Eidgericht richten, wenn er aber ein Gemeiner ist, so soll er in Kessel greifen [75]).

Von Gerichtsanwalt.

79. Wer sich unterfängt einen Boten der Richter oder den Gerichtsanwalt wegzutreiben, der soll geplündert und von allem beraubt werden, was er hat.

Von den Gebühren.

80. Von Gebühren soll dieses gelten. Von Lande (Landgut) gebühren dem Gerichtsanwalt 3 Perpern, vom Dorfe 3 Perpern, von einer Mühle 3 Perpern, von einem Gaue von jedem Dorfe 3 Perpern, von der Stadt ein Pferd und Gewand, vom Weingarten 3 Perpern, von 1 Pferd 1 Perper, von 1 Stutte 6 Denare, von einem jungen Rinde 4 Denare, von 1 Schaf 2 Denare. Ein Denar 4 Groschen [76]).

Von den Richtern.

81. Die Richter, welche im Lande des Kaisers oder in ihren Dörfern herumreisen, sollen nicht befugt seyn Verpflegung oder sonst etwas mit Gewalt zu nehmen, ausser Geschenken, die man ihnen von freien Willen schenkt. Wer sich unterfängt den Richter zu beschimpfen, verliert sein Vermögen, wenn er ein Edelmann, oder wird confiscirt und geplündert, wenn es ein Dorf ist.

Von Gefangenen, die aus dem Kerker entweichen.

82. Wenn ein Mensch [77]) aus dem Kerker entweicht, und an des Kaisers Hof kommt, er mag ein Mensch meiner Kaiserheit (Majestät) oder der Kirche oder eines Edelmanns seyn, so soll er sofort frei seyn. Ist er entflohen von dem Menschen, dem er entlaufen ist, so ist er dessen, dem er entflohen. Verhaftete Landstreicher [78]), die in den Höfen der Kirche (Klöster) gehalten werden, sollen, wenn sie in

den Palast des Kaisers entfliehen, frei seyn. Eben so soll auch derjenige arme Vagabunde, der auf den Hof des Patriarchen entweicht, frei seyn.

Von Leuten die aus fremden Ländern zurückkehren.

83. Wenn Leute aus dem fremden Lande in das Land meines Kaiserthums zurückkehren, wer von der Bürgschaft davon läuft, da sollen die Bürgen, die für so einen Menschen gut gestanden, nichts zahlen.

84. Wer eines andern Menschen aus fremdem Lande annimmt, der von seinem Herrn vor dem Gerichte entflohen ist, so soll er ihn, wenn er ein Kais. Schreiben aufweist, nicht verdächtigen, aber wenn er ein Schreiben nicht vorweist, so soll er ihn zurückstellen.

85. Was [79]) in des Kaisers Land aus der Stadt oder dem Gaue kam vor der Uebernahme des Herrn Kaisers, bevor es des Kaisers war, sondern es war eines andern Herrn, von der Zeit an, es mag ein Mensch oder ein anderes Ding seyn, soll es nicht gesucht werden. Was nach der Uebernahme des Herrn Kaisers kam, das soll gesucht werden, nämlich damals, als die Ausmessung war, und das Land und die Städte nicht des Kaisers waren [80]).

Vom Finden.

86. Wenn jemand etwas in dem Kais. Lande findet, so soll er es nicht nehmen, und nicht sagen: ich wills zurückgeben. Wenn er es nicht erkennt und doch ergreift oder nimmt, so soll er zahlen wie

ein Dieb und Räuber. Findet er es in fremdem Lande, während des Kriegszugs, so soll er es führen und bringen vor den Kaiser und die Feldherren.

Von Ausführen eines fremden Menschen.

87. Wer eines andern Menschen in fremdes Land abführt, der muss ihn siebenfach zurückstellen.

88. Kaiserlicher Befehl. Niemand soll den Menschen eines andern annehmen, weder der Kaiser, noch die Kaiserin, noch die Kirche, noch die Edelleute, noch andere Menschen und Machthaber sollen eines anderen Mann ohne des Kaisers und der Richter Schreiben annehmen. Wer ihn annimmt, der soll gestraft werden, wie ein Verräther.

Von den Kaufleuten, die im Lande herumreisen.

89. Niemand weder ein Edelmann, noch sonst irgend jemand soll dürfen Kaufleute, die im Lande des Kaisers herumreisen, mit Gewalt aufhalten, oder ihnen die Waare rauben, und das Geld aufdringen. Wer mit Gewalt die Waarenballen zerlegt, und auspackt, soll 500 Perpern zahlen.

90. Kaufleute mit Scharlach, und anderen nöthigen kleinen und grossen Waaren, sollen ohne Anstand im Lande des Kaisers herumziehen, und verkaufen und kaufen, wie es ihnen an die Hände kommt.

91. Der kaiserliche Beamte, soll nicht befugt seyn den Kaufmann anzuhalten, und zu nöthigen damit er ihm die Waare um Spottpreis verkaufe.

Jedermann soll mit seiner Waare frei durch Städte und Marktflecken ziehen.

92. Keinem Edelmann, weder dem kleinen noch dem grossen, soll erlaubt seyn, aufzuhalten seine Leute oder die Kaufleute. Jeder soll frei im Kais. Lande wandern. Wenn der Edelmann den Kaufmann anhält, so zahlt er 300 Perpern.

Von den Sachsen [81]).

93. Wo in den Marktflecken die Sachsen hier und da die Waldungen bis zu dieser Versammlung ausgehauen haben, da sollen sie dieses Land haben. Wenn sie irgend einem Edelmann, wider Recht das Land weggenommen, so sollen sie von den Edelleuten belangt werden nach dem Kais. Gesetzbuche. Und künftig soll kein Sachse Wald aushauen, und das ausgehauene ackern, oder Leute ansiedeln; auch der Edelmann soll Leute nicht ansiedeln; sondern es soll wüste stehen, damit der Wald wachse. Niemand soll dem Sachsen den Wald verwehren. Wie viel der Marktflecken will, so viel soll er hauen.

Von den Griechen [82]).

94. Die den griechischen Städten, welche der Herr Kaiser übernommen, verliehenen Freibriefe und Urkunden, welche sie haben und halten bis zu dieser Versammlung, sollen vollgültig seyn, und es soll ihnen nichts genommen werden.

Von den Einquartierungen [83]).

95. Städte sollen keine Einquartierungen haben. Wenn jemand, gross oder klein, zum Städter geht,

so soll er sich zum Wirth begeben und ihm das Pferd und alles andere übergeben, damit der Wirth es hüte. Und wenn der Gast weggeht, so soll ihm der Wirth alles Empfangene zurückstellen. Wenn etwas davon verloren ging, so soll er es ihm bezahlen.

96. Was auf dem Stadtgebiet, auf dem Lande um die Stadt herum erschlagen oder gestohlen wird, das alles muss die Umgegend bezahlen.

Vom Bauen der Festung für den Kaiser.

97. In Hinsicht des Festungsbaues, wenn eine Festung einstürzt, oder ein Thurm, so sollen es bauen die Leute der Festung und der Bezirk der Festung.

Von kaiserlichen Arbeiten [84]).

98. Wenn der Herr Kaiser einen Sohn verheirathen oder taufen will, und ihm Hof und Haus baut, so soll jedermann, gross und klein, helfen. Den Kaiser soll jedermann begleiten, wenn er wo hinzieht. Die Stadt bis zum Gaue, der Gau bis zum Gaue, und wieder der Gau bis zur Stadt.

Von der Armee.

99. Bei der Armee soll der Feldherr gebieten, wie der Kaiser. Was sie sagen, soll befolgt werden. Wer nicht gehorcht, soll verurtheilt werden, als wenn er den Kaiser nicht gehorcht hätte. Und in dem kleinen und grossen Gericht auf dem Kriegszuge sollen die Feldherren richten und sonst Niemand.

100. Wer eine Kirche auf dem Kriegszuge niederreisst, der soll erschlagen oder aufgehenkt werden.

In der Armee soll kein Streit seyn. Wenn zweie streiten, so mögen sie sich schlagen, und kein anderer von den Kriegern soll ihnen helfen. Lauft jemand dazu und hilft beim Raufen, so soll er erschlagen werden.

101. Wenn jemand etwas von der Kriegsbeute aus fremdem Lande kauft, was in dem Lande des Kaisers erbeutet worden, so soll ihm frei stehen von der Beute zu kaufen, eben so wie im fremden Lande. Wenn ihn jemand beschuldigt und sagt: das ist mein, so soll ihn das Eidgericht frei sprechen nach dem Gesetz, weil er es in fremdem Lande kaufte, und weder ein Dieb, ein Verkäufer noch Mitwisser ist, und er soll es haben wie das Seinige.

Von den Gesandten.

102. Wenn der Gesandte, der aus fremdem Lande zum Kaiser, oder vom Herrn Kaiser zu seinem Herrn Kaiser reist, in ein Dorf kommt, so soll ihm Ehre geschehen, und alles zur Genüge gegeben werden. Er soll Mittagsmahl oder Abendmahl halten, und dann weiter in andere Dörfer ziehen.

Von den kaiserlichen Schenkbriefen.

103. Wenn der Kaiser jemandem Erbgründe verschreibt, wenn er ein Dorf verschreibt, so gebühren dem Landschreiber 30 Perpern für den Schenkbrief, und wenn er einen Gau verschreibt, von jedem Dorfe 30 Perpern, und dem Schreiber fürs Schreiben 6 Perpern. In jedem Perper 15 Groschen, so ging es damals [85]).

104. Wenn eine Heerschaar durch das kaiserliche Land ziehend in einem Dorfe Rast hält, so

soll die darauffolgende Heerschaar nicht in demselben Dorfe Rast halten.

Im Jahr der Welt 6862 (1354) in der 7 Indiction.

105. Ein Schreiben des Kaisers soll nicht unbefolgt bleiben, wo es immer hingebracht wird, zum Kaiser [86]) oder zur Kaiserin, oder zum König, oder zu den grossen und kleinen Edelleuten und zu jedem Menschen. Niemand soll überhören, was in dem Kais. Brief geschrieben steht. Wenn das Schreiben so ist, dass es jener nicht vollziehen kann, oder nicht hat was zu geben, so soll er augenblicklich mit dem Schreiben zum Kaiser gehen, damit er es dem Kaiser anzeige.

106. Was in denen den Städten verliehenen Freibriefen verschrieben ist, das soll weder dem Herrn Kaiser, noch sonst jemandem umzustürzen frei stehen; die Urkunden sollen fest seyn.

Von falschen Urkunden.

107. Wenn sich in einer Urkunde falsch geschriebene Worte oder entstellte Buchstaben oder zu einem andern Sinn, was nicht der Befehl des Kaisers ist, verdrehte Redensarten finden, so sollen diese Urkunden zerrissen werden, und jene die Erbgründe nicht haben.

Kaiserlicher Befehl.

108. Der Bauer in dem kaiserlichen Lande. Es soll keinem Herrn über das Gesetz etwas frei stehen, sondern was der Kaiser in dem Gesetzbuch

verordnet hat, das sollen sie ihm arbeiten und geben. Wenn er ihm aber etwas wider das Gesetz thut, so soll jedem Bauer erlaubt seyn einen Rechtsstreit zu führen mit seinem Herrn oder mit dem Kaiser, oder mit der Frau Kaiserin, oder mit der Kirche, oder mit den Kaiserlichen Machthabern, oder mit wem immer. Niemand soll ihn vom Kaiserlichen Gerichte abhalten, sondern die Richter sollen ihm nach dem Rechte das Urtheil sprechen. Streitet der Diener mit dem Herrn, so soll ihm der Kais. Richter Gewährsmann seyn, und Termin setzen, wenn der Herr dem Diener zahlen soll; und dem Herrn soll nicht erlaubt seyn hernach dem Diener etwas zu Leide zu thun. Gemeinen Leuten [87]) welche eigenes Erbland oder Weingärten oder Gebüsch besitzen, soll es freistehen, ihre Weingärten oder Erbgründe zum Heiratsgut mitzugeben, oder der Kirche zu unterwerfen. Und stets soll ein Arbeiter an dem Orte jenes Herrn seyn, dessen das Dorf ist. Wird der Herr dessen das Dorf ist, keinen Arbeiter haben, so soll ihm erlaubt seyn, jenen Weingarten wegzunehmen.

109. Eine Versammlung der gemeinen Leute soll nicht statt finden. Wer sich auf einer solchen Versammlung einfindet, dem sollen die Ohren abgeschnitten, und die Augenbraunen weggesengt werden.

Von den Edelleuten, welche ihre Besitzungen peinigen (verheeren) [88]).

110. Wenn jemand von den grossen und kleinen Edelleuten, denen der Kaiser Land und Städte

gegeben, ein Dorf oder eine Stadt oder sonst etwas plündert, wider die in der Versammlung festgesetzten Verordnungen des Kaisers, so soll ihm die Herrschaft genommen werden, und er soll alles bezahlen, und als ein Ueberläufer gestraft werden.

Gesetz von den Räubern.

111. Wenn ein Räuber durch das Gebiet des Gränzherrn [89]) geht, und plündert, und mit dem Raub heimkehrt, so soll der Gränzherr alles siebenfach bezahlen.

112. Wenn ein grosser oder kleiner Edelmann und sonst jemand im Kaiserlichen Lande davon läuft, und die umliegenden Dörfer aufstehen zum Plündern auf sein Haus und Vermögen welches er verlassen, so sollen diese Menschen welche das thun, gleich den Verräthern des Kaisers gestraft werden.

Von den Räubern und Dieben.

113. Kaiserlicher *Befehl an alle* Länder, Städte Gaue und Gränzen. Räuber und *Diebe sollen in* Niemandes Gebiete seyn. Auf folgende Weise sollen Dieberei und Räuberei ausgerottet werden. In welchem Dorfe ein Dieb oder Räuber gefunden wird, dieses Dorf soll geplündert, der Räuber kopfabwärts aufgehenkt, der Dieb geblendet, und der Herr des Dorfes gebunden vor den Kaiser gebracht werden, damit er bezahle was der Dieb und Räuber vom Anfang her verübt hat, und dann gestraft werde als ein Dieb und Räuber.

114. Eben so die Magnaten, Aeltesten [90]) Machthaber, Vorsteher, Hauptleute, und Richter, welche in

dem Dorfe gefunden werden, oder Sennhütten [91]) besitzen, alle diese sollen auf besagte Weise gestraft werden, wenn bei ihnen ein Dieb oder Räuber entdeckt wird.

115. Wenn aber die Vorsteher, den Herren angezeigt haben, so sollen die Herren gestraft werden, wie der Räuber und Dieb.

Von den Richtern.

116. Wenn die vom Kaiser im Lande eingesetzten Richter, wegen etwas, wegen eines Räubers oder Diebes oder eines gerichtlichen Dinges schreiben, und die Kirche oder ein Edelmann oder irgend ein Mensch im Kais. Lande dem Kais. Schreiben nicht folgeleistet, so soll er verurtheilt werden, wie ein gegen den Kaiser Widerspenstiger.

117. Auf diese Weise soll der überführte Dieb und Räuber gestraft werden, und dies ist die Ueberführung. Wenn man irgend eine Wesenheit (*lice*) bei ihnen ertappt, oder wenn man sie ertappt auf Raub und Diebstahl, oder wenn sie dem Gäue oder den Dörfern von den Herren und Gebietern über den selben überliefert werden, wie oben geschrieben steht, diese Räuber und Diebe sollen nicht begnadigt, sondern geblendet und gehenkt werden.

118. Und wenn jemand einen Räuber oder Dieb vor Gericht belangt, und es ist keine Ueberführung da, so soll ihnen Rechtfertigung seyn das Eisen [92]), was der Kaiser anbefohlen, dass sie es bei der Thüre der Kirche aus dem Feuer heben, und auf den heiligen Altar hinstellen.

Von den Richtern, wie sie gerechtes Gericht halten sollen.

119. Kaiserlicher Befehl von der Versammlung. Von nun an sollen künftig für grosse und kleine Dinge Richter seyn. Für grosse Sachen sollen 24, für kleinere 12, für ganz kleine 6 Richter seyn. Und es soll bei ihnen weder Verwandtschaft noch Rachefeindschaft[93]) statt finden. Diese Richter sollen nicht befugt seyn jemanden zu versöhnen, sondern müssen freisprechen oder verurtheilen. Jeder Gericht soll in der Kirche statt finden und der Priester soll sein Gewand anlegen und sie beeiden. Und wohin die Mehrzahl der Richter schwört und wen sie freisprechen, das soll als wahr gelten.

120. Wie das Gesetz war bei den alten Kaisern, und beim König Stephan [94]). Den grossen Edelleuten, sagte er, sollen grosse Edelleute, den mittlern ihres Gleichen, und den Gemeinen ebenfalls ihre Genossen geschworne Richter seyn [95]).

---

121. Andersgläubigen und Kaufleuten sind zur Hälfte Serben und zur Hälfte ihre Genossen geschworne Richter[96]) nach dem Kaiserlichen Gesetz.

122. Welche Richter schwören und jemanden nach dem Gesetz freisprechen, und wenn sich nach der Freisprechung eine einleuchtende Ueberführung des Freigesprochenen findet, so soll der Kaiser an diesen Richtern 1000 Perpern Strafgeld nehmen, und künftig soll man diesen Richtern nichts glauben, noch soll jemand von ihnen heirathen [97]).

Von Einquartierungen.

123. Von nun an soll künftig keine Erquartierung oder Nachtlagergeben [98]) statt finden; sondern wenn sich ein grosser Reichsbaron [99]) in dem Gaue trifft, oder ein kleiner Edelmann, welche die Gewalt ausüben, und keine Gemeinschaft zwischen sich und ihrem Gaue haben, so sollen diese zahlen. Im Kais.Lande, das ist auf den Bauergründen, sollen die Edelleute kein Quartier nehmen, noch eine andere Bezahlung, sondern sie sollen vom Hause zahlen.

Von den Wachen.

124. Wo sich gemischte Gaue finden, Dörfer der Kirche, des Kaisers oder der Edelleute, und es wird in dem Gaue nicht ein Herr seyn, sondern es werden Kais. Hauptleute und Richter seyn, so sollen diese auf allen Wegen Wachen aufstellen, und den Obrigkeiten die Wege übergeben, damit die Wachen acht haben, dass die Räuber Niemanden todtschlagen. Wenn er ihn stiehlt [100]), in der selben Stunde soll er zu den Hauptleuten kommen, damit sie ihm von ihrem Hause zahlen, und die Hauptleute sollen die Wachen und die Räuber und Diebe suchen.

125. Wenn zwischen den Dörfern ein wüstes Gebirg liegt, so sollen die um das Gebirg liegenden Dörfer die Wache halten. Wenn sie die Wache nicht halten, so müssen allen Schaden, der in dem Gebirg oder in der Wüste durch Raub, Diebstahl oder andere Unthat geschieht, die umliegenden Dörfer bezahlen, denen gesagt wurde, dass sie den Weg bewachen.

Von der Kaufleuten.

126. Wenn die Kaufleute, die in der Nacht zum Uebernachten kommen, von den Machthabern oder Herren des Dorfes, nicht zugelassen werden, damit diese Kaufleute übernachten, nach dem Kaiserlichen Gesetz, wie in dem Gesetzbuch steht, und wenn der Kaufmann etwas verliert, so soll ihm der Herr oder Machthaber oder das Dorf alles bezahlen, weil sie ihn in das Dorf nicht eingelassen haben.

127. Und was immer dem Gast, Kaufmann oder Mönch widerfährt, wenn ihnen der Räuber oder Dieb oder ein Unfall etwas wegnimmt, so sollen sie zu den Richtern und Hauptleuten oder dem Kaiser gehen, damit ihnen die Richter und Hauptleute oder der Kaiser bezahle, was sie verloren. Und der Kaiser soll die Vorgesetzten und Edelleute belangen, denen der Weg übergeben, und die Wachen anvertraut wurden. Und jeder Gast und Kaufmann und Leteiner [101]) soll mit allem, was er hat, und trägt, zu den ersten Wachen kommen, damit sie ihn begleiten, und von Wache zu Wache übergeben. Wenn es sich ereignet, dass etwas verloren geht, so sollen ihnen glaubwürdige Männer das Eidgericht seyn; was sie mit den Geschwornen bei ihrer Seele aussagen, dass sie verloren haben, dass sollen ihnen die Hauptleute und Wachen bezahlen.

Von dem Gerichte und den Parteien.

128. Wenn zwei Parteien vor dem Gerichte streiten, so soll der Part nicht befugt seyn andere verläumde-

rische Reden wider seinen Gegner auszustossen, weder über Untreue, noch über andere Dinge, sondern er soll blos mit ihm rechten. Wenn der Rechtsstreit zu Ende ist, dann soll er mit ihm sprechen vor den Kais. Richtern. Und es soll ihm nichts geglaubt werden, was er sagt, bis er nicht gerichtet worden ist.

Von dem Gerichtsexecutor.

129. Die Gerichtsexecutoren sollen ohne des Richters oder des Kaisers Schreiben nirgends hin gehen, sondern wenn sie die Richter aussenden, so sollen sie ihnen Schreiben mitgeben. Und die Gerichtsexecutoren sollen nichts anderes nehmen als was im Schreiben geschrieben steht. Die Richter sollen ebenfalls solche Schreiben behalten, wie sie den Gerichtsexecutoren gegeben haben, die sie ausgeschickt, um im Lande zu exequiren; damit wenn ein Verdacht gegen diese Executoren ensteht, und sie etwas anderes thun, als im Schreiben geschrieben steht, oder wenn sie die Schreiben auf einen andern Sinn umschreiben, sie vor den Richtern sich rechtfertigen können. Und wenn sich findet, dass sie vollzogen, was in den von den Richtern behaltenen Schreiben geschrieben steht, so sollen sie frei seyn. Dagegen, wenn sich findet, dass sie das Urtheil verfälscht haben, so sollen ihnen die Hände abgehauen und die Zunge ausgeschnitten werden.

130. Jeder Richter im Lande soll das Urtheil niederschreiben und das Buch bei sich behalten und ein anderes Schreiben dem vor Gericht Gerechtfertigten zu stellen. Die Richter sollen gute, gerechte glaubwürdige Gerichtsexecutoren aussenden.

Von den Verläumdern.

131. Wenn ein Verläumder gefunden wird, der einen andern mit Verläumdung und Lüge und Hohn beleidigt, so soll er gestraft werden wie ein Dieb und Räuber.

Von Säufern [102]).

132. Wenn der Trunkenbold von wo kommt, und jemanden anpackt und haut oder blutig zurichtet, doch nicht zum Tode, so soll einem solchen Trunkenbolde das Auge herausgenommen und die Hand abgehauen werden. Wenn der Betrunkene jemanden anfällt, ihm die Schuhe abnimmt, oder andere Schande anthut, jedoch ihn nicht blutig zurichtet, so soll er hundert Streiche auf die Fusssohlen erhalten, und in Kerker geworfen, und hierauf aus dem Kerker herausgezogen und geprügelt und losgelassen werden.

Von den Parteien vor Gericht.

133. Wenn zwei Parteien vor dem Kais. Gerichte auftreten, welche Worte sie zuerst aussagen, diesen Worten soll geglaubt und nach diesen Worten gerichtet werden, und nicht nach den letzten.

134. Jeder Richter soll nach dem Gesetzbuch richten, gerecht, wie es in dem Gesetzbuch geschrieben steht, und soll nicht richten aus Furcht vor dem Kaiser.

135. Wenn grosse oder kleine Edelleute, Griechen, Serben oder Deutsche oder andere, an den

Hof des Kaisers kommen, und einen Räuber oder Dieb da hin mitbringen, so soll jener Herr gestraft werden, wie der Räuber und der Dieb.

Von dem Hofrichter.

136. Welcher Richter am Hofe des Kaisers ist, und es wird eine Missethat verübt, so soll sie von diesem Richter gerichtet werden. Befinden sich zufällig beide Parteien am Hofe des Kaisers, so soll sie der Hofrichter richten. Und niemand soll auf den Hof des Kaisers geladen werden, ausser dem Gebiet des von Kaiser eingesetzten, Kaiserlichen Richters, sondern ein jeder soll vor seinen Richter gehen.

Gesetz vom Stadtgerichte.

137. Alle Städte im Kaiserlichen Lande sollen bei ihren Gesetzen in allem verbleiben, wie sie unter den vorigen Kaisern waren. Und des Gerichts halber, welches sie haben, sollen sie gerichtet werden vor ihren städtischen Obrigkeiten und dem Kirchen-Klerus. Wenn jemand aus dem Gaue einen Städter klagt, so soll er mit ihm vor der städtischen Obrigkeit und vor dem Kirchen-Klerus rechten, nach dem Gesetz.

Gesetz von den Richtern.

138. Wenn jemand den Gerichtsanwalt, den die Richter mit ihrem Schreiben aussenden, nicht hört und wegjagt, so sollen die Richter an die Machthaber und Obrigkeit, in deren Gebiete sich jene Widerspenstige befinden, ein Schreiben senden,

damit die Obrigkeit das richterliche Schreiben vollzieht. Wenn diese Beamten es nicht vollstrecken, so sollen sie, als Widerspenstige bestraft werden.

139. Die Richter sollen in Lande, wo ihr Bezirk ist, herumreisen, und Arme und Elende richten. Wer in dem Gebiete eines Richters ist, soll nicht befugt seyn, jemanden auf den Hof des Kaisers oder sonst hin und her vorzuladen, sondern ein jeder soll vor seinen Richter gehen, in dessen Bezirke er steht, dass er ihm Recht spreche nach Gesetz.

Gesetz von den Edelleuten.

140. Alle Kaiserliche Beamten sollen vor die Richter gehen, wenn sie zwischen sich Streit haben, um Frevel, Raub, Diebstahl, Blut und Menschenraub [103]).

141. Edelleute und *Machthaber* welche die Festungen und Städte inne haben, sollen keinen Menschen ohne ein kaiserliches Schreiben in Gefängniss aufnehmen. Wer ihn ohne des Kaisers Willen aufnimmt, soll dem Kaiser 500 Perpern zahlen. Auf gleiche Weise soll der jenige, der auf dem Lande ein Gefängniss inne hat, keinen Menschen ohne einen Befehl des Kaisers aufnehmen.

Gesetz von den Goldschmieden.

142. Goldschmiede sollen in dem Gaue oder auf dem Lande des Kaisers nicht seyn, sondern blos in der Stadt, wo sie der Kaiser hingestellt hat, um Geld zuprägen, in den Kaiserlichen fe-

sten Städten, damit die Goldschmiede dort wohnen, und auch andere Sachen verfertigen. Wenn sich ein Goldschmied ausserhalb der Festung und der Stadt des Kaisers, in irgend einem Dorfe findet, so soll das Dorf geplündert und der Goldschmied auf dem Feuer verbrannt werden. Wenn sich der Goldschmied unterfängt in der Stadt ohne den Befehl des Kaisers Geld zu prägen, so soll der Goldschmied verbrannt werden, und die Stadt Strafgeld zahlen, wie der Kaiser sagt.

Gesetz von den Strafgeldeinnehmern.

143. Strafgeldeinnehmer, welche sich bei den Richtern befinden, sollen bloss jene Strafgelder eintreiben, welche die Richter festgesetzt, und ihnen schriftlich angewiesen haben. Wenn die Richter nicht entschieden und den Strafgeldeinnehmern schriftlich übergeben; so sollen diese nicht wagen, jemanden wegen etwas zuzusetzen.

Vom Kaiserlichen Rechte.

144. Abermals ein Befehl des Kaisers. Wenn der Kaiser ein Schreiben schreibt von Herzen oder aus Liebe oder Gnade für jemanden, und das Schreiben zerstört das Gesetzbuch, nicht nach Recht und Gesetz, wie in Gesetz geschrieben steht, so sollen die Richter demselben nicht glauben, sondern nach dem Recht richten, und vollziehen.

Von den Eicheln.

145. Wenn im Gaue Eicheln erzeugt werden, so gehört die Hälfte von den Eicheln dem Kaiser

und die Hälfte dem Edelmann dessen das Gebiet ist. Wenn ein Räuber die Schweine des Kaisers stiehlt, so zahlt die Umgegend. Wenn die Schweine gestohlen werden, so soll der Schweinhüter mit dem Gaue vor die Richter zu Gericht gehen. Gebirge die im Lande des Kaisers sind, sollen die des Kaisers dem Kaiser, des Königs dem König, der Edelleute den Edelleuten, was in wessen Gebiet ist, gehören [104]).

Von rechtmässigem Gericht.

146. Wegen dreier Verbrechen: Untreue, Blut, und Raubanfall, sollen die Herren vor dem Kaiser erscheinen. Wenn ein Herr mit seinem Menschen Unzucht treibt, so sollen ihnen nach dem Richterspruch beide Hände abgehauen und die Nasen abgeschnitten werden. Und wenn der Gerichtsanwalt schuldig befunden wird, und die Geschwornen ihn nicht freisprechen, so sollen ihm die Zunge und beide Ohren abgeschnitten werden.

Gesetz vom Abweiden.

147. Wegen des Abweidens, wenn jemand eines andern Korn oder Gehäge oder Weingarten abweidet, aus Versehen, so soll er fürs Abweiden zahlen, was die Geschwornen bestimmen [105]).

148. Ein Edelmann oder ein anderer, der seine Kirche einer andern Kirche unterworfen hat, soll hin führo mit der Kirche nichts zu schaffen haben.

149. Die Umfrage (Ausweisung) wegen der Pferde und der Viehes, oder anderer Dinge, die geraubt oder gestohlen werden, dem soll er Umfrage lei-

sten, das soll er alles siebenfach bezahlen [106]). Sagt er: ich habe es in dessen und dessen Land gekauft, so sollen ihn die Geschwornen freisprechen von Strafgeld. Wenn ihn die Geschwornen nicht freisprechen, so zahle er Strafgeld.

Von Räubern.

150. Wenn ein Räuber aus fremdem Lande kommt, und etwas in des Kaisers Land raubt, auf welchem Wege der Räuber gekommen und mit dem Raub abgezogen ist, dieses Gebiet und die Dörfer durch welche der Räuber gegangen ist, sollen alle bezahlen.

Gesetz von den Strafgeldeinnehmern kirchlicher Leute.

151. Strafgelder von kirchlichen Leuten, welche von der Kirche und den Obrigkeiten gerichtet werden, diese Strafgelder, welche gerichtlich zuerkannt sind, soll die Kirche haben, wie in den Stiftbriefen geschrieben steht. Diese Strafgelder sollen von den kirchlichen Leuten erhoben werden, wie der Herr Kaiser das Gesetz im Lande aufgestellt hat. Und es sollen kirchliche Leute als Strafgeldeinnehmer eingesetzt werden, um die Strafgelder einzutreiben und an die Kirche abzuliefern, und der Kaiser und die Obrigkeiten sollen nichts nehmen.

Von den Prälaten und Igumenen.

152. Prälaten und Igumene sollen von ihren Leuten kein Geld erpressen von Niemanden. Wer sich unterfängt zu erpressen, soll seiner Würde entsetzt

werden. Wenn ein Kirchenvorsteher Geld erpresst, so soll er geplündert werden [107]). Wenn ein Mönch Geld erpresst, so soll er geprügelt und verjagt werden.

153. Weiber sollen in den Kirchen (Klöstern) nicht übernachten, die Frau Kaiserin und Königin ausgenommen.

Von der Einweihung der Mönche und Nonnen.

154. Ohne Einsegnung der Präleten sollen weder Männer noch Weiber geschoren werden (sich einmönchen). Kirchengesetz für jederman.

155. Wenn ein Mensch zu einem Edelmann kommt, um zu überwintern, so gebe er fürs Futter [108]) von 100 Stutten 1 Stutte, von Schafen 1 Schaf sammt Lamm, und von 100 Rindern 1 Rind.

156. Kaiserliche Abgaben und teuern [109]) soll jeder Mensch leisten. Einen Sack [110]) Weizen, die Hälfte rein, die Hälfte aber gering, oder wenn er lieber will, einen Perperi Gelde. Der Termin für diesen Weizen, dass er geliefert werde, ist der Demetriustag, und der zweite Termin Christi-Guburst-tag. Wenn der Edelmann die Steuer an genannten Tagen nicht erlegt, so soll er gebunden und am Kais. Hofe gehalten werden bis er das Doppelte bezahlt.

157. Wenn ein Pferd im Dorfe crepirt, und das Dorf hat es nicht erschlagen, sondern es starb von Gott, so zahlt das Dorf nichts. Den Hundswärtern, Falkenieren und Schweinhütern, soll man, wo sie durchziehen, nichts geben.

158. Und wo sich ein Mensch im Lande findet, dem das Pferd starb, oder der Wolf frass es, oder es erschlug sich selbst, und er nahm Einquartierung (?) für das Pferd, und es wird sich die Wahrheit finden, wenn es so seyn wird, so soll ihm der Herr bezahlen, dessen der Mann ist, das Siebenfache [111]).

Gesetz von den Gebühren.

159. Von Gebühren soll folgendes gelten: dem Gerichtsanwalt gebühren vom Lande drei Perpern, vom Dorfe drei Perpern, von einer Mühle 3 Perpern von einem Gaue, von jedem Dorfe 3 Perpern, von der Stadt ein Pferd und Gewand, von einem Weingarten 3 Perpern, von einem Pferde 1 Perper, von einer Stutte 6 Denare, von einem jungen Rinde 4 Denare, von einem Schafe ein Denar, von einem Schweine 1 Denar [112]).

160. Wenn der Bauer von seinem Herrn in ein anderes oder in des Kaisers Land entlauft, und von seinem Herrn gefunden wird, so soll er ihn absengen, ihm die Nase aufschlitzen und ihn festnehmen, damit er wieder sein bleibe, und sonst soll er ihm nichts nehmen.

ANMERKUNGEN.

[1]) Car, *imperator*, Kaiser; kral, *rex*, König, hiessen die serbischen Herrscher schon lange vor ihm. Auf Münzen mit lat. Inschriften nennt er sich überall »*Imperator*«. Man soll also diese Titulatur nicht streitig machen, und durch *Tzar* übersetzen, wie Einige wollen.— [2]) Arhierej, Hohe priester, d. i. Patriarch, Metropolit, Erzbischof und Bischof. Sonst swetitel. Für beide serb. Ausdrücke gebrauche ich das Wort Prälat. Ein für allemal bemerkt.— [3]) dl'g im altserb. *res* Sache, Ding, wie das Kroatische *dugovanye* und das Ungrische *dolog*. Im Neuserb. wie in andern Dialekten, Schuld, *debitum*. Eben so auch im Gothischen *dulg* (debitum).— [4]) Azimstwo. ἄζυμίται appellati per ludibrium a Græcis Catholici Romani, quod in sacrificio *azymis* panibus utantur. Du Cange.— [5]) c'rkow welïa d. i. die des Patriarchen, Metropoliten und der Bischöfe. Von der Gewalt der Hohen priester waren eximirt a) die Kais. Kirchen b) die Kirchen der Magnaten und Edelleute, wie unten folgt.— [6]) poluwjerc Halbgläubiger d. i. Ketzer, *Haereticus:* so wird das Wort in Altserb. Hss. durchgängig gebraucht. *Engel* der es durch »Jude« übersetzte, hat sehr fehlgegriffen. *Ketzertaufe* galt in Serbien *in praxi* nichts. Der Ketzer musste aufs neue getauft werden.— [7]) Deutlicher die Hs. 1390 »aste w'zhostet« *si voluerit*, wenn er will.—

[8]) Das Segment vom Zauberer und Giftmischer fehlt in der Hs. 1390.— [9]) n u r i j a, neugr. ἐνορία 1)*dioecesis* Sprengel 2)*parochia* Pfarre. Ursprünglich fast eins: denn eine Pfarre mag 50 bis 100 Dörfer umfasst haben. Noch jetzt gehören in Serbien zu einer Pfarre 20-30 Dörfer. Wahrscheinlich von dem Altslaw. n u r *terra* Erde.— [10]) Igumene (ἡγουμένοι) bekanntlich Klostervorsteher, Aebte ehemals in Serbien von grossem Ansehen.— [11]) Die Handschrift 1390 correcter so: *so solen beide der Würde entsetzt werden, der Einsetzende und der Eingesetzte.*— [12]) Hs. 1390: »s'wjet imuṣte» Rath pflegend, sich berathend.— [13]) Hs. 1390. «na tysuṣtu kuť» auf 1000 Häuser (also 50 Mönche auf 1000 Häuser).— [14]) t o p i c i vom Griech. τόπικος Ortseingeborner.— [15]) m e t o ħ ï a, ebenfalls griech. Klostergut, Kirchengut. Jetzt heisst ein ganzer District in Südserbien *Metohia!* Vgl. Du Cange Glossar. ad voc. μετόχιον u. Metochium.— [16]) »Damit sie nichts den Verwandten zustecken» setzt die Hs. 1390 hin zu.— [17]) p e d e p ṣ e vom griech. παίδευσις *punitio* Strafe.— Es kann aber auch bedeuten: »er soll sich kreuzigen, *kasteien*»— [18]) c' r k w a eingentlich Kirche, wird auch für Kloster gebraucht. Ursprünglich bedeutete es im Altserb. beides, weil in den alten Zeiten in Serbien Kirche und Kloster eins war: es gab nämlich wenig Kirchen etwa in *einem* Landbezirk *eine* Kirche, und bei der selben auch ein Kloster; eigentlich war die Kirche in der Mitte des Klostergebäudes. Ich übersetze c'rkwa durch Kirche, ob man muss oft an Kloster denken,

oder fast immer.— [19]) raspe—rasipati bedeutet »alles Vermögen wegnehmen, confisciren.» Unten übesetzte ich es oft durch *plündern.* [20]) Staatssecretär *λογοθέτης.*—[21])grosse Kirche, d.i. Patr. od. Metrop. od. Bisch. Kirche. Die Kais. Kirchen standen unmittelbar unter dem Hofpfarrer und Kaiser selbst.— [22]) Die H. 1390 verflucht nicht: sie sagt bloss: es soll nicht gesegnet seyn.— [23]) baṣtina *patrimonium* von altslaw., bulgar. und altserb. baṣta Vater. Unter baṣtina *patrimonium* versteht aber das Gesetz immer: liegende Gründe, Erbgründe, Landgut.— [24]) Morgen Landes? — [25]) meroph, richtiger in der Hs. 1390: »neroph« *agricola* Bauer. Dieses Wort kommt nur in diesem Gesetzbuch vor! — Es ist wahrscheinlich altslaw., zusammengesetzt aus nur *terra* Erde, und phnu paħaju *aro* ich ackere: daher *agri-cola.* Neroph ist die ältere Form, nicht meroph. Die Neueren Serben setzen oft *m* st. *n.* micina st. nicina, mestve st. nestve, poçimati st. poçinati etc. Jetzt ist meroph in ganz Serbien unbekannt.— [26]) *Wlachen* Volksnahme, die heutigen Walachen bedeutet im Serb. auch *Hirten, Viehhirten;* weil die Walachen in Serbien Viehzucht trieben. Im Slowakischen ist *Walach* opilio, Schäfer. Anna Comnena ad an. 1081. »pastoritiæ durati vitæ laboribus agrestes juvenes incertis sedibus vagi, quos communis dialectus *Vlachos* vocare consuevit.» Noch jetzt heisst in Serbien ein District Stari Wlach, Alt-Wlachien.— [27]) eksarhe kosmici. Beide Wörter griechisch ἔξαρχος κοσμικός weltlicher Beamte, Laie.— [28]) Hs.

1390 richtiger so: »kalogiera samodrugoga,« zwei Mönche. — [29]) Dieser Art. 29. kommt in der Hs. 1390 nicht vor. — [30]) Eigentlich, und buchstäblich »Bruderskind.« tretije bratuçedïe sind Urenkel zweier Brüder. Dies bildet, wie mir scheint, den 8 Grad der Verwandschaft in dem Ehegesetz der alten Griechischen Kirche. — [31]) Die Hs. 1390 weiss nichts vom *Zehent*. Es heisst bloss: da da wajut konje i wojsku da wojujut, dass sie Pferde geben und zum Kriege ziehen. Statt der Pferde setzt die Hs. 1700 *Zehent*. — [32]) d. i. Kronprinzen. — [33]) Dieser Art. 32 kommt in der Hs. 1390 nicht vor. — [34]) Wie otrok hier zu übersetzen sey, weiss ich nicht. Denn es kann *α*) Leibeigene, *β*) Sclaven, *γ*) Diener und Knechte bedeuten. — [35]) auf ihrem Erbgut? — [36]) prakija Mitgift, Heiratsgut, vom Griech. προι.. Statt prakija wird auch prikija gebraucht. — [37]) C'rkowne bastine Kirchliche Erbgründe, pessime: die Hs. 1390 hat richtig: c'rkwi bas nye, erbgründliche Kirchen, was ich in die Uebersetzung aufgenommen habe. — [38]) Dieser Art. 34. kommt in der Handschrift 1390 nicht vor. — [39]) Diese Explication des grossen Edelmanns durch »kneza ili boljarina» steht in der Hs. 1390 nicht. — [40]) Perper, bekanntlich eine Münze oder Geld, wor be in du Cange Gloss. ad v. *Hyperperum* (*Perpera Perparus* etc.) zu lesen — [41]) Di letz en 2 Positionem müssen nach 1390 also verb sert werden: »wenn er (der ge eine Man) einen grossen oder kleinen Edelmann (beschimpft), so zahlt er 100 Perpern *und wird abgesengt* (dase osmu-

dit). Der Text 1700 ist hier ganz corrumpirt. Sebr der Gemeine Mann (der Unfreie?) ist überall der Gegensatz von Wlastelin und Wlastelićit. Das Wort fand ich nur noch in einigen serb. Codicibus Juris Canonici. Es stammt vielleicht von dem alten unterjochten Volke der *Sabiren* so wie auch *Slawe* Sclaw ward. Jetzt ist Sebr hie und da in Serbien noch bekannt: man sagt hzt. *Sebar*, *cebar* und *cipor* (Bauer). In Böhmen war im XII Jahr. noch der Mannsnahme Seber gebräuchlich. Vielleicht ist das poln. böhm. slowak. etc. zebrak zobrak *Bettler* dasselbe Wort. — [42]) Dieser 36 Art. kommt in der Hs. 1390 nicht vor. — [43]) dieser 37 Art. fehlt in der Handschrift vom J. 1390. — [44]) Wer? der Gewährsmann? — [45]) Statt swoju zenu hat die Handschrift 1390: »swoju drugu» seines gleichen, d. i. eine Gemeine; was wohl richtiger ist, denn es ist hier Rücksicht auf Ebenbürtigkeit. Er konnte sich ja auch eine Adelige mit Gewalt zum Weib machen: dann aber war die Strafe: Henken. — [46]) Dieser Satz »Doch soll die Reise berücksichtigt werden» fehlt in der Hs. 1390. Die darauf folgenden 6 Ochsen können also in keinem Zusammenhang damit stehen. Was sie zu bedeuten haben, weiss ich nicht. Sind sie Strafe der Nichtcomparition? — [47]) Dieser 44 Art. fehlt gänzlich in der Hs. 1390. — [48]) Einquartierung prjeselica, richtiger priselica, wie unten. Ein verzweifeltes Wort, über welches ich unten sprechen werde. Sieh Art. 95. Anm. 83. — [49]) pizma Rachefeindschaft, ein *türkisches* Wort. Dem-

nach ist dieser Art. höchst verdächtig: doch könnte er immer alt seyn, und dieses Wort von dem Abschreiber 1700 eingeschoben. — [50]) Nachtrag aus der Handschrift vom J. 1390: *Von den Obrigkeiten (Magistraten). Die Obrigkeiten in den Städten sollen ihren Gehalt nach dem Gesetz erhalten, und es soll ihnen Korn und Wein und Fleisch um einen Denar verkauft werden, was einem andern um Zweie. Aber nur der Städter soll ihm dieses verkaufen und sonst niemand. Von den Pfändern. Pfänder, wo sich solche befinden, sollen ausgelöst werden.* — [51]) Dieser 46 Art. kommt in der Handschrift 1390 nicht vor. — [52]) Recht prawda. Wenn man hier prawda Verurtheilung übersetzen könnte, so wär' es: »jederman soll Recht (Verurtheilung) wiederfahren ausser dem jenigen dessen es ist. — [53]) Gerade so lautet dieser Gesetzesparagraph auch in der Handschrift 1390. — [54]) pronja, pronjarska zemlja, Frohne, Frohn-Land, ferner pronjar Frohnherr, pronjarewić Frohnherrlein: diese Worte kommen sonst nirgends, als in diesem serb. Gesetzbuch vor. Wohl in der Wurzel identisch mit dem althochdeutschen frô (*dominus*), altnordischen freyr, gothischen fraо und fraujana, denn dem deutschen *f*, entspricht im Slawischen *p*. vgl. fünf, pięć; Fasten, post; hoffen upowati; Freya (*dea*) altslaw. und altböhm. prija; Filz, pelst; Faust, pest etc. — [55]) Dieser 51 Art. kommt in der Hs. 1390 gar nicht vor. — [56]) In der Hs. 1390 correcter also: «razwje zabjel zakonitiћ i liwad» ausser den gesetzlichen Wald-

und Wiesen-Gehägen. Zabjel kommt auch in einem Diplome Duschans v. J. 1348 vor, und bedeutet *silva septa*, Gehäge böhm. háj poln. gaj. Liwada in altserb. Diplomen häufig vorkommend, neugriech. λιβαδιον, λιβάδι ist *pratum septum* eingehägte Wiese. — [57]) Geschwornen dušnici von duša Seele. *Judices* Richter: das Wort kommt auch in andern Dialecten vor: in einem böhmischen Diplom vom J. 1057 dussnic (lies dušnik) animator Seelknecht, nach Dobrowský; in einem latein. Diplome des ungr. Kg. Andreas II vom J. 1234 dushenici etc. Unten kommt auch die unächte Form dušewnici vor. — [58]) Gerade so lautet die Stelle auch in der Hs. 1390. Vgl. unten Art. 147. — [59]) Wlachen und Albaneser. Als Hirten in Serbien: wahrscheinlich *Pächter* gewisser Landstriche und Gebirge, doch ohne Berechtigung zur Jagd. Arbanasin ist Albaneser hzt. Arnaute. — [60]) Correcter und richtiger die Hs. 1390 also: «da istet sudom ot swetago Kralja, kda se e prjestawil" «so suche er's vor dem Gerichte (oder mittelst des Gerichts) des heiligen Königs, als er verschied" d. i. welches er kurz vor seinem Verscheiden eingesetzt. Der heilige König *per excellentiam* ist Stephan Milutin, welcher 1275 - 1321 regirte. — [61]) Die ganze Schwierigkeit liegt im Worte prjestoi. Diesen *terminus technicus* verstanden die Herren auf dem Landtag 1349 freilich leicht: aber die heutigen Serben verstehen ihn nicht. Ich glaube: prjestoi, mit Vieh verweilt, die Viehweide in Pacht hat, mit seinen Schaafen eingestanden ist, und dem Grundherrn zahlt. — [62])

Dieser 63 und 64 Art. fehlt in der Handschrift 1390.— [63]) babunska rjeç kommt in der neuern Serb. Sprache nicht vor. Mit Rücksicht auf das Ungarische, wahrscheinlich aus dem Slaw. stammende Wort babonaság, Hexerei, Zauberei, übersetzte ich: Zauberische Rede. — Vgl. Linde's: *Słownik języka Polskiego* unter zabobon.— [64]) Der Abschreiber 1700 denkt nur immer an stopy Fuss sohlen. Die Hs. 1390 hat richtig stapiem mit Stäben, wie ich übersetzt.— [65]) Die Hs. 1390 hat correcter und vollständiger also: *in das erste Dorf, und händige sie dem Dorfe ein, und fordere es auf, sie vor die Richter zu geben. Was das Gericht sagt, das soll das Dorf zahlen.*— [66]) *heimlich (licem).* Lice kommt auch in den Russ. Codicibus vor, und *Rakowiecki* hat darüber in seiner *Prawda Ruska* commentirt. Hier ist licem und silom der Cas. instrumentalis für Adverbium: *insgeheim oder mit Gewalt.* Oben übersetzte ich lice durch *Wesenheit*, wie woll es gestohlne Pferde etc. sind. — [67]) Swod, kommt ebenfalls in den altruss. Gesetzen vor: Umfrage, Ausweisung, Nachweisung. — [68]) Statt ili u polju ili u ṣatoru hat die Hs. 1390 correcter und richtiger also: ili u ẓupje ili u katunu, »oder im Gaue, oder in der Sennhütte». Auf das Wort katun komm' ich unten zurück, Art. 114.— [69]) Zu dem bei Art. 35 (Anm. 41) über sebr Gesagten trage ich hier 2 Stellen aus dem serb. Matthaeus Vlastares nach: иже мощи или кости прѣдвигшеи, себри оубо соущеи, краиніе тометь се, почтенныиже вь тьмницоу вьмѣщаютть се, или

вь роуды посилаютьсе; die jenigen, welche Reliquien oder Gebeine heben, werden, wenn sie Gemeine (себри) sind, aufs äusserste gefoltert (d. i. hingerichtet), wenn Ehrliche, ins Gefängniss geworfen oder in die Erzgruben geschickt. аще оубо почтень оубивыи, расипоуетьсе, аще ли же себрь мьчю и звѣремь да прѣдаетьсе: wenn der Todtschläger ein Ehrlicher ist, so soll er geplündert, wenn ein Gemeiner, so soll dem Schwerdte und den wilden Thieren übergeben werden.— [70])mehoskubina, das den Richtern zufallende Strafgeld für Bartausraufen (zwischen Gemeinen). Ueber das auch in den russ. Gesetzen vorkommende mjeh hat Rakowiecki in der Prawda ruska I. 221 commentirt. Ich glaube nicht, dass das Wort mit dem Worte mjeh, Sack identisch.— [71])uzdanïe, pouzdati se. Verzweifeltes Wort! Pouzdati se bedeutet jetzt im serbischen *confidere*, vertrauen, sich verlassen auf jemand, pouzdan ein Verlässiger Mensch. Niemand versteht diesen Paragraphen, weder von den Serben, noch sonst von slaw. Gelehrten, denen ich ihn mitgetheilt. Es könnte heissen: borgen, leihen, und entlehnen etc. aber wäre das so hart verpönt? Ich übersetze daher aufs Gerathewohl: hehlen, verhehlen eine anvertraute (gestohlene) Sache. — [72]) Kriwda, wrazda, lassen sich vielleicht, mit Hülfe der altruss. littauischen, böhm etc. Codices, schärfer bestimmen. Im Russ. ist kriwda Ungerechtigkeit, und wrazda Feindseligkeit. Krzywda poln. *injuria*. — [73]) gusar Räuber. Ein merkw. Wort. gursar und gusar *(pirata, praedo)* Ms.

serb. a. 1264, ћusar, dipl. serb. a. 1302, ћursar Chron. serb. Archiep. Danielis circa 1330, ћusar und gusar. Leg. serb. Steph. Duschan etc. etc., gus u. ћus (praeda), ћusiti u. gusiti *praedari*. Vom lateinischen cursor, altitalien. cursaro, jetzt corsaro, daher Magyarisch Huszár (lies Hussar) *miles, eques!* (So verhält sich's auch mit dem Worte *ajduk!* Ajduk, Hajduk ist jetzt in Serbien etc. der Waldritter, d. i. Räuber; in Ungarn, ein Edeldiener, satrapa dynastae).— [74]) Leuten am Hofe des Magnaten?— [75]) Das *Kesselgreifen* (Feuer und Wasserprobe) kommt auch unten noch vor. Es wird auch jetzt noch in Serbien, Bosnien etc. stark practicirt. Vielleicht das einzige Land in Europa wo noch die Ordalien fortdauern. Man holt glühendes, in siedendes Wasser hineingeworfenes Eisen aus dem Kessel heraus! (n. b. mit beiden Händen). Sonderbar, dass in neueren Zeiten in Serbien Niemand so ein glühendes Eisen herausholen kann, ohne sich die Hände abscheulich zu verbrennen! In der alten Zeit geschah das nicht. *Sed miracula cessarunt.*— [76]) dinar 4 nowca. Ein Denar 4 Groschen. Einschiebsel von 1700. In C. 1390 steht das nicht.— [77]) Hs. 1390 suzń Gefangener.— [78]) tucak bedeutet jetzt in Serbien einen Vagabunden, Landstreicher, auch Bettler. Potucati se *(vagari)* herumstreichen. Allein in der Hs. 1390 steht dieses Wort gar nicht, sondern statt dessen auch hier nur suzń Gefangener, Verhafteter.— [79]) Dieser 85 Art. fehlt in der Handschrift 1390 gänzlich. Deshalb kann ich den uncorrecten Text

der Handschrift 1700 hier nicht herstellen. — [80]) Das Original ist mir unverständlich. — [81]) Dieser 93 Art. kommt in der Hs. 1390 gar nicht vor. Deutsche scheinen seit den ältesten Zeiten in Serbien gewohnt zu haben. Stephan Duschan hatte deutsche Kriegsvölker in Sold. — [82]) Dieser 94 Art. kommt in der Handschrift 1390 nicht vor. — [83]) priselica. Dieses Wort fand ich nur noch in einem Originaldiplome Duschan's vom J. 1348, und in diesem Gesetzbuche. Ich weiss nicht was es eigentlich bedeuten soll, und übersetze es durch *hospitium gratuitum*. Einquartierung etc. Warscheinlich wurden die serb. Könige und Bojaren auf ihren Reisen im Lande überall kostenfrei bewirthet, wie einst in Persien, Deutschland, England, Scandinavien etc. Duschan befreit hiermit die Städte von dieser Landplage (die Klöster waren's ohne hin schon nach dem obigen). Ein späteres Gesetz (Art. 123) hob endlich jede Art von priselica ganz auf. Jetzt kennt man in ganz Serbien das Wort nicht mehr. Die merkwürdige Stelle im Diplom 1348 lautet so: metoħije sela oswobodi carstwo mi ot wsjeħ rabot carstwa mi, da im nje gradozidania, ni cakonstwa po gradowjeħ, ni sjenokoṣe, ni winograda, ni ẓetwe, ni priselice, ni konja, ni psa, ni koego podanka, prosto reṣçi ot wsjeħ rabot maliħ i welikiiħ carstwa mi — die Kirchendörfer befreite meine Kaiserheit von allen Frohnen meiner Kaiserheit, damit ihnen sey weder Festungsbau, noch Gesetze (?) in den Städten, noch Heumähen, noch

Weingarten, noch Erndte, noch Einquartierung, noch Pferd, noch Hund, noch andere Abgabe, kurz gesagt, von allen Frohnen, kleinen und grossen, meiner Kaiserheit. — 84) Dieser 98 Art. fehlt in der Hands. 1390. — 85) Dieses Einschiebsel: «In jedem Perper... damals» steht in der Handschrift 1390 nicht. — 86) Den Unsinn k'caru zum Kaiser, hat die Hs. 1390 nicht. — 87) ljudi ne vielleicht ljudine von ljudin, welche Sprachform aber im Altserbischen gar nicht vorkommt. Dieses Segment vom Worte ljudine bis winograd (Gemeinen Leuten.... Weingarten wegzunehmen) fehlt ganz in der Hs. 1390. Deshalb kann ich den entstellten Text nicht herstellen, und der Sinn ist dunkel. Denn auf Conjecturen will ich mich nicht einlassen. — 88) Dieser 110 Art. befindet sich in der Handschrift 1390 nicht. — 89) kraiṣtnik ist *Gränzer*, nichts weiter. Versteht das Gesetz den an der Gränze aufgestellten Beamten? Unsere ungar. Militärgränze heisst noch jetzt bei den Serben kraiṣte und der Gränzer kraiṣnik. — 90) prjemikjurïe, das bekannte lateinisch griechische *Primicerius* πριμμικήριος. Alle diese hier aufgezählten Titel und Würden zu bestimmen und zu unterscheiden vermag ich nicht. Es fehlt dafür durchaus an Quellen. — 91) katun *tugurium*, *casa pastoritia* Sennhütte, jetzt in Serbien ein sehr seltenes Wort. In Montenegro heisst ein Bezirk *Katunska*, von dem Leben im Gebirg, in Sennhütten, bei der Viehzucht, besonders Schaafzucht. An der Morawa heissen die Zigeuner Katunari, von ihrer

Lebensweise in elenden Hütten. Mit dem Worte selbst, möchte ich vergleichen das polnische *chata* böhm. katrç (*casa*) engl. cot etc.— [92]) Nachtrag zu der Bemerkung übers Kesselgreifen beim Art. 78. (Anm. 75). Jetzt heisst die «Probe des glühenden Eisens und heissen Wassers» in Serbien mazija. Einiges darüber ist zu lesen in Wuk Stephanowitsch serb. Wörterbuche (Wien 1818. 8) S. 382 beim Worte *mazija*.— [93]) pizmatar Rachefeind, Rachefeindschaft-Ausübender. Türk. Wort. Diese Phrase: i da njest..... pizmatara fehlt in der Hs. 1390 gänzlich.— [94]) Die Hs. 1390: u djeda carewa, u swetago kralja, beim Grossvater des Kaisers, beim heil. König (Stephan Milutin) Vgl. Zabawnik za 1821 god. p. 71 u. 83.— [95]) Hier endet die alte Hands. v. J. 1390. Alles bis ans Ende folgende steht lediglich in der Hs. 1700. und ist daher zum Theil sehr verdächtig, wenigstens entstellt. Einiges scheint wohl alt zu seyn, etwa aus der Zeit des Tzar's Urosch und Lazar (1366—1389); mehreres scheint mir entschieden unächt. Die letzten § § sind gar sinnlos. Mehrere sind nur Wiederholungen der frühern. Es scheint fast, als wenn der Abschreiber selbst sie concipirt hätte.— [96]) Diese Richter heissen porotci, und das Gericht selbst porota in der Hands. 1390. von rota, Eid, Schwur, welches auch in den Altruss. Codicibus vorkommt. porota ist also Geschwornen-Gericht.— [97]) *noch soll jemand von ihnen heirathen* (ducat et nubat). Vielleicht vor ihnen.— [98]) ni sljeda nişta, könnte man zwar durch: *ne ve-*

stigium quidem übersetzen: aber offenbar ist die Stelle corrumpirt und man könnte sie verbessern entweder 1) ni sjedališta, von sjedališçe Quartier, Sitz, oder aber 2) ni nasljega ništa von dem uralten slaw. nasljeg, böhm. nocleh, Nachtlager, *compositum*, aus nošç, Nacht, *nox*, und ljegu liege. Letzteres ziehe ich vor. — [99]) stjegonoša *vexillifer* von dem altserb. stjeg, vexillum, Fahne. — [100]) Wen? Die Stelle ist corrumpirt. — [101]) Latinin Lateiner d. i. ein Mann lateinischen Ritus im Gegensatz der Serben und Griechen. — [102]) Dieser Artikel riecht gewiss, wenigstens in dieser Abfassung, stark nach einem türkischen Zeitalter. — [103]) Menschenraub, prjejem ljudskyj. Prjejem ist jede *eigenmächtige Wegnahme* seiner eigenen (gestohlenen und erkannten) oder einer fremden Sache. Im serb. *Prawilnik* des *Matth. Vlastares* heisst es: «o prjeimje. poweljewajuštu knezu, prawednje prjeemljem, a izeli samowolnje swoe ot'm, otpadaet ego.» Von der Uebernahme. Wenn der Fürst befiehlt, nehmen wir rechtmässig weg; aber wer eigenmächtig das seinige wegnahm, macht sich dessen verlustig. In Montenegro bedeutet jetzt prjejem: Raub um Raub, Vergeltungsraub. Die Schwierigkeit macht hier das Beiw. ljudskyj: wornach es Wegnahme von Menschen, Sclaven, Leibeigenen wäre. — [104]) Vgl. Art. 61. — [105]) Vgl. oben Art. 56. — [106]) Unsinn. — [107]) Zu dem oben bei Art. 22 (Anm. 19) über das Wort raspe Gesagten, füge ich hier eine Stelle aus dem XIV Jahrh., hinzu: «ubiwyj.... rasipuet se, sirjeç s'wr'šenno po-

demljet razgrabljenïe imjenïa» der Todtschläger wird geplündert, das heisst, erleidet eine vollkommene Beraubung seines Vermögens. — [108]) trawina, von trawa Gras, eigentlich Gras-Entgelt — [109]) sokje. Dieses Wort fand ich nur noch in einem Original-Diplome Stephan Duschan's vom J. 1348: ot sel c'rkownyiħ sokje» «von den kirchlichen Dörfern Abgaben! Sonst kann ich zur Erklärung dieses Wortes nichts anführen: niemand kennt es. Aus dem Context geht klar hervor, dass es eine *Abgabe* bezeichnet: aber welche? Man könnte dat Wort sokje mit dem Walachischen sokot Rechnung, Schätzung vergleichen. Es wäre dann gleich dem Wort *census*, Schätzung. Namet was darauf folgt, muss auch eine Abgabe, Steuer seyn: es kommt aber das Wort sonst nicht vor. Araç ist türkisch. Im Mittel griechischen χαράτζη χαράτζιον. — [110]) k'b'l ist eigentlich *cubulus* Kübel, ein bestimmtes Maass. — [111]) Unsinn. — [112]) Die zwei letzten *Positionen* bilden in der Handschrift 1390 (vgl. oben Art. 80) nur eine, so: «ot brawa 2 dinara», «vom Schafvieh 2 Denaren: braw bedeutet nämlich im serb. Schafvieh, aber auch *kleines Vieh* überhaupt; im Slowakischen hingegen bedeutet braw Schwein; daher setzte ich oben» «von einem Schweine», was aber hier wohl nicht angeht. Der unwissende Abschreiber 1700 machte aus braw zwei Dinge: owca Schaf, und prawe st. brawa.

III. a.
PRÁWA ZEMIE ÇESKÉ.

I. O komornicieh.

1. Ktoż pojme komorníka prażského na póhon, má práwo ot nieho dáti, jemuż poruçeno jest je rozdáwati, tři háléře, a ot peçeti, jenż zemsku peçeť dáwá komornikóm, práwo dáti dwa haléře. to je pisaři jenż dskami wlade, nebo komuż poruçie peçeti rozdáwati.

2. W hrazské poprawie práwo jedniem komornikem prażskym pohoniti, proto że je w téj poprawie, w niejż póhon; a proto komorniku práwo dáti má dwa a třidceti haléřow po cestie siem i tam, dokudż se newráti s póhona, a k swiedçeni póhona práwo jest jemu dáti w hradie jedinú weçeři, a nazajtře jediný obied dáti, wiéce nic, a strawu i siem i tam.

3. W jiné poprawie prażské nemóże pohoniti jedniem komornikem do hrada, że ta poprawa má také komorniky toho súda.

4. W jinú poprawu prażskú poprawa komorniku prażskému práwo jest dáti za jeho hodbu sedesát haléřow, to jest, piet grosów, że jest pohonił, a hçeli pówod swú woli, aby on sám komornik praż-

ský dobył sobie komornika od uŕada tej poprawy, w niejž mu jest pohoniti s nim, daj jemu piet grošow, jenžto komornika má imieti menšieho uŕada, a ztrawu po cestie siem i tam, doniawadž sie s póhonu newráti tak swiedčeni póhona, práwo ji má dáti w swej hospodie jednú weče*ř*eti i obiedwati obiema.

5. Pakli pówod hce sám komornika dáti prazkému komorniku toho uŕada, w kterémž kraji budeta pohoniti, tehda pówod práwo dáti má dwa a tŕidceti halé*ř*ow za jednu hodbu že pože*n*e, an sie wypraw až do hrada, aby přišeł póhonu swiedčit, i má za to jeden groš dáti až domów, aby sie wratił wyswiedčiw póhon, takéž druhý groš, to je za jeho strawu.

6. Pakli pówod hce jemu ztrawu dáti, tehdy k swiedčeni do hrada i z hradu domów tehda nedaj jemu práwa než dwa a tŕidceti halé*ř*ow.

II. O komornice na *póhon*.

7. Když pojme komornika na póhon, pówod imá práwo dáti panošu, aby dowedł komorniky kde póhoni, a ztrawu jim dáti po cestie, dokudž sie s póhona newrátie.

8. Ač komornik nehce bez toho býti, neposleli s nim, ani sám dowede jich kde pohoniti, a proto póhon zameškan i sseł.

9. Pakli hce komornik sám sie dowesti aby pohnał bez přiwedenie, oto móž pówod s komornikem ujednati, že posły tepú podle komorniků, když sie wšiem prawem die, wesda póhon proseł.

10. Kdyż komorniku ztrawu na pohonie dáwáš, daj jemu na den jeden groš, nebo coż móż groš zastati, takéż hrazskému jako z mensieho uŕada.

11. Kdyż s jednoho ħleba mnoho pówodow na póhon, komornici práwo imajú wzieti jakoby jeden pówod był że jsú spoleċnici, proto jedno mýto.

12. Pakli jest mnoho pówodow, a jsú k dieleni, a jest ot niħ jedno pohoniti práwo, imá każdý pówod dáti otsebe zwlasti komornikem mýto, jakoby pro jednoho seł, że je każdý hospodář.

13. Kdyż pówod ħce w jednej poprawie mnoho jiħ pohoniti komornikem práwo z jednoho mýta wsecky sehnati, jakoby pro jednoho penieze wzał za póhon, że jsú k jednie poprawie wsickni.

14. Pakli pówod ħce we dwú nebo we tŕeħ poprawáħ jedniem komornikem hrazským pohoniti, práwo pówodu dáti komorniku ot każdé poprawy mýto, też jakoby ot jedné dał, protoże w każdej poprawie práwo dobyti komornika, a tyrhy pohoniti.

15. Wsecka potŕeba, coż komornikem práwo zdieti, coż pohnati nenié, to móż wse jedniem dieti, jenże nebo má umłuvu, nebo rok dáti, nebo coż komornikem zdieti, to jedniem komornikem.

16. Kdyż pówod da komorniku swój kéŕ, że na niem swiede póhon, nebo na umłuwu, nebo kterúż koliwiek potŕebu, jest połowica myta dolov práwo snieti że konie poziċił.

III. Znamenáno tak je koho s práwem pohnati ženatého.

17. Kdyż ženatého władyku pohonie k hradu, práwo jej komornikem pohnati tyrhem, a doma,

kdež ženu zastúpi na jejé sbozi, ač jej zastúpi w Praze, tehda pohoň hrasky komornik sám, a opiet tyrhem, kterémuž najbliže s ženú w ty časy přisedí.

18. Pakli ženatého wladyku pohonie k hradu z jiné poprawy, z dalsie nez z prazské, právo jej hrazkému komorniku pohnati tyrhem w hradie, a potom pojma prazsky komornik z té poprawy w niež imá pohoniti k sobie komornika ot úřada, jenž bude s nim pohoniti u dwora, kdež ženu jeho zastúpi, w tej poprawie, jehož pohoni, a potom tyrhem w tom miestie, w jemž súd bývá, ot nehož úřada pojal k sobie na póhon. to učinie potom opiet tyrhem ač blize které miesto přilezi, jež ottud na tyrh hodie s toho sbozie, z nehož domem pohnati, pohońta oba komorniky tyrhem, nebo imata społu w jedno słowo swiedčiti, což, by jinak učinili, ten póhon stracen, ačby komorniky poznała řkúc: jakž ny je pówod přiwedł ku póhonu, tak jsmy sehnali.

19. Když hce komornik wkterém miestie koho pohoniti tyrhem, právo oswiedčiti toho miesta rihtařowi a dwiema konseloma, koho hceš tyrhem pohoniti, proto, zdaby jenž póhonem odpierał sie a řka: nepohonił mie tyrhy w tieh miestieh, k nimž přisezu, a dokládaju sie toho miesta, tieh jež komornik imennie, by jim oswedčował, že mie tyrhem pohoni ktomu roku.

IV. O wzdwižení proti komorniku.

20. Když sie pohnaný proti komorniku w tom zprotiwi, že ho nepohonil s právem tyrhy, úřad

práwo imá poslati k rihtaři, a k dwiema konsełoma, júz sie komorník dokładá, aby po swém listie powiedieli na jih wiéru i na jih dusu, co jim známo.

21. Kdyz rihtař a ta konseły wyznaju, ze jim známo ze je jim komornik oswiedčił, ze jej pohonił w tom miestie tyrhem k tomu roku, ten pru ztratił, jenz sie otpiérał.

22. Pakliby oni newyznali, by jim komornik co oswiedčiewał, by jej tyrhem k tomu roku pohonił, ale póhon ten jistý sseł.

V. Kterak sehnati komornikóm.

23. Kdyz pohonié komornici, práwo jim sehnati kdez jeho zena sedí tyrhy ne propusčejiec nediel; coz propusti nediele, to je ukrátił, ne s práwem sehnał, a dokładaju sie twé duse, an wyzná ten deń, w niemzto jej pohonil, doctúli sie ze je zameskáno, proto póhon ztracen i pře.

24. Pakli komorník pozene ano wiece nediel u pohonie nez práwo, a wyswiedči, ktery deń pohnał, doctúce sie, ze je nediele přestupil, proto póhon ztracen, ze je nespráwem ho sehnal, i pře ztracena bude.

VI. Kdyz ide k dworu pohonit co práwo.

25. Kdyz komornik přijde a pohonie k dworu, práwo mu wyzwati panosu neb samého pána i powiedieti mu ot koho pohonie, a kterému roku, i kterému uřadu, zameskali sie otpowiedieti komornikowi, jenz słysi ot komornika pohon, ze nesedis'swú zenú tu, ot nedz sie pohoni, ač i tu panie nenie; kdyz je to jeho zbozie, a je póhon prosel,

ze na swiedčenie póhona diéli pohnaný: a já tu s zenú nesezu, a komornik mnie ne pohonie u dwora, nie nikýmz neotpieráno, by tu se paniu nesedieł, proto s prawem póhon proseł.

26. Proto kdyz komornici přijdú k dworu, a kohoz uzřie zdwora dáwajuc mu rok wiedieti pohonný, tomu práwo řieci na tom miestie: wiez komornice, zeť sde panie nenié, newieřisli, ale hledaj panié w domu, zeť sde nesedi ačby komorniku ze wsi ludé powiedieli, by paní doma byla, kdyz u dwora otpiérajú, ze panié tu nenié, to je práwo komorniku po wsem domu hledati, kdyz je pobiézen, nechceli komornik hledati, a je póhon, ze die: hledał jsem a nezastupił sem, wyswiedčice póhon, proto póhon sseł.

27. Kdyz otpierajú u dwora komorniku, ze panie nenie tu, a nepobiedie ho aby hledał, leč buď u hrada, nebo u twyrze, nebo u dwora, ten je póhon proseł.

28. Proto kdyz otpierajú, ze tu paní nesedi, a tu nihed práwo pojeti komornika aby hledal, ze tu panie nenie, ze jinde sedi řieci: komornice raciz jiti luboliť na hrad, nebo kdez koliwiek bude hledaj, a ja tie wsady zwozu, i komory otwiéraje, kdez tobie lubo, kdezby ho nepustił, nebo neotewřeł tiech dweří, jezto komornik wzchtiełby hledati, ačby tu nikda panie nebylo, a je ottad póhon proseł, ze nedal hledati, by tu paní byla, a pobiézeno hledati, nebo komornik hledał i nenalezł, nebo nechtieł hledati tudy póhon sseł.

VII. Když kto sedi na purkrabstwi.

29. Když kto s ženú sedi purgrabi na cuziém hradie ot kohož koliwiek, a hce by nań póhon proseł, ten pówod, jenž pohoni tehda, hrazsky komornik imaje s sebú druhého komornika od uŕada toho kraje, w nemž kraji ten hrad leži ku poprawie, s niehož hceš purkrabi pohoniti, a když poženeš s hradu, tehda potom s tiem wezda komornikem te poprawy pozeň tyrhem prazský komornik w tom miestie, w niemž sobie komornika pojal, a opiet druhým tyrhem w tom miestie, kteréž najbliže k tomu hradu leži. A potom opiet prazsky komornik sad i pojme komornika ot toho uŕada, k nemuž poprawu to sbožié leží nedokteré, gdyžby mohło nebo jest toho purkrabie býti, jehož sú s purkrabstwié pohonili, prazsky komornik imaje toho uŕada s sebú komornika, i pozeň s jeho zbožié tyrhem w tom miestie, kdež ot uŕada komornika pojał, a opiet tyrhem wezdy oba komorniky i wsdy społu pozeńta w tom miestie, ač které bliže tyrhem leži k tomu sbozi miesto, proto, aby sie neotpiérał, pohnaný a ŕka: nepohnal mne tu tyrhem, jezto moji ludé hodié na tyrh s toho sbožié, po niž byh já póhon mohł zwiedieti, což tak nepožene, tu póhon ztrati.

30. Proto kdyžby s purkrabstwié póhon proseł, a z jeho diediny, jakúž imá, neproseł, že nepohoneno, proto že žena sedi na hradie a na zboziu nic, proto že sbožié nepohoneno, tehda póhon sseł, že s cuziého sbožie pohnáno, a cuzie sbožié nemóž swodu westi, ač sie na wyswiedčenie póhona bráni,

tak je ne s práwem pohnán. Pakli sie zameſká póhonu otpiérati, ale tehda póhon proſeł.

31. Pakli pohonié s jeho sbožié, a dieju komornikóm: nesedi sde se paniu, sedi na purkrabstwi, proto sſeł póhon, ze ho take ottad nesehnał, kdez s zenú sedi, ze dié na wyswiedczeni póhona: pohnal mie holomkem, a já paniú imám, pakli sie zameſká póhonu otpiérati, ale tehdy póhon proſeł.

VIII. Kdez komorniky tepú.

32. Kdez komorniky tepú u kterého pána dwora, a komornici zalujú, tehdy komornik najwyſſi a sudi imata práwo kázati we dsky włoziti, ze je kmety nalezeno, aby jej pohonili jako hołomka, ze k jeho dworu nesmiejú komornici hoditi pro bitie.

33. Kdez komorniky szenú, ze jich nenié w kterej poprawie, neb uřad nechce komornika dáti, ale prazsky komornik pozeń tymz práwem jakoby byl s druhým komornikem, a je póhon proſeł, pakli na wyswiedczeni póhona dié: *nedán mi komornik*, nebo dié: nenié komorników.

34. Kdez hołomkem szenú dwa póhony, a do třetiého póhona, ze ot zeny, kdez zena sedi, prawo třeti póhon sehnati, iako zenatého, kmeté nalezli.

IX. Póhon kdyz panié nenié doma.

35. Kdez komornici pohonié, a diejú jim: pani jest u mſie nebo na hodeh, nebo na přiebytcieh a je póhon s práwem proſeł, to nenie otpiéráno ze sie domów byrzo wráti, a celeď doma jest.

36. Pakli kdez komornici pohonie a odpierajú ze diejú: nesedi sde s zenú, a powiedie ze sedi na

cuzej diedinie u podruzstwi, ale práwo sehnati ottudz, kdez s zenú sedi, coz by kterého neuciuil, a je póhon sseł.

37. Kteryz komornik kterého pána prosi, aby mu přijał za póhon, aby k nemu w dóm neħodil, kdyz ħce přijéti za sehnaný póhon, rok imá dáti komornik přiweda pána před uředniky, před nimiz póhony swiedčie, nebo před pisařem, ať we dsky włozi, ze oswiedčuji, ze on Mikez Ulřiħ aneb Jan komorniku přijimá za póhon od onseha Jindřiha z Luze. Kdezby jinak přijał za póhon, a tak neoswiedčił, a je póhon ztracen, a komornik u winie, ze na wyswiedčeni póhona pohnaný dié: nepřijał sem za póhon tez s práwem komorniku téz dati, ze zameskal pohnati. Pakli wyzná, ze jest za póhon přijał, tehda póhon prosel.

38. Pakli pohnaný na sie oswiedči před uředniky před nimiz póhon swiedčié, tehdy póhon proseł, nebo we dsky na sie włozi, a před najwyssím pisařem oswiedči, ze přijimá rok státi za swé póhony jakoby jej sehnał.

39. Kdyz komornik potká pána i se pani jedúc na cestie, neimá práwa pohoniti, ledno wezda u dwora, kdez bydłem sedié.

40. Kdyz který póhon s kterého zbozié nebo otkad proide, ze na wyswiedčeni póhona neotpiéral, by tu s zenú nesedieł, wiece, nemóz i w druhém i w třetiem póhonie otpierati, ze je juz pyrwý póhon ottad, nebo s jeho sbozié sehnán, a na pyrwém póhonie neotpiérał, ze tu jeho zena nesedi, ze ottad práwo ostatek póhonów dáwati, ale jiným

móz otpiérati, ledno pani nemóz otpiérati zté pře.

41. Kdyz komu kto otepře sie póhonów, ze tu s zenu nezastúpen na tom zbozié, snehoz sehnán, ze proto póhon sseł. Ale zwiec tez pówod pohnaného na wyswiedčeni póhona, nebo na otpiéranié póhona, otkad sie weli pohoniti, skterého sbozié, nebo kde sedi s zenú. Akdyz powié skterého sbozie sie káze pohoniti, włoz we dsky, ze sie ottad kázał sehnati.

42. Kdyz pozenú ottad, s nehoz sie kázał sehnati sbozié, a je proto póhon proseł, ač i tu panié, zeny jeho, nenié, ze sie nemóz tiem otpierati, by s zenú tu nesedieł, proto ze tiem nadrewniem póhonie neotepřeł, a ottad sie kázał sehnati, ze se kryje s zenú.

X. Ktoz diedinu dietem włozi.

43. Kdyz pozenú koho s té diediny, kterúzto diedinu dietem swým włozil we dsky, tak ze sstúpił, a sám otec sedi s zenú na tom zbozi, jez dietem we dsky włozil, a wládne tiem, wsak póhon sseł, ze Pliħta otpieraje sie řekl: sudi zwieztez nakmieteħ jestti póhon sseł, ze mie ottad sehnał, jez má diedina nenié, ledno synów mýħ, ze sem jim dał w Rozdiałowicieħ a dokladaju sie desk ze sie ot jinawud pisú u pohonieħ, s jiného zbozié, jez sem sobie ostawił, proto sseł póhon.

44. Tehda pówod wztazał na pohnáném; powiez kde je ta diedina, s niez se welis pohoniti nebo pohnati, jez si sobie ostawił. Tehda imenował diedinu. Kdyz ottad sehnan, odkadz swú diedinu powiediel, tehda powiedie ze tu Pliħta s zenú nesedi.

a nepohnalli k tomu z Rozdiałowic, jež s ženú sedi, proto póhon sseł, že je wiedieł kde s ženú sedi, tiem sie dřiéwe otpiérał, že s jeho diediny nepohonił ho, a już se otpiérá že ho nesehnał kdež s ženú sedi.

45. Když pożenú komornici a diejú jim: panie nenié doma. A komornici diejú: a kde jest? u dcera přebýwá, nebo na hodeh jest, neb u priétele bydli, s práwem póhon proseł, proto že sie na swe sbożie wráti s cuziého hleba, a póhon zwie kdy státi, že na swém hospodářstwie nenié w. §. 35.

46. Ale coż by bydlila na cuziém zbożi swú ztrawu imajuci, neb hospodyni jsúci, to już na swém bydli, że już nepřebýwá coż by tak powiedieł, że tam bydłem bydli, a je póhon.

XI. Hołomka tak pohoniti.

47. Když hołomka pohonié najpyrwé práwo jej w Prazie tyrhem pohnati jedniem prazským komornikem, a potom komornik pożeń s jeho sbożié kdež najbliże hce: a tyrhy ać ku Prazsku sbożié poprawu słuśie prazský komornik sám, a tyrhy kterému tyrhu sbożié leżi najbliże; proto pożene sám, że je s toho sbożié pohnał, jeżto menśiého uřada tu nenié, nebo komornika nenié.

48. Pakli imá pohoniti prazky komornik hołomka stoho sbożié, jež je dále prazské poprawy w jiném kraji, a jest uřad, że móż stoho sbożié pohoniti w téj poprawie ksúdu, tehda prazsky komornik imá toho kraje ot uřada komornik s sebú towarišem, a pożeńta tu tyrhem w tom miestie, kdež uřad,

ot nehoz pojał komornika, a zjeho diediny potom pozeńta, ač i tu nesedi dworem, ledno dajta tej wsi kmeti wiedieti, ze pohonita k tomuto roku, a potom opiet pozeńta tyrhem w tom miestie, k nemuz sbozié najbliže tyrhem lezi, tak póhon proseł.

49. Hołomek nemóže na swiedčeni póhona otpiérati tiem, ze nepohnán ottad, kdez dworem sedi, protoze móz dworem nesiedeti, ani čeledi imieti.

50. Pakli hołomka tyrhy nepozene jako zenatého, ale tiem se móz otpiérati jako zenatý, ze ho práwem nesehnał.

51. Hołomka móz pohoniti k każdému uřadu, kterémuz imá sbozié přileziécié, ze je wsady domem kdez jezdi, ač i dworem na jednom sbozi sedi hospodářem, proto jej móz pohoniti kde sedi mensim uřadem, kdez ledno diediny nebo sbozié lezi, ze móz s práwem ot uřada poprawowati z wodem k każdému uřadu, póhon proseł, kterýhz diedin je hospodář.

52. Pakli hołomek ot otce syn neotdielený, a jej práwo pohnati ot jeho otce dwora, a dohnati jako zenatého, proto ze tu imá ze u otce hlebi, a jinde mu iesce diélu nedał: protoze kdyz syn prawo ztráti, ze na otcowo zbozié zwedu, jakoby sám otec práwo ztratił, ze jesce otców spolecnik.

53. Ale holomka od otce syna nedielného, toho nemóz pohoniti jinak, ani k jiným uřadóm, ani s jiného sbozié k mensim uřadóm stoho zbozié, jezto ktej poprawie lezi, a otec w jinej poprawie sedi dworem, a syn u nieho naspolcie, ten póhon správem ztracen, proto ze otec móz toho póhonu otpiérati

a řka: syna mého pohonie siem s toho sbožié, a to je sbožié mé, že sem mu natom nic nedał, pohoń jej ottud kdež semnú sedí.

XII. Kterak wdowce sehnati.

54. Wdowce právo sehnati jako hołomka tímž právem, že se nemóž otpiérati ledno jako holomek že ženy neimá. Wdowec mohłby se otpiérati lepe než holomek že ho nepohnal u dwora jeho, kdež s dietmi sedí. Wdowce nebyłoby s právem každému mensiému uřadu pohoniti iako hołomka, že nesedí ustawičný dworem s čeledí jako ženatý.

Kterak wdowu sehnati.

55. Paniu wdowu právo pohnati ottad, kdež wdowa dworem sedí, a potom jako hołomka tyrhy dohnati, ale nemóž sie otpiérati, by řekla: nezastúpił mne doma, že je jako holomek. takéž sie otpiérá i každá wdowa. A též kmetie wdowce móž takéž pohoniti i tímiž činy jako hołomka, ač je i pani, že imá též otpiéranie jako holomek.

Pannu kterak sehnati.

56. Pannu, jež jest dievečka právo pohnati ottad, kdež hlebi, a potom dohnati jako holomka.

Služebnika králowa.

57. Służebnika králowa právo pohnati před dworského sudiého k dworu listem sudiého, jenž mu rok dáwá před sebú státi, že wšeho což wadí, tehda právo rok dáti, a což móž stihnúti najbližsi za dwie niedieli.

XIII. Tkaçe kterak pohnati.

58. Tkaçe právo pohnatí tyrhy tŕmi. kdyż do Prahy za tkaçe pohonie koho, právo pohnati tyrhem pyrwým, tehda druhým tyrhem právo pohnati w tom miestie, kdeż nań druhého komornika k sobie pojał ot mensiého uŕada jej s nim pohnati. tehda wżdy oba komorniky imata opiet pohoniti tŕetiém tyrhem w tom kraji, kdeż najbliże miesto přilezi k málému uŕadu.

59. Kdyż tkaçe pohonie právo jej takéż swiedomie pohoniti tyrhy i tymż právem jako jiné domowité ludi pohonie, ale proto jej tyrhy tŕmi pohonié, tkaçe że swého nikde neimá domu ani sbożié, ledno tká sie że nenié zasedłý, a proto je ot nikudż sehnán.

XIV. Wyssié uŕedniky pohoniti.

60. Wyssié uŕedniky právo pohoniti kmetem, ale mensié jako zemenina. Purkrabi s Prahy právo pohnati kmetem na jeho dwoŕe na hradie leç buď s żenú nebo nebuď tu, ale potom právo wezda dohnati komorniky jako jiného zemienina s jeho sbożié, kdeż s żenú sedi nebo bywá.

XV. Biskupa pohnati.

61. Biskupa právo pohoniti kmetem zemským w Praze w jeho dwoŕe, kdeż dworem sedi. jestli biskupa zastúpił kmet w jeho dwoŕe, kde dworem sedi, pohonie, tehda póhon proseł.

62. Pakli nezastúpil biskupa dworem w hradie totiż w Praze pohoniw, ale wesda daj pyrwé wiedieti domowniku, nebo starostie jeho w jeho dwoŕe

w Praze ze pohonis. a potom wesda kdez biskup dworem sedi na zemi opiet pozeń jej komorniky jako zemenina nazemi.

Opata.

63. Opata práwo pohnati komorniky w kłáštere, a potom jako hołomka dohnati z diedin. Kdyz opata z ceho pohonie, prawo pohnati opata pyrwého, přeora imenem druhého, probosta nebo kluczníka imenem třetieho, a ktomu řeci a wes konwent.

Abbatisú Kanowniky a jiné Kniezie.

64. Abbatisu práwo pohnati jako opata nebo probosta, jezto nad jeptizkami.

65. Kanowniky práwo pohoniti jako nezenate nebo wdowce.

66. Kniezi práwo pohoniti jako wdowce.

XVI. Kto jinde sedi a imá we dskáh zbozié.

67. Ktoz imá we dskáh sbozié a jindie sedi, tehda práwo pohoniti ty zdłuha, coz wiéce deseti hřiwen nebo coz trói póhon, tehda práwo pohnati z jeho sbozié dwiema póhonoma jako hołomka nebo wdowce, nebo jakoby w zemi sedieł, ale třetiem dozena jako dřiéwe, tehdy tiz komornici idiete do jiné zemie w dóm, kdez s zenú sedi neb dworem, dajz wiedieti ledno třeti rok u dwora.

XVI. Z plena sie zprawiti neb slúbené řeci.

68. Z plena práwo sie sprawiti zemským práwem, komuz winu dáwajú samému třetiému, ale byłoliby prawiejse aby pówod přisáhł napřed z swé skody.

Tehdy právo byloby otpiérati neb otpowiedati otpřisieci sie, potom zawodu dwa pomocniky otpřisiezta ze je newinen, z nehoz popřisiezen.

Z łúpeze.

69. Z lúpeze takéz, takéz z złodiejstwa, takéz z wyboje, takéz z lesa posieçenié.

XVII. Jezto swiedky zawodié.

70. Jezto swiedky zawodié z dłuhów nebo z diedin, nebo coz we dsky słusie, téz právo jako w uŕadie, ledno woda sesła mezi nimi ztoho, ale ledno za wodu: wyrci hŕebie, tehda kdyz swiedky postawie pŕed kŕizem rciz: swiedek nebo swiedci právo wezmú.

XVIII. Z ohnie sie zprawiti.

71. Z ohńé právo se sprawiti, komuz winu dáwajú samému sedmému, ale byłoliby prawiesie, pówod zapŕisiez napŕed swu skodu. tehda otpowiedaj otpŕisiehá sie také, a za zelezo sest swiedków totiz pomocników otpŕisiezta ze newinen.

Z wýboje.

72. Z wýboje takéz, ze sweŕepie takéz, z hławy takéz, z pŕihławného dobytka takéz, z hromoty takéz.

Zrady.

73. Jezto sie sprawiti samému swú rukú zrady, právo sie otpŕisieci samému swú rukú, jemuz winu dáwajú sirotcie právo. Pakliby załował z toho pówod, a otpowiedaç jemu nebránil, na otpowiedi pówodow westi právo za wodu, z pŕiwedenie takéz z zitié, z pŕijetie takéz t.

Z r a n.

74. Kto sie hce wypřisieci z ran modryh práwo popřiésieci samému swú rukú pówodu ziewie co jej ran bolelo, nebo dáno z otwořitýh ran i z jinýh takéž.

Z p o d á w e n i é d j é w k y.

75. Z podáwenié diéwky práwo sie otpřisieci samému sedmému, z hanby ženskú též práwo jako z diéwky.

XIX. Kak koho w pohonieh we dskáh dyržeti.

76. Když pojmeš komornika na koho, tehda wlož jej we dsky zté pře, z niéž troi póhon, a rok w deset niedel státi, jež póhon swiedčiti, a gdyž póhon swiedčié, tehda póhon kaž zmiesti pyrwy.

77. Tehda druhý póhon wše na jednu přu opiet pozeň k roku do šesti niedel swiedčenie póhona ot toho dne, jež póhon dřiéwe byl swiedčen, když póhon bude swiedčiti druhý, tehda kaž komornikóm opiet póhon druhý ztrátiti.

78. Tehda třeti póhon wše na jednu přu opiet pozeň k roku do desieti niedel státi, jež póhon třeti swiedčiti ot toho dne jež póhon druhý byl wyswiedčen, aby nebyło mezi rokoma wiéce šesti niedel déle jedniem dnem, cožby było dále, to póhon ztracen když třetie póhon pospolu. tehda ta pře ztracena, že da na to památné, že tu při ztratil, že z též pře tomu pówodu nelze pohoniti, proto póhon třeti když budú swiedčiti, tehda kaž komornikóm ať prowedú třeti póhon, tehda bude zté pře tepyrw sehná-

no pyrwým póhonem. a jesče bude pohoniti wse zté pře dwakráte, to bude pietkrat pohoneno wse zjedné pře.

79. Kdyż spolu tři ztratie że sie pohonny jim otepři na wyswiedčowáni nebo na odpowiedieni, że sie wjednéj při třem póhonóm otepřeł, że jsú tříé póhoni naú ztraceni, tehda pohnaný wiéc té pře prázden, że dá památné, że jsú tříé póhonowe w tej při ztraceni, ač i ne spolu neda kdes ztraceni, nebo je wjednéj při tříkrát póhon ztracen.

80. Kdyż dwa póhony ztratiš wkteréj při, třetiého póhona nelze ztratiti, proto aby nebyla ta pře ztracena.

81. Kdyż kto ħce koho we dskáħ póhonem dyrżeti w Praze pożeń jej z té pře coż trói póhon, zjedné pře pożeń pyrwý póhon do šesti nediel najdalšiemu roku że nenié právo jedniem dnem dále šesti nediel k roku přihnati, póhona swiedčiti, kdyż pyrwý póhon, tehda kmet.

82. Potom opiet wse z téż pře pożeń druhý póhon k šesti nedielem ot wyswiedčenie póhona pyrwého aż do wyswiedčenié póhona druhého, aby mezi rokoma šesti nediel neminuło jedniem dnem wiéce pak póhon swiedčen, kdyż druhý póhon, tehda opiet kmet póhon.

83. Potom opiet třeti póhon wše zté pře pożeń ot wyswiedčenié póhona druhého k roku, pożeń jakżby do wyswiedčenié roku póhona třetiého mezi rokoma pře šest nediel rok nemine jedniem dnem wiéce, ten póhon ztracen, i z desk tiem wypusti pohnaného.

84. Kdyż póhon třeti wyswiedčie. tehda prowedł póhon, kdyżs ten póhon prowedł, tehda jest proto pyrwy tepyrw sehnáno póhonem z té pře. tehda pożeń druhý póhon i třeti jako pyrwý póhon proseł týmiż nedielmi i týmż činem szeń nezmatnie tieh póhonów, to bude piet póhonów wtej při a třidceti nediel bude minuło u pohonieh w tej při.

85. Kdyż póhoni projdú tej při, tehda otwedł sie ku pokludu jakż najdále mózeș, kdyż to mine, tehda żałuji a zbaw w kaple neb kmet na żałobie, ale pówod wesda stáwaj na rocieh nebo poručnik ať pohnaný pomocné dáwá, ač sám práwa nemożeș obdyrżeti.

86. Kdyż pyrwá pře sejde, tehda z druhé pře opiet týż pówod pożeń, z niehoż troi pówod nepropuștieje șesti nediel ot toho dne, jeż sie pyrwá pře dokonała, że je niekterému dáno za práwo, nebo pówodu, nebo pohnanému, jakżby mezi rokoma neprosło șesti nediel do wyswiedčenié pyrwého póhona z druhé pře. dyrżiż póhony i wșe práwo týmż činem i nedielemi jako z pyrwé pře.

87. Kdyż druhá pře sejde, że je już dáno za práwo, tehda týż pówod opiet pożeń z třetié pře z niez troi póhon téhoż, jehoż dyrżi we dskáh ot toho dne, jeż druhá pře konec wzała, jakożby do wyswiedčenié póhona pyrwého z třetié pře neprosło șesti nediel mezi rokoma, dyrżiż jej w té při póhony i týmiż činy jakoż mózeș dyrżeti u pyrwéj při.

88. Kdyż třetié pře přejde, że jej jiż nenié dáno za práwo, tehda już pówod wypustil z desk toho, jehoż d'rżał u pohonieh, że je już troje pře přesła

neda která, ze nemóz wiéce dyrzeti i jednoho u pohonieh jedno do třetie pře.

89. Také ten, jehoz u pohonieh dyrzeli, ten móz také pohoniti i u pohonieh dyrzeti téhoz, jenz jej dřiéwe we dskáh dyrzał takéz i týmiz činy, i takéz prodliti, jakoz bylo prodleno ač hce nań proto ze je juz z desk wypuscen ot toho pówoda.

90. Pakli jenz wypuscen z desk, proto ze tři pře zdyrzał na sobie a propustis sest nediel ot toho dne, ot nehoz z desk wypuscen nepohnaw toho, jenz tie dyrzał dřiéwe w pohonieh, tehda juz opiet tie móz pohoniti, jenzto dřiéwe pohonil téhoz, proto ze jsa z desk wypuscen i nepohonił az nediele prosły, ze tie opiet móz we dskáh dyrzeti jako dřiéwe.

91. Kdyz koho pohonie ano mezi rokoma sest nediel dále jedniem dnem, tehda ten pozeń toho, jenz tie nepráwie sehnał, proto ze ty niediele propustił, a tady tie z desk wypustił, kdyz sest nediel nenié, tehda pozeń.

92. Kdyz který pohonie nebo upomíná z kterého práwa nastaného, na rocieh ani porucníci, ani sie nemocen kłade, ani na tej potřebie był jest, jezby mu dali poziti, tady jest z desk pohnany wypuscen, proto ze sie wymaze z desk toho dne, jehoz dne proti nemu nestáti, i móz pohoniti toho, jenz jej z desk wypustil, ač hce sie nań utéci pohonem.

93. Kdyz koho dyrzié we dskáh w pohonieh, proto aby on jeho nepohonił, azby léta diedinie minuła, ale jehoz dyrzié we dskáh ten rci: proto mie pohonié i we dskáh mie dyrzi, abyh geho nepohonil z swé diediny, w niuz mi sie jest uwázal, azby diediná léta prosła, a ja hcu jej sehnati z die-

diny aby leta neprosla kdyż mie wypusti z desk, tehda budu żałowati z diediny, z niež budu pohonił.

94. Pak ħce odpowiédati ten, jehoż dyrzié we dskáħ, proto aby jej spiése wypustił, na pyrwém pohonie rci: jaz ħcu otpowiédati z nehoż na mie żalujeș. pówod nemóż sie brániti, by nań nezalował, kdyż jest ten na súdie, jenż móż otsúditi, tehda nenié toho jenż móż otsuditi, tehda móż sie brániti.

95. Kdyż ħceș by tie spiése z desk wypustił wstup mu wotpowieď tŕi pŕi, jakoż tŕi pŕe projdú, tak tie musié z desk wypustiti.

96. Kdyż kto ħce by jeho nepohonili, wloż we dsky priételi swému diediny swé neho swým dietem, że jim dáwáș i sstupujeș, a ostaw sobie málo diediny k diedinie, aby tebe tkáçem nepohonili w. § 43.

97. Ale każ sie priételi pohnati z té diediny, już-tos jemu dał i we dsky wložił neħť da zeço winy, a ten jemuż diedina dána, ten na wyswiédcowáni otpiéraj, że pohnaný nejmá tu nic, że je twá diedina. żeť ju dał, a wtom se dokladaju desk, a weď ke dskám ludi, pŕiweď to by to ležalo we dskáħ, że je otepŕeł swiedky prawim, że mu je dał w. § 43.

98. Tehda wiéc nemóż pohoniti toho, jenż dał ot sebe diediny synóm neb pŕátelóm, proto że to leži we dskáħ, że to práwo práwem otepŕeno że mú dány ty diediny, ač by tu sedieł i s żenu i wladł tiem zboziém, że móż utracowati to zbozié ten, jehoż sbozié a to newadí w. §. 43.

99. Pakli nesmieș otepŕiéti swiedky że ti je dáno. tehda jehoż pohonie, móż projiti póhon, że

móz dati na swé práwo památne nebo pomocné, ze móz zwesti, proto ze włożił diediny we dsky, aby na ty diediny nezwedli, a jsa sám tiem diedinám hospodář, proto ze nelezi we dskáh otepřenie swiedky, ze pohnaný na tej diedinie nic nejmá, ani smiem je práwem otepřiéti, by beze lsti dáno jemu bylo.

100. Pakli to we dskáh lezi, ze je práwem otepřeno, ze tu neimá, tehda wiéc nemóz pohoniti toho jistého ottad. Pakli kdy pozenú opiet zté diediny, tehda rci: pohonie mie ottud, ano zpraweno ze to diedina má nenié, wtom sie dokladaju desk, wiéc ne móz jeho pohoniti. w §. 43.

101. Kdyz kto hce utéci sie póhonem na koho, ac jest w Praze lepsie práwo komornika prositi na póhon u komornika, neniéli toho; ale u sudiého, nenieli toho, ale u komornicieho druha. Pakli toho nenié ale u toho komuz poruczeno komorniky rozdáwati, ze jiný nemóz rozdáwati.

102. Tehda ktoz napřed komornika pojał u toho, jenz najlepsie práwo imieł dáti, toho jest póhon napřed, ac toho dne póhon we dsky włozi.

103. Pakliby pojem napřed komornika i newłożił póhonu we dsky toho dne, ale on nazajtřie, na nehoz komornika był pojał. pojmiz nań také komornika u toho, jenz imá moc komorniky rozdáwati, a we dsky jej ihned włoz proto troi póhon napřed ide, ze pojem on komornika wczera i newłożił jeho we dsky, proto tobie práwo komornika imieti wedle desk kdyz rok na póhon wkládáš w §. 101. 102.

104. Kdyz kto utecze sie na koho póhonem pyrwe włozi jej we dsky, a posléz komornika pojał,

ten je nemohł s práwem we dsky włożiti, że komornika nemohł s práwem imieti wedlé desk kdež póhon wkládál w. §. 102.

105. Ale ktož uteče sie na koho, pyrwé komornika na póhon pojeti a posléze we dsky póhon włożiti u toho jenž imá moc komornika dáti, toho jest póhon napřed, że je mohł we dsky póhon włożiti, że imieł komornika wedlé toho imieti wjezto we dsky rok póhonu wkládál ač i oba wse jednoho dne dala. w. §. 102.

106. Lepsie práwo imá utek sie póhonem i dskami ten, jenž přisew sám k úradu i hce koho pohoniti proto ač nedozene, ale na tom móž popraweno býti, że jeho nedohnał, a sam we dsky wkládał.

107. Ale přijedeli poseł ot kterého htie sie utéci póhonem ot neho, na kohož nemóž sie s prawem utéci, że je sam pówod nepřijał k úradu, że nenié práwo póhonu we dsky klasti proto ačby nedohnał, żeby nemohł urad poprawowati z nedohnánié, żeby přel że je sam nebyl u desk.

108. Když koho u pohonieh dyržié, a sehnany dojde spiése desk aby jej wypustili, tehda na pyrwem roce pohnany rci: ja hcu otpowiedati jakoby mie wsemi póhony sehnał, pówod musi žaloti, ač jsú ti jezto nemohú súditi, że otpowiédač móž w tom wolati, że musí nań žałowati.

109. Pakli toho nenié jenž imá prawo otsúditi, tehda pohnaný nemóž dobyti, by nań pówod žałował bez swé wóle, kromie ač by sta oba swú dobrú woli htiela sie súditi to u niú stoji, że nemóž jeden druhého připuditi.

110. Ale pówod nemóz̧ pŕipuditi pohnaného by mu otpowiedał bez swé wóle a jeṣçe ho nesehnaw wṣemi póhony.

111. Kohoz̧ u pohoniéħ dyrz̧ié ten kaz̧ wezda znamenati kaz̧dú pŕiu kteráz̧ sejde.

112. Takéz̧ i póhony, kteŕiz̧ sejdú káz̧ znamenati, z̧e póhon nań ṣeł.

XXI.

113. Kdyz̧ otz̧alujú z dluha, an otpowié, z̧e sie pozna w niçem, a za ostatek práwa prosí, tehda w niemz̧ sie poznal, to poloz̧ pŕed kŕiz̧em tehda, kdyz̧ rok pŕijde, dŕiéwe nez̧ budeṣ pŕisahati. pakli nepoloz̧i ale za ostatek nelze práwa çiniti, jedno proto wṣiu pŕiu ztratil, zniez̧ pohnán był.

114. Kdyz̧ otpowie, z̧e jest jemu słoz̧ił, tehda pŕiu ztratił, z̧e nepŕi nebyl na jeho ṣkodie. pakli die po dskáħ zprawil sem sie proto ztratil, a kdyz̧ to dskami ukáz̧e, z̧e sie zprawil tehdy obdyrz̧i.

XXII.

115. Kdyz̧ král z̧ałuje na koho, z̧e mu łowiṣçe opustil, neb na zemienina nebo na pána, tehda král postihni swiedky swými diediçi słuz̧ebniky jakz̧ práwo z wietṣiého dluhu. také branili sie proti tomu ludmi, tehda weď swiedky jako z dłuhu.

XXIII.

116. Mieṣçenin, kdyz̧ koho wini z dłuha, z̧e pŕijał na sie za koho zemienin, z̧e wtúpil platiti základa, mieṣçenin proti kaz̧dému toz̧ práwo wedi, jako zemienin zdiedin ze wṣelikakýħ jimiz̧ koho wini,

nebo kto jéj, takéž právo weď jako zemané právo imajú westi.

117. Že na škodu wzał pro dłuh, że kázał wzieti ten jemuž winu dáwá. tehda když otpowiédá proti mieščeninu, že nekázał jemu wzieti, právo sirotčié, aby mu sie otpřisahł, že nekázal wzieti. pakli otpowié že dié: newieřím tomu by toliko škody wzał. tehda mieščenin popiše sám swú rukú co wzal škody. ale otpowiediełliby nejmáš wietšié škody jedno sto hřiwen. tehda otpřiesieže sie ten jemuž winu dáwaju sám swú rukú.

118. Mieščenin když wini z dłuhu za kupiu, nebo za ztrawu, že jemu samému wieřił zač koliwiek dłužen, že u ńeho wzal nebo brał cožkoliwiek, prawo sirotčié. také za rukojemstwié, že sie k mieščeninu ručil za koho, prawo sirotčié, nebo sie ho mieščenin ručił.

119. Mieščenin základa též právo imá jako zemienin, že ustúpil mieščenin z dłuhu, též právo imá, jako zemienin, mieščenin z nároków jako zemienin.

120. Man w Čeňáh sedie též právo imá sie otpřisiéci jako zemienin zemským právem.

XXIV.

121. Když otpowié před otpowiédiu zpráwce Jan z Luže toho jsem imieł tej diedinie zpráwciu, ten mi jest umřeł, proto musu sam sobie zprawiti. tehda proti tomu diéli: nebyl to zpráwce, nebo: newieřím tomu, ale právo o zpráwci jako z dłuhu.

122. Kdyż żałujú na paniu z uroka a na we wdowstwí jest. tehda pŕed otpowiedíu zwie kdy sie stało. otpowié dŕiéwe nez za muż sem nesena to sie stało, práwo ludmi doliçiti, że je dŕiéwe toho çasu za muż śla, tiemi swiedky jakoż na penieze.

123. Kdyż sirotek otpowiédá za otców dłuh że dié: ani wiedie, ani mi pŕikázał płatiti. tehda jemuż winu dáwajú, ten otpŕisieże sie sam swú rukú, z toho wiéce práwa nenié to sirotçié práwo.

124. Ale kto na koho zmłuwi rownie na rowni że jest królowi newierný że jsa s nim i był u boji nebo jeho ludé jeho kázániem na królowu śkodu, a ħce żiwotem léciti. tehda proti tomu otpowieď: newinen jsem a ħcu sie zprawiti, jakoż mi kmeté naleznú.

125. Komuż winu dáwajú, by za pŕimieŕiém śkodu uçinił, práwo sie otpŕisiéci sirotçiém práwem. takéż by koho zabił za wieru téż práwo jeżto jeho panośe za pŕiémieŕiém uçinil, tehdá práwo panośu postawiti ať sie zprawié coż jej winie by uçinil, práwo syrotçié. pakli pŕeł że jeho panośe nenié dŕiéwe pŕimieŕié jen jakoż sirotçiém práwem takéż diéti że jeho nebrał u pŕimieŕie, téż práwo.

126. Jindŕiħ ze Becwár młuwił nebo prawil jemu, że jeho Jan z Dobroçic ħtiel Mikśe ze Lhoty zabiti nebo toto uçiniti, toho ħce żiwotem doliçiti. tehda kdyż otpowié: nemłuwił sem nebo neprawil sem, a ħcu sie toho zpráwiti práwem, ale práwo otpŕiesieci se sirotçiém práwem, że toho nenié.

127. Kdyż kto slibi rukojmie swé wyprawiti, w niemż je zastawił, a pro ħudobu nemóż że ima

jedno diedinu a statka nejmá, tehda přisiez ze jiného nejmá, jimžby je wyprawil jedno což jim postupuje, ani učiníte nad tiém což jim libo nebo dyrzte k zástawie nebo k diedinie, prodajte za swoj dłuh což zań ostali dłużni, a tady swú wierú wyprawnie dworské. tehda práwo přiesiéci samému swú rukú.

128. Kdyż rowny na rowného młuwi, by mu co učinil za wierú nebo komu jinému. tehda práwo podlé otpowiedi nebo nelze jednéj newiere niczimż postihnúti ludmi na dobře schowałého człowieka, ni pro hospodu, což k siedani nesłużie, jedno jenż se prawi newinen, ten se otpřisiez sám swú rukú, to je sirotčiém práwem, jakoż sie w otpowiedi zprawuje, nebo nelze jednomu niczeż cti zbraniti přisahani. ale ten jemuż ide na jeho čest, ten imá lepšié práwo brániti práwem sirotčiém swé cti za wšelikakú winu, což nesłušié k siedániu.

129. Pyrwá newiera s hospodu swú lehati. druhá newiera hospodu zabiti. třétié newiera jez hospodu swú zradi na bezziwotié.

130. Kdyż otpowié po dskáh, że je psance zahubił. tehda sie práwo doliciti poprawce toho kraje, ktoż jej imá na swých listeh. pakli poprawce umřeł. tehda nemóż swé winy na jednoho přiwesti jedniem práwem proto, że jemu ide samému na šiju.

131. Kdyż otpowié před otpowiediú. jestli mi s práwem které práwo imieti s nim an sie zná, że tiem winen nebo obuzen, nebo psán, nebo w tom nalezen mózli na mie swú winu přiwesti kterým práwem.

132. Ze psa kdyż żałuje że ukradł strażú słowa nebo na swém zbożié nenié práwo přisahati ale wzieti na swú wieru że newinen jakoż otpowiediel w. §. 171.

133. Kdyż żałujú że mu dał kurwy syn, imá na to ludi westi práwo jimiżto postihne. pakli sie bránił prawiejšimi swiedky. tehda práwo z toho. ale znałliby to otpowiedać że řekl a hce toho doliciti, że je kurwy syn. tehda pohnaný práwo imá westi dewiet swiedków na pyrwe łoże kde je jeho matie leżeła s prawým mużem. tolikéż wedi na téż na druhé loże, tolikeż weď na třetié loże dewiet swiedków, że je leżeła matie jeho s prawým mużem. také móż syn brániti mateře że ta nenié swiedky swými. to je nowé práwo. ale staré práwo było, że na pyrwé łoże westi, dewiet swiedków ukázati. tehda druhé loże osmi nadete tak na třetié loże sedm medecétma swiedków.

XXV.

134. Kdyż żałuje z diedin, a po żałobie prosi práwa, że imá s právem, a proto ludi newedł.

135. Biskup práwo imá téż z diedin nebo z dłuhów jako zemienin. komorniku z diedin téż prawo jako zemienina. takéż z dłuhów opatóm téż práwo, z diedin jako zemanóm, ale z dłuhów opat sám zpraw sie sirotčiém právem na čteni jako roku wydadié leč za drewního opata dłużen kłášter nebo za nyniejšieho.

Ale dřiéwe bylo práwo opatu za klástersky dłuh dwa háky prawú rukú na swýh p'rsieh położiti, i wzieti na swoj zákon jakoż rota wydaná.

Abbatiṣi téẓ práwo jako opatu z diedin jako i z dłuhu.

XXVI.

136. Kdyẓ newieŕí uŕad by jeho dobytek był, jenẓ prawi: zajaliste mi pro mého súsieda newinnie. tehda wypŕisieẓ na kŕiẓi sirotçiém práwem, ẓe jeho jest, coẓ pokázał nebo wyruçił a niçiẓ jiný.

137. Kdyẓ ẓałuje nazieti s pówody a otpowiedaç pŕed otpowiedi neobránił. tehda téẓ práwo jako z plena. pakli bráni pŕed otpowiedi ẓe dié: spráwemli mi otpowiédati kdyẓ spówody namie z toho ẓałuje. tehda pówodi seṣli, a práwo sirotçié jakoby ŕekł: práwa proṣu.

138. Kdyẓ kto ẓałuje ẓe jemu sie ṣkoda stała na miérnéj cestié an pŕiem i ẓiwe. tehda otpowieď ẓe je poprawcú w ty çasy był jako i dnes coẓ jest otjał, tomu je wṣe wrátił, a jinak je newinen. tehda práwo postawiti swého towaŕiṣe swe poprawy w kaple za çasa. wezmieteẓ oba poprawce na swé kmetstwo jakoẓ rotu wydadié, ẓe wṣe wrátil. ale doniẓ neprojdu dotud wezdy beŕta na swé kmetstwo dwá háky zdwihúce bez kŕiẓe ẓe nehá ztratiti pŕisahu proto. pakli nepostawi druhého k sobie poprawce swého towaŕiṣe, ale sám wezmi na swé kmetstwo do tŕetice sie oprawuje, nebo na kŕiẓi zprawuj sie do nuẓ neprojdeṣ dotuď sie zprawuj.

139. Kdyẓ pówod ẓałuje coẓkoliwiek buďto ẓe je wzħował na swém hnoji i ẓiwo i myrtwo. tehda práwo postihnúti pówodu swiedky jakoẓ draho zcenieno práwo jako z dłuhu na kŕiẓi.

140. Pakli proti tej žalobie otpowieď táká že dié: ten kóň nebo cožkoliwiek jehožby sie Mikeš neb Jan z Hostiného jał, ten sie je rodił na mém hnoji i žiw i myrtew, na to imám prawiejšié ludi. pakli otpowié a dié: tento kóň jest sie urodil u mne na hnoji a zhowán a imám nato prawiejši lidi. tehda práwo o to hřiebi čiem sie swiedkóm práwo dostane, ale uwoda nesłušie.

141. Pakli otpowiedié že dié: tento kóň jehož se Mikeš z Hostiného jał, ten mi je takto přišeł, a newieřiéli by se u neho rodil, tehda práwo na powodowýh swiedcieh.

142. Pakli powod žałował, že jeho newzhował na swém hnoji ledno že mu jinak přišel, ale powod bráni že jej wzhował myrtwa i žiwa na swém hnoji. tehda práwo na otpowiedaçowýh swiedcieh.

143. Když powod žałuje že kóň nebo cožkoliwiek kúpił, nebo kak mu jest přišeł powiedieł. ale otpowieli že dié: newieřu tomu by był twój. tehda práwo powodu wypřisiéci, jehož sie jal, samému swú rukú na křiži, a powodowi swiedci sesli wiéce práwa nenié.

144. Když powod žałuje, jehož sie jal, koliko let imieł dřiéwe, než jej ztratil. otpowieli že je ménie let imiel, než powod powiedieł. tehda práwo na powodowýh swiedcieh ostalo že přewyšil léta powod u nehož sie jato nebo wypiérajú. to swiedci sesli, že poúžił let.

145. Pakli otpiéraç přewyšił powodowi, že wiéce lét imiel než powod imieł donudže neztratil. tehda hřiebi mezi swiedky o leta.

146. Tehda práwo uřadu wyznati samýmu sobú nebo listem ze je to jehoz sie jeli ze sie jemu było správem dostálo a ot niħ dále nebo jemu podáno a to beru na swu dusu i na swu wieru.

Pakli toho swiedectwié nepřinesł nebo nepřiwedł. tehda je ktoz sie doloził uřada ten bude ztratil bez přisah.

147. Jezto sie poprawce dolozi, tomu wyznati samiemu sobú nebo listem s wým, ze to béře na swé kmetstwo ze mu sie správem dostal u promienieni a ot jeho towařise dostał sie jemu, nebo u nehoz sie jalo. tehda kdyz tak wyzna bezprávnie sie jał. pakli tak poprávce newyzna tehda jest popřeł.

148. Jezto sie desk dokládá, tehda práwo přinesti list kterak dsky swiedčié správem li sie jemu dostało. nebo dsky usłyste správem li mu dáti jiħ uziti.

XXVII.

149. Z plena jeden póhon práwo k roku pohnati, kdyz ħce k najblizsiému do čtyř nediel, coz rok blize jedniem dnem to pře ta ztracena. jestli rok dále čtyr nediel ze neprojde roku sesti nediel je práwo sehnáno zté pře.

150. Pakli ħce wse z té pře přihnati k najdalejsiému roku to móz do sesti nediel cozby rok był dále jedniem dnem sesti nediel ze nenié ménie k roku čtyr nediel a je správem z té pře sehnáno, práwo woda.

151. Z zlodjejstwa coz pomieni jeden póhon téz práwo pohoniti jako z plena. práwo woda.

152. Z lúpeze jeden póhon tymz práwem pohoniti jako z plena, práwo woda.

153. Z lesa porubánie jeden póhon jako z plena, práwo woda.

154. Z wzebránié uroków jeden póhon takéž pohoniti jako z plena, práwo woda.

155. Zjetié jeden póhon práwo pohoniti jako z plena, práwo woda.

156. Ze zlata jeden póhon práwo pohoniti jako z plena, práwo żelezo, a také móż pohoniti k małému uřadu.

157. Wiehow zawinutié, násilim pożitié jeden póhon. z ohnie, jeden póhon práwo pohoniti jako z plena, otu při práwo żelezo.

158. Z wyboje jeden póhon, práwo pohoniti jako z plena, práwo żelezo.

159. Z żitié jeden póhon, práwo pohoniti jako z plena, práwo sirotčié.

160. Z kázanie jeden póhon pohoniti jako z plena, práwo sirotčié.

161. Z přiwedenié jeden póhon práwo pohoniti, jako z plena práwo sirotčié.

162. Z přijetié jeden póhon práwo sehnati jako z plena, práwo sirotčié.

163. Ze zrady cożkoliwiek zradił, jeden póhon práwo sehnati jako z plena, práwo sirotčié.

164. Ze wzoránié diediny jeden póhon, práwo woda.

165. Z dłuhu z jakéhoż koliwiek coż ménie lotem desieti hřiwen, jeden póhon, práwo swiedky wésti.

166. Z ran modrých z mála nebo ze mnoha jeden póhon jako z plena práwo sehnati otu při práwo

powodu přiesieci, co imá ran ot ńeho, jenž bit, wiéce práwa nenié.

167. Z ran z otwořitých jeden póhon práwo jako z plena pohnati práwo, powod přisiez.

168. Z ran z niħž jeden póhon práwo sehnati jako z plena.

169. Z ran kyrwawých jeden póhon, práwo sehnati jako z plena práwo powod přisiez.

170. Z łowu, jenž w cuziém łowi jeden póhon że je zlodiejstwo přísehnati jako z plena.

171. Ze psa nehda z kakého i ze wšelikakého jeden póhon że to zlodiejstwo práwo za přisahu wzieti na swú wieru, rci: to beru na mú wieru i na mú dušu semli ten pes ukradł, bóh daj byħ opsieł jako ten pes w. §. 132.

XXVIII.

172. Když pohoni z swieřepie to je trój póhon sehnati práwo żelezo.

Ścepów uškozenie trój póhon, ztoho prawo żelezo.

Ze wčeł trój póhon, prawo żelezo.

173. Z hławy trój póhon. z hromoty trój póhon, práwo żelezo.

Z jazyka trój póhon.

174. Z podáwenie żeny trój póhon práwo otpřiésieci sie samému sedmému że newinen.

Z dziewojstwa otjetié trój póhon.

175. Z přihlawného dobytka trój póhon práwo za kyje siedati.

176. Zotboje trój póhon staré prawo ale nowé jeden.

177. Z diediny uwázanié trój póhon práwo swiedky.

Z zástawy uwázanié trój póhon práwo swiedky.

Z ossutie diedin z přiébuzenstwa trój póhon práwo swiedky.

Z wypłacenié diedin trój póhon práwo swiedky.

178. Z sirotka přiwuzného ħtie ħowati trój póhon práwo swiedky.

179. Z purgretné diediny trój póhon práwo swiedky.

180. Z diediny otpiérajucie panié wiena trój póhon práwo swiedky.

181. Z dłuha kakéhoz koliwiek coz wiéce desieti hřiwen jedniem grosem trój póhon. práwo swiedky.

Z základa téz jako z dluhu.

Z oprawy diedin trój póhon prawo swiedky.

Z rozdieła trój póhon práwo swiedky.

XXIX.

182. Kdyz ħce póhon pyrwý najblizsiému roku polozíti móz do sesti nediel rok coz jest rok sesti nediel jedniem dnem dále, ale póhon ztracen ale coz jest rok póhonu dwú nedieli jakozby sesti nediel neminulo a je z práwem póhoň prosel.

183. Pakli ħce póhon pyrwý k najblizsiému roku móz polozíti do dwú nediel, coz jest rok blize dwú nedieli jedniem dnem ménie a je póhon ztracen. ale coz jest póhonu rok dále dwu nediel jakozby sest nediel neminulo a je z práwem póhon prosel.

184. Pakli ħce pyrwý póhon k najdalejsiému roku móz polozíti do sesti nediel rok coz jest rok

šesti nediel jedniem dnem dále a je póhon ztracen. ale což jest póhonu rok blize šesti nediel jakožby ménie dwú nedieli nebylo jedniém dnem a je póhon proseł.

185. Když ħce druhý i třetié póhon správem dohnati tímž činem jako pyrwý póhon řečeno kak sehnati móž.

186. Když póhonowe z té pře z niéž trój póhon práwo promieniti w druhém nebo w třetiém póhonie komorniky pražské že nemóž jeden komorník pražský wšeħ tři póhonów sehnati že móž pražsky komornik dwa póhony sehnati a druhý pražský komornik jenž bude promienen ten szeń póhon jeden.

187. Když szene tři póhony z jedné dwiema komornikoma pražskýma nebo třmi. tehda je s práwem sehnáno že jest u póhonieħ pražský kokomornik promienen práwie sehnáno.

188. Pakli wše tři póhony s zenú že projdú jedniem komornikem pražským, tehda jest ta pře ztracená, proto že komornik pražský nepromienen w druhém nebo w třetiém póhonie.

189. Ale mensiého uřada komornika aç ħce netřeba promienowati že móž wše tři póhony jedniém komornikem sehnati.

190. Když tři póhony w kteréj při zmatú, ta pře je ztracena, že sie tiém otepři w otpowiedi že nepráwie sehnal.

191. Když kto koho imá w póhonieħ že jej imá dohnati ot wyswiedčenié póhona propustiti šest nediel že ho opiet newložil k roku póhona dru-

hého nebo třetiého, jiż jest při ztratil z niež počal pohoniti proto że jéj z desk wypustil proto jak on jej pohonii po šesti nedieleh aç ħce wymáže sie z desk w. §. 81 - 83.

XXX.

192. Mieščenine w Praze obú miestú právo imaji pohnati aç ħce z hospody w Praze móž póhoniti z dłuha bez leta z desieti hřiwen a z wieçšie nemóž pohoniti z hospody ani z jiného w. §. 116 - 118.

193. Pakliby pohnał blize třetieho dne tehda póhon ztracen. ale k dalšiemu roku móž pohnati jakož jest suħé dni nebo s nem zapowied ny ale jinda nemóž sehnati.

194. Když pohoni z hospody mieščenin prawo jedniem komornikem prazským pohnati před polednem zastiħnuti i pohnati k najblizšiému roku do třetiého dne. pakli póhnal popoledni tehda póhon ztracen.

195. Ale z jiného miesta mieščenin takéž nemóž pohoniti jako prazský mieščenin.

196. Když zapowiedný snem zemský, tehda mieščenin móž pohoniti każdého zemienina na każdý ten snem, ale jinda nejmá práwa pohoniti z hospody, jakož s nem mine ani u póhonu nejmá stati. ale na każde suħé dni takéž móž sprawem póhnati z hospody. aç móž sehnati za çasa żeby zastal w suħe dni póhon swiedçie że z hospody sehnał. Pakli snem minuł nebo suħé dni ano póhon swiedçié ten póhon jest ztracen że nepráwie sehnał w. §. 193.

197. Kdyż póhonié z hospody právo pohnati z té hospody jezto w niej stoji a konie rozsedłał. kdyż ottad s żene z té hospody potom pożeń w neje kdeż jej potkáś jehoż sie pohnál z jeho hospody tehdy budeś právie pohnał w. §. 194.

198. Pakli budeś pohnał z jiné hospody nez on konie rozsedłał tu stoje hospodú je póhon z trácen proto że jeho z hospody z jeho nepohnal za çasa. pakli sehnaw z hospody právie a jeho w noci nepohnal a je póhon ten ztracen w. §. 194.

XXXI.

199. Pyrwé co opowiedati z které škody i wse opowieď. Potom co kto imá proç pylniti. Potom o stawowani to wse coż potŕeba. Potom naç komornika príwesti nez póhoni że co nebo w který ças s posły bywati na diedinie pohoniej sie oç koliwiek. Potom imajuce posły komorniky co pŕed nimi mluwiti pohoniej sie z nároka wrátiece sie pŕed uŕad co ŕiéci. Potom kak sie je s právem wdáno wse právo o wdánie co pŕed nimi ŕieci. Potom o kobylém poli wseckno. Potom o obci. Potom o mezieh. Potom o wyniezdie wseckno. Potom o letieh wseckno. Potom o diedináh. Potom kak danie ukládati. Potom co móż komu dáti a potom o rozliçných wieceh kdy dáti diediny nebo co nebo stupek. Potom o jeti konie nebo coż koliwiek. Potom jeti swého çlowieka nebo coż koliwiek. Potom wse obtwyrzowánie i otwedeni ot uŕada. Potom oswodu. jeż z práwce konie neb coż jiného koliwiek. Potom o z práwciu diedin i

wšeho. Potom aby postawił jehoz sie ruçil, nebo o rukojemstwie wšecko. Potom o diedinie k diedinie zemským prawem swiedecstwié. Potom ke dskám swiedectwié. Potom nastaw swiedecstwié. Potom na purgretniu diedinu swiedecstwié. Potom do ziwota swiedecstwié. Potom s králem nebo s královú o diedinu swiedecstwié. Potom z biskupem swiedecstwié. Potom z klástery s mnihy i s jeptiškami swiedecstwié. Potom z mieščany swiedecstwié. Potom ze pohnaný tu nic nejmá, ottadz póhon proseł. Potom çlowieka jemše swiedecstwié. Potom pro dłuh wšelikaký k kazdému také ze wšelikakýh zakládów i wše coz ludmi práwo zprawiti. Potom o zawyrzeni swiedka swiedecstwié. Potom z hlawy i z přihławného dobytka pomocniky zprawiti sie také přiwesti. Potom kak swiedectwie westi nebo pomocniky wšeh řeçi, win, i wšeh nároków zprawiti sie. Potom kto onóz swiedkem býti çim nebo ze co jih kak westi o jetiu swiedka.

200. Opowiédati práwo plen, wyboj, łúpez, zlodiejstwo, wzebránié uroków oheň i to wše coz práwo woda i zelezo z toho w. §. 149-158, 164, 170, 172, 173.

201. Opowiedati práwo ze kázal skodu uçiniti, ze přijał, uził, zradił i to wše coz práwo ke çtyřem nedielem přihnati a z té pře z niez sie prawo otpřisiéci samému swú rukú w. §. 159-163, 166-169.

202. Opowiedati prawo hromotu i wšelikaké ohawy, rany modré i kyrwawé i wšelikaké w. §. 166-169, 173.

Opowiédati práwo z hlawy i z ṕrihlawného dobytka. w. § 175.

Opowiédati práwo sweŕepice, wçeły, ṣçepy, oto wṣe coẓ jest nárok trój póhon práwo woda i ẓelezo. w. § 172.

Opowiédati práwo z podáwenie ẓeny, z unosby, z diewojstwa otjetié. w. § 174.

203. Také práwo opowiédati ṣkodu komorniçiému a podsudku w Praze proto zdaliby kdy ħtiel ot Prahy z toho pohoniti, aťby proṣla opowied ṕred tiem uŕadem.

204. Takeẓ opowicz k menṣiému nebo u malého uŕada ṣkodu proto zdalby sie udalo k menṣiému pohoniti tomu jenẓ imá opowiédati z toho.

205. Coẓ opowiéda kto plen nebo coẓ práwo woda nebo ẓelezo nebo ẓitié nebo coẓ ke çtyŕem nedielem práwo ṕrihnati nebo z nehoẓ budeṣ pohoniti.

206. Tehda to wṣecko k uŕadu opowiés práwo dáti komuẓ opowiédáṣ dwa haléŕe opowiedçiého coẓ za çasu opowiédáṣ. Pakli druhému opowiédáṣ uŕedniku ale také jemu práwo dáti dwa haléŕe opowiedçiého. ale juẓ nynie berú groṣ opowiedçiému to nenié práwo.

Pakli ças minul, ẓe neopowiedieł a potom opowiédá tehda opowiedçié jakoẓ móẓ milost na niħ nalezti jeẓto opowieď imajú ẓe na duṣu berú opowieď.

207. Kdyẓ sie otwedú na zemské práwo wrok tehda práwo opowiedçié tahnúti jako uŕedie.

208. Tehda práwo ot uŕada opowiedçiého tázati staré práwo, ale juẓ opowiedçié práwo imieti za ẓalobu na rotie miesto uŕada dwa çlowieky,

jezto wyswiedçita kak jima známo nebo kak jest to opowiedieł.

209. Prawo opowiedíéti plen wyboj nebo coz skody sie jemu stało ot toho dne sie skoda stała do dwú nedieli tak je správem opowiedieno.

Pakli mineta dwie nedieli jakoz sie skoda stała a potom opowiédá tu skodu tak juz ne s práwem ji opowiédá.

210. Kdyz uřednika nowého usadié jemuz právo skodu opowiédati, tehda právo jemu opowiédati tu skodu, juz dřewniemu uředniku opowiedieł, jez sie mu byla stala za dřewnieho uřednika ot pyrwých suhých dni jakoz je usazen opowiez mezi suhými dni donuzby druhé suhé dni neminuli tehdy je práwie opowiediel.

Pakli by minuli druhé suhé dni jakoz sie nowý uředník uwazal, a potom mu opowie tu skodu coz se mu byla za dřewnieho uřednika stalá, jemuz byl opowiediel, ale juz ne s práwem opowiedieno, ze je juz cas minul.

211. Proto kdyz wztiezi opowiédánoli jest a uřednik wyswiedçi ze dié: správe opowiédáno tehda opowiédati s práwem zalobie.

Pakli dié: neopowiédáno za casa jakoz imiel, s práwem je zaloba ztracena a ne právo opowiédati.

212. Plen wyboj i wse coz právo opowiédati to móz opowiédati poslem swú skodu aç hce neb sám ten jemuz sie stala skoda.

Ale z dziewojstwa otjetié nebo zeny podáwenié toho nemóz opowiédati poslem ledno zena sama opowiez swú hanbu.

213. Kdyz̨ kto opowiédá plen nebo wýboj nebo coz̨by prawo s̨lo z̨e je ztratil, tehda práwo ŕiéci: uçiniena mi s̨koda. powiez kterým nárokem. na kterej diedinie. který den uçiniena. po kterém swátku opowiédié na nebo rci. opowiédá pán mój swú s̨kodu raçiz̨ pomnieti wzeptali sie kto su je mu s̨kodu uçinili ħce rád na niħ dobýwati práwem.

214. Pakli opowiediel imenem komu s̨kodu uçinil, ano jes̨çe ças jistinie wyjiti spráwem mohl stawen byti z̨e jeho obuzié zlodiejem a poslati k tomu ħceli sie zprawiti obuzstwa. ħceli sie zprawiti obuzstwa opowiedaç, musilby sie súditi o s̨iju z̨e tak nemúdŕe opowiédał.

215. Kdyz̨ opowiédá která z podáwenié práwo jej opowiediéti imajuc kyrwawý s̨lojéŕ nebo rúħu na swej hlawie a uplet jeden rosplets̨i i rozmetaws̨i prameni i ŕiéci: opowiédaju z̨e jsem podáwena. w. § 212.

XXXII.

216. Kdyz̨ kto komu slúbi co nap'lniti dŕiéwe a potom jemu mýli nap'lniti posléz i neħce napylniti ten jenz̨ dŕiéwe imiel naplniti az̨ jemu také nap'lni jenz̨ jej upominá tehda jenz̨ dŕiéwe slubil, ten nap'lnié dŕiéwe potom imáz̨ tep'rw upomináti ať také nap'lní coz̨ slubił jenz̨e napŕed u slubié wiezał.

217. Ktoz̨ sie zná w rukojemstwí a tiem sie bránié neħtie pylniti a ŕka: jal si toho i obrals jej coz̨ jest imiel jehoz̨ sem sie ruçil w ty çasy kdyz̨ mnie imiel wyprawiti, a tos uçinil na mú s̨kodu. tehda práwo wyprawie sie nebo napylnie rukojemstwo

proto napŕed a potom młuwi nebo upomináj, aç imáz̧ z̧e ço onli nebo byl jał.

218. Mieṣçené nejmajú práwa stawiti pro dłuh pána ani jeho ludi wjinej hospodie ani w swém domu proto kdyz̧ mu smiel wieŕiti tehdy jedno dobywaj jeho wiéc prawem. w. § 192-198.

219. Ale w swém domu hostie swého móz̧ stawiti w tom coz̧ protrawil, jehoz̧ mu newieŕil proto zdaliby který host protráwie sie i ħtieł pŕéç wyniti bez hospodáŕowy wóle. Pakli mu wiéŕí w swém domu wiéce nelze stawiti w niemz̧ wieŕił.

220. Hospodáŕ swého hosti w swém domu móz̧ základ stawiti we stie hŕiwen nebo w cemz̧ ħce we strawie. ale za kúpiu nebo zaç za jiné móz̧ stawiti w swém domu bez lota pod piety hŕiwen wiéc néz̧ sám.

221. A kdyz̧ hospodáŕ hostie s swého domu základ stawi za strawu. *tehda práwo* w hospodáŕowie ruce wypŕisiéci co dłuz̧en. *takéz̧ za kúpiu.*

222. Hospodáŕ kdyz̧ stawi za strawu *hosti* ne w swém domu ktoz̧ koliwiek nemóz̧ ho stawiti w wieçṣi ledno pod pieti hŕiwen. ale práwo hostie rukama otpŕisiéci sie samému z̧e nedluz̧en.

223. Wladyky nemóz̧ stawiti na tyrz̧iṣçi kromie domu doniedz̧ nesiede. ale nediediného móz̧ stawiti na tyrz̧iṣçi. pakli zabie branié sie, ale prazden hospodáŕe.

224. Tkáçe kdyz̧ práwo ztráti nestániem, tehda móz̧ jej stawiti ktoz̧ jej pŕemóz̧ koliwiek tak u miestie jako na cestie nebo wṣady. ale poslati po komornika pówodu ktomu uŕadu kdez̧ nań práwo

ustał i dáti tkáce jemu aby komornik jej s nim přiwedł k uřadu kdež nań práwo ustał. w. § 58. 59.

XXXIII.

225. Přiwesti komornika práwo na škodu když sie škoda stane wýboj, plen, oheň i wše nároky což je práwo woda i železo. takéž práwo komornika přiwoditi ke wšem ranám. w. § 149-158. 164. 166-170. 172. 173. 200.

226. Když prosita posłów před opowiedi na ukázanié škody nebo diediny. tehda práwo pówodu jako pánnanému nebo poručnikóm bývati toho dne na diedinie jakož we dskáh włożen jenž ot uřada dán wezdy do poledne a s tiemi każdy swým komornikem jenž který pówodu jeho leží we dskáh že mu dán s nim na diedinie býti nebo takéž opowiédaci swým komornikem býti jako pówodu wzdy do poledne. ale s jiným komornikem promienie nelze býti ledno jenž we dskáh leží.

227. Pakliby pówod nebo pohnaný nebo poručnici nebyl který toho dne do poledne na diedinie jakož rok we dskáh ten své práwo ztratił.

Takéž ačby či komornik ne byl za časa jakoby sám súpeř nebyl proč swého komornika nepřiwedl s sobú.

22. Pówod nebo jeho poručnik swým komornikem imá napřed ukázati kde sie mu škoda stala nebo co sie při. když napřed ukáže potom pohnany powiez co chce.

229. Pakliby otpowiedač swými přately chtieł co mluwiti s opowiedem aby neukázal ačby poledne

bylo nebo minulo. toho sie pówod stŕez. wezdy ukaz̨ do poledne. takez̨ otpowiedaç stŕez sie zdaby pówod ukaz̨ie do poledne i ħtieł s otpowiedaçem co mluwiti az̨by poledne bylo nebo minulo zdaby za tiem neotpowiediel nic proti jeho ukázanie.

230. Jenz̨ nesmié pro súpeŕe nebo pro jeho moc s posly na diedinu dojeti. tehda poṣli swého komornika ať dá bezpeçenstwie pŕed sobú i pŕed swú mociú pŕimieŕié jakoz̨ bezewṣié pŕekazy twého z̨iwota.

231. Pakli nedá z̨e dié: nejmám s nim i jedné nepŕiézni a ne dié: dáwám wṣecko pŕimieŕie z̨iwotu beze wṣié zlé lsti jakoz̨ potŕebnie. tehda komornik jenz̨ slán oswiedçi komorniku jeho, jenz̨ z jeho strany kterak mu otpowiediel a proto na diedinié nebyl. tehda kdyz̨ wyswiedçita pŕed uŕadem z̨e nedal pŕimieŕié. tehda ztratil práwo z̨e ho nerodil ubezpeçiti z̨iwota a z̨e jej othrozil ot práwa.

232. Z hlawy komornika práwo pŕiwesti a kyrwawé rúħo ukázati. pakli nemóz̨ k hlawie pŕiwesti komornika. ale opowiez z̨e zabit i ukraden, ale k kostem nebo na row komornika pŕiwesti w. § 175. 202.

233. Kdyz̨ z z̨itié z̨ałujú pŕed otpowiediú móz̨ poslów prositi, z kteréby diediny neb dwora, z kterého miestaby ṣkodu pŕijał. w. § 206.

234. Pówod ŕekl slyṣta komorniky z̨e mi sie je ṣkoda stala ot Mikṣe z Dolan plenem nebo wýbojem nebo tiemto nárokem, z niez̨ ṣkody sem jej pohonil ku praz̨skému uŕadu na méj zástawnej diedinie.

235. Tehda pohnaný k tomu otpowiediel a ŕka: jeho je zástawa a mé jest diedictwié, coz̨ sem uçi-

nil na mém diedicstwí, coz mimo jeho zástawu zbýwá mého uroka na téj diedinie nebo mého práwa.

236. Kdyz posli pŕed uŕadem wyznali takéz. tehda pówod ŕekl: wztiez kmety s práwemli mi bóh pomohl ze otpowiediel, na swém diedicstwiu uçinil a za mú zástawu nic neotpowiediel jez sie mi ṣkoda stala. Kmetié nelezli. a nebo rci a které práwo imiel uçiniti znaje zástawu o te mne je jeṣçe newyplatil.

237. Kdyz sie pohonice ze ṣkody by na diedinie uçinil a pojme posly aby pokázal kde sie ṣkoda stala a kdyz sie oba súpeŕe budeta dyrzeti diediny té na niuzto ukazuje by sie ṣkoda stala a ŕka: to je diedina má aç sem co, nebo coz sem uçinil, to sem ucinil na swej diedinie ze to diedina má takto.

238. Tehda kdyz sie oba wdáta, tehda sie práwem oba diediny dyrzita na tej diedinie jez sie wdala. tehda pohnaný ze ṣkody nebude otpowiédati, ze sie diediny dyrzi.

239. Ale pówod pohoń z diediny aç ħce ṣkodu obd'rzeti z niéz dŕiéwe pohonil. tehda kdyz pówod diedinu obd'rzi na tom jehoz ze ṣkody pohonil. tehda bude ṣkodu obd'rzał, z niéz byl dŕiéwe pohonil proto beze wṣeho práwa ze i z diediny i ze ṣkody pohońeno.

240. Pakli pówod z diediny nepohonil nebo popŕel tehda je pohnany ṣkody té pŕe prazden i beze wṣeho práwa té pŕe prázden.

241. Pakli sie oba dyrzita diediny pŕed posly ze oba wziwata swú diedinú a newdáta sie na tej diedinie. tehda práwo o diedinu beze wṣeho póhonu swiedky westi jakoby z diediny sehnal jakoz posly

powiesta kak sobie diedinu wzdáwáta o tu řeč nebo na tu řeč prawo swiedky westi jezta sie oba newdala.

242. A když pówod diedinu obdyrzi beze wseho póhonu tehda tepyrw pówod žaluj z té škody z niež byl dřiéwe póhonil nebo poslowi ukazowal proto že je diedinu obd'rzał nepohoniw.

243. Pakli otpowiedáč diedinu obdyrzi bez póhonu tehda je té pře prázden ze škody z niéž byl dřiéwe pohonen.

XXXIV. O wdáwani.

244. Když sta pojala posly na ohledánié kde sie mu škoda stala z niéž pohoni když sie wzepřita móž jeden wdáti druhého. pakli druhý proti tomu newdá swého súpeře. w. § 238.

245. Když imáta súpeře s posly na diedinie býti ukázanié škody z niež pohonita. jestli pówod kříw tehda jeď po swéj diedinie po mezi ač leži twé polé podlé toho pole na nemž škodu nebo pole ukazuješ proto zdat tie wdá že tie bude na twém wdáwati o niezto sie s tobú při takéž otpowiédati právo. w. § 237.

246. Wdánie pyrwe tři sta haléřów, druhé šest set haléřów, třetie dewiet set haléřów, wdánié w ohřeb to je což na ném a pod nim malo nebo mnoho ta jide wše na úřad.

247. Pakliby řekl dáwaje jej w ohřeb i šiju bezprávnie wdal proto při ztratil že život wdal, ktož wdá pyrwé wdánie wiéce než právo ten při ztratil.

248. Když posli na diedinie na dwoře móž wdáti pówod pyrwé w tři sta. tehda opiet pówod na pyr-

wém poli móz wdáti w sest set. takéz na druhém poli w dewiet set. takéz na třetiém poli móz wdati w ohřeb.

249. Kohoz wdadié waç s práwem nebo bez práwa to je s práwem na uřad wdánié. wdani zprawte napřed jakoz komornici wyznajú, zesta sie wdala.

250. Kohoz wdadié oříuc nebo pasúc nebo plot druziec nebo jedúc kdez koliwiek jakoz jej koliwiek wdadié kdyz je bez póhonné řeçi ze sta súpeře neprosila poslów imá sie u komornika wyruçiti w to jemuz wdán w tom w niemz wdán aç hce ten jenz wdán.

251. Pakli neĥce sie wyruçiti ze imá zlý náklad na sobié w nemz wdán nebo nemóz ze mu newiéřié. ale daj základ ten w nemz wdán. pakli základu nedáş ani sie wyruçiş tehda odbyls práwo.

252. Ale coz před otpowiedi posli pojmú a wdadie sie w tom wdánie netřeba základa brati ani zarukowati proto ze sie musié k uřadu wrátiti, a dřéwe wdánié zprawiti nez jim které práwo naleznú.

253. Ale na komornika kdyz wdadié k uřadu toho poruçnikali nebo súpeře z toho na toho komornika, jemuz wdán wçem, wejde w dobrém nebo we zlem, imá u ńeho neb s nieho wzieti az do hac nedáli ale odbuď. také na çemby wjeł.

254. Proto ktoz imá s posly býti na diedinie, wzlec nasie coz najhorşiého mózeş a priç idi.

255. Swerepice nemóz wdáti ktera z na sobie znamenié imá na spasie, proto ze ĥodi s znameniém kobylim polem. ale pohoń ze şkody coť wadi ot swerepic. w. § 172, 200, 225-231.

256. Pakli která swéřepice hodi bez znamenié ač imá i kobylé pole a ju móz wdáti na swej diedinie że hodi jako orné klisie. takéz podkowaná swéřepice jako orné klisie.

257. Kdez swéřepice nejmajú na obcy obory, ty kobyly móz wdáti, że kobylého pole nejmájú.

258. Swéřepice ot swatého Hawla mohú hoditi kdez htié po osenieh jakz najdále nebo najblize bez pástwy do swatého Juřié nemóz jih wdáti. Ale ot swatého Juřié do swatého Hawla právo swéřepice pásti pastewciu nebo kobylniku że nemohú hoditi kudýz htiec, że móz s právem brániti, że móz na skodie wdáti.

259. Staré právo kdyz pluh wdán an oře na jeho diedinie, pyrwe wdán i druhé netbali toho, proto że nepojat pluh ani sweden, a kdyz třetie wdán, tehda jel před uřad. a řka bezprávnie wdał prosu práwa.

260. Tehda ktoz diedinu popři, o niuzto sú sie wdáwali, ten wdánié kuřadu zpráw, że na nem ostalo wdáwanie. Ale juz nowé právo jakz wdadié, tak inhed wdánié z prawiti, kdyz komornik rok dá. ale pohoň z té skody toho ktoz tie bezprávnie wdal.

261. Takéz móz wdáti na cestie na bezprawnej nebo u pastwie na swém i nezapowiedaw komorniky ani tyrhy.

262. Kdyzby kto na cuziém plot postawil, móz komornikem w dáti plot. kdyz wdán pyrwý kól, tři sta haléřow a druhý minúti bez wdanié, a opiet kól podle tři sta. wse tak pořad wdáwati kazdy

kól po třemstem a wždy jeden kól minowati. při druhy wše pořad neminujuc i žadné, wdati móž ot každe při druhý po šesti steh haléřów. weřeje po dewieti steh haléřéw móž wdáti.

263. Když kto jede neb ide bezprávnú cestú, nebo lowi, nebo pase, nebo čini cožkoliwiek na mém bez mé wóle. móž jej wdáti komornikem k malému uřadu nebo k wieçšiemu.

264. Ale súsieda, snimž je nebo jsi w jednej wsi, toho nejmaš práwa na prawé diedinie wdáti, ledno na škodie móž wdáti že miete obilé.

265. Přiece se o diedinu když sie oba súpeře diediny dyržita. tehda nemóž sie wdáti k malému uřadu, proto že sie nelzie o diedinu súditi před menšiem uřadem.

266. Když pohnaný za otpowieď diediny řeklby: prošu poslów když s posly byli na diedinie. tehda pówod řeklby: w tyto dwory pokazuju a byw na diedinie řeklby: tito dworowé s tú diedinú což k tiem dworóm slušie, pro niež sem pohonil, to je diedina má poslúpná po mém otcu Petrowi z Beru niekda řečenému, an mi sie uwázal. tehda pohnaný proti tomu řekl: a ja té diediny sobie nediediw ale dyržu jú k zástawie we stie hřiwen ot Oldřiha z Pacowa. Když posli takéž wyznali. tehda pówod ňtiel tiem zjiskati zwieztež že powiediel imaje k zástawie a neprawi, by imiel zprawcu.

267. Tehda tomu nalezliby mu že nebylo potřebno zprawec imenowati před posli že je jedno wiedeti za kteru diedinu kak otpowiedieti. kak mu jest která diedina přišla z niež pohoni že móž imieti rozličné diediny proto posli wdawajú.

268. Když u pohonie stojéc pojmeta posly. tehda pówod ukaž to z nehož žalowal ano wždy wzejdi na každý dwór, o niež sie příš. takéž na diedinu wzejdi, ježto jest po tieh dworieh z niež pohoniš swým komornikem, a ukaž z teto diediny, jež ktiem dworóm slušie.

269. Ktož na diedinie z posly imá býti, ten imá wzjiti na tři pole ukązuje že je to jeho diedina. tehda je juž wšu ukazal jakoby na každém poli byl, z niéž diediny pohoni, že nemóž své škody ukázati.

270. Pakliby pówod byl ménie tři pol, tehda je neukázal diediny, že je nebyl jakž právo, proto bude ot diediny pustil.

271. Ale wymienitali aby newshodila na tři pole nebo nač koliwiek ledno na jednom miestie kdež stojece koliwiek kak imá kto k čemu právo, na každem stala swým právem. tehda proto nic neztratita, ledno přidé na swú příu.

272. Na obci stoje ktož ukazuje cokoliwiek, ten to propustil, že nestál na tom, o niež sie přita. že to ztratil ktož to učinil, že newstúpil w to, o niež posly wzala. že sie bezprawnie uwazal. že sprawem nedowedl.

273. Když dwory ukáže a diediny nic, a z obého žalováno, tehda je diedinu popřel. ale o dwory sie sudte, že sú správem ukázani.

274. Pakli na diedinie stál, že byl jakž právo tehda ie wzhodil a w dwořieh nebyl, ledno jinde stoje ukazowal, tehda dwory popřel, proto že ho nejma práwa wdáwati, ledno na tom, o niemž posly pojelh. ale o diedinu sie právo imajú súditi, že sta sie

smiela dyrzeti a sie mohla wdáwati, a toho sie s práwem dyrzala.

XXXV. O kobylém poli.

275. Ktoz kúpi kobylé pole, práwo imá diedinnýh let za oprawce nepropustiti, proto, zdaliby mu branili kobylého pole, aby mu zpráwce zprawili.

276. Pakliby sie zameškal ze za oprawee propusti, a potom pusti kobyly, ač je i wzdy bylo kobylé pole. ale potom musie sobie sám zprawowati, proto kobylého pole neztrati.

277. Pakliby dřiewe nebylo kobylé pole, a kobily jiz tu hodily diedinna leta, a ty kupil s kobylim polem, juz je prodyrzal kobyle pole tehda, proc nebranil za oprawce.

278. Ktoz kúpi kobylé pole a we dsky wlozi to. tehda dobud' prazského komornika ať wyswiedci pred uřadem, ze tie ot uřada pojem i zapowiédal na třeh tyrzieh okolnieh toho sbozié, ze to kúpil z kobylim polem. imáli kto co proti tomu mluwiti, tehdy toho do let brani: on pro hudobu nemóz kobyl po kobylem poli pustiti, a proto tyrhy zapowiedá, e k tomu we dsky wlozi.

279. Tehda proto kobylé pole bude imieti, ze je okolni súsied nebránil za casa, a za oprawce kobylého pole, i za let, a w tom sie dokláda desk zemskýh, ze je léta wydyrzal tři nebo i diedinná.

XXXVI. O obci.

280. Obce neprawo mieřiti podle diediny wkúpi ač wiéce súsiedów imá, nez ten, jenz prodal, proto

ze súsied imá téz práwo a moze obrániti wzoranié aby nezoral.

281. Pakli jednoho samého jest obec, a nikté tu diediny nejma, ten móze z nié uciniti coz hce, ze mu nenié kto proc bránie. ale kdyz prodá diedinu, obce nejma práwo mieriti, proto ze to z wóle, a kúpil se wsiú z woliú.

A tak sie skonawaji ta práwa, jezto imiel Stary Pan z Rozmberka. Amen.

III. b.

JUS TERRAE BOEMIAE.

1. Quĭ sumit bedallum pragensem ad citationem, habet jus pro eo dare, cui mandatum est eos distribuere, tres denarios, et pro sigillo, qui terrae sigillum tribuere solet bedallis, jus dare duos denarios. hoc est notario qui tabulis praeest, seu cui mandatur sigilla distribuere.

2. In pragensi jurisdictione jus est per unum bedallum pragensem citare, quia est in eadem jurisdictione, in qua citatio; et propterea bedallo jus est dare triginta duos denarios in via huc et illuc, quousque non revertitur de citatione: et ad testificationem citationis jus est ei dare in castro semel coenam, et in crastinum semel prandium, amplius nihil, et victum huc et illuc.

3. In alia jurisdictione pragensis non potest citare per unum bedallum ad castrum, quia ista jurisdictio habet etiam bedallos hujus judicii.

4. In aliam jurisdictionem pragensis jurisdictio bedallo pragensi jus est dare pro ejus meatu sexaginta denarios, hoc est quinque grossos, qui citavit, et si vult actor suam voluntatem, ut ipse bedallus pragensis procuret sibi bedallum de officio

illius jurisdictionis, in qua ei est citandum per eum, det ei quinque grossos, qui bedallum debet habere minoris officii, et victum in via huc et illuc, quousque de citatione ambo non revertuntur ad testificationem citationis, jus est eis dare in propria caupona semel coenam et prandium ambobus.

5. Si autum actor vult ipse bedallum dare pragensi bedallo hujus officii in quo circulo ambo citabunt, tunc actor jus habet dare triginta duos denarios pro ejus meatu, quia citabit. Et conferat se usque ad castrum, ut veniat citacionem testificatum, pro quo dare unum grossum usque domum, ut revertat testificata citatione, item secundum grossum, hoc est pro ejus victu.

6. Si autem actor vult ei victum praebere, tunc ad testificationem in castrum et e castro domum non dabit ei juris nisi triginta duos denarios.

De bedallo ad citationem.

7. Quando sumitur bedallus ad citationem, actor habet jus dare clientem, ut conducat bedallos ubi citabitur, et victum eis dare in via donec de citatione non revertantur.

8. Si bedallus non vult contentari, si cum eo non mittit, neque ipse conducit eos, ubi citabitur, et propterea citatio neglecta et praetermissa est.

9. Si autem vult bedallus ipse se conducere, ut citet sine conductu, de hoc potest actor cum bedallo convenire, quia nuncios verberant juxta bedallos, si omni jure dicit hoc, omnino citatio peracta est.

10. Cum bedallo victum in citatione praebes, da ei quotidie unum grossum, aut quod grossum valere potest, pariter castrensi (bedallo) quam minoris officii (bedallo).

11. Si de uno pane plures actores in citationem sunt, bedalli habent jus accipere tanquam unus actor esset, quia participes sunt, unde una solutio (meritum).

12. Si autem sunt plures actores, et sunt divisi, et est eos unum jus citandi, debet quisque actor dare pro se specialiter bedallis solutionem, ac si pro unico veniret, quia quisque hospes est.

13. Quando actor vult in una jurisdictione plures citare, bedallis jus est de una solutione omnes citare, ac si pro uno tantum pecuniam accepisset pro citatione, quia sunt in una jurisdictione omnes.

14. Si autem actor vellet in duabus aut tribus jurisdictionibus per unum bedallum castrensem citare, jus est actori dare bedallo de quavis jurisdictione solutionem, eandem ac si de una daret, quia in qualibet jurisdictione jus est procurare bedallum, et per fora citare.

15. Omnis necessitas, quae per bedallum jus est facere, quod non est citare, haec potest omnia per unum facere, tantum aut pactum aut terminum dare, quia quod per bedallum conficiendum est, hoc per unum bedallum.

16. Quando actor dat bedallo suum equum, in quo perequitat citationem, aut juxta pactum, aut quemlibet necessitatem, est dimidium solutionis, actori contingit, quia equum commodavit.

Notandum quomodo jure citaretur matrimonio junctus.

17. Si matrimonio junctum wladiconem citant ad castrum, jus est eum per bedallum castrensem citare per forum, et in domo, ubi uxorem reperit in ejus territorio, si reperiet eam im pragensi (districtu), tunc cita castrensis bedallus ipse, et iterum per forum, ad quem proxime cum uxore eo tempore residet.

18. Si autem matrimonio junctum wladiconem citant ad castrum de alia jurisdictione, de remotiori quam de pragena, jus est eum per castrensem bedallum citare per forum in castro, et tunc accipiens castrensis bedallus ejusdem jurisdictionis, in qua debet citare ad se bedallum ab officio, qui cum eo citabit in curia, ubi uxorem ejus invenerit, in eadem jurisdictione, quem citat, et tunc per forum in eo oppido in quo judicium esse solet, de quo officio accepit ad se (*bedallum*). hoc facto, tunc iterum per forum, si propius aliquod *oppidum* adjacet, quo ad forum veniunt de hoc territorio, de quo in domo citatum est, citent ambo bedalli per forum, quia debent ambo simul in unum verbum testari, quod, si aliter fecerint, citatio perdita est, nisi quod confessi essent dicentes: uti nos actor conduxit ad citationem, tali modo citavimus.

19. Quando vult bedallus in aliquo oppido aliquem citare per forum, jus est testificare hoc oppidi judici et duobus consulibus, quem vult per forum citare, propterea, si forte ille citatus negaret dicens: non citavit me per fora in illis oppidis, ad qua resi-

deo, et provoco ad hoc oppidum, illos, quos bedallus nominat, ut eis testificent, quod me per forum citabat ad hunc terminum.

De detrectatione adversus bedallum.

20. Quando citatus adversus bedallum propter hoc detrectat, quod eum non citavit secundum jus per fora, officium jus habet mittere ad judicem et ad duos consules, ad quos bedallus provocat, ut dicant per literam eorum sub fide et affidatione quid eis notum sit.

21. Quando judex et isti duo consules confitentur, eis notum esse quod eis bedallus testificavit, quod eum citavit in hoc oppido per forum ad hunc terminum, ille litem perdidit, qui detrectavit.

22. Si autem illi non confiterentur, eis bedallum aliquid testificasse, quod eum per forum ad hunc terminum citavit, ergo ista citatio praetermissa est.

Quomodo citandum sit bedallis.

23. Quando citant bedalli, jus est eis citare, ubi uxor ejus (citati) residet per fora non praetermittentes septimanas quas praetermittunt septimanas hoc accellerant, non secundum jus est citatum, et hoc provoco ad animam tuam, dum confitetur hunc diem in quo eum citavit, si invenient legendo esse praetermissum, hanc ob causam et citatio perdita et lis.

24. Si autem bedallus citet dum plures septimanae sunt in citatione quam juris est, et testificat, quo die citavit, si invenient legendo eum septimanas praetermisisse, propter hoc citatio perdita est, quia praeter jus citavit, et etiam lis perditur.

Quando vadit ad curiam citatum quod sit juris.

25. Quando bedallus venit et citat ad curiam, jus ei est vocare clientem aut ipsum dominum et dicere ei de quo citat et ad quem terminum, et ad quod officium; si neglectum erit respondere bedallo ab eo, qui citationem audiebat a bedallo, eum non residere hic cum sua uxore, de quo citatur, quamvis etiam hic uxor non esset, si est ejus territorium, est citatio peracta, quod si in testificatione citationis dicit citatus: ego vero hic cum uxore non resideo, et bedallus me non citabat in curia, nihil nemo negabat, eum hic cum uxore non residere, propterea secundum jus citatio peracta est.

26. Propterea quando bedalli veniunt in curiam, et quem viderint de curia praebentes ei terminum citationis notificare, ei juris est dicere statim: scias bedalle, uxorem hic non esse, si non credis, ergo quaeras uxorem in domo, *quia hic non residet*, etsi bedallo de pago homines dixerint, *uxorem domi* esse, si in curia negant uxorem hic non esse, hinc jus est bedallo omnem domum perquirere, si flagitatus est, si nonvult bedallus quaerere, et esset citatio eo dicente: quaesivi et non inveni testificans citationem ob hanc rem citatio praetermissa est.

27. Quando negant in curia bedallo, uxorem non esse hic, et non flagitant eum ut quaerat, sit hoc in castro, aut in fortalicio, aut in curia, haec citatio peracta est.

28. Ea propter quando negant, uxorem hic non residere, statim juris est accipere bedallum ut

quaerat, uxorem non adesse, alibi residere, dicere: bedalle peto vade in castrum si placet, aut ubicunque esset quaere, et ego te ubique conduco, cameras apperiens, ubi tibi placebit. quo eum non permisisset aut ianuam illam non apperuisset, ubi bedallus quaerere vellet, etsi hic uxor nunquam esset, de hoc loco citatio peracta est, quia non permisit quaerere. Quod si hic uxor esset, et flagitatum fuit quaerere, aut bedallus quaereret et non invenerit, aut noluit quaerere, hinc citatio praetermissa est.

Quando aliquis residet in purgraviatu.

29. Quando aliquis residet cum uxore tanquam purgrabius in alieno castro cujuscunque, et vult ut super eum citatio perageretur, hic actor, qui citat eo tempore castrensem bedallum habens apud se, alium *bedallum* ab officio hujus circuli, in quo circulo castrum illud situatum est ad jurisdictionem, de quo vult purgravium citare, et quando citaverit de castro, ergo tunc cum eodem semper bedallo hujus jurisdictionis citet per forum castrensis bedallus in eo oppido, in quo bedallum sumpsit, et iterum per secundum forum in eo oppido, quod proxime huic castro adjacet. Et tunc iterum castrensis bedallus vadit et sumit bedallum ab hoc officio ad quem jurisdictione hoc territorium pertinet qualecunque, si posset esse aut est hujus purgravii, quem de purgraviatu citaverunt; castrensis bedallus habens hujus officii ad se bedallum citat de ejus territorio per forum in eo oppido, ubi ab officio

bedallum sumpsit, et iterum per forum semper ambo bedalli et semper simul citent in eo oppido, si aliquod propius per forum adjacet huic territorio oppidum, propterea, ut non neget citatus dicens: non citavit me hic per forum, quo mei homines ad forum veniunt de hoc territorio, per quos ego potuissem citationem scire, quid non sic citatum est, citatio perditur.

30. Propterea si de purgraviatu citatio peracta esset, et de haereditate ejus, qualem habet, non, quia non citatum fuit, quoniam uxor ejus residet in castro, et non in territorio, quia ergo de territorio non citatum fuit, tunc citatio praetermissa est, quia de alieno territorio citatum fuit, et alienum territorium non potest inductionem ferre, si se in testificatione citationis defendit, sic non jure citatus est. si autem neglexerit citationem detrectare, tunc ergo citatio peracta est.

31. Si autem citant de *ejus territorio*, et illi dicunt bedallis: non residet hic cum *uxore*, *residet* in purgraviatu, propterea citatio praetermittitur, quia eum etiam de hoc non citavit, ubi cum uxore residet. Citavit me tanquam caelibem, et ego uxorem habeo; si autem neglexerit citationem detrectare, tunc ergo citatio peracta est.

Quando bedallos verberant.

32. Ubi bedallos verberant in alicujus domini curia, et bedalli accusant, tunc summus camerarius et judex habent jus mandare ad tabulas ponere, quia per senatores inventum est, ut eum citent tan-

quam caelibem, quoniam ad curiam ejus non debent bedalli venire pro verberatione.

33. Ubi bedalli citant, cum non sunt in aliqua jurisdictione, aut officium non vult bedallum dare, tunc castrensis bedallus citet eodem jure tanquam esset cum alio bedallo, et citatio peracta est. Si in testificatione citationis dicit: non datus est mihi bedallus, aut dicit: non habent bedallos.

34. Ubi more caelibis citant duas citationes, et ad tertiam citationem, qua de uxore, ubi uxor residet, juris est tertiam citationem citare tanquam matrimonio junctum, invenerunt senatores.

Citatio quando hera non est domi.

35. Ubi bedalli citant, et dicitur eis: hera est in missae sacrificio vel in convivio, aut in delectamentis, tunc citatio jure peracta est. hoc non est detrectatum, quia domum brevi revertitur et familia domi est.

36. Si vero ubi bedalli citant detrectatur dicendo: non residet hic cum uxore, et dicitur eum residere in aliena haereditate in conductu, tunc juris est citare de hoc loco, ubi cum uxore residet, quod, si non fecerit, talis citatio praetermissa est.

37. Si aliquis bedallus aliquem herum rogat, ut ei resumeret pro citatione, ut ad eum in domum non vadat, si vult resumere pro peracta citatione, terminum debet dare bedallus conducans herum ante officiarios, ante quos citationes testificantur, aut ante notarium, ut in tabulas ponat, esse testificatam, quia ille Nicolaus Ulricus aut Joannes be-

dallo resumit pro citatione ab.... Henrico de tali loco. ubicunque alio modo resumpsisset pro citatione, et sic non testificavisset, tunc citatio perdita est, et bedallus in culpa, quando in testificatione citatus dicit: non resumpsi pro citatione, tunc jure bedallo mendatium datur, eum neglexisse citare. Si autem confitetur, eum pro citatione resumpsisse, ergo citatio peracta est.

38. Si autem citatus in se testificat ante officiarios, ante quos citatio testificatur, tunc citatio peracta est; aut si eam in se in tabulas ponit et ante summo notario testificat, eum resumere in termino stare pro ejus citationibus, ac si fuisset citatus, tunc jure citatus est.

39. Cum bedallus obviam veniet herae cum hero in curru in via, non habet jus citare, tantummodo semper in curia, ubi habitatione residet.

40. Quando aliquis citatio de aliquo territorio aut de quocunque peragitur, *quia in* testificatione citationis non detrectabat, hic cum uxore *non* residere, amplius non potest in secunda aut tertia citatione detrectare, quia jam est prima citatio de illo loco, aut de hoc territorio peracta, dum *in* prima citatione non detrectabat, eum hic cum ejus uxore non residere, quia de hoc loco juris est residuum citationum ad finem peragere, sed alio modo potest detrectare, tantum uxore *non* potest detrectare de hujusmodi lite.

41. Si aliquis alicui detrectet citationes, quia hic cum uxore non inventus fuit in hocce territorio, de quo citatur, et citationem ea propter

praetermissam esse. Sed comperiat etiam actor citatum in testificatione citationis, vel in detrectatione citationis, de quo loco vellet citari, de quo territorio, aut ubi resideat cum uxore. et cum dixerit de quo territorio mandet citare, quia juris est dicere, cum eum prima vice interrogant, pone in tabulas, eum de tali loco mandasse se citari.

42. Quando citabitur de illo loco, de quo se mandavit citari territorio, ob hanc rem citatio peracta est, quamquam hic hera, uxor ejus, non esset, propterea detrectare non potest, eum hic cum uxore non residere, quia hoc elapsa citatione non detrectabat, et de illo loco se mandavit citari, quia se occultat cum uxore.

Quis posuit haereditatem liberis.

43. Quando citant aliquem de ea haereditate, quam haereditatem liberis suis posuit in tabulis, ita quod eam cessit, et ipse pater residet cum uxore in hocce territorio, quod liberis in tabulas posuit, et dirigit id, tamen citatio praetermissa est quia Plichta detrectans dixit: judices comperimini apud senatores, si citatio praetermissa sit, quia me de hoc loco citavit, qui mea haereditas non est, sed filiorum meorum, quia eis dedi in Rozdialovic, et provoco ad tabulas me de alio loco scribi in citationibus, de alio territorio, quod mihi retinui, propterea citatio praetermissa est.

44. Tunc actor interrogare debet citatum: dic ubi sit ista haereditas, de qua tu citari velis, quam retinuisti tibi. tunc nominata haereditate, cum de

illo loco citabitur, de quo suam haereditatem dixit, et dicunt ei hic Plichtam cum uxore non residere, et si non citatum erit ad huc de Rozdialovic, ubi cum uxore resideat, ob hanc causam citatio praetermissa est, quia scivit ubi cum uxore resideat, quia prius detrectavit, eum de ejus haereditate non citavisse, et nunc detrectat, eum non citavisse, ubi cum uxore resideat.

45. Quando bedalli citant et dicitur eis: hera non est domi, et bedalli dicunt: et ubi est? apud filiam morat, vel in convivio est, aut apud amicum habitat, jure citatio peracta est, quia in territorium suum revertetur de alieno pane, et citationem comperiet quando stare (sit), eam in ejus oeconomia non esse.

46. Sed si habitasset in alieno territorio suum victum habens, aut qua dispensatrix, tunc jam in suo habitat, quia jam non moratur ut sic dicam, quia ibi habitatione habitat, et citatio valet.

Quomodo caelebs *citandus*.

47. Quando caelebs citatur, primo juris est eum in castro per forum citare uno castrensi bedallo, et tunc bedallus citet de ejus territorio ubi proxime vult, et per fora si territorium ejus ad pragenum (districtum) jurisdictione pertinet, castrensis bedallus solus et per fora quo foro territorium ejus adjacet proxime, propterea citabit solus, quia de eo territorio citabat, ubi minus officium non est, nam et bedallus non est.

48. Si autem habet citandum castrensis bedallus caelibem de tali territorio, quod est remotius pra-

gena jurisdictione in alio circulo, et adest officium, ut de hoc territorio citare possit in ea jurisdictione ad judicium, tunc castrensis bedallus debet hujus circuli ab officio bedallum sibi associare, et citent ambo hic per forum in eo oppido, ubi officium est, de quo assumpsit bedallum, et citent tunc de ejus territorio, et si hic non residet aulâ, curent tantum hujus pagi senatori scire, eos citare ad talem terminum, et tunc iterum citent per forum in eo oppido, quo territorium proxime foro adjacet, sic citatio peracta est.

49. Caelebs non potest in testificatione citationis detrectare eo, eum non esse citatum de eo loco, ubi aulâ residet, quia potest aulâ non residere, nec familiam habere.

50. Si autem caelibem per fora non citet uti matrimonio junctum, ergo eo potest detrectare uti matrimonio junctus, eum jure non citatum fuisse.

51. Caelebs potest citari ad quodque officium, cui habet territorium adjacens, quia ubique domi est, ubi equitat, etsi aulâ in uno territorio resideat tamquam herus, propterea potest citari ubi residet per minus officium, ubi tantum haereditates aut territorium situatae sunt, qui potest jure ab officio justificari per inductionem ad quodlibet officium, citatio peracta est, quarum haereditatum ille hospes est.

52. Si vero est caelebs a patre filius indivisus, hunc juris est citare de ejus patris aulâ, et consumare citationem uti matrimonio junctum, quia hic apud patrem panem commedit, et alio loco ei

partem non dedit, quia si filius jus deperdit, in paternum territorium inducitur, ac si ipse pater jus perdiderit, quia adhuc patris consocius est.

53. Sed caelebs a patre filius indivisus non potest citari alio modo, nec ad alia officia, nec de alio territorio ad minora officia de hoc territorio, quod huic jurisdictioni adjacet, et pater in alia jurisdictione residet aulâ, et filius apud eum in consociatione, haec citatio jure perdita est, quia pater potest citationem hanc detrectare dicens: filium meum citant huc de hoc territorio, et hoc est territorium meum, quia ei in hoc nihil subjeci, citent eum de illo loco. ubi mecum residet.

Quomodo viduus citandus sit.

54. Viduum juris est citare uti caelibem eodem jure, quia non potest detrectare tantum uti caelebs, se non uxorem habere. Viduus posset detrectare prius quam caelebs, eum non citatum esse in curia ejus, ubi cum liberis *residet*. Viduum non esset juris ad quodvis minus officium citare uti caelibem, quod non sederet permanente aulâ cum familia uti matrimonio junctus.

Quomodo viduam citare sit.

55. Heram viduam juris est citare de illo loco, ubi vidua aulâ residet, et tunc sicut caelibem per fora citationem perficere, sed non potest detrectare dicens: non invenit me domi, eam esse tamquam caelibem. talimodo detrectes quaevis vidua. Et etiam senex viduus potest sic citari et hocce

modo uti caelebs, si etiam esset hera, quia habet talem detrectationem uti caelebs.

Domicella quomodo citatur.

56. Domicellam, quae puella est juris est citare de eo loco, ubi sumptum habet, et citationem perficere uti caelibem.

Servitor regius.

57. Servitorem regium juris est citare ad judicem curiae per literam judicis, qui ei terminum ponit ad eam stare, de omni re de qua accusatur, tunc juris est terminum dare, et uti potest esse proximum ad duas septimanas.

Quomodo vagabundum citare.

58. Vagabundum juris est citare per fora tria. si quis qua vagabundus in castrum citatur, juris est eum citare per forum primum, tunc per secundum forum citare in eo oppido ubi ad eum secundum bedallum sibi adjunxit a minori officio, eum cum eo citare. postea semper ambo bedalli debent iterum citare per tertium forum in eo circulo, ubi proxime oppidum adjacet minori officio.

59. Si vagabundus citatur juris est eum etiam conscienter citare per fora et eodem jure uti alii homines demestici citantur, sed propterea citatur per fora tria, quia vagabundus nuspiam suam domum nec territorium habet, tantummodo vagatur, quia non est considens, et propterea de nusquam citatur.

Quomodo citantur supremi officiarii.

60. Supremos officiarios juris est citare per senatorem, sed minores tanquam terrigenam. purgra-

vium pragensem juris est citare per senatorem in ejus curia in castro, eum aut cum uxore hic esse aut non, sed postea semper citationem perficere per bedallos tanquam alium terrigenam de ejus territorio, ubi cum uxore residet aut esse solet.

Quomodo Episcopum citare.

61. Episcopum juris est citare per senatorem terrae in castro in ejus curia, ubi aulâ residet. Si Episcopum invenit senator in ejus curia citans, tunc citatio peracta est.

62. Si autem non invenisset episcopum aulâ in castro citans, atqui cura primum notificare domestico, aut procuratori ejus in curia in castro, te citare, et postea semper ubi Episcopus aulâ residet ruri, iterum cita eum per bedallos uti terrigenam ruri.

Quomodo Abbatem citare.

63. Abbatem juris est *citare per bedallos in monasterio*, et tunc uti caelibem *citationem perficere* de haereditatibus. Quando Abbas de quo citatur, juris est citare Abbatem primum, Priorem nomine secundum, Praepositum aut Clavigerum nomine tertium et dicere: et totum conventum.

Abbatissam, Canonicos et alios praesbyteros.

64. Abbatissam juris est citare ubi Abbatem aut Praepositum, quae praeest monialibus.

65. Canonicos juris est citare uti caelibes aut viduos.

66. Praesbyteros juris est citare uti viduos.

Quis alibi residet et possidet in Bohemia territorium.

67. Quis habet in Bohemia territorium et in alia terra residet, ergo juris est (eos) citare de debito quod majus est decem marcis, aut quod habet trinam citationem, tunc juris est citare de ejus territorio duas citationes uti caelibem vel viduum, aut ac si in terra resideret, sed tertiam citationem perficere uti prius, tunc iidem bedalli vadant in aliam terram in domum, ubi cum uxore aut aulâ residet, curatur notificare tantummodo tertium terminum in curia.

De spolio se emendare aut de promissione.

68. De spolio juris est se emendare terrestri jure, cui culpam tribuunt met tertio, sed si esset rectius ut actor juret de ejus dampno, tunc esset juris adversario abjurare, postea pro aqua duo adjutores abjurent, eum esse innocentem, de quo adjuratur.

De rapina.

69. De rapina eodem modo, eodem modo de furto, eodem modo de excussione, eodem modo de succisione silvae.

Qui testes conducunt.

70. Qui testes conducunt de debitis aut de haereditatibus, aut de eo quod pertinet in tabulas idem jus ac in officio, tantum aqua praetervenit inter eos de eo, sed tantum pro aqua, projicere sortes, tunc quando testes constituerint ante crucem dic: testis aut testes jus praesument.

De incendio se emendare.

71. De incendio juris est se emendare, cui culpam tribuunt, met septimo, sed si esset rectius, actor juret prius suum dampnum; tunc adversarius abjurat etiam, et pro ferro sex adjutores abjurent eum esse innocentem.

De excussione.

72. De excussione eodem modo, de equaritiis eodem modo, de capitali pecunia eodem modo, de mutilatione eodem modo.

De proditione.

73. Cui emendandum erit soli manu sua de proditione, juris est abjurare sua manu, cui culpam tribuunt, jus orphanile. Si autem de ea re accusaret actor, et adversarius non detrectaret, in responsiones actorum juris est *duci pro aqua*, de adductione eodem modo, de messe, *de susceptione* eodem modo.

De vulneribus.

74. Cui dejurandum erit de vulneribus contusiatis juris est jurare soli sua manu actori manifestanti quot vulnera eum doluere, aut quot sustulit, de appertis vulneribus et sugilatis eodem modo.

De oppressione virginis.

75. De oppressione virginis juris est abjurare met septimum de stupro mulieris jus idem uti de virgine.

Quomodo aliquem in citationibus in tabulis detinere.

76. Si sumes bedallum ad aliquem, ergo ponas eum in tabulas de eo litigio, de quo trina citatio et terminus ad sex septimanas stare, quo citatio testificanda, et quando citatio testificatur, ergo cura citationem confundere primam.

77. Tunc secundam citationem semper in uno litigio iterum cita ad terminum ad sex septimanas testificationem citationis ab illo die, quo citatio prius fuit testificata, quando testificabitur citatio secunda, tunc jube bedallis iterum citationem secundam perdere.

78. Tunc tertiam citationem semper in uno litigio iterum cita ad terminum ad sex septimanas stare, citationem tertiam testificare ab illo die, quo citatio secunda fuit testificata, ut non esset intra terminos plus sex septimanis amplius uno die: quod plus esset, hoc citatio deperdita est, simul tunc haec lis perdita est, quia dedit in hoc memoriales eam litem esse perditam, de hocce litigio eidem actori non licet citare, propterea quando testificabitur citatio tertia, ergo jubeas bedallis ut peragant tertiam citationem, tum demum citatum fuerit de hac lite prima citatione, et adhuc citabitur de hacce lite bis, hoc modo quinquies erit citatum semper de una lite.

79. Quando simul tres (citationes) perduntur, quia citatus eas denegavit in testificatione, aut in responsione, eum in una lite tres citationes negasse, quia tres citationes in eum deperditae sunt, tunc

citatus absolutus est jam de hac lite quia dedit memoriales, esse tres citationes in eadem lite deperditas, etsi non simul, sed quandocunque perditae sint, nam in una lite ter citatio perdita fuit.

80. Si duas citationes perdis in aliquo litigio, tertiam citationem nullo modo perdere potes, ut non esset perditum hocce litigium ipsum.

81. Quando quis voluerit aliquem in tabulis per citationem detinere in castro, citet eum de ea lite in qua trina citatio est: de una lite citet primam citationem ad sex septimanas ad remotissimum terminum, quia non sit juris uno die plus sex septimanas ad terminum citare, citationom testificare, si prima citatio, tunc senator.

82. Tunc iterum semper de eadem lite citet secundam citationem ad sex septimanas a testificatione primae usque ad testificationem citationis secundae, ne intra terminos sex septimanarum praeteriret una dies plus uti citatio testificata fuit, si secunda citatio, tunc iterum senator citet.

83. Tunc iterum tertiam citationem semper de eadem lite citet a testificatione citationis secundae ad terminum, citet ac si ad testificationem termini citationis tertiae intra terminos litis sex septimanarum terminus non elaberetur una die plus, haec citatio perdita est, et eo de tabulis emittitur citatus.

84. Si citatio tertia testificatur, tunc producito citationem, et citatione producta, tum modo citatum erit prima citatione de hacce lite. Tunc citet secundam citationem et tertiam sicuti prima citatio peracta fuit per easdem septimanas et per eundem modum

citet non confundens eas citationes, hoc modo erunt quinque citationes in eadem lite et triginta septimanae fuerint elapsae in citationibus in eadem lite.

85. Quando citationes peragentur in eodem litigio tunc referas te quietum, ut remotissime possis, hoc elapso, tunc accusa et libera te in capella aut senator in querela, sed actor stet semper in terminis aut procurator ut citatus adjutorium det, si ipse justitiam non possis obtinere.

86. Quando primum litigium interit, tunc de secundo litigio iterum idem actor citet, de quo trina citatio non praetermittens sex septimanas ab illo die, quo primum litigium consumatum fuit, quia alicui pro jure inventum est, aut actori, aut citato, ne intra terminos elabantur sex septimanae ad testificationem primae citationis secundi litigii, retineas citationes et omne jus eodem modo et per easdem septimanas uti de primo litigio.

87. Quando secundum litigium interit, quia jam pro jure inventum sit, tunc idem actor iterum citet de tertio litigio de qua trina citatio, eundem quem retinet in tabulis ab illo die, quo secundum litigium finem obtinuit, ut ad testificationem citationis primae tertii litigii non elabantur sex septimanae intra terminos, retineat eum in eo litigio eisdem citationibus et modis, uti potes retinere in primo litigio.

88. Quando tertium litigium interit, quia jam de eo inventum sit pro jure, tunc jam actor emisit de tabulis illum, quem detinebat in citationibus, quia jam trinum litigium interiret qualecunque,

quia non licet amplius aliquem detinere in citationibus, tantummodo usque ad tertium litigium.

89. Tunc ille qui in citationibus detinebatur, potest etiam citare et in citationibus detinere eum, qui eum prius in tabulis detinuit sic et eodem modo etiam sic morari uti morabatur, si vellet super eum, quia jam de tabulis emissus sit ab hocce actore.

90. Si autem emissus de tabulis, quia tria litigia in se sustulit, praetermisisset sex septimanas ab illo die, quo emissus fuit de tabulis, non citando eum, qui te detinuit prius in citationibus, tunc jam iterum te posset citare ille, qui te prius citavit, et quidem propterea, quia emissus de tabulis non citasti, antequam septimanae elapsae erant, quia te iterum potest in tabulis detinere, sicuti prius.

91. Si quis citabitur cum intra terminos sex septimanarum plus est unus dies, tunc ille citet eum, qui eum non recte citavit, quia illas septimanas praetermisit, et eo eum de tabulis emisit, cum sex septimanae elabuntur, tunc *citato*.

92. Si quis actor citat aut flagitat de aliquo jure non stans in terminis nec procuratores, nec se aegrotum ponens, neque in ea necessitate *fuit*, quae ei permittetur contingere, eo de tabulis citatus emissus est, quia delebitur de tabulis eo die, quo adversus eum non stabant, et potest citare illum, qui eum de tabulis emisit, si vellet eum citatione prosequi.

93. Si quis tenetur in tabulis per citationes. ne ille eum citet, donec anni haereditati elabentur, sed ille qui detinetur in tabulis dicito: propterea me citat et in tabulis me detinet, ne eum citem

de mea haereditate, de qua mihi possessionem sumpsit, donec anni haereditatis elabentur: et ego volo eum citare de haereditate, ne anni elabantur, quando me emiserit de tabulis, tunc accusabo eum de haereditate, de qua citavero.

94. Tunc respondebit ille, qui detinetur in tabulis, propter hoc ut citius emittatur, in prima citatione dicito: ego volo respondere de eo, de quo me accusas. actor non potest se defendere, cum non accusasse, si ille in judicio est, qui potest abjudicare, si autem tunc non esset ille hic, qui posset abjudicare, tunc potest se defendere.

95. Si velis ut te citius de tabulis emitteret, ingredi ei in responsionem trium litum, quando tres lites prodibunt, tunc te debet de tabulis emittere.

96. Si quis vellet, ut eum non citent, ponat in tabulas amico suo haereditates suas aut suis liberis, quia eis das aut cedis, et detineas pro se parum haereditatis ad haereditatem, ut te tanquam vagabundum non citent.

97. Sed jubeas te ab amico citare de ea haereditate, quam ei dedisti et in tabulas posuisti pro quocunque, et ille cui haereditas data, ille in testificatione detrectet, citatum nihil hic habere, eam haereditatem tuam esse, quia eam dedit, et hoc provoco ad tabulas, et ducat ad tabulas homines, producat hoc ei latere in tabulis, quia hoc detrectavit testibus ei eam (haereditatem) dedisse.

98. Tunc amplius non potest citari ille, qui dedit a se haereditates filiis aut amicis, quia hoc positum est in tabulis, quia hoc exactum est jure

et detrectatum, eas haereditates ei datas esse, etsi hic resideret cum uxore dirigeret id territorium, quia posset perdere hoc territorium ille, qui territorium (possidet) et hoc non obstat.

99. Si vero non posses detrectare testes, tibi hoc datum esse, tunc quem citant potest peragi citatio, quia posset dare in suum jus memoriales aut adjutorium, eum posse inducere, quia posuit in tabulas haereditates, ut in illas haereditates non inducant, et ego existens his haereditatibus herus, quia non latet in tabulis detrectatio per testes, citatum in hac haereditate nihil habere, neque posse ei eam detrectare, ut sine dolo datum ei non esset.

100. Si autem hoc in tabulis positum sit, esse jure detrectatum, eum hic nihil habere, tunc amplius citare non potest illum ipsum de hocce loco. Si quando autem citabitur iterum de hac haereditate, tunc dicito: citant me de hoc loco, cum exactum est, meam haereditatem hoc non esse, in eo provoco ad tabulas; amplius eum *citare non possunt.*

101. Si quis citatione velit prosequi aliquem, si est in castro, melius jus est bedallum petere ad citationem apud camerarium, si ille non adest ergo apud judicem, si ille non adest ergo apud vicecamerarium, si ille non adest, ergo apud eum cui mandatum bedallos distribuere, quia alius non posset distribuere.

102. Ergo quis prius bedallum sumpsit apud eum, apud quem optimum jus fuit eum tribuere, hujus citatio prior est, si eo die citationem in tabulas ponet.

103. Si vero assumpsisset prius bedallum et non posuisset citationem in tabulas eo die, sed ille in

crastinum, in quem bedallum assumpsit, sumat in eum bedallum apud eum, qui habet potestatem bedallos distribuere, et ponat statim in tabulas eum, propterea citatio tua praecedit, quia ille assumens heri bedallum non posuit eum in tabulas, propterea tibi juris erit bedallum habere juxta tabulas, quando terminum in citationem ponas.

104. Si quis prosequitur aliquem citatione, primo ponendo eum in tabulas, et tunc bedallum sumendo, ille non poterat jure eum in tabulas ponere, quia bedallum non poterat jure habere juxta tabulas, ubi citationem ponebat.

105. Sed qui prosequitur aliquem, primo bedallus sumendus et tunc in tabulas citatio ponenda, apud eum qui habet potestatem bedallum tribuere, hujus citatio est prior, quia poterat in tabulas citationem ponere, habens bedallum juxta id, ubi in tabulas terminum citationis ponebat, et si ambo uno die dederint.

106. Melius jus habet refugium capiens citatione etiam ad tabulas ille, qui veniens ipse ad officium vult aliquem citare, propterea, et si citationem non finierit, sed hoc potest emendari, eum non finaliter citasse, sed eum ipsum in tabulas posuisse.

107. Sed si venerit nuntius ab aliquo volens refugium capere citatione, ab eo, super quem non potest jure refugium sumere, quia ipse actor non venit ad officium, non esse juris citationem in tabulas ponere, propterea, quia si non finisset citationem, non posset officium justificare de non finita citatione, quia negare posset eum apud tabulas non fuisse.

108. Si quis in citationibus detineatur, et citatus vult ut citius de tabulis emittatur, tunc in primo termino citatus dicet: volo respondere ac si per omnes citationes citavisset. actor debet accusare, si adsunt qui possent judicare, quia adversarius potest in eo eligere, eum debere se accusare.

109. Si autem ille non adsit, cui jus est abjudicare, tunc citatus non potest cogere ut eum actor accuset sine ejus voluntate nisi ambo bona voluntate eorum voluerint judicari, hoc ab illis dependet, quia alter alterum cogere non potest.

110. Sed actor non potest cogere citatum, ut ei respondeat absque ejus voluntate, si adhuc non citatus esset per omnes citationes.

111. Qui in citationibus detinetur, jubeat semper notificare quamlibet litem praetereuntem.

112. Sic etiam citationes praetereuntes jubeat notificare, citationem in eum preteriyisse.

113. Quando accusatur *de debito*, dum respondeatur in aliquo confiteri et de reliquo *eum jus petere*, tunc in quo confitetur, hoc ponas ante crucem illo tempore, quando terminus est juramenti, prius antequam jurabis. si autem hoc non posuisset, jam de reliquo non posset, jus exequi, tantum propter hoc omnem litem perdidit de qua citatus fuit.

114. Quando respondebit eum ei hoc deposuisse, tunc litem perdiderit, quia non negat, eum in ejus damno non fuisse. si autem dicit: per tabulas me emendavi, propterea perdidit, sed si hoc tabulis probat, eum se emendasse, tunc vincit.

115. Cum rex accusat aliquem, qui ei venatorium devastavit, aut nobilem aut baronem, tunc rex insequatur eum per testes suis haeredibus, servitoribus, uti juris est de majori debito, et si se defendet adversus hoc hominibus, tunc producat testes uti de debito.

116. Quando civis aliquem accusat de debito, nobilem suscepisse pro aliquo, ingressum esse solvere pignus. civis ad quemlibet idem jus producat, uti nobilis de haereditatibus qualibuscunque, de quibus aliquem accusat, aut eum aliquis, tale jus producat quale nobilibus jus est producere.

117. Cum damnum sustulisset propter debitum, cum mandasset auferri, ille cui culpa tribuitur, tunc cum respondet contra civem, eum non mandasse ei auferri, jus est orphanile, ut abjuret, eum non mandasse auferri. si autem respondebit dicens: non credo eum tantum damni sustulisse, tunc civis juret sua manu quantum damni habuit. si autem respondisset: non habes plus damni, quam centum marcas, tunc abjurabit ille, cui culpa tribuitur, ipse sua manu.

118. Cum civis accusat de debito pro emptione aut pro victu, se ei soli credidisse de qualicunque debito, quodcunque, apud eum sumpserit aut sumere solitus fuerit jus orphanile est. sic etiam pro vadio, quum civi spopondisset pro aliquo, jus orphanile est, aut civis spopondit pro eo.

119. Civis de pignore idem jus habet uti nobilis, de cessione debiti idem jus habet civis uti nobilis, civis de incusatione uti nobilis.

120. Vasallus in Boemia residens idem jus habet abjurationis uti nobilis per jus terrae.

121. Quando respondetur ante responsionem disbrigatoris N, de tali loco habui disbrigatorem huic haereditati, ille mihi mortuus est, propterea mihi ipsi disbrigandum est. tunc si contra id dicitur: hic non fuit disbrigator, aut, hoc non credo. sed jus est de disbrigatore uti de debito.

122. Quando accusatur domina de incusatione cum in viduvio est, tunc ante responsionem experiatur, quando hoc acciderit. respondebit ante quam ducebar marito factum est hoc. juris est per homines probare, eam ante hoc tempus nupsisse, iisdem testibus uti pecuniam.

122. Quando orphanus respondet pro paterno debito dicens: nec scio, neque mihi mandavit solvere, tunc ille cui culpa tribuitur abjurabit ipsa sua manu, de hoc *nullum* jus amplius est, hoc est jus orphanile.

124. Si quis autem in aliquem par *in parem* loqueretur, eum regi infidelem esse, eum juxta illum in pugna existentem ipsum percussisse aut ejus homines mandato ejus in regis detrimentum, et se velle hoc vita sua probare, tunc in hoc responsio est: innocens sum et volo me emendare, uti mihi senatores invenient.

125. Cui culpa tribuitur eum sub treuga dampnum fecisse, juris est abjurare jure orphanili. sic etiam eum aliquem occidisse sub fide, idem jus quando hoc cliens ejus fecisset sub treuga, tunc juris est clientem constituere, ut se emendet de

quo accusatur fecisse, jus orphanile. si autem negaret, eum ejus clientem non fuisse ante treugam probet hoc dominus jure orphanili; etiam si dixerit eum non assumpsisse in treuga, idem jus.

126. Henricus de Beçwar locutus est aut dixit ei, Joannem ejus de Dobroçic voluisse occidere Nicolaum de Lhota, aut ei tale facere, hoc vult vitâ probare. tunc quando respondebit: non locutus sum aut non dixi hoc, et volo me emendare jure, tunc juris est abjurare jure orphanili, nihil tale esse.

127. Si quis promittit vades suos redimere in quo eos spopondit, et propter paupertatem non potest, quia habet tantum haereditatem et bonum non habet, tunc juret se non aliud habere, quo eos redimeret, tantum hoc quod eis cedit, ut faciant cum eo quod illis placebit, teneant pro pignore, aut pro haereditate, aut vendant pro illorum debito, de quo remanserunt in debito. et sic fide sua redimens curiale juris est jurare ipso sua manu.

128. Si par in parem loquitur eum sibi aliquid fecisse sub fide aut alicui, tunc juris est secundum responsionem, nam non licet aliquam perfidiam aliquo modo persequi per homines in hominem bene se gerentem neque propter dominum, quod non pertineret ad duellum, tantum ille qui se dicit innocentem, abjuret ipse manu sua, hoc est per jus orphanile, uti se in responsione emendat, nam non potest aliquis quoquomodo famam perdere juramentis. sed ille, cujus fama cingitur, melius jus habet defendere per jus orphanile famam suam de quavis culpa, quae ad duellum non pertinet.

129. Prima perfidia dominum suum obsidere, secunda perfidia dominum occidere, tertia perfidia, quando dominum suum tradit in privationem capitis.

130. Si quis respondet per tabulas, se aliquem proscriptum exstirpasse, tunc juris est probare hoc per justiciarium hujus circuli, qui eum in scriptis suis habet. si autem justiciarius mortuus esset, tunc non potest culpam suam in alium devolvere illo jure, quia ei ipsi de capite quaestio est.

131. Quando respondebit ante responsionem: an mihi jure aliquid jus sit cum illo, dum ille confitetur eum in hoc culpabilem aut incusatum, aut proscriptum aut in hoc inventum esse, an possit in me suam culpam devolvere aliquo jure.

132. Quando accusatur de cane, eum furatum esse custodia tuentem territorium, non juris est jurare, sed recipere ad suam fidem, eum innocentem esse, uti respondit.

133. Quando accusatur quod eum appellasset spurium in hoc homines ducere juris est, quibus hoc reprehendit. si autem ille se defendisset per meliores testes, tunc juris est de eo. sed si confessus esset adversarius, hoc eum dixisse et vellet hoc probare eum esse spurium. tunc citato jus est ducere novem testes in primum torum: ubi mater ejus dormivit cum legitimo conjuge. totidem ducat de eadem causa in torum secundum. et etiam ducat in tertium torum novem testes matrem ejus dormivisse cum legitimo conjuge. Etiam potest filius matrem defendere, eam non sic esse, per testes suos, hoc est novum jus. antiquum jus autem fuit

in primum torum ducere, novem testes ostendere, tunc secundum torum octodecim, tunc tertium torum viginti septem testes.

134. Quando accusatur de haereditatibus et post accusationem petit jus, eum habere jure, et propterea non ducat homines.

135. Episcopo jus est idem de haereditatibus aut debitis uti nobili, camerario de haereditatibus idem jus iti nobili, sic etiam de debitis. Abbatibus idem jus de haereditatibus uti nobili, sed de debitis emendet se abbas ipse per jus orphanile in evangelio sicut ei juramentum proponetur, aut sit debitum monasterii tempore abbatis pristini, aut tempore ejus.

Sed antea juris fuit abbati de debito monasterii duos digitos dextra manu in pectus suum ponere, et recipere in regulam suam, uti juramentum propositum fuit.

Abbatissa idem jus habet de debitis uti abbas, sic etiam de haereditatibus.

136. Si officium non credit pecudes ejus non esse, qui dicit: arrestastis mihi propter vicinum meum innocenter. tunc dejuret in cruce jure orphanili, id esse ejus quod probavit aut redemit et nullius alii.

137. Quando accusatur de messi cum actoribus, et adversarius ante responsionem se non defendebat, tunc idem jus est uti de spolio. si autem defendit se ante responsionem dicens: an jure respondere sit, quando cum actoribus me de hocce accusat. tunc actores recesserunt, et jus est orphanile, acsi dixisset: jus peto.

138. Quando accusatur, ei damnum contingisse in via pacis, de eo qui accepit et vivit, tunc si responsio esset eum his temporibus justiciarium fuisse uti hodie, et quid ei demsisset, omnia ei restituisse, et de ceteris innocentem esse. tunc juris est constituere suum collegam suae jurisdictionis in capella in tempore. recipient ambo justiciarii super suum senatoriatum uti juramentum propositum foret, eum omnia restituisse; et quousque non processerint hucusque recipient super suum senatoriatum duos digitos levando sine cruce, quia non potest per juramentum perdere. Si autem non constituit alium justiciarium ad se suum collegam, tandem ipse recipiet super suum senatoriatum trifarie se emendans, aut in cruce emendet se quousque non processerit, eousque se emendet.

139. Quando actor accusat de quocunque, id educasse in suo fimo tam *vivum* quam mortuum, tunc juris est prehendere actori per testes, quantum hoc taxatum sit; uti de debito in cruce.

140. Si vero contra illam accusationem responsio talis est eo dicente: iste equus aut quidcunque, quo Nicolaus de Unhosc apud me in se dictum putat, iste natus est in fimo meo tam vivens quam mortuus, ad hoc habeo meliores homines, tunc juris est de eo sortes projicere cujus testes jus obtinebunt, sed aqua non decet.

141. Si autem respondebit dicens: iste equus, quem Nicolaus de Unhosc in se dictum putat, hic mihi eo modo venit, etsi non creditur eum apud

eum natum esse, tunc jus est in testibus actoris tantum.

142. Si autem actor accusasset, eum non educasse in suo fimo, alias eum venisse. sed actor defendit eum educasse mortuum et vivum in suo fimo, tunc jus est in adversarii testibus.

143. Quando actor accusat eum equum aut quidcunque empsisse, aut cum dixerit uti ei venit. si autem respondet dicens: non hoc credo tuum esse. tunc jus est actori dejurare id quod in se dictum putat, ipsi manu sua in cruce et cum testes actoris non processerunt. amplius jus non habet.

144. Quando actor accusat de eo quod in se dictum putat, quot annos id habuit ante quam perdidit; si respondeatur minus annorum habuisse, quam actor dixit, tunc mansit jus in testibus actoris, quia annos superavit actor qui id in se dictum putat, aut si denegant, ergo testes non processere, quia annos deminuit.

145. Si autem adversarius actorem superasset, quod si plures annos habuisset quam actor dum tenendo non perdidit, tunc sortes projiciendi essent inter testes de annis.

146. Tunc juris est officio confiteri per se ipsum aut per literam, id de quo in se dictum putant ei jure venisse, et ab iis ulterius aut ei traditum esse, et hoc recipio in animam meam et in fidem.

Si autem testimonium hocce non attulit aut non adduxit, tunc ille qui in officium provocavit, perdiderit absque juramentis.

147. Si provocatur ad justiciarium, is debet confiteri per se ipsum aut per literam suam, eum hoc

recipere in suum senatoriatum, eum jure hoc acquisisse per mutationem, et id ab eo aut ab ejus socio accepisse apud quem id in se dictum esse putat. tunc si ita confitebitur, sine jure in se dictum esse putat. si autem justiciarius non confitetur, tunc litem perdidit.

158. Si provocatur ad tabulas, tunc juris est adferre literam sicut tabulae testantur, an jure acquisivit, aut audiantur tabulae, an jure possit eis uti.

149. De spolio una citatione jus est ad terminum citare, si vellet ad proximum ad quatuor septimanas, quod esset terminus propior uno die, lis perdita esset.

150. Si autem vult omnia de hac lite citare ad remotissimum terminum, potest ad sex septimanas, quod si esset terminus remotior uno die sex septimanarum, eadem lis perdita esset. si esset terminus propior sex septimanarum, cum non minus spatium esset ad terminum quatuor septimanis, tunc jure de hac lite citatum est. jus est aqua.

151. De furto, quod minus est, una citatione idem jus citare, uti de spolio. jus est aqua.

152. De rapina una citatione eodem jure citare uti de spolio, jus est aqua.

153. De succisione silvae una citatione uti de spolio, jus est aqua.

154. De sublatione census una citatione eodem modo citare uti de spolio, jus est aqua.

155. De arrestatione una citatione jus est citare uti de spolio, jus est aqua.

156. De auro una citatione jus est citare uti de spolio. jus est ferrum, non potest citare ad minus officium.

157. De injectione manipulorum, violenta messi una citatione, de igne una citatione jus est citare uti de spolio, in hoc lite jus est ferrum.

158. De excussione una citatione jus est citare uti de spolio, jus est ferrum.

159. De messi una citatione jus est citare uti de spolio, jus est orphanile.

160. De mandato una citatione citare uti de spolio, jus est orphanile.

161. De adductione una citatione jus est citare uti de spolio, jus est orphanile.

162. De acceptione una citatione jus est citare uti de spolio, jus est orphanile.

163. De proditione, de capite aut quidcunque prodidit: una citatione jus est citare uti de spolio, jus est orphanile.

164. De aratione haereditatis una citatione, jus est aqua.

165. De debito qualicunque, quod minus est lotone decem marcarum, una citatione, jus est testes ducere.

166. De vulneribus contusiatis de paris aut de pluribus una citatione uti de spolio jus est citare, de hac lite juris est actori jurare quot vulnera accepit ab eo, qui verberatus fuit, amplius juris non est.

167. De vulneribus appertis una citatione uti de spolio citare jus est, actor juret.

168. De vulneribus sugilatis una citatione jus est citare uti de spolio, jus est actor juret.

169. De vulneribus cruentatis una citatione citare uti de spolio, jus est actor juret.

170. De venatu, si quis in alieno venetur, una citatione, quia furtum est, jus est citare uti de spolio.

171. De cane qualicunque et quocunque una citatione, quia furtum est, jus est pro juramento in fidem suam recipere. Dicet: hoc recipio in fidem meam et in animam meam si hunc canem furatus sim, fac sic Deus ut canis essem uti hicce canis.

172. Si citatur de equaritiis, ergo trina citatione citare, jus est ferrum.

De laesione arborum fructiferarum trina citatione, de hoc jus est ferrum.

De apibus trina citatione, jus est ferrum.

173. De mutilatione trina citatione, de debilitatione trina citatione, jus est ferrum.

De oculorum privatione trina citatione. de abscisione linguae trina citatione.

174. De oppressione mulieris trina citatione jus est abjurare sibimet septimo, quia innocens est.

De devirginatione trina citatione. de raptu virginali trina citatione.

175. De capite trina citatione, jus est duellare cum gladiis.

De capitali pecunia trina citatione, jus est duellare cum baculis.

176. De rebellatione trina citatione antiquum jus, sed novum jus una citatione, de rebellatione qua bedallus per actorem repulsus fuit.

177. De possessione haereditatis trina citatione, jus est testes.

De possessione pignoris trina citatione, jus est testes.

De redemptione haereditatis ex affinitate trina citatione, jus est testes.

De exsolutione haereditatum trina citatione, jus est testes.

178. De orphano affini, volens eum educare, trina citatione, jus est testes.

179. De haereditate emphiteotica (aut juris teutonicalis) trina citatione, jus est testes.

180. De haereditate denegatoria uxori dotem trina citatione, jus est testes.

181. De debito qualicunque, quod plus est decem marcas uno grosso trina citatione.

De pignore, quod plus est decem marcas grosso trina citatione, jus est testes.

De melioratione haereditatum trina citatione, jus est testes.

De divisione trina citatione, jus est testes.

182. Si quis vult citationem primam ad proximum terminum ponere. potest ad sex septimanas terminum dare, quod si esset terminus sex septimanarum uno die remotior, citatio perdita esset, sed quod si esset terminus duarum septimanarum, ut sex septimanae non elapsae essent, tunc jure citatio peracta est.

183. Si quis vult citationem primam ad proximum terminum ponere ad duas septimanas uno die minorem, tunc citatio perdita est, sed quo esset citationis terminus remotior duarum septimanarum,

ut sex septimanae non elapsae essent, tunc jure citatio peracta est.

184. Si vero vellet primam citationem ad remotissimum terminum potest ponere ad sex septimanas terminum, quod esset terminus sex septimanarum uno die remotior, citatio perdita est, sed quo esset citationis terminus propior duarum septimanarum, ut minor duarum septimanarum non esset uno die, citatio peracta est.

185. Si vult secunda et tertia citatione jure finaliter citare, eo modo, uti de prima citatione dictum est citare debet.

186. Quando citatur de ea lite de qua trina citatio est, jus est commutare in secunda aut tertia citatione bedallos castrenses, quia non potest unus bedallus castrensis omnes tres citationes peragere, quia potest castrensis bedallus duabus citationibus citare et alius castrensis bedallus, qui commutatus fuerit, iste citet una citatione.

187. Cum citantur tres citationes de una lite per duos bedallos castrenses aut per tres, jure citatum est, quia in citationibus castrensis bedallus commutatus fuit jure citatum est.

188. Si autem omnes tres citationes citantur de una lite per unum bedallum castrensem, tunc lis perdita est, quia bedallus castrensis non commutatus fuit in citationibus in secunda aut tertia citatione.

189. Sed minoris officii bedallum si vellet non opus est commutare, quia potest omnes tres citationes per unum bedallum citare.

190. Si tres citationes in aliqua lite confundantur, ista lis perdita est, quia eo denegatur in responsione, eum non jure citasse.

191. Si quis aliquem habet in citationibus et citationem conficiendam, si a testificatione citationis intermittet sex septimanas eum iterum non ponendo ad terminum secundae aut tertiae citationis, jam hanc litem perdidit de qua incepit citare, quia eum de tabulis emisit, propterea potest ille eum citare elapsis sex septimanis si vellet, delendo se de tabulis.

192. Civis in castro ambarum civitatum jus habet citare si vellet de deversorio in castro de debito sine lotone decem marcarum, sed de majori non potest citare de deversorii nec de alio. v. § 116 et 118.

193. Si autem citasset propius tertio die, tunc citatio perdita est, sed ad remotiorem terminum potest citare sicut diebus quatembri aut conventus indicti, sed alio tempore non potest citare.

194. Quando citatur de deversorio, civis jus habet per unum bedallum castrensem citare ante meridiem reperire et citare ad proximum terminum in tertium diem, si autem citaverit post meridiem, tunc citatio perdita est.

195. Sed de alia civitate civis tali modo non potest citare uti pragenus civis.

196. Tempore conventus indicti civis potest citare quemlibet nobilem in quoque tali conventu, sed alio tempore non habet jus citare de deversorio cum conventus elabitur, nec in citatione po-

test stare. sed in quolibet quatembro potest etiam jure citare de diversorio, si potest citationem perficere in tempore ut potiretur diebus quatembri citationem testificans, eum de diversorio citasse. Si autem conventus elapsus esset aut dies quatembri, cum citationem testificet, citatio illa perdita est, quia praeter jus citavit. v. § 193.

197. Si citatur de diversorio, jus est citare de eodem diversorio, ubi locatus sit et equos desternerit; cum citaverit de eo diversorii tunc citet in oculos (manifeste) ubi obviam veniet ei, quem citavit de ejus diversorio, tunc jure citaverit. v. § 194.

198. Si autem citaverit de alio diversorio, antequam equos desterneret hic locatus diversorio, citatio perdita est, quia eum de ejus diversorio non citavit in tempore. Si autem citaverit de diversorio jure et in oculos citare omitteret, citatio perdita est. v. § 194.

199. Primo quid pronuntiandum de aliquo dampno, et omnis pronuntiatio. Tunc *quid sit cuilibet* adimplere. Postea de consistentia, omnia quid opus est. Deinde ad quod bedallus conducendus antequam citat de aliqua re, aut quo tempore comparendum cum nuntiis in haereditate in citando de quacunque re. Deinde habens nuncios bedallos quid ante eis dicendum in citando de incusatione, et reversurus ante officium quid dicendum. Deinde quomodo jure tradendum sit, omne jus de traditione, quod ante eis dicendum. Deinde de campo equariciarum omnia. Deinde de communitate. Deinde de limitibus. Deinde de exitu omnia. De-

inde de annis omnia. Deinde de haereditatibus. Deinde quomodo datio disponenda. Deinde quod dari potest, quando dandae sint haereditates aut aliquid, aut cessio. Deinde de arrestatione equi aut cujuscunque. Deinde arrestatio sui hominis aut cujuscunque. Deinde omnis confirmatio et deductio ab officio. Deinde de inductione in causa disbrigatoris equi aut cujuscunque aliae rei. Deinde de disbrigatore, haereditatum et omnium. Deinde ut constituat pro quo spopondit, aut de vadio omnia. Deinde de haereditate ad haereditatem per jus terrae testimonium. Deinde ad tabulas testimonium. Deinde in emphiteoticam haereditatem testimonium. Deinde ad tempus vitae testimonium. Deinde cum rege aut regina de haereditate testimonium. Deinde cum episcopo testimonium. Deinde cum monasteriis, cum monachis et cum monialibus testimonium. Deinde cum civibus testimonium. Deinde quia citatus hic nihil habet, de quo loco citatio peracta est. Deinde de homine arrestato testimonium. Deinde propter debitum quodcunque ad quemque etiam de quibuscunque pignoribus, et omnia quod per homines jus est emandare (disbrigare?). Deinde de rejectione testis testimonium. Deinde de capite et de capitali pecunia per adjutores se emendare, etiam adducere. Deinde de feminea oppressione quale testimonium adducendum. Deinde quomodo testimonium ducendum, aut per adjutores omnium rerum, culparum et omnium incusationum se emendandum. Deinde qui potest testis esse, quo aut

de qua re et quo modo eos ducere de arrestatione testis.

200. Pronuntiare jus est spolium, excussionem, rapinam, furtum, subtractionem census, ignem, et haec omnia de quo jus est aqua et ferrum. v. § 149-158, 164, 170. 172, et 173.

201. Pronuntiare jus est: quia mandavit dampnum facere, quia accepit, fruitus est, prodidit et haec omnia de quo jus est ad quatuor septimanas citare, et de hac lite de qua jus est abjurare ipso manu sua. v. § 159-163, 166-169.

202. Pronuntiare jus est debilitationem et quascunque mutilationes, vulnera contusiata et cruentata et qualiacunque. v. § 166-169, 173.

Pronuntiare jus est de capite et de capitali pecunia.

Pronuntiare jus est equaritias, apes, arbores, fructiferas et omnia quod incusatio est, trina citatio, jus aqua et ferrum. v. § 172.

Pronuntiare jus est de oppressione mulieris, de raptu (virginis), de devirginatione. v. § 174.

203. Tunc jus est pronuntiare dampnum camerarii socio vicejudici in castro, propterea si vellet de eo ad castrum umquam citare, ut peragatur pronuntiatio ante hocce officium.

204. Pronuntiet etiam apud minus officium dampnum, propterea si acciderit ad minus officium citare huic, qui habet pronuntiatorem hujus.

205. Quando pronuntiat aliquis spolium, aut quod jus est aqua aut ferrum, aut messim aut quod ad quatuor septimanas jus est citare aut de quo citabit.

206. Tunc haec omnia, quae ad officium pronuntiat, jus est dare cui pronuntiatur duos denarios pronuntiatoriae (solutionis) quod in tempore pronuntiatur. Si autem secundo officiario pronuntiatur, etiam ei jus est dare duos denarios pronuntiatoriae, sed jam sumunt grossum pronuntiatoriae, hoc nefas est.

Si autem tempus elapsus est, et ille non pronuntiavit, et postea pronuntiat, tunc pronuntiatoria est sicut potest gratiam apud eis invenire, qui pronuntiationem habent, quia in animam recipiunt pronuntiationem.

207. Quando deducuntur ad jus terrae in termino, tunc jus est pronuntiatoriam requirere uti in officio.

208. Tunc jus erat ab officio pronuntiatorio requirere, jus antiquum est, sed jam pronuntiatorium jus habere post accusationem in termino loco officii duos homines, qui testificabunt, uti eis notum sit aut quomodo ille hoc pronuntiavit.

209. Jus est pronuntiare spolium aut excussionem, aut quid dampni ei accidit de hoc die, quo dampnum factum est ad duas septimanas, sic jure pronuntiatum est.

Si autem elapsis duabus septimanis a dampno facto pronunciet dampnum hoc, jam non jure pronuntiatum est.

210. Si novus officiarius muneri praeficeretur, cui juris est dampnum pronuntiare, tunc jus est ei pronuntiare hocce dampnum, quod priori officiario pronuntiavit, quod ei accidit tempore prioris officiarii a proximis diebus quatembri, quam prae-

fectus est, pronunciet intra dies quatembri quam diu secundi dies quatembri non elabuntur, et jure pronuntiavit.

Si autem secundi dies quatembri elapsi essent, quam novus officiarius possessionem recepit, et postea ei pronuntiat hoc dampnum, quod ei tempore prioris officiarii accidit, quod ei pronunciaverat, jam non jure pronuntiatum est, quia jam tempus elapsum est.

211. Propterea si interrogetur, an pronuntiatum sit, et officiarius testificet dicens: jure pronuntiabat, tunc pronuntianda est querela jure. Si autem dicit: non pronuntiatum fuit in tempore, aut uti debuit jure, querela perdita est, quia non jus est eam pronuntiare.

212. Spolium, excussionem et omnia quae juris est pronuntiare, haec possunt pronuntiari per nuntium illum dampnum si vult aut per se ille cui dampnum accidit.

Sed de devirginatione aut de oppressione mulieris, non potest pronuntiare per nuntium, tantum mulier ipsa pronunciet suam stuprationem.

213. Quando aliquis pronuntiat spolium aut excussionem aut de quo jus esset cum aliquid perdidisse, tunc juris est dicere: factum mihi est dampnum, dicet quo praetextu, in qua haereditate, quo die factum, sub quo festo pronuntiatum. aut dicet: herus meus pronuntiat damnum suum, dignaris meminisse si interrogabitur qui ei hoc fecit, ille vult in iis jure requirere.

214. Si autem pronuntiaverit nomine, qui ei dampnum fecit, cum adhuc tempus est veritati eferen-

dae jure, posset constitui, quia eum calumpniatur tanquam furem, et mittere ad eum, si vult se emendare de calumpnia. si vellet se emendare pronuntiator de calumpnia, opus esset ei judicium inire de capite, quia tam insane pronunciabat.

215. Quando pronuntiat aliqua de oppressione, juris est pronuntiare habens cruentatum velum aut peplum in suo capite, et nodum unum crinium deplexum et dissipatum per.... dicens: pronuntio me oppressam esse. v. § 212.

216. Si quis alicui spopondit aliquid implere prius, et postea eum decipit implere, denuo autem non vult implere, ille qui prius habebat implere, donec ei etiam impleret, qui eum adpellat, tunc qui prius spopondit, hic implens prius, tunc primum habet adpellare, ut impleat quid spopondit, eum qui prius in promissione haerebat.

217. Qui confitetur esse in vadimonio et defendit se nolens implere dicens: comprehendisti hunc et spoliavisti quid habuit, pro quo spopondi eo tempore cum me exsolvere debebat, et hoc fecisti in meum dampnum. tunc juris est se exsolvere aut implere vadimonium propterea prius, et tunc loqui aut adpellare si est de quo et si ille eum comprehendit.

218. Cives non habent jus detinere pro debito baronem, neque ejus homines in alio diversorio, non in eadem domo facto, propterea si ei credere potuit. tunc tantum requirat eum jure. v. § 192-198.

219. Sed in eadem domo hospitem suum potest detinere pro eo, quod consumpsit, quid ei non cre-

didit, propterea si hospes consumpserit et voluerit abire sine consensu hospitarii. si autem ei credit in eadem domo tunc amplius non potest eum detinere in eo quod ei credidit.

220. Hospitarius suum hospitem in eadem domo potest pignorative detinere in centum marcis, aut in quo vult in sumptu, sed propter emptionem aut pro alio potest detinere in eadem domo sine lotone infra quinque marcas plus non ipse.

221. Si hospitarius in eadem domo pignorative detineat, tunc jus est in hospitarii manu jurare quod debet ei; sic etiam pro emptione.

222. Hospitarius si detinet pro victu hospitem non in eadem domo, quicunque sit, non potest eum detinere in majori tantum infra quinque marcas sed jus est in manu apud hospitem abjurare per se ipsum eum non debentem.

223. Nobilis non potest detineri in foro extra domum, donec non descendet, sed inhereditarius (h. e. qui nullam haereditatem possidet) potest detineri in foro, si autem occidit defendendo se, tunc absolutus est ab hospitiario.

224. Vagabundus si jus perdiderit non astando, tunc potest detineri a quocunque qui eum vincit tam in civitate quam in via aut ubique. sed actori mittendum est pro bedallo ad illud officium jus in eum obtinuit et tradendus est ei vagabundus ut eum cum eo bedallus conducat ad officium, ubi in eum jus obtinuit. v. § 58 et 59.

225. Bedallum adducere juris est in dampnum, ubi dampnum accidit, spolium, excussionem, ignem

et in omnes incusationes quid jus est aqua et ferrum. Sic etiam jus est bedallum adducere in omnia vulnera. v. § 149-158, 166-170, 172, 173, 200.

226. Quando requiruntur nuntii ante pronuntiationem ad monstrandum dampnum aut haereditatem, tunc juris est actori uti citato aut procuratoribus ipsorum comparere eodem die in haereditate uti in tabulis positus sit qui ab officio datus est semper ante meridiem et cum iis quisque cum suo bedallo, si quem actor ejus in tabulis habet, eum ei datum esse ut compareat cum eo in haereditate, nam etiam adversarius cum suo bedallo comparere debet uti actor semper ante meridiem, sed cum alio bedallo commutato non potest esse, tantum cum eo qui in tabulis positus est.

227. Si autem actor aut citatus aut procuratores ipsorum non comparerent aliquis eodem die ante meridiem in haereditate, ut terminus est in tabulis, ille jus suum perdiderit.

Sic etiam si bedallus alicujus non esset in tempore, tamquam non esset litigans ipse ibi, quare non suum bedallum adduxit secum.

228. Actor aut ejus procurator debet per suum bedallum prius monstrare, ubi ei dampnum acciderit, aut de quo litigat. tunc si prius monstret, postea citatus dicet quod vult.

229. Si autem adversarius per suos amicos voluerit aliquid loqui cum actore ut non monstret donec meridies esset aut elaberetur, hoc caveat actor, semper monstret ante meridiem. sic etiam adversarius caveat, si actor cum monstrasset ante

meridiem vellet cum adversario aliquid loqui usque meridies esset aut elaberetur, ut interdum nihil dicet contra ejus monstrationem.

230. Qui non posset propter collitigantem aut propter potestatem ejus cum nuntiis in haereditatem venire, ille mittat bedallum suum ut det securitatem ante semetipsum et ante potestatem suam treugam, uti sine omni impedimento ejus vitae.

231. Si autem non det dicens: nullam malevolentiam habeo cum eo, et non dicit: do omnem treugam vitae sine omni malo dolo ubi opus habet. tunc bedallus, qui missus fuerit testificabit bedallo ejus de parte illius uti ei respondit, et propter hoc non fuit in haereditate. tunc si ambo testificabunt ante officium, eum treugam non dedisse, tunc perderet jus quia eum noluit securare vitâ, quia eum minando a jure removit.

232. De capite juris est bedallum adducere et cruentatam vestem ei monstrare. si autem non posset ad caput adducere bedallum, tunc pronuntiet eum occisum et furatum esse. sed ad ossa aut ad sepulchrum bedallus ducendus est. § 175, 202.

233. Quando de messi accusatur, ante pronuntiationem potest nuntios requirere, de qua haereditate, aut curia aut de quo loco ei dampnum factum sit. v. § 205.

234. Actor si dixerit nuntiis: audite ambo bedalli mihi dampnum accidisse a Nicolao de Dolan per spolium aut excussionem, aut hac incusatione, de quo dampno eum citavi ad pragense officium in mea pignorativa haereditate.

235. Tunc citatus ad hoc respondeat dicens: ejus est *pignus*, haereditas vero mea, quod feci, hoc feci in mea haereditate, quod praeter pignus ejus superest census mei in hac haereditate, aut mei juris.

236. Cum si nuntii ante officium confiterentur tali modo, tunc si actor dixerit: interroga senatores an jure milii deus adjutorium dedit, quia respondit, in sua haereditate fecit et pro meo pignore nihil respondit, quo mihi dampnum accidit. senatores invenerunt, aut dicet et quo jure potuit facere sciens pignus, quod a me nondum absolverat.

237. Si citando de dampno facto in haereditate sumentur nuntii ut monstretur ubi dampnum factum sit, et cum ambo litigantes adprehendant istam haereditatem, quae monstratur dampnum in ea accidisse unusquisque dicens: haec est haereditas mea, si quid, aut quod feci, hoc feci in haereditate mea, quia ista haereditas mea est hic.

238. Tunc cum se ambo tradant, tunc jure ambo haereditatem adprehendite, in ea haereditate ubi se tradebant, tunc citatus non respondebit de dampno, quia haereditatem adprehendit.

239. Sed actor citet de haereditate si vult dampnum recuperare de quo prius citabat. tunc cum actor haereditatem obtinebit in eo quem de dampno citavit, tunc dampnum recuperaverit, de quo prius citavit propterea sine omni judicatione, quia tam de haereditate, quam de dampno citatum fuit.

240. Si autem actor de haereditate non citaverit aut litem perdiderit, tunc citatus a dampno hu-

jus litis absolvitur, et quidem sine omni judicatione absolutus.

241. Si autem ambo adprehendunt haereditatem coram nuntiis, ambo vocantes suam haereditatem et non se tradunt in ea haereditate, tunc juris est de haereditate sine omni citatione testes producere, ac si de haereditate citasset uti nuntii dicent quia suam haereditatem ambo vocant, de tali sermone aut in talem sermonem juris est testes producere, quia ambo se non tradidere.

242. Cum vero actor haereditatem obtineat sine omni citatione, tunc demum actor accuset de hoc dampno, de quo prius citavit, aut nuntiis monstravit, quia haereditatem obtinuit non citando.

243. Si autem adversarius haereditatem obtineat sine citatione, tunc ab hac lite de dampno absolvitur, de quo prius citatus fuit.

De traditione.

244. Si ambo sumptis nuntiis ad *conspiciendum* ubi dampnum accidit de quo citatur resistent, potest alius alium tradere, si alius e contra non tradet suum collitigantem. v. § 238.

245. Cum ambo litigantes cum nuntiis in haereditate comparere debent ostendendum dampnum de quo citatur. si actor injustus esset, tunc equitet per suam haereditatem in limite si adjacet campus ejus campo illius in quo dampnum monstratur, propterea si eum traderet, traderet eum in ejus, de quo cum eo litigat, tale jus habet etiam adversarius. v. § 237.

246. Traditio prima trecentos denarios: secunda sexcentos denarios, tertia noningentos denarios. traditio in direptionem hoc est quod in eo et sub eo parum aut multum, aut multum aut parum hoc cadit omne ad officium.

247. Si autem dixerit, trado eum in direptionem et collum, non jure eum tradidit, quia vitam tradidit, qui tradit in prima traditione in pluribus quam juris, ille litem perdidit.

248. Si sunt nuntii in haereditate, in curia potest actor prima vice tradere in trecentis denariis, tunc iterum actor in primo campo potest tradere in sexcentis denariis. sic et in secundo campo in noningentis denariis. sic et in tertio campo potest tradere in direptionem.

249. Quicunque tradit in aliquid jure aut non jure, haec traditio est jure ad officium, traditi solvant prius sicuti bedalli confitentur, quia se tradiderunt.

250. Si quis tradetur arans aut pascens aut sepem inserens aut equitans ubicunque, quomodolibet traditus esset si est sine loquela citationis quia litigantes non requirerunt nuntios, debet se apud bedallum exsolvere ei cui traditus fuit in eo in quo traditus fuit, si vellet ille qui traditus est.

251. Si autem noluerit se exsolvere, quia malum pignus habet in se in quod traditus est, aut non posset quia ei non creditur, saltem det pignus in quo traditus est. si autem pignus non dederit neque se exsolverit, tunc jus absolvisset.

252. Sed quod ante responsionem nuntii recipiunt et traderetur in ea traditione, in ea traditio-

ne non opus est pignus tribuere neque vadimonium dare, quia debet ad officium reverti et priorem traditionem reddere antequam eis judicium invenient.

253. Sed in bedallum si traderetur ad officium aliquis aut procurator aut collitigans de illo et in illum bedallum cui traditus esset in quo, evenisset hoc in bono aut in malo, debet apud eum aut de eo recipere usque ad braccas, si non permitteret tunc absolutus esset, sic etiam in quo (equo) venisset.

254. Propterea cui comparendum est cum nuntiis in haereditate, induat vilissimam vestem, et eat pede nudo.

255. Equaritiam non potest tradere, quae in se signum habet in pascua, quia vagatur cum signo per campum equaritiarum (equarium), sed citet de dampno, quod recepit per equaritias v. § 172. 200. 225-231.

256. Si autem aliqua equaritia ambulat sine signo, etsi campum equaritiarum possidet, talem potest tradere in sua haereditate, quia ambulat uti aratoriae equae, tam soleis munitas quam aratorias equas.

257. Ubi equaritias non habebant, non habent in communitate sepimentum, has equas potest tradere, quia campum equaritiarum non habent.

258. Equaritiae a festo sancti Galli possunt ambulare ubicunque ad remotissimum aut proximum terminum sine pastore usque ad festum sancti Georgii et non possunt tradi. sed a festo sancti Georgii

usque sancti Galli juris est equaritias pascere pastori aut equario, quia non possunt ambulare ubicunque, quia potest jure defendere, et potest in dampno eas tradere.

259. Antiquum jus quando aratrum traditur cum arat in ejus haereditate, prima traditione et secunda non curatur, propterea non recipiendum est aratrum neque inducendum, sed cum tertia traditione esset, tunc vehatur ante officium dicendo: non jure tradidit, peto jus.

260. Tunc quis haereditatem litigando perdiderit, de qua se tradebant, ille traditionem ad officium reddet quia traditio in eo mansit. sed jam novum jus est simul ac traditur statim traditio reddi debet si bedallus terminum dat. sed citet ille de isto dampno illum, qui eum non juste tradidit.

261. Si etiam potest tradere in via non recta aut in pascua in suo etiam si non esset prohibitum per bedallos, neque per fora.

262. Si quis in alieno sepem fecerit, potest per bedallum tradi sepes. cum primus palus traditur trecentos denarios, secundus vero praetereundus sit sine traditione, et iterum palus sequens trecentos, omne sic semper tradi quisque palus in trecentis denariis et semper unus palus praetereundus, secundicerios semper ordine nullos praetereundo, potest tradere de quoque secundicerio in sexcentis denariis. postes in noningentis denariis potest tradere.

263. Si quis vehatur aut eat injusta viâ, aut venetur aut pascat aut quodcunque faciat in meo

sine consensu meo, potest tradi per bedallum ad minus officium aut ad majus.

264. Sed vicinum quocum est aut es in uno vico, hunc non habes jus in inculta haereditate tradere, tantum in dampno potest tradi cum annonam perturbat.

265. Cum ambo collitigantes litigando de haereditate haereditatem detinent, tunc non potest tradi ad minus officium, quia non potest judicari de haereditate ad minus officium.

266. Cum citatus pro responsione haereditatis dicit: peto nuntios. et cum cum nuntiis essent in haereditate actor dixerit: in hasce curias monstro, et veniens in haereditatem: hae curiae cum ea haereditate, quae ad has curias pertinet, propter quas citavi, haec est haereditas mea successiva a meo patre Petro de Bor quondam dicto, de qua mihi possessionem sumpsit. tunc si citatus e contra dixerit: equidem ego haereditatem hanc non haereditarie mihi facio, sed teneo eam pignorative in centum marcis ab Udalricho de Pocow. cum nuntii tali modo confessi fuerint, tunc actor volens per id lucrari, scitote eum dixisse habere pignorative et non dixit disbrigatorem habere.

267. Tunc de hoc inventum fuit ei non opus fuere disbrigatorem nominare ante nuntios, quia sciendum est tantum quomodo quaevis haereditas pronuntianda sit, quomodo quaevis haereditas aquisita fuerat de qua citatur, quia potest diversas haereditates habere, propterea nuntii tradunt.

268. Quando in citando sumunt nuntios, ergo actor monstret id, de quo accusavit in quemquam curiam semper intrando de qua litigatur, sic etiam in haereditatem eat, quae est harum curiarum de qua citatur cum suo bedallo, et monstret: de hac haereditate, quae ad curias istas pertinet.

269. Quis in haereditate cum nuntiis esse debet, hic in tres campos veniens monstrare debet, haereditatem illam esse ejus. tunc jam omnia monstravit, sicuti fuisset in quovis campo, de qua haereditate citat, quia omnia dampna non potest monstrare.

270. Si autem actor fuisset in minus quam tribus campis, tunc non monstravit haereditatem, quia non fuit uti juris est, propter quod haereditatem amiserit.

271. Sed si excipiunt ut non vadant in tres campos, aut in quodcunque, tantum in uno loco, ubicunque stantes, uti quisque jus habet in quovis, steterint secundum jus eorum, tunc propter hoc nihil perdunt, tantum pervenit in suam litem.

272. Qui stans in communitate monstrat aliquid, eo praetermisit, quia non stabat in eo de quo litigatur, et eo perdidit ille qui hoc fecit quia non intrabat in eum locum de quo nuntios ambo sumpserunt, quia sine jure monstrabat, quia jure non adduxit.

273. Quum curias monstrat et haereditates non et de utroque accusatum est, tunc lite hac haereditatem perdidit, sed de curiis justificandum est quia jure monstratae sunt.

274. Si autem in haereditate steterit, eas uti juris est perambulando et in curiis non fuisset tantum stans in alio loco eas monstrasset, tunc hac lite curias amiserit, quia eum non habet jus tradere, tantummodo in eo pro quo nuntios assumpserunt, sed de haereditate jus est justificari, quia alter alterum detinere potuerat, quia alter alterum potuerat tradere, et hoc jure tenebant.

De campo equaritiarum.

275. Qui emit campum equaritiarum jus habet annos haereditarios pro disbrigatore praetermittere propterea, si ei defendetur campus equaritiarum, ut ei disbrigatores disbrigent.

276. Si autem neglexerit et pro disbrigatore praetermisit, et tunc emiserit equas et si hic campus semper fuisset campus equaritiarum, tunc vero debet ipse sibi solus disbrigare, propterea campum equaritiarum non perdit.

277. Si autem prius non fuisset campus equaritiarum, et equae pervadissent annos haereditarios, et tu emisses cum campo equaritiarum, jam praescriptus est campus equaritiarum tunc, quare non defendebat pro disbrigatore.

278. Qui emit campum equaritiarum et hoc in tabulas ponit, ergo procuret castrensem bedallum ut testificat ante officio, eum acceptum fuisse ab officio, et interdixisse in tribus foris circumjacentibus hujus territorii, emptum hoc esse cum campo equaritiarum, utrum quis contra id loqui potest, ipse defendat hoc ad annos. ille propter pau-

pertatem non potest equas per campum equarum mittere et propterea per fora interdicit et insuper in tabulas ponit.

279. Propterea ergo campum equarum habebit, quia adjacens vicinus non defendebat in tempore et pro disbrigatore campi equarum et in annis, et hoc provocat ad tabulas terrae, eum annos sustinuisse tres aut etiam haereditarios.

De communitate.

280. Communitatem non est juris metiri juxta haereditatem in emptione si plures vicinos habet, nisi illum qui vendidit, quia vicinus idem jus habet, et potest defendere disarationem.

281. Si autem unius est communitas, et nemo hic haereditatem habet, ille potest de ea facere, quid vult, quia non est qui propter quodcunque defenderet. sed si haereditatem vendit, communitatem non jus habet metiri, quia est voluntas, et emit cum omni voluntate.

Et sic expliciunt illa jura, quae habuit Senior Baro de Rozmberg. Amen.

IV.

ONDŘEJE Z DUBÉ

WYKŁAD NA PRÁWO ZEMSKÉ.

Přípis Králi Wáclawowi IV.

Najoswiéceniejsiemu Kniezeti a Pánu Pánu Wáclawowi řimskému wzdy rozmnoziteli a ceskému Králi, Pánu mému milostiwému i koruny ceské diediçi přirozenému Já Ondřej Starsi z Dubé sluzbu swú ponizenu a hotowu ku poslusenstwie twé Welebnosti pane a krali mój milostiwý w tom jakozto twój wierný i twé koruny ceské přirozenu wierú poddaný k twé cti a k twému i wsie zemie ceske pocestnému i k obecnému dobrému psal sem pamiet swú, jiz sem ot swých předków i ot mnohých starých panów, jezto sú zemie ceské milowali práwa, a sám jsa mnoho let w uřadie Sudieho najwyssiého za otce Twého i za Tebe sie naucil, wedl a d'rzal wierniej s swými towařisi wiernými i s jinými toho casu uředníky. najwiéce proto aby ta ctná pamieť o zemský řád se mnú starým clowiekem neminula. nebo mnim ze jest málo panów ceských by pomnieli co sú jich otcowé mieli za práwo. a nepomniece ani wiedúce i wedú kazdý k swé wóli z swé mysly i zámysly w tiech uřadiech nemilostiwie gro-

se dobýwajice mimo staré ustawenié. a sk'rze to koruna ceská na sluzbie rytieřów a panosi najwiéce na poslusenstwie Tu na swém panstwi, obec duhownih i swietskýh na cti i na sbozi hudi i sirotci na swém diedicstwi obmeskáni. práwa ceské na swém řádu zruseni jsú a welice obmeskáni. a na koho krik obecný nez na Tie, na koho k bohu zalobá nez na Tie, o kom zlá pamiet nez o Tobie. a ty toho mózes lehce otbyti a winen tiém nebyti jedno přijma naucenié, uciniz swú snáznost. komuz uřady dás aneb dals a přisahu ot nih přijimás. přikaz ať prawdu bozskú wedú. a w té prawdie i kté prawdie práwo staré obycejné wedúce bez zámysla nowýh práw, ať w tom grose nehledáji mimo staré ustanowenié. a jestie w tom ustaweni ať milost cinié a stran ať ned'rzié. dajz to bóh. hotowi jsúce kazdému k jeho potřebie wzdycky, neb za to jmaji. také kaz ať o swú wiec sami před sie nepohonié lidi. také jih mlazsi ať u sebe lidskýh porucników nehowaje, jezto pře wedú a tajnie s nimi rady maji. kaz take twýh nápadów sprawedliwýh ať jsú pilni. podle práwa kdez jsi aneb kto tobie práw. ať sie jemu nedli kdez práw nejsi. ale pro twój okřik ať i hned konec bude powiedien Twému aby na práwie dosti imiel. taký okřik najp'rw w zemském sudie owsem stawni sk'rze své úředniky. neb kdez úřednik swého pána umlúwá a pánem swým sebe namlúwá, dobřeť jest. nez kdez die úřednik. mnú to nenié, a pán m'lci. zlé znamenie. protozezs Ty slup a swietlost wsie sprawedlnosti a pomsta wseh zlýh. wystřiéhaj sie toho milý

sk'rze swé uředniky wsem jsi panóm Pán, wsems hyt'rcóm mudr, wsems bezprawóm osidlo, wsems dobrým mil, a prawý bozi dar. prawim také ocby Twoji uředníci přisezni ot Tebe přikázanié mieli a wezmúce i snad toho tak newedli jakoz Ty rozkázal. okřik jakoz i dnes jde o který neřád rozkázes swé wierné radie ať to ohledaji a uwedú z horsieho w lepsié. Pane milý cozť pisi anebo psáti budu, tohoť sie nelekám mluwiti i hlásiti před każdým člowiekem. nebť pro jiné toho nečinim nez pro Twú čest, a pro obecné české zemie dobré. čtyřieť jsú úřednici ot Tebe w zemském řádu ustaweni, jezto slowú najwyssi. neb jsú ot Tebe najwyssieho Pána ustaweni, k Twému a k Twé korunie a wsie obce zemie české ku pokoji a ku počestnému zwoleni. a jiň úradowé nadáni, aby w tom coz jim jest poručeno, Tobie napřed a potom hudému i bohatému prawdu činili, a coz páni otsúdie aneb coz sie lidé swolé dobrowolnie. toho jim pamiet poručena. to pisi w knihy jezto slowú dsky sk'rze swé pisaře. Ti páni ot Tebe úřady maji aneb přijimaji a Tobie přisahaji wierni býti i wsié české zemi. ot Tebe čest maji a zbozié, ot Tebe a ot obce gros určený berú za swú práci. Tříé z niň maji býti páni urozenie: Purkrabie prazský, Komornik najwyssi, Sudi najwyssie. ale čtw'rtý pisař najwyssi, nemá býti pán urozený, ale člowiek obecný dobře zaňowalý a k tomu w tom dobře umielý, a coz z tieň který ma bráti, a diel jiň moci, dole řci psati.

Najwyssi Purkrabie prazský.

Najwyssi Purkrabie prazský neb jeho mlazsi má moc k zlým we wsie poprawie zemské zemie ceské sáhnúti, a zemany wsecky, kteriz sie predeň priwolaji aneb otwolaji a nań sie swolé súditi a jednati, a pokoj zaruciti. a dále ac bude treba na pány odeslati. má také kdyz uŕad káze a komornika wydá uŕadu poslem swým dáti pomoc a wierdunk wzieti. a má jemu ot powoda ztráwa dána býti a kdez jest ot uŕada komornik, tu nemá ot uŕadu listu mieti. ale kdez komornika nenié, nehtieli wieŕiti uŕadu. ale wezmi list a wierdunk jeho posel wierdunk a sám kopú. má také purkrabie kdyz súd zemský bude, stolice panóm a sedienie zjednati, sranky osaditi, aby tam nesel, ktoz pán nenié, panóm pokoj uciniti k slyseni prawdy rečniky miesty zdieiti. má miesto podle komornika najwyssieho na lewé stránie hól d'rzeti w ruce. panské kázanie, coz z sudú wyneseno bude, ciniti. a kdyz Král sede na súdie. má státi s holi, a Král má na jeho miestie sedieti. má také kdyz a dokudz uŕad wesken nebo jih mlazsi sedié, býti pri uŕadu pro pokoj. a za to jenz uŕad má w podobnýh prosbáh uslyseti. a má jemu na kazdé suhé dni na propitie jedno panowánié dáno býti mimo jeho diel w panowánieh. má také mieti kdez sbozié postupuji neb z wieze wypustié kopu gr. swého práwa. opowiedi, ran, swad nebo mordów i jinýh nápadów a po cti na purkrabstwié i sbozie jest swie-

domié i pansky potas na súdie nemá jiti ani žádný uřednik bez přiwolánié.

Najwyssi Komornik.

Najwyssi komornik má miesto swé najwýš mezi pány na súdie. ten má králowa práwa z práwa braniti. komorniky mlazšié má w swé moci na toho slušeji neb na jeho mlazšieho podlé sudiého opowiedné brati a pamatné, do kaply swiedky přijimati, a přisahy poslúhati. z wody a diediny a othádanié diedin wšecko ot jeho starosty komornici maji prošeni býti na póhony i na wšecky wieci. a nemá jemu wiéce dáno býti ot každého než jediný groš buďto nač buď toho uřadu pán, tenť nemá najimati, nebť jsú komornici králem nadáni z králowstwié. a neplatié ani uroków ani bernie zemské než má jim starosta kázati na každé roky wořeji ot wořeje při uřadu býti. aby je lidé sobie zjednali k swé wóli jakž kto móž koho. a komornik nižádný nemá ot póhonu wiéce než w jednom kraji piet grošów a w druhém desiet wziéti. a toho kraje komornik piet gr. w třetiém patnácte a w čtw'rtém dwadceti a tieh krajów komornici každý piet grošów a každý když swiedčie, póhon, neb co ke dskám wyznáwá, tehdy jeden groš, jenž slowe nák'rm neb nápoj na wšecky umluwy, zwody, opanowánié, othadánie nemá miéti wiece komornik nez wierdunk ot jistce a za ztrawu groš ot wyznánié. a starosta ot dánié groš. komornik druhý nemá mieti wiéce ot zwoda diedinného nebo othádánie buď málo nebo mnoho nez w jednom kraji piet wierdunk a

w druhém dwakrát wiéc a z trawu podobnu. a w třetiém třikrát wiéc. a w čtw'rtém čtyřikřat wiec. a wezmeli co wiéce, to mimo práwo. a na kterézby roky koliwiek starosta wseh komorniků nepostawil bezelsti jest králowa wina. we dsky kladenié dole powiém.

Najwyssi Sudi.

Sudi má miesto podle komornika a na pány pře podáwá. a kterémuz pánu káže wstáti a se pány sie oc tázati. ten má poslusenstwié uciniti a jeho mlazsieho podlé nieho towařise opowiedné, památné, swiedky do kaply přijimati. řecniky wládne. a co ot tieh wieci maji bráti dole powiém. ten pán w potazu súdiém nebýwá jako i jini uřednici sám s mensim uřadem a komornikem i s pisařem do sta kop zaloby slyseti móz: wzwody, panowanié a wkládý we dsky podle jiných dwú má. a bez jeho wóle jako bez komornika zadný wklad desk nemóz dojiti.

Najwyssi Pisař.

Najwyssi Pisař zemský dwa má po sebú pisaře k wietsim i k mensim dskám a s tiemi nemá miesta podle pánów na súdie. nez u jih noh má dsky cisti kdyz práwo wezme před pany, sám cti dsky, kdyz jeho pisaři wieřiti nehtie, a proto má býti ucený, a ma ot desk ohledánié nebo wyznánié kopu bráti, a jeho pisař čtyři grose. nez starým práwem ot nizádné přihrazné wieci před pány nemá nic bráti, a cisti má kdyz potřebie jest. ot registr

ohledánie nebo wymazánie nemá nic dáno býti, neb to jest pisařowa práce jezto béře čtyři groše. o bráni ot desk powiem dole. tento uřednik nemá býti w nálezieh súdieh jako i jini jeho mlazsi a nemaji býti w potazu uředniçiem, nez dsky přečtúce otsiésti, leçby byli přiwoláni, a strana kdyzby toho nebránila. nemá také Pisař zadnýh kwaternów wkládanýh w swé moçi mieti aby je ohledowal bez uředniků nebo maji pod zamky býti. dluzen jest také pisař kazdý stran ned'rzeti súdnýh wieci, jezto w súdie wiezie sobie we dsky nepřijimati. neb jest to zwlástnié wina králowa. a w zádnu sie při nepřimlúwati, nez sedieti do otázanié jako niemy. také zádného w niçemz kromie desk oswiedçiti ne móz.

Tito čtyřie uřednici Purkrabie, Komornik, Sudi a Pisař nemaji zádného doniawadz jsú uřednici w swój uřad pohoniti před sie. nebo jinak uřadu nebudú hodni, jako strany ty, ale maji před pány po p'lném sudié winniky swé obzalowati, a obzalujice prositi, aby ote panów byli obesláni, aby kazdý stál a otpowiedál uředniku z čeho jemu winu dá. a kdyz je páni jednú i druhé i třetié obesli a strana nestane, tehda uředniku má práwa pomozeno byti podle psaného nálezu.

Prawil sem krátce, co má bráno býti komornikem ot swiedçenie póhonu ot swiedçenie wot umluwy co ot zwodu, co ot othádanié. w tom sem to bóh wié powiediel prawdu. a jiz prawi co komornici druh a posudek opowiedného nemaji wiéce bráti nez ot malýh wieci groš a nic wiéce, a coz wiéce berú, toť berú proti práwu. památného

nemá wiéce bráno býti z málé wieci nez ctyři grose, a ot weliké wieci buď co buď nic wiéce přes wierdunk. ot zwodu buď mnoho neb málo nemá wiéc mieti po krajeh mimo ztrawu nez ot p'rwnieho piet wierdunk, ot druhého dwakrát tolikéz, ot třetieho třikrát, a ot ctw'rtého ctyřikrát tolikéz a nic wiéce. pakli co wiéce wezme, to učiní proti právu. téz právie othadánié má býti d'rzáno po krajeh. Kromie byloliby třeba mieřice. to mu pówod ma zaplatiti. beze skody úřada a nic wiéce. ot opanowanie nemá wiéce wzato býti ot úřada. jedno piet wierdunk. kdez w dluhu nebo w zápisieh neb w urocieh nebo w nezpráwáh opanuji. a kdez je ze skod tu nemá nic úřadu dáno býti, neb úřad polowici má. ot wkládów we dsky úřad má bráti rozlicnie podle wieci rozlicných neb wkládów. najp'rwé ot t'rhu buď mnoho nebo málo ot kopy gros z milosti. ot dánié ot spolka. ot smieny buď mnoho neb málo ot kazdého clowieka kopu grosów z milosti. ot kazdého statku ot osoby Pisařowi ctyři grose. ot othledánié desk, buď mnoho neb málo, lecby byla přihnaná wiec přede pány. wzdy ctyři kopy grosów nemá wzieti. a pisařowi ctyři grose. ot toho ktoz diel dáwá nebo béře u ctyři grose ote wseh zápisów, jezto jdú kromie desk diedinnýh do sta kop grosów, pisařowi wzdy ctyři grose a nic wiéce. a přese sto kop buď coz buď mimo pól kopy nic nebrati nez peniez. neb ten peniez nejde jiným úřednikóm k zisku nez samému pisaři jest peniez nedáwno nalezený královu právu skodný. ale obci dobrý, prońz mnoho

zemským dskám škodi. menši pisař nemá wiéce bráti w swém we wšem uřadie než w každém sniatku než ot popsánie groš. dsky zemské nemaji nikdý býti otewřeny než když páni sedié w p'lném súdie. spolkowé danie, neb stupkowé nemaji wloženi býti než w plném sudie. ačkoliž křiku obecného prázden býti, a ote wšié obce užitečný diek mieti. swolaje pány kaziž jim to čisti a tak činiti, a ustanow swé uředniky. wyst'rč z rady a wynes to obci za swého zdrawié. a budeš šťasten na tiele i na dusi. a ačkoli slyšeti. a neb swé radie kaž slyšeti, ukáziť mnoho wuřadie, ježto i jest bráno za jednu kopu desiet, a za desiet kop sto kop, ježto sie pomstiš nad tiemi. pro kohož okřik máš. a ráčišli mnie slyšeti samého, jestieť ačkoli wiéce Twého užitečného a počestného prawiti.

ONDŘEJE Z DUBÉ

WYKŁAD NA PRÁWO ZEMIE ČESKÉ.

1. Právo zemské české jest dávno nalezeno jestie ot pohanstwié a najwiéce ot Přemysla oráče a ot tieh panów kteřiz sú té hwile byli a toho jest jistý dówod neb mnoho obyčejów pohanskýh w niém jest d'rzáno jako očista železem horúcim a neb morzenié na wodu a ten obyčej stál bez přieťrzi az do ciésaře Karla a do knieze arcibiskupa Arnošta p'rwého prazského. ten jest ciésař s p'lnú radú arcibiskupa i wseh panów a zeman ten obyčej rusil že jedno žaloby maji w sobié tři škody mieti a nic wiéce a pohnaný imá samú přisahú otbyti pówoda. ale jestie to d'rzi úřad se zmatkem. ta přisaha má býti podle řádu a zpósoby žalob jakz sie dole pise. to zemské právo tak jakz jest pod českú korunú na tré sie dieli. jedno jest jesto upřiemo na královu stolici hledi, jimzto jest král ot panów z dávna nadán, ku polepšenié jeho dóstojenstwié. to jest súd dworský, jezto také swé úředniky a dsky má. o niemzto tuto psáti nehci, neb o to nejsem tázán; a ten úřad sie dieli ot zemského swobodnié-ho súdu. neb jinak k tomu lidi pohonié a jinak k swobodnému i jiná jsú obyčeji. pohanským také

powolenim miesta. klásteři i rozlični služebnici jsú rozličnie ot súdu zemského wyniati. o niemž o wšem tuto m'lčim. druhé práwo jest duchownié w niemž zpósob práwy duchownimi pod moci arcibiskupowi jest o niemž tuto také m'lčeti ħci.

O zemském práwu.

2. Ale o třetiém tociž o zemském práwu swobodném tuto ħci psáti, že jest to práwo w swém ustawení tak bylo i má býti swobodné že jžadný člowiek počnúc ot krále až do papeže kromie napřed psanýħ nemohl sie toho práwa wydřieti neb sniknúti pro jžadnú wiec a najwiéc o diedinu swobodnú každý mohl připrawen býti práwem před pány. a na jiħ súdu a nálezu dosti imieti. tolik jedno wyjmúce swobodstwié králowo. a to swobodstwié úřad prazský up'lnie wié w čem a kterak má práwo weda králi o kom uwieřiti. a proto slowe swobodné neb ty časy dřiéwnié nález panský moc imiel proti člowieku každému a byl d'rzán. a ktož proti práwa obyčeji otbojuje neb othánié práwo co učinil. toho sú páni mstili welmi skutečnie pro swobodu práwa. ale tyto časy mstie jedno řeči a skutci nic. dřiéwnié časy, ktož před úřadem slowem neb řeči zawinil inhned u wiezi sazen byl. a ktož swú braň obnažil. ruka jemu byla utiata. a ktož ranil neb skutkem udeřil hlawa jemu na prahu kdež práwo bylo ihned stiata. a to ten dobrý ciésař Karel swé časy wiernie do sm'rti wedl. proto bylo práwo swobodné neb jeho ruka swobodná bránila a jestie w nadieji bozi brániti má jako

ęeská hlawa swé ęti, ale jiż jest robotné neb práwo wedúc náklady ęiniec pomocy a obrany ot práwa nemaji. buď toho pánu bohu ęel a dobrým lidem.

O wedeni práwa.

3. Na práwu swobodném o každú wiec buď o diedinu, o dluh, o škodu, nepřiezeń, mord, násilé, podáwenié, unos, neb oę koli každý ęlowiek imá dosti imiéti, jinýh wšeh wiéci neb pomst neňaje, pod pokutú cti, wiery a wyhnánié z zemie, za zhúbci a za zlodieje zemského, a pod ztracenim swého statku wšeho i nápadu, jakoęto panský obecný nález swiedęí a we dskáh zemskýh popsán jest. ale po hřiehu jiż mnozý práwa neňawše jinak swú wóli wedú a proto jedno że wina pomsty nejmá; a kdeż wina lehce sňázi, tuť ráda wóle zlá panuje, nad nižby wždy pomsta miela býti.

Kde práwa hledati.

4. Ktoż pak ňce swého dobýti práwem tim swobodným zemským, a z panského poęestného řádu newyjiti, ten má takto uęiniti o každú wiec neb nehodu, coż sie jemu ot jeho dieje protiwnika: jdi do Prahy w ten dwór kdeż dsky zemské a stolice uředniků prazskýh jsú, a tu pisaře nalezne, jenż ty wieci potřebne lidem jedná, a také starostu komornikow, jenżto je jakożto posly wšié zemie wydáwá, a tu podlé jih rady k swé potřebie, jakż twá prawda záleži, żádaj komornika na póhon. ten ihned bude dán, a ty póhon wloż we dsky k roku,

kterýż tobie pisař powié, a pak na ten rok stój, a uçiń tak, jakż budeş naučen, řečnika sobie dobuda. a budeliť rok twého swiedčenié jalowý, to jest kromie rokow, na niħż žaloby prohodié, ale podlé naučenié rok sobie oprawiş k tiem rokóm, w niħż žaloby idú: a tu pak na ty roky każ ot sebe žałowati jakż twá pře záleži. ale podlé příčiny mnohýħ win, mnobo jest žalob jinýħ a jinýħ, a také póhonowe rozlični; to ħči ihned pocna ot pohonu do swiedčenié, a ot swiedčenie do žaloby, a ot žaloby do pře ztracenié aneb do přisahy pořad psáti podle mého małého smysla což sem o tom slyšel, widal, a swú rúkú psal, a prosím by mi bylo tolik wieřeno dokudż naučenié lepšiého nebude.

O pohoniéħ.

5. Jsú rozlični póhonowé: niekteři z diedin diedickýħ, druzi z zástawniħ nebo z wien, jini z rozličnýħ násili: jakożto z mordu, z wyboje, z podawenié panenského neb wdowiého, z unosu, z lata ukradenié, z kobylého pole, z welikého dluhu neb základu, i z jinýħ wieci, jeżto jdú k diedictwí neb ku poslupenstwi. a ti wšickni póhoni jdú trojim póhonem. ale jinak a jinak, jakoż dole psáno bude. kromie žen wdow, jimżto právo z milosti panské jest dáno, aby jedniem póhonem z swé zástawy wienné mohli pohnati k swým dskám, ač we dskáħ maji; pakliby imiely z stupenim před lidmi swatebnimi, tehda také musié trojim póhonem pohoniti; neb opiet ačby staw swój promienila wdowa která, a muži wložila we dsky, tehda musý muż pohoniti póho-

nem trojim, a ten kazdý trój póhon nejmá potřeby by byl oswiedčowán podsudiemu, a neb komornik druhu, neb jiného swiedectwié potřebnie a kterak sie ti tŕie póhonowé konati maji, to starosta komornici imá wiedieti w kterýh nedieleh, a neb k kterým rokóm. toho sie jedno wystŕieci, aby jzadný z tieh tŕi póhonów póhon nejmiel ménié k swiedčenié nez dwie nedieli, a take sesti, a tak ot suhýh dni do suhýh dni up'lnie imaji tŕié z biehnúti póhonowé a pak který jde, neb jiti má póhon, slys dole.

Póhon o diedictwí.

6. Najp'rwé o diedictwié ot předków přislé buďto poslupenstwim neb jinak kterakkoli přislým póhon imá trój jiti. ktozby toho byl zbawen bezprawnie p'rwý rok polozíti na dwie nedieli k wyswiedčenie, a kdyz ten rok mine a bude dokonán jakoz prawo jest pak druhý wlozi a téz dokoná. a tŕeti wzdy na suhé dni potom přistié a tu pak ac páni súd osadié má zaloba býti we dsky napsána a hotowá. ale pohnaný w tieh tŕeh póhonieh nenie dluzen stati. nez na posledniem. tu kdez imá dati odpowied zalobie lecby maje co činiti sobie poručniky swé zjednal a zdielal na p'rwý neb na druhý rok swiedčeni tiť mohú miesto pohnaného na zisk i na ztratu otpowied dáti.

Pohon o zástawy.

7. Ale o zástawáh téz trój póhon tymz biehem kromie wien zenskýh o niez jest jakoz sem napřed psal.

Żałoby k pohonóm.

8. K takým pohonóm jsú prawem zaloby zjednány tak jakz kazdého prawda zálezi. onoho po otci nedielném. onoho po bratru. onoho po diedu. onoho po spolecniku. onoho po dáni. onoho po kúpeni. onoho po králi ze jemu ty diediny dal i dáti mohl obd'rzaw p'lným prawem po sm'rti takého a takého. a tak o wse sprawedlnosti jakoz kto k cemu neb kterým diedinám prawo imá, a pak po zalobách a prawie biezi panský nález, jenz imá konecnie bez dalsiého otwolánié d'rzan býti a uradem po jich prawu dáni pomocen konecnie. to jest o diedictwié. ale o kúpené diediny pohnaný imá po zalobie hned zástupce neb z práwce swe ac které imá imenowati. a k tiem má rok imieti a tiech imá poziti podle swých desk.

Póhon o hlawu a unos.

9. Ale k tiemto pohonóm také trojim. o mord o unos o podáwenie panen neb wdow jsú při pohoniéh jiná ohrazenié neb opowiedi. najp'rwé o hlawu nebo o mordu kdyz sie ot koho stane ciemu otci. bratru. neb strýci neb strýcenci neb jinému po meci príételi. kdyz sie mord stane jest potreba aby ihned utekl sie k uradu a ku purkrabi prazkému obzalowati ten skutek, a ot uráda komornika prositi na ohledánié. toho mordu kdy sie stál a kterými ranami a mózeli rúho k'rwawé imieti to okázati. komornik ima slyseti súsedy kde panna neb wdowa byla. bylli upiej krik neb které dobýwánie z tw'rze neb z domu. neb na cestie swo-

bodné a to kdyż komornik obé sezna. tehda tepruw potom póhon ima jiti troj jakoż práwo. a kdyż přijde swiedčenié. tehda rúho k'rwawé okázati před uřadem a s nim sie třikrat opowiedieti. ráno w poledne a kweçerú. a ta opowied imá býti i před uřadem i před prazským purkrabi. a to pówod činiti imá tři dni pořad a wždy tak. ale o unos imá ta panna neb pani unesena postawena býti před uřadem a jejé wyznánié z namenáno ot pisaře a imá hned od súdu panského dána byti k swatému Jiří Abbatisi. a tu imá howána býti do panského súdu. a imá ji Abbatise tak howati. aby s ni žádný mluwiti nemohl s žadné strany a kdyż súd přijde a páni sedú na sudie tu imá ta panna neb pani státi a z swého násilé žálowati po řečniku a řieçi że jest jejé slowo. nález pak na panské milosti. o hlawu a o mord téż jedno k'rwawé rúho ukázati před pany a neb swiedectwié komornicie.

O sirotku řad.

10. Pak jestli sirotek let nejmaje. tehda přiétel po meçi imá ot sirotka před pány štit wzieti. a téż westi jestli třeba pána u potaz wezma klinem před sie w klin uderе, jakoż ten pán nauçi. pak nález, pomsta i dówod imá státi na panské wóli. a tu sie bojim psáti přes jih wóli. o podáwenié týż bieh. jedno powyk dowesti. a žalujeli ona na swého násilnika imá jemu hlawu stieti. pakli otec žaluje pro deeru. tehda obiema hlowu setni. kdyż ona sie sezná że jest to učinil s jejé wóli. ale to jest staré prawo. mohú páni że spolka jinak nalezti.

O ssuti diedićstwié.

11. Pak o ssutié jest ças rok a den zemský dán každému ktoż swé diedictwie ssúti imá. a jini nemóż ssúti. jedno stryjc, bratr, stryjçenec, a neb otec diélný. ale jiný nic. pakliby otec prodal diedictwié poslúpné a do roka umřel. a panna diedička ostala. a żádala swé diedictwié wyplatiti. tak s sútiém móże jiti. a jest práwo o ssútié trój póhon. a kdyż p'rwé bude swiedçenié. tehda imá pówod penieże çisté imiéti hotowé a ty před uřadem okázati. a żádáli pohnaný ohledati penieze a çtenié jih imá sie státi. budeli co ztého nalezeno a summy podlé desk nedá. tehda pówod ztrati penieże i diedinu. penieże k uřadu a diedinu ku pohnanému. pakli żádati bude pówod imaji peniezi u desk położeni býti. a také żádáli uřad po wyswiedçenié p'rwém położenié penież pro swoj zisk. imáji położeni býti. do prosté żaloby přede pány. a nebudeli pohnaný přede pány łtieti swýh peniez wzieti a diedin *powodowi sstúpiti*. tehda uřad imá penieze imieti. a diediny pówod. ztrati také powod penieze na ohrazenié práwa na opowiedi. na poçtu. w tom sie wystřiéci imá aby i peniez i diedin neztratil. ale pohnaný také ztratiti diediny móż bez peniez nełtieniém wzieti peniez. opowiedi ohrazeniem práwa a nestaniém. ale wżdy peniezi imaji u uřadu ostati a diediny při powodu.

Póhon o zlato a kobylé pole.

12. O zlato, o kobylé pole wse póbou trój jako o diediny a swiedomié westi jakożto o diedinu s oçistú.

Póhon o dluh a základ.

13. Pak o dluh a základ jsú jini póhonowé. nebo jestli dluh nebo základ nad desiet kop buď wienný, buď pójčený wzdy trój póhon. a swiedków třeba sedmi zaňowalých lidi. a wietšié imá jich strana býti z toho kraje, na kterúž diedinu pówod zři s očistú a imaji býti wedeni póhoni w takých nedieleh jako o diediny. pakli o desiet hřiwen bez lota tehdy jeden póhon a tŕié swiedci s očistú kromie ačby pówod byl mieštienin králow a žalowal z strawy neb bránnié wieci co dotekl. tu jest swiedków netřeba. než samé ot pohnaného přisahy.

Póhon o dluh s listem.

14. Opiet bylliby list na dluh. tehda strany odeslati ku prazskému purkrabi, ať právo ide jako o pečeť neb sie přizná a p'lú neb bude proti pečeti mluwiti a weď swiedky usedlé lidi zaňowalé před kříž. a tu přisahú tŕie z nich k niemu dwa wolená a pówoda na kříži a dwa očista. a nejmajiť wse wládyky býti, ale lidé usedli a dobře zaňowali. jiztoby imieli na diedinách swobodných; ale o diedinu imaji býti swiedci wládyky usedli bez přiroka zlých wien a nenájemni.

Póhon o škody.

15. Ale o škody jež jsú rozlične a buďto jakž takž jest jeden póhon ke čtyřem nedielem najméně a k šesti najwiéce. a móž ten póhon jiti i k rokóm malým i welikým a mezi roky. a o škody o sto hřiwen nebo wýše sami páni súdié. a ty škody když o nie

póhon ide imaji býti oswiedčowány toçiz opowiedieny komornie druhu a podsudku p'rwé žalob. ale že o škody jsú žaloby rozličné jakoz dole bude psáno. proto že jsú škody rozličné. jedny z učinka. druhé z přijmu. třetié z kazenié a čtw'rté o požár nebo o pařez o wdanié ku prazskému purkrabi a ohřeb. a titoť póhonowé posledni jiz tyto časy nejdú.

Žaloba o hlawu.

16. O hlawu takto jest žaloba. Petr žaluje na Jana, že jemu zabil otce jeho Petra z kleny na mírnéj cestie bezprawnie. a prosi prawa. ale o přihlawniém dluhu. jenz jest také trój póhon. tak jeť žaloba. že Petr z Brus žaluje na Jana z Lan, že kdyz zabil otce jeho Jana z Luk. při hlawie jeho wzal jemu piet set hřiwen stříébra přelitého. prosím práwa.

Žaloba z podawenié.

17. Maňna z Ujezda žaluje na Nigra z Titer že potkaw ji na mírné cestie, miel s ní swú wóli prawnie a toho imá dobré swiedky. neb jest přiwolala lidi tu kdez sie ji hanba stala. swietci A. B. etc. a pohnaný o swú wiec take swiedky wede.

Žaloba o diediny.

18. Jsúli diediny diedické a desk k nim nejmá. tehda takto: Jan z Luk žaluje na Petra z Brus že sie uwázal bezprawnie i d'rzi diedinu jeho poslúpnú w Tuřiém. dwór popluzní stw'rzi, diedinú, lukami, lesy, potoky, rybniky, stiepnicemi, s tú se wsi zwóli, coz k tomu přislusié. k niezto diedinie imá

lepsié *práwo* nezli on po Paskowi otci swém z T'rnowé *niekdy* řeçeném po nedielném a imá na to *swiedky* podobné a prosi *práwa*.

Žaloba o diediny dskami.

19. Pakli jsú dsky ze died neb otec kúpil a ti byli nediélni, tehda imá říéci. Petr z Bluk zaluje na Jana z Konie ze sie uwázal bezprawnie i d'rzi jeho diedinu w Bluku, tw'rz, dwór popluzní etc. tu imenuj jako dříéwe, k niezto diedinie imá lepsié práwo nezli on po swem otci po nedielném a toho sie dokláda desk zemskýh a prosi práwa. Táz po diedu, stryjci, bratru, po spoleçniku kazdému, kteříz jsú dskami wespolek zapsáni. Taz o wsecky diediny, buďto o kobylé pole buďto jiná kteráz koliwiek diedina otjata bez práwa.

Žaloba o zástawu wiennú.

20. Kateřina ze Mzan zaluje na Jiru z Rostok ze sie uwázal bezprawnie a d'rzi diedinu jejé wiennú zastawnú w Roztokáh. dwór poplúzní s Tw'rzi, desiet kop grosvow platu sie dwory kmetnimi s diedinami, s lukami, s lesy, s potoky, s rybníky i se wsi wóli coz k tomu přislusié. na niemzto imá sto hřiwen stříébra wiennébo, jez ji to stříébro wiennowal i muz jejé Jan z Rostok niekdy řeçeny. kdyz zań wdawána, a on ji sobie zenu pojimal, dokládá sie desk zemskýh a nebo ac desk nejmá, ale imá na to dobré lidi.

Žaloba o zástawu wiennú bez desk.

21. Pak po tejto nebo po p'rwé zalobie, kdez desk nenié a swiedci idú, imá jih sedm býti wladyk ne-

najemnýh čistýh od nároków a usedlýh ot diedin. wietšié strana z toho kraje kdež ty diediny leží a otjinud menšié. a ti jmaji ot pówoda po suhýh dneh we dwú nedieli we dsky wloženi býti. a na p'rwé roky w primie w kaply opowiedieni i w kaplu s ohrazeniém práwa uwedeni wedle řádu zemského býti. a tříé z nih woleni ot pohnaného ku přisaze podle wdowy a ona napřed a oni po nie wzdy se zmátkem přisahati budú na křizi. Ale o poslupenstwié idú swiedci proti swiedkóm wše se zmátkem. a ktož zmieté ten ztrati a druhý zistié. pakli oboji projdú tehda ničem nic a pohon mine, a dále o tu wiec pohoniti nemóže. pakli bude žaloba ke dskam tehda na paniéh leží podle žaloby a desk, že páni naleznú co sie jim zdá podle práwa zemskéhо.

Žaloby ze škod, z učinka a z kázanié.

22. Pak po tieh žalobáh jiné idú žaloby ze škod a ty jsú pro rozličné příčiny také rozličny. jedny jsú z učinka, druhé z přijma a třetié z zkažení, a ty wšecky s jih příčinami dole stojé.

Žaloba z učinka.

23. Takto jest žaloba z učinka: Radim z Tynce žaluje na Petra z Brusów že jemu učinil škodu swú moci bezprávnie na jeho diedinie w Brusiéh, když sie tu přihodil, imiel jemu dáti penieze imenowité podlé umluwy přátelské i nedal, a proto jest škodu wzal na rozličnýh základieh, na hotowýh peniezeh, na rozličnýh stříebernýh klenotiéh za sto

hřiwen stříébra. po tej škodie pówod Jan ze Ptiçe, Petr. ze Sm'rdowa a neb sam mluwili, prosi práwa.

Žaloba z uçinka s listem.

24. Bywá také w té žalobie pówodem list s wisutými peçetmi jakoż prawda záležj. a kdyż to bude w žalobie. tehda uřad otsielá strany s listem ku purkrabi prazskému. a tu pak poználi sie pohnaný ku peçeti a k slibu. tehda p'lniti musi jakż purkrabie káże. a toho jest práwo we dwú nedieli. pakli sie ne zná tehdy idiete swiedci jakoż jest napřed psáno. ale to wzdy imá jiti aç sie pohnaný na žalobie tak brániti bude. a práwo sobie rozumnie ohradi. ale jinak jakż na žalobie bude opowiedieno a k newinnie położeno. tak sie stań na přisaháň a jinak nic nebť by sie stranie křiwda stala. také w té samie žalobie z uçinka mohú ty příçiny býti, jako napřed stoji: imiel mi to uçiniti neb toto. ale w jiných žalobáň to nemóże býti, jako o příjem nebo o kázanie. Móże také w té žalobie z uçinka mnoho jiných promien býti. na niezto kdyż řeçnik hce pro zmatek móż mnoho mysliti práwa nepohorse. Móże také ta žaloba z uçinka býti bez přisahy strany pohnané. a ta bywá kdyż kto na ty škody dsky imá. jako kdyżby kto uroky imiel na druhém we dskáň, a dsky jemu neswiedçily jedno na swatý Hawel neb na swatý Jiří. a kdyżby podle stárého práwa urok swatojirský přebiehl urok swatého Hawla. a w tom práwem nebylo saženo. a jiż podle stárého práwa komornik jemu nemohl dán býti a on pak přiżena z uroków žalował a desk sie dolo-

zil, a ty neswiedcily ani rejistra dánié uroka tuby imiela přisaha minúti a dsky ostati. Také w tiéh zalobáh z ucinka móze potom slowu bezprawnie přicina přiciniena býti. ale w jinýh nic. jako řka ucinil jemu skodu swú mocí bezprawnie imiel jemu jeho penieze dáti hwili imenowitú i nedal. a proto skodu wzal etc. a neb jinák jakoz komu skodi. ale w jinýh to zalobah býti nemóze. neb w nih ocista nebývá, ale w téj zalobie pohnaný přisahá a za sebú dwa ocistniky imá imieti pod ztraceniém pře.

Žaloba z přijma.

25. Druha zaloba bývá z přijma. z té zaloby i přisahy na křizi jsú wyniati wsickni poprávce, konsele zemsti i ti páni, jizto po prawu imaji a jsú kmetowé. tak ze po téj zalobie na křizi přisahati nejmaji, nez jedno na swé kmetstié, konselstwié swú neb na swú poprawu dwa háky jinak p'rsty na p'rsy wlozieć wzieti bez zmatku. a toho jim imá wieřeno býti. ale jini wsickni musié na křizi přisahati se z matkem toko jakoz zaloba záleze, tak zaloba imá býti. Ondřej z Sak zaluje na Křize z Rudy, ze kdyz Jan z Suhé ucinil jemu skodu swú mocí bezprawnie na jeho diedinie w Sakáh. a ta skoda na konieh, na rozlicnýh stříebernýh klenotiéh, a na rozlicném domowitém nábytce za sto hřiwen stříebra, a on tu skodu ot nieho přijem i zíwe mluwiliť co proti tomu, prosiť práwa. a tak jinák mieniec jakoz sie komu zdá podle jeho práwa.

Žaloba ze skody na diedinie.

26. Jan z Praby zaluje na Petra z Tynce ze kázal moci swé Janowi ot nikudz ucíniti jemu skodu bez-

prawnie na jeho diedinie w Záhoŕi nebo na králowie Wáclawowie çeského diedince w Praze kdyz sie tu byl pŕihodil a tu ṣkodu poloz na çemz ħceṣ jakzť komu tŕeba neb jakz twá prawda záleẓi. a w tej ẓalobie nic nemóz zmateçného býti, leçby ŕeçnik ẓaluje sie dskami sie dielil. a strana nebo ŕeçnik strany ẓádal desk çtenié, a neb ẓeby ṣkody nebyly opowiedieny.

Umienié w ẓalobáħ.

27. W tieħ we wṣeħ ẓalobáħ nenié jiného umienié nez kdez jest tŕeba k ŕeçniku sie utéci, tenť swú mzdu wezma ẓalobu stwoŕi, wzdy wiéce lẓi nez prawdy a to jest jistie z obyçeje pohanského kdez jsú práwa nalezena k libosti ale ne ku prawdie, a tak i dnes stoji do promieny panské.

O poloẓeni roku k newinie.

28. Po tieħ po wṣeħ ẓalobáħ kdyz jiz projdú na súdie a k newinie sie polozi pohnaný proti pówodowi. rok bude dán ku pŕiseze najp'rwé malé neb weliké roky. jakz sie pŕihodi. a na tom roce stranie obie tak dobŕe ktoz pohnaný jako pówod imaji sie swú opowiedi postawiti u primy aç bude w rateħ králowýħ na hradie kdez uŕednici menṣi budú a tu sie i imenem swým i otkud i proti komu imenem a otkud opowiediéti. pakli primy nebude. ale do kaply jiti na sień králowu a tu státi pŕed uŕedniky, a pŕed oltaŕem a z prawa napominati. a jakz tu uŕednici po pisaŕi rotu podlé ẓaloby wydadié tak uçiniti w kaẓdém biehu. a ten bieh wiz dole podle poloẓenie ẓalob s w'rħu psanýħ.

O swiedciéh ku přisaze o diedinu.

29. Kdyż sie kto pohoni o swé diediny neb diedictwié a nato jemu přijde że imá swiedky wésti, jakoż sem napřed psal imá jih imieti sedm wladyk usedlých a zahowalých. a ty na primie imá otpowiedieti każdého imenem křestným a otkad a pak po primie imá s nimi jiti na královu sień před kaplu. a tu čekati času. kdyż úřednici wolati káži. aby swiedci byli wedeni. tehda wezma řečnika přistupi před kaplu a tu na prawé stranie stana pówod a pohnaný na lewé. a řečnik kdyż jemu pisař swiedky po dskách imenowati bude. imá je westi do kaply a ohradie práwo před wstúpeniém swiedku każdému. a po jednom do wseh. a potom pówoda s ohradu uwedł. a řečnik s nimi. a imaji swiedci wstúpiti prawú nohú napřed a kdyż w kaple stanú tehda strana druhá imá sobie woliti tři. a ty pisař hned znamenaj. a potom tříé ti imaji přisahati. a dwa jih přisahu očistiti. jako dole stoji psáno.

Kdyż obú stranú swiedci projdú.

30. Takéż sie imá státi kdyż obie stranie swiedky wedú. a jestliże oboji swiedci projdú. tehda niktoż z nih w niczemż. pakli jedni swiedci jdú. a ti s očistú projdú. tehda ziskána pře. pakli neprojdú tehda ztracena. neb ty přisahy imaji býti se zmatkem kromie očista imá býti bez zmatku.

Přisaha swiedków.

31. Pak přisaha kterúż imaji činiti swiedci imá wydána býti ot úředniků mensih podlé žaloby. a ta imá takaż býti, jakoż žaloba stoji tak řkuc o diediny.

Přisaha o diediny.

32. Na tom přisahám, ze sie jest Petr z Rudy uwázal swú mocí. i d'rzi bezprawnie w diedinie Janowi z Blata w Blatie dwór popluzní s tw'rzi etc. stú sie wsi zwoli coz ktomu přislusié, k nimz diedinám imá Ján práwo lepsié nezli on po swém otci po Petrowi z Blata niekdy řeceném niedielném, tak mi bóh pomáhaj i wsickni swieti. A téz po bratru, téz po máteři s kterú on hlebil az do jejé sm'rti.

O dwú ocistnikú po přisaháh.

33. I hned po tieh swiedków přisaháh imaji wystúpiti dwa ocistniky a tak imaji přisieci bez zmatku řkúc: Ta přisaha jizto Pawel z Sak přisahal jest prawa a cistá, tak mi bóh pomáhaj i wsickni swieti. Z té řeci napřed psané kazdý moze ke wsem wiecem diedickým kdez nań nápad přijiti imá. i po swej materi s kterúz hlebil wybrati co a kterak činiti imá. a řecnik kterýz tu wiece wede, imá i dluzen jest. kdyz sato béře, stranu we wsem wiernie wystřiéci i naučiti welmi pilnie a snaznie.

O jiných přisaháh.

34. Pak jiné jsú přisahy w tieh póhoniech jezto ze skod idú a ty jsú rozlicné jakoz sem napřed psal. tak jestli zaloba z učinka. tehda imá pówod sam. nebo jeho pówod napřed se zmatkem přisieci. a potom pohnaný takéz se zmatkem. ale pohnaný imá za sobú dwa ocistniky imieti. ihned kdyz jemu bóh pomóze projiti. aby je hotowi okázal a postawil bez

napominánie. i imá takto přisieci sám pówod, nebo jeho kohoz wkonci zaloby imenuje.

Přisaha na diediny.

35. Natom přisahám, ze mi jest Jan z K'rp uçinil skodu swú mocí bezprawnié na mej diedinie w Luzi. tu kdez mi imiel dáti hotowé penieze tak jakoz mi slibil. i nedal. a proto sem skodu wzal na hotowýh penieziech. na stříébernýh klenotiech a na koniech za sto hřiwen stříébra, tiem mi jest wsim winen, tak mi bóh pomáhaj i wsickni swieti.

Přisaha swiedków pówodowýh.

36. Na tom přisahám, ze Jan z K'rp uçinil skodu swú moci bezprawnie Alsowi z Luze na jeho diedinie w Luzi. tu kdez jemu imiel dáti etc. jako sw'rhu. tiem jest jemu wsim winen. tak mi bóh pomáhaj etc.

Přisahá pohnaného.

37. Pak pohnaný proti komuz ta přisaha stala sie. imá otpřisieci takto řka: Na tom přisahám jimz mie Pawel z Luze wini byh jemu skodu uçinil swú moci bezprawnie na jeho diedinie w Luzi. tu kdez sem jemu imiel dáti penieze imenowité i nedal. by on skodu wzal na hotowýh penieziech etc. jako napřed. tiem sem jemu wsim newinen. tak mi bóh pomáhaj etc. A tu hned za sebú imiej dwa oçistniky. a sám ot kříze wstana je bez napomanutié okaz řka: teď swé oçistniky imám. hotow jsem prawu dosti uçiniti.

Přisaha oçisty bez zmatku.

38. Na tom přisahám, że ta přisaha jizto Jan z K'rp přisahal proti Pawlowi z Luże jest prawa a çistá. tak mi bóh pomáhaj i wsickni swieti.

Přisaha se zmatkem.

39. Pakli jest třeba każdému ktoż přisahá, neb také přisahu přijimá tieň řeçi, któreż pisař rotu wydawaje mluwi pamietliw býti. neb ten ktoż přisahu přijimá. dopustili sie, że wçem řeçi, cknutiém, neb jimi kterúżkoli přiçinú překazi. práwo swé ztrati. a práwem starým z téhoż wieçnie jeho pohoniti nemóż. a o škody budeli práwem ot nieho narçen. straň mie kdyż uřad k swiedomi imá. by póhonu neztratil. a přisahy poziti nemohl.

O práwiéň stanýň.

40. Práwa staná rozliçnie sie stawuji. niekdy proto że u primy nestane. ani sie nemocen ani jinak ohradie jakoż jest práwo. proto strana druhá památné dá. a on hned ztratí swú při ktoż sie toho dopustil. a mensi uřednici mohú za práwo dáti buď oç koli. málo nebo mnoho. a téż kdyż přisahá na křiżi w kaple a neprojde. túż uřednici moc imaji. a ta moc jest jim dáwno ot panów dána. neb přisaha sama zprosti. neb ztratiti dá. a také aç kto stoje u primy i sie zle opowié. ztratí swú při. a o to jesti dosti panskýň nálezów. a téż aç swiedky wede a jiň neopowié imenem otkud a proti komu. tak u primy bývá práwo stané.

Zmatkowé w prawie.

41. Pak také w kaple kdeż přisaha bývá opiet nestániem, zmatkem přisahy. w uwodu swiedków do kaply jakż sem napřed psal o swiedcieh. m'lčeniem a neřiekániem přisahy u kříže přes páteř nepoloženiem p'rstów jakż pisař ukáže a z dwiženiem p'rwé nez úřednici káži.

Právo stané rozličným biehem.

42. Také právo stané bývá na súdie buď weliký neb malý súd, rozličným biehem. nestániém bez ohrady nemoci. neb z zemie. neb králewú služeb. také bývá panským otsúzeniém o welikú wiec. o mensi úředničim.

O zmatciéh w žalobáh.

43. Také bývá zmatek w žalobie. kdyż sie řečnik dieli. žaluje. s žalobú we dsky wloženi psanú. a řečnik z druhé strany otázaw sie jestli powodowo slowo. a on dié że jest. prosi desk té žaloby čtenié. a kdyż shleda, że sie žaloba jeho se dskami dieli. tehdy ztrati powod při swú. a pohnaný bude toho prázden. nez jezto řkú jinak powod ztrati a jinak pohnaný. tak rozumiej że powod neztrati jiného takým zmatkem jedno swój póhon ten a náklad. ale móż sie oprawiti znowa pożena do třetice. ale pohnaný kdyż na žalobie kterýmkoli práwa a ztrati. buďto neohrazeniém práwa neb otpowiedi bez úřadu, neb jiným kterýmżkoli biehem. wzdy při, z niež jest pohnan ztrati a nań bude památné dáno. a také my úřednici to d'rżime. kdyż který

pówod a nebo pohnaný, ot niehoż żaloba ide nebo otpowieď bez uředniçiého otpuştienié stoji w lawiciéh súdnýh. a řeçnik strany honi před uřadem. tehdy práwo ztrati. a to d'rzié uřednici z panského náleza.

Práwo stané pro nezprávu.

44. Také bývá práwo stané z podwolenié w zapisu neb w t'rhu. pro nezprávu kdyżby sie wiec podwolena nestala. aby práwo şło. jako w starém práwie. tak ta práwa staná idú a po niħ umluwa. jeżto jest ot práwa.

O umluwie po staném práwu.

45. Pak umluwa po staném práwu jest ot pówoda napomanutié pohnaného. jenżto jest ztratil. neb řádem súdným aneb podwoleniém. a ta umluwa p'rwe jiti nejmá nez po dwú nedieli po staném práwie najménie. pakli dále pówod neħá. to jest jeho wóle a jeho práwu neşkodi do tři let a osmnádste nediel. leçby sm'rt pohnaného neb pówoda zaşla. pakli imá býti umluwa po podwoleni neb po t'rhu, nejmá býti p'rwé nez kdyż ta příçina příjde. pro nizto westi musi a swým dskám dosti uçiniti. a w té nesnadnie çlowiek zmate. leçji p'rwé dá nezli imá býti. jakoż dole powiem o tieħ wşeħ zmatcieħ.

O zwodu.

46. Po dwú nedieli po té umluwie pak móże jiný úd práwa jiti to jest zwod. a ten zwod jest rozliçný podlé rozliçnýħ póhonów a praw stanýħ.

také jsú zwodowé jedni. jezto upřímo idú, na komornika. a druzi jsú jezto idú na sudieho a na pisaře. a třeti jsú jezto idú na nie na wsecky tři.

Zwodowé na komornika.

47. Zwodowé jezto na komornika jdú jsú ti obecnie jezto k diedictwi idú. a w niħ potom othádanié třeba nenié. neb komornik jest pán diedický, ot niehoz práwem dobuda kazdý diedictwié imá imieti. a jsú ty wieci tyto: póhon o diediny kazdý nań slusié. zwod o přihlawni nań slusié neb hned po zwodu ten dluznik a mórdéř imá z swého diedictwié wyweden býti, a pówod uweden. z kobylého pole, jeho zwod. a tak o jinýħ wseħ wieceħ kteréz idú k diedictwi a to lépe wypisi dole. kdez o othádani psáti budu.

Zwodowé na sudiého a pisaře.

48. Pak zwodowé jezto slúzeji na súdieho a na pisaře jsú wsickni jini. o skody. o dluhy. o zástawy. buďte wienné neb jiné kterézkoli o základy.

Zwodowé na wsecky.

49. Pak zwodowé jezto na wsecky slusęji jsú jedno o nezpráwu ti zwodi wsickni tříé dielé mezi sebú. ale to jest tepruw přislo za Kapléře pisaře zemského. jakoz we dskáħ stoji. ale dřiew jest bylo jakoz dsky swiedčié, ze imá wedeno býti pro nezpráwu jako wstaném práwie třetimi wýs peniez t'rhowýħ. a potom othádanie slusié. takzby toho zwodu nejmiel komornik nez druhý dwa súdi a pisař. neb skutci uředniči mezi nimi imaji sie wzdy

mieniti pro úklady zlýh. aby k jednoho ztrátié wiec swiedków bylo. a prawda aby swietle śla k obecenstwi wśeh.

O panowánié neb brani s jedniém komornikem.

50. Potom pak jest jiný úd neb článek práwa, jezto slowe panowánié neb branié. a to slowe jedniém kusem panowánié postánýh práwiéh. a druhým kusem branié po zápisném práwie. neb sie prawi w zapisiéh takto: aby mohl bráti s jedniém komornikem. neb sie uwázati w diediny etc. jakż ktery zápis swiedči a to pánowánié niekdy bývá bez śkody a niekdy se śkodú. Bez śkody bývá kdyż kto má.

Práwo stané bez śkody.

51. Práwo stané a wzwedené ze śkod neb z jiné zástawy. po niemż zwodu brátiby nejmiel. nez jedno w urociéh. ač zwod bude po swatém Hawle neb po swatém Jiří jizby tehdy bráti nemohl lecby urok přišel. a takeby toho čakati musil. ale hceli sobie své práwo dowesti pro sm'rt. tehda musi na swój náklad, a na swú śkodu bez śkody strany. komornika wezma opanowati. aby své práwo dokonal. neb jiż potom móż komu hce zapříti.

O témż práwo a nález.

52. A proto wiec kdyzkoli kto práwo ustojé na kom. bude na jeho diedinie zweden ze śkod. z wienné zástawy. z dluhu. z základu a neopanuje i umřel.

tehdy wiez zeť s nim to práwo umŕe. ačby pŕi práwu a poručniky imiel. pakli opanuje jedno jednú. tak to práwo jiz diedi. jakozto wp'lnie dowedené. a buďto očkoli. kromie diedin. na niez kdyz sie zwod stane komornikem. jiz dále tŕeba nenié. ač druzi berú opanowánié. ale to sie dieje pro odsťrk otporników.

Wýstrahťa w panowáni.

53. Také w tom panowáni ktoz je čini imá sie pilnie ħowati. aby jinde nebral. ani panowal jedno tudiéz. na niemzto sie zwod stal a to z práwa pŕi mýsleno nedáwno wzdy pówod imá sebú imieti komornika a posla purkrabina prazského. tak ze w kazdém zájmu imaji tŕié býti najménie. pówod, komornik a posel purkrabin. a pŕewysili wiece to pówod učin na swoj náklad, lečby bylo na otbornika twá škoda. ale na pohnaného. lečby byl otbojnik. ten buď smirzen mimo práwo neb jest nepŕietel práwa.

Panowánié se škodú.

54. Pakli bude panowánié se škodú neb podlé zápisu pówod s komornikem a s purkrabiným poslem imá toliko wzieti jakzby urok na práwo stané stačil. a tŕetimi wýš pro náklad. a jestli ze škod ale k uŕadu tolikéz. a to imá tolikrát učiniti. kolikrát toho tŕeba bude. tak wzdy zeby kazdý ten, kto ħce panowati a swé práwo oprawiti dotaz uŕednici imiel mieti a s jiħ radú učiniti a nezawede sie snadnie wnic nepodobné.

Tránié panowánié.

55. Ta panowánié z práwa imaji tráti do léta pól druhého. aby trikrát bráno bylo. a potom imá pak othádanié přijiti ježto starým právem slowe wdiedinie. ale buď panowáno trikrát neb nebuď. kdyż jedno jednú jest panowáno. a léta póldruhého s p'rwniém panowániém mine. móż othádáno býti ku prawému diedicstwié. aby ktoż právem obd'rżal a zástawu imá jiż diedicem byl. ale k tomu jeho právo nepudi. móże nehati othádanié dokud hce. jedno kdyż let zemskýh nepropusti. a proto otom othadani. kdyż jest úd koneçný práwa. hci tuto psáti.

Nález o othadaní.

56. To othádanié z práwa neslusí na iżadného uřednika coż uřadu dotyçe. jedno na komornika. jenż jest zámek wseho práwa. neb othádanié wsecka práwa zawiérá a protoż jest rozliçné pro rozliçné příçiny. neb to z předniħ wieci dobře jest známo kdyż wseho práwa jest zámek. a právo jest mnoho a rozliçnýh. tehda ta práwa w řadu jiħ rozliçnié ten zámek zawiérá. jinak o diediny. jinak o škody jinak o zástawu. jinak o dluh. wynmuc wiennú. neb ta w swém bieze ostáwá. jinak o základ. a jinak pro opuştienié uroków k niemż ke wsem wiecem krátce psáti hci. tehda wzdy pro rozliçnost práw, rozliçno jest othádanié.

Kterak imá othádanié býti.

57. Knimż ke wsem wiecem takto prawím. że ten komornik swym mlazsim druhým dada rok

stranám na diedinu najménie dwie nedieli napřed před tiem othádaniém wezma z desk výpis. wieda na diedinu a jestli třeba. káže mieřiçe dobyti. a súsiedy swolaje o kazdú wiec tu rozlicnost lehce podlé wypisu z desk plat kazdý we wseh krajih kopu platu po desieti kopáh poloze. stawenié tw'rze. podlé rady súsedské. a swého towařise i podle swého swiedomié. a lan diediny také sady, hmelnice, winiec, řeky, potoky, mlýny i jinú rozlicnú wóli a panstwié. a tak stiem jiti aby obmeskánié nebo netbanié zadného wtom nebylo. a w té kazdé rozdwoji výpis z desk tie zprawú. neb tiém jsa zprawen. ani nac zwod ani wcem zwod. ani co ku pówodu. ani co k uřadu up'lnie zwieda obmeskán nebudes.

O panowánie druhém.

58. Potom pak po othádani, jenz zámek jest práwa jestie bývá opanowánié we dwú nedieli pro otporníky byllihy kto. jenzto by snad práwo k diedinám imaje o póhonu, ostaném práwu, o zwodu. o panowaniéh, newiedel, a jiz widi skutek netajný othádanié ziemnie. jestie dwié nedieli imiej k otpoře. a té poziti imá ac ukaze. pakliby jiz zameskal nejmá wiéc k otpoře dopustien býti. nez póhon znowa jemu nejmá bránien býti.

Tak práwa póhonna idú diel tiém řadem jakoz sem na přes psal. ale ze jest přenesnadné wsem hlawám jediné hlawié desk uciniti ostawuje pilniejsié wieci múdrosti múdřejsih. a wsak jestie o nálezieh panskýh hci niéze psáti, co mie pan bóh nauci.

O panskýħ nálezieħ.

59. Panský nález za starýħ panów welmi d'rẓán byl. a p'rwéby sie musilo mnoho zlého státi, neẓ to coẓ páni jsú nalezli, by pŕed sie neṣlo. a také panský nález tak mocný byl, ẓe ot nieho ẓadný sie otwolati nemohl, ani kdy komu dopuṣtieno. kromie slýħal sem ẓe o çest sú sie niekteŕi, jako pan Mikeṣ z Potnsteina za ciésaŕe Karla na ŕiéské wolence sie otwolal. ale snad jest bylo proto ẓe jest jemu çiésaŕ a páni pŕali. ale to práwo této zemie nikdy nebylo. by o kterú wiec který zemienin mohl panského nálezu zniknúti. protoẓ i dnes imielby jiħ nález pewnie d'rẓan býti. a uŕednici wietṣi i menṣié imaji coẓ pány bude otsúzeno swými uŕady pomocni býti. a najwiéc purkrabie praẓský, jenẓ hól moci králowú nade wṣi zemi d'rẓi. abyħ ŕekl prawý nález. toho wzdy swiedkem býti nesmieji neb mnoho jest rot pŕirozenýħ jeẓto jsú na sie laskawy a jeden druhému prawdy umienienė pomáhá snaẓnie. protoẓ nenie snadno o tak welikú ustanowenú obecnú a pŕirozenú prawdu co jistého a koneçného psáti. a zdá mi sie lépe o to m'lçeti. at páni nalezaji wedlé stran liçenié.

Nálezowé w rownýħ pŕeħ.

60. Çasto také w rownýħ pŕeħ páni jiné a jiné nalezaji. a to býwá druhdy bez jiħ winy, ale winu stran. neb çastokrát swú prawdu jedna strana ŕeçi podobnú a wýmluwnú pŕede pany wywede, tak ẓe jéj tok z isku panským nálezem pójde. a çastokrát také druhá strana túẓ aneb podobnú ktej prawdu

imajic w swej řeči a w swém líčeni newýmluwnie přede pány powede sama sie męskajic, że páni o túż při jéj ke ztrátie náleznú. tak że z toho wyńodi. że často prawý ztrati a křiwý zistie. neb w każdém práwie tomu, ktoż swé wieci jest opatren a bdi, práwo jest pomocno. a ktoż swé prawdy netbá, práwo jemu také nerado spomáhá. onen smyslem a snażnosti zístie. a druhý nedomyslem a lenosti ztrati. a protoż sám sobie łaj ztratiw. a onen sám sobie diekuj ziskaw. w tom kusu páni swými nálezy niczimż nejsú winni.

Nepřipúštienié nálezów we dsky psáti.

61. Protoż tahé páni dřiéwe swých nálezów nikdy nepřepustili we dsky zemské klásti. nehtiéc tiém hanieni býti. że o jednu i túż wiec neb welmi podobnú. jiné a jiné nálezy činili. nez kdyż sú co nalezli, kázali zwod uřadu uczíniti. neb w druhých wieceh purkrabi prażskému.

O moci nálezów panských.

62. Kde panský nález moc imá? prawim że kdyż páni súd osadie a popsáni budú we čtyřeh lawiciéh a żalowáno bude řečnikem na stupky, na spolky a na dánie. w tom miestie za starých pánów nálezi pansti šli. ale ne jinde. pakliby sie strany swolily kdeżkoli. a uřad to slysal. tehda podwolenié práwa rusi, a moci panské potw'rzuje buď jich málo nebo mnoho.

Také o duchowni súd coż sie jéj králowa milost se pány otázal a aby nebylo o swietskú wiec a o

zemskú pohonieno k duhowniému prawu ze toho ned'rzié nez wzdy ti pohonowé idú bez překazy a jimi zemany hubié a oto lidé rytiéři a panose i zemané welmi křícié, ze nález panský předsie nejde kterýz we dskáh stoji psán.

O zemskú wiec k zemskému a o duhowni k duhowniému prawu.

63. Páni sie také potázali o práwa duhownié, ze proto imaji uřednici hniew a přimluwanié ze sie jedniem stawuje a druhým nic. nez prosié aby jednomu jako druhému slo práwo o zemskú wiec k zemskému prawu. a o duhowni k duhowniemu. a páni i panose jsú k zemi usedli, imáli kto k nim které práwo. hledajz právem. a imá sie jemu prawda státi.

Najwyssi uřednici nejmaji izádného pohoniti.

64. Sudí zemský, komornik zemský, purkrabie prazský a pisař zemský ti wsihni ctyřié nejmaji izádného pohoniti dokudz jsú w uřadeh proto, nebo uřady wládnú, a toby jim snadnié přislo bez nákladów, neb sami wládnú. a tadyby krále, pány, rytiéře, panose zahubili. nez imaji dáti wiedieti pánóm na toho kdozby práw nehtiel býti přede pány, jednú, druhé zalowati i třetié zalowati. a tu imaji páni ktomu poslati i uřednici jini. aby jim jih towaris práw byl přede pány. tu kdyz sie po třetié wrátié an práw nehce býti, ani přede pány přijiti tehdy tepruw imaji jemu páni a uřednici otpustiti aby pohonil. pakli přes to pohoni neoswiedciw to-

ho tehdy to králowa wina. a w práwie nejmielby wiéc uřednikem býti.

Nález że král nejwyssiéh uřadów nemóz zastawiti.

65. Také tieh wseh uřadów najwietsiéh zemskýh, jakozto jest sudí zemský, komornik zemský, purkrabie prazský a pisař zemský. tiéh ctyř uřadów nejmá jih král zastawiti ani zapsati žádnú wieci, nez imaji swobodni býti. proto zdaby který uřad zawadil. tehdy dřiéwe nezby byl wywazem azby sie weliká záwada stala zemi jimaji swobodni býti, nebo ktozby sie w uředie nehodil aby miésto jeho jiného wsadili pro řad zemský.

Nález o dskáh zemskýh.

66. Dsky zemské nikdy nejmaji otewřeny býti, nez jedno kdyz páni w p'lném súdie sedié we ctyřeh lawicieh. kromie lecby pro králowú potřebu a králowa milost htiela tehdy *imá králowa milost* dsky otewřiéti a swú potřebu zdieti. pojmá najwyssiého komornika, najwyssiého sudiého, a najwyssiého pisaře desk zemskýh. a zdieje jeho milost potřebu swú, ihned dsky aby byly zawřeny zasie.

Králowé cesti nadali a ustawili komorniky.

67. Králowé cesti dali swé zbozié pro obecnié dobré hudému i bohatému aby sie jim prawda dála. dali swé wsi komornikóm, jizto mohú hudého i bohatého pohnati k zemskému prawu. a ti imaji

wṣiħni z tieħ wsi tŕié státi na kaẓdé roky w Praze. a tu imaji ħudi, bohati, sirotci, a wdowy jednati sie s nimi. komuẓ jesti potŕebié na koho póhonu jakẓ sie mohú ujednati. a pakli sie nemohú ujednati do p'rwniého kraje. tehdy nejmá wziéti wiéce do p'rwniého kraje neẓ piet groṣów, buď weliká wiec neb malá. a do druhého krajé desiet a komorniku toho kraje piet, a tak kaẓdému komorniku toho kraje piet, a tak kaẓdému komorniku toho kraje z kteréhoẓ kraje pohoni. a do tŕetiého kraje wierdunk a do najwyṣṣiého kraje çtw'rtého dwadceti groṣów.

Nálezowé o komorniciéħ.

68. A dále pak ten komornik starý, jenẓto komorniky rozdáwá ten imá na najmie komorniky dwa neb tŕi. a tomu najwyṣṣiému komorniku plati weliký plat z toho, jenẓ sie proto ẓádný sirotek, ẓádná wdowa, ani ħudý ẓádný nemóẓ sie swého práwa dopohoniti ani dowesti. neb wezmú s nieho coẓ ħtié kop niekoliko a to musi dáti. neb póhonu neħati. a proto ten komornik uŕad najimá, aby ot jinýħ komorników, jeẓ na najmié imá weliký groṣ zdwihl. a oni najemniçi komornikowé tady ħudým lidem welikú zádawu çinie berúc hrubie s lidí, protoẓ nejmá to býti, by uŕady najimali. ale imaji wṣiħni komornikowé státi. aby sie potŕeba ħudému i bohatému stala neb dála. a to imaji práwo bráti jakoẓto od staradáwna a nic wiéce. a proto ẓe tak uŕady najimaji, jest zemi hroẓná ṣkoda.

Komornik na rozdiel.

69. Na rozdiél kdyż komornik jede imá téż prá-wo wziéti jakoż sudí piét wierdunk a strawu podobnú jakoźto jest bylo ot staradáwna, że hudýh nepřijímali.

O sudi zemském po zwodiéh a na diél.

70. Sudí zemský kdeż po zwodieh jede, nebo na diél imá wziéti ztrawu podobnú. a ot p'rwniého kraje piet wierdunk a ot druhého tolikéż. ot třetiého i ot čtw'rtého tolikéż.

Ot panowánié.

71. Ot panowánié imá komornik wzieti wierdunk aneb jak sie w rowenstwie mluwie.

Ot ohledánié.

72. Ot ohledowánie desk ktoż potřebuje oblastié, ten imá kopu dáti a pisařóm čtyři groše. a kdyż páni sedié we čtyřeh lawicieh wp'lném súdié zemském. tehdy imá pisař dáti dsky čisti komuż jest třeba bez peniez ktoż sie na dsky tiehne a přihnan k tomu.

Ot kladenié t'rhu we dsky.

73. Tak kdyż komu kladú we dsky buď málo neb mnoho ot każdé kopy imá dáti groš za kolikoż kop kúpi. a pisařóm čtyři groše.

Ot památného.

74. Stánié a nestánié ot toho památného jiż nehtié wziéti dwú kopú, jeźto dřiéwe čtyřmi grosi otbýwali starým práwem.

Ot othádánïé.

75. Othádánié imá práwo wziéti piet wierdunk starým práwem.

Ot umluwy.

76. Na umluwu kdyż komornik jede ot toho imá wziéti wierdunk.

Co purkrabi prażský kdyż s uŕadem jede.

77. Purkrabie prażský kdyż kam s uŕadem jede, jeżto uŕednici posli jej, ten imá práwo wierdunk wziéti a ztrawu podobnú. ale nejmaji jemu listu dáti ot uŕadu. proto nebo sú jej uŕednici poslali. a s nim komorník jede ot uŕada. a proto zdaliby sie kto wzepŕel. ale imá uŕedniky że jej zastúpié. a proto nejmaji jemu listów dáwati ot uŕada. neb jest to zdáwna w zemi. dá gros purkrabi a pisaŕi druhý. a to nejmá býti.

O spolciéh.

78. Také spolkowé a dánié neb stupkowé nejmaji wolàni býti, nez na p'lném súdie panském.

O zatajeni żałoby.

79. Také práwo jest kdyżby kto koho pohonil a naú żalobu wlożil. a páni na súdie sedieli. a páni slyseli póhonné wieci a řečnik prowolal. imáli kto żalobu prowesti aby żalował. a jestli żeby zatajil. tehdy sie panóm zdá żeby jeho żalobu imieli wymazati. neb jest ji na zmatek zad'rżal.

O wienowánié w milostiwé zástawie.

80. Také práwo jest kdyżby kto swé żenie wienowal w milostiwie zástawie na dwú wesnicieh summu imenowitú jakoż we dskáh kladeno bude. a kdyżby sie na tú dwú wsi nedostalo. ale na třeti jakoż we dskáh záležiaby mohla sáhnúti a tak ji dsky swiedčily. a kdyżby ta pani owdowiela a wieno to obd'rżala a potom muże druhého pojala s tiém wienem. tehdy kdyżby ji diedic nebo jiný, kterýżby práwo k tomu zbożi imiel, jeżto ona wieno imá w tú dwú wesnici stúpil jéj nebo jejému muži. a neb tomu ktożby ot nié poslán byl. a neb ot jejého muże. a oni to přijeli ot jejého d'rżitele nejmaji potom dále sahati na třeti wes. to jest panský nález.

O poručniku w póhonie.

81. Kdyżby kto koho pohnal k zemským dskám a ten pohnaný sobie poručnika učinil dskami. a poručnik jej położil nemocna. a potom pohnaný přišel před uředniky prażské téhoż dne i prawil. páni úřednici teď stojim k swému práwu proti pówodu. tu úřednici podali toho na pány. imáli ten pohnaný swú při tiém ztratiti. ponidż jest jej činil poručnik nemocna. a ten téhoż dne přišel před uředniky. zdraw jsa. tehdy páni nalezli. ponidż jest zmatków hledal pohnaný że jest swú při ztratil.

O swobodie panów w náleziéh.

82. Také páni prawié że jsú swobodni páni. że mohú z swýh nálezów stalýh a w zemské dsky za-

psalých. mohú jich přiçiniti i ujeti. jakoţto swobodni páni. a také tak prawié, ţe nejmaji psaných práw imieti. aby sie nezprawowali lidé po jich náleziéch nez dnes jednomu podlé liçenié jeho pře k zisku naleznú jemu. a o túz při jinému ktoz swú při a nerozumieje powie, a na tak řadnie podle řeci liçenié swé nerozumným liçenim za stracenié jemu naleznú.

O wypise z desk bez peçeti.

83. Také práwo jest. kdyzby komu dali wýpis z desk zemských a při tom wýpisu jakoz ti wýpisowé bywaji. jezto wietsi uřednici kazuji dáti, uřednicié peçeti nebylo. jakoz dsky swiedçié. a nebo sie stane bez wyssieho uředniků wóle. a ten wýpis nejmiel uřednicié peçeti při sobie. a potom ten wýpis nesrownal sie se dskami kdyzby byly dsky otewřeny. a byl ten wýpis bez peçeti. nejmieloby proto pisaři k h'rdlu jiti. neb jest karta bez peçeti ale imá oto trestan byti. pakliby při tom uřednicié peçeť byla. a nesrownal sie ten wýpis se dskami. kdyzby byly dsky otewřeny. tehdyby pisaři k h'rdlu slo.

O ub'rmanstwi.

84. Kdyzby na koho přislo ub'rmanstwié a jedna strana stála na druhé stranie práwo a dowedla toho řádem zemským. a pak zapsaly mocnie na ub'rmany dskami jakoz toho řád jest. a druhá strana toçiz na které jest práwo ustané htiela toho práwem otbyti podlé liçenié swého cozby jej ta strana dala

winu jezto jest ustála práwo. panské jest naucenié ze nemóz práwem toho ta strana otbyti. nez neboli dosti uciniti té strane jakoz jest práwo s stala a nebo ub'rmanowé wrafte zasie strany ku práwu jih bez pohorsenié práw jih.

O honieni zhúbce zemského aneb zlodieje.

85. Také jest potaz zemský jakoz jest ot staradawna bylo o zhubci zemskem ze králowa milost imá pro takú wiec sáhnúti s purkrabi prazským a swými uredniky s miesty a sklástery napred. a byloliby zeby tomu nemohli nic uciniti. imá powolati panów a poprawci toho kraje, w kterémz sie taká wiec dieje aby jeho milosti pomohli. pakliby ti wsihni nemohli tomu nic uciniti. ale imaji powolati na jiné pány i na obec. a ti wsihni imaji jemu pomoci. ale imá jim králowa milost za porazenú skodu státi a ztrawu dáti jakoz ot staradawna bylo.

O zápise dluhu imenowitého.

86. Také kdyzby kto komu zapsal trem neb ctyrem a tak swiedcil zápis. dluh imenowati jakozto w zápisnych knihách swiedci aby sie mohl s jedniém komornikem uwázati we swém dluze. a ty prodati, zastawiti, smieniti uciniti s tiém jako se swým wlastniém. a kdyzby jeden propustil z tieh tri, aby to mocno bylo jakoby wsihni propustili. pak kdyzby sie jeden z tieh tri s komornikem uwázal dríéwe propustienié zápisu. a tito potom propustili po

uwázanié tohoto. tehdy jest panský nález ze jsú tito nemohli propustiti jeho dluhu. neb sie jest p'rwé uwázal wswém dluze.

O winách uřednicích.

87. O winách uřednicích jesti toto práwo. kdyż uřednici ńtié swé winy bráti. imaji na swé roky před zemany wolati. aby sie każdý o winy smluwil, że ńtie na ty kteříżby sie nesmluwili poslati. a kdyż to učinié. tehda tepruw po druhých rocích máji poslati s wýpisem win na każdého zemenina. a ty winy imaji bráti dobrotiwie a se ztrawu kdyż sú sie toho dopustili. a nejmají jich bráti doniewadż se stranú sie winy nesmluwié. neb doniawadż roci neprojdú. leçby bylo nehonçié. toho mohú poprawiti po prowoláni. ale do prowolánié nic. opiet oblastié na jednoho nemohú poslati. leç na wesken kraj. a wżdy po prowolání leçby sie páni wietsi o koho smluwili. a kázali jeti mensim.

O otbojnicích.

88. Z toho wsickni otbojnici neb othonçié práwa jsú wynieti kdyż otboj bude ukázán na koho a on jsa pohnán roky zmeská, móż nań ihned bez wseho wolánié sażeno býti i k zbożi i k h'rdlu. pakliby ranil neb zabil komornika. neb uředniką ihned imá k niemu i bez póhonu k h'rdlu i k sbożi jeho sażeno býti.

Co imá z win bráno býti.

89. A co imá z win bráno býti. prawim jakż póhon jest. jestli ze skod, práwo jest uřada praż-

ského tolikéż jako strana a to jest aż prawo bude stané neb dowedené. pakli strana prawa newede uřad sam westi nemóże nez podlé milosti k swé wóli winu wezmi. jakoż póhon malo neb mnoho. ale wżdy w nedowedeném póhonu ménié nezli w dowedeném. pakli jest z dluhu, z diedin kterýh koli buď wieno nebo diedicstwié. neb zástawa neb základ. nejmá wiéce býti nez piet wierdunków a wżdy z milosti. a kdyż bránie win ide škodú kterúżby urazem neb othonem neb nedániem brati uřad wzal. buď na koniéh neb na odieni. na ranáh neb na dleni ztrawy. imá ten mimo winu škodu dáti uřadu a ztrawu tiém wietsi.

O ztrawie.

90. Co imá ztrawy býti. tolikéż jako winy podlé póhonu lecby kterú h'rdosti wiéce sie winy dopustil. a k tomu wżdy buď milostiw.

O práwiéh dowedenýh.

91. W dowedenýh práwiéh kdyż strana newede, také uřad westi nejmá. lecby šlo ukladem takým żeby sie kromié desk stranie smluwite. ale pro utrpenié přede dsky nepřišly. ato bylo súsiedóm zemanóm známo. a proto winám lita uředniém neprohodié aby mohli poprawiti kdyż htiéc. kromie kdyżby winná diedinú wjinú ruku otlucil. a ten w druhé ruce léta zemská prodrżal. jižby w tom biehu uřad swú winu ztratil skrże swé obmeškanié. neb każdý jedno swýh zpráwec podlé desk do let poziwa a nic dále. a newinný za winu cizi nejmá trpieti.

Příčina win.

92. Proč jsú winy nalezeny ot starýh panów. pro strah ztráty aby widiel i ktoż pohoni i ktoż sie póhonu dopusti że právo žádá jih klidu. a na zisk nic netbá než nehtieli pro pokoj a pro ctnost sebe nehati, ale asponie pro strah ztraty. neb úřednici o to práci nesúce, darmo pracowati nehtié. a také pro powyšenié úradów ta jim jest moc dána. jakúż páni nad swými uročniky imají, aby sie toho nedopustieli jimžtoby swým wyssim práci a sobie neklid učinili. a každému jest zbožié milo.

O d'rzeni lidí w póhoniéh.

93. Také jest panský nález. proti tiem ktoż lidi w póhoniéh d'rzié dlúho na zmatek. aby kazdy ktoż na koho žaloby na p'rwé roky neprowede. a páni na súdie sadú. na swého súpeře aby ten póhon imiel z desk wymazán býti.

O stoliciéh panskýh.

94. Také jest nalezeno. ktożby mezi pány w stoliciéh byl swým životem bez panského otpuštienié. a žalował na jiného neb jiný nań. a řečnik toho honił, że imá při swú ztratiti.

O řečniku nález.

95. Také jest nalezeno. ktożby řečnika nejmiel přede pány neb před úředníky. a prosil aby jemu byl dán. że jemu imá dán býti. pakli by řečnika nikoli nemohl imiéti. ale sám otpowiédaje nejmá

zmatkem ztratiti. nez wzdy na panieh neb na uřadu imá řečnika prositi p'rwe.

Starsi bratr mlazsiému a sestra sestře ztratiti nemóz.

96. To jest také právo ktomu prawiec a o tu wiec dáwno páni mezi sobú rózniei imaji. jedni prawié ze to móz býti, ze starsi bratr mlazsiému. jenzto let nejma ztratiti móze neb z práwa let dojda poručnik jest mlazsiého. a jsa poručnik móze jemu ztratiti. druzi prawié, ze wiéce ztratiti nemóze. jedno swoj diel. proto ze poručnik a o wsem i bratr dielný sirotku dokonce ztratiti nemóze lecby dluhowé a záwady otcem jih zasli. a tak wzdy wté pri páni stoje. jedni siem a druzi tam tahnuc. A téz w p'lnie o sestrách kteréz diediecstwié otce swého osadú. paholików kdyz nenié.

Co we dskáh shledáno.

97. Ale coz jest we dskáh shledáno *w takýh biezieh* po otporáh. a potom kdyz starsi diediny prodáwa a neb zapisuje ze wzdy miésto ostawi. a nebo sám prodáwaje přijmieni imeno bratra neb bratři mlazsieh ze jest toto právo. kdyz dluhu neb zawod otcowýh nenié. ze bratr starsi mlazsiému dokonce ztratiti nemóze. neb přirosta swého dielu na tom bude hledieti. ktoz jeho diedicstwie imá a jemu to ostoji. pakli otcowa záwada ten je wse ztratiti mohl jim i ziskati. protoz starsi móz tiem cinem wse ztratiti. owsem pak ztratiti nemóz starsi mlazsiému. kdyz oba léta imata neb jiz mlazsi léta

imaje z starsiého poruçenstwié wyjde. a tak z moci utrati. a pak i owsem mlazsiého dielu imiej neb nejmiej leta wienem zawaditi nemóże. nez jedno swój diel. a tez wp'lnie o dieweçkáh ze starsi zápisem ne utratú diélu mlazsié zawaditi nemóz.

O w i z e.

98. Wiza wydáwá sie z latiny jako widiená neb ohledaná. ta wiza bywá proto. kdyz kto imá kterú pri neb které právo nebo wklad jehoz sie leká. tehda wezma z sebú kohoz hce i ide ke dskám. a tu swú neb proti sobie pri zapis. pohoú a tak ohledni. a nalezneli co w tom swého zisku. prosi pisaře aby jemu wizu znamenal, a to proto aby pisar potom sie neomýlil promieniti. neb jest ohledáno. neb do ohledánie strany které pře móz pisar we mnohýh wieceh oprawiti a polepsiti bez pohorsenie strany. ale jakz ta wiza zajde. tak jest tomu jiz tak ostati jakz jest widieno. a ta wiza biezi we wseh kusiéh práwa ot póhonu dále az do koneçného othádánie. a potom dwie nedieli. a jest to obecné u desk. ktoz sie súperi brániti neb zmiésti imá. jestli múdrý najp'rwe sie uteçe ku pisari a prose naucenié co çiniti imá. také shledá kterak sie brániti imá. neb který a k çemu rok. a to shledaje co çiniti imá. tak shledá kterak sie brániti imá. i prosi pisaře znamenaj mi wizu. ať mi to tak ostane jakoz sem ohledal. pak sie radi co proti tomu çiniti imá. neb rany té kterúz p'rwe ohledás lehcejé sie wystrezes nezli té kteréz newidis. ta wiza sie hodi welmi kazdému ktoz súdu nemóz prázden býti. i pro pi-

saře aby nezmienil wieci ohledané. i pro řečnika aby neřekl tak nenié jakoż ohledaná pře jest. neb wiza jest zámek wsié pře.

O otpoře.

99. Pak otpora wsem jest obecná obrana proti każdému prawu. kdeż może ukázána býti. ale newżdy imá. ani każdému dopuśtiena býti. neb za časa. doniawadż jest čas otpiérati. čas otpiérati jest do panského otsúzenié toho, kóhoż súdie. potom k otpoře nepřijde. čas otpiérati swýh diedin jest. doniawadż škody nawezme brániém ot uřada. čas otpiérati proti prawu. doniawadż sie othádánie nestane diedinie. a dwie nedieli potom. čas otpiérati wdowám doniawadż léta wdowié po sm'rti muzów neprojdú. to jest tři léta a osmnadste nediel. čas sirotkóm otpiérati. doniawadż léta sirotčié neprojdú. tež jako napřed. a tak każdému člowieku otpiérati čas ten zemský tři leta a osmnadste nediel. ale newšem jih otpory idú. tiem ktoż jsú otsúzeni pány nejdú. budto pro kterúż koliwiek wiec. pro otum'rť neb pro jiné práwo. ale jsúli jiné, neti. jizto jsú otsúzeni. jizto imaji práwo k tiém diedinám, kteréż jsú pro jiné otsúzeny jedno nemeškajte swýh časów. co práwo ukazuje. imáji slyšáni býti. a tak w zemském súdie. jako w dworském. kterak otpory kladú.

Zpósob kladenié otpory.

100. Ja Beneš neb Wáclaw z Přibramie etc. otpiéram diedin swýh i nabytków w Bahnie. dwora

popluźniého se wsemi nábytky i wseh dworów kmetcieh coz tu imám proti tomuto zápisu. neb stanému práwu. neb proti t'rhu. jejzto Petr z Skal napsal. nebo práwo ztratil. a neb prodal. a prawi ze ktiem diedinam lepsié práwo imám, nezli kto jiný. a to hci ukázati dskami zemskými najp'rwé suhé dni. kdyz dsky budú otewřeny. a jestlize ukáze imá toho poziti jakz uřad ulozi. pakli neukáze. tehda jest sie sam otsúdil. nejmá také zádný otpory klásti, nez ten ktoz móz propřiéti a w ukázanie wzniknúti. neb jemu o práwo biezi.

Staré práwo o d'rzenie diedin.

101. Také starým práwem o staré d'rzenié diedin lidi wedú wladycié jakoz sem napřed psal sedm swiedków. ale nynie pani i wdow i jinýh lidi nedopússtieji swiedków. neb htié aby bylo dskami tw'rzeno. coz činiti imaji. jakoz wedskah o to nález panský swiedci.

Nowý nález o póhonu ktoz sluzie králi.

102. Takto jest práwo. kdyz kto koho pozene. a ten pohnaný bude w Práze. a král posle k uřadu. ze jsú ti pohnani pro jeho sluzbu ostali u nieho. aby mohli stati ku práwu a zastúpiti je jih sluzebnici. to jest nynie w nowie uřad přijal.

Tuto jest konec práw ceské zemie.

V. a.

ŘÁD ZEMSKÉHO PRÁWA.

Žaloba o hlawu.

1. Kdyzby kto hťiel z hlawy bratra swého nebo jiného přiétele koho pohnati k zemskému súdu, tento řád imá zaňowati. najp'rwe kdyz jest ten jeho přiétel zabit. imá ten den pomniéti. a přijda před uředniky prazské. tocizto před najwyssiého komornika a před jiné uředniky, kterýhz móz dojiti. we dwú nedieli ot zabitié toho přiétele. a imá jim opowiedieti a purkrabi prazskému a řka takto: páni racte slyseti opowiédám wasi milosti ze tento přiétel mój. pojmenuje jej a otkud jest byl. jest zabit na pokojné cestie. pojmenuje toho kterýz jéj zabil a otkudz jest. ot toho opowiédám wám hlawu jeho. a prosi dajte mi komornika. atby tu hlawu opatřil. tu pojma komornika imá jemu ukázati toho zabitého. a rány jeho a rúho zek'rwawené jeho w kterémz jest zabit. a to wsehno rúho imá sobie ten komornik wziéti. i zaňowati aby je mohl w súdie ukázati. ale hceli ten jenzto pohoni bezpecen býti. přiweď toho komornika před uředniky. ať wýzna před nimi coz ohledal jest. a rúho k'rwawé ať pokáze. a to we dsky zemské kaz popsati den a léto

kdy sie to stalo. a iméno toho komornika kterýž jest wyznal znamenati kaz. neb kdyžby ten komornik ssel dřiéwe súdu. aneb żeby jeho imiéti nemohl, neb żeby to rúho k'rwawé utraceno bylo. aby před súdem ty dsky ukázal a čisti kázal. to bude mocno jakoby ten komornik wyznal před súdem.

2. Potom kdyžby ħtiel pohnati imá prositi, aby jemu dán byl komornik, jenżtoby pohnal wraha jeho. kterýżto kdyż pożene. imá wyswiedčiti kdyż ten den přijde k kterémuż jest pohnal. a to imá we dsky napsáno býti. Tu pak ten den w hodinu dewatú toċiż o poledni, ten jenżto pohoni imá otpowiedíéti uřednikóm a purkrabi prażskému, że stoji k p'rwniému pohonu a řka: opowiedám sie waśié milosti że sem pohnal wraha swého, jenż jest zabil mého bratra, pojmenuje imenem oba. a to ħci wésti přede pány s p'lným právem i z hlawy i z peniez w čemż tu hlawu pokládam. a i hned dobuda řečnika i imá we dsky kázati wložiti obie żalobie. Tu znamenaj że w zemském súdie jeden na jednoho nikdy nemóże dwú żalobú wésti. jediné o hlawu. jakoż jest jiż znamenáno.

3. Tu pak w hodinu nesporni opiet sie imá opowiédieti uřednikóm a purkrabi prażskému týmiż słowy jako dřiéwe. potom druhý a třeti den potom roku. takéż sie imá opowiedieti w téż hodiny, jakoż sie p'rwý deń opowiédal. Po tieħ třeħ dneħ wezme jiného komornika. aby jej pohnal k druhému roku. a to we dsky káże napsati. a kdyż ten rok druhý přijde. wšecky ty opowiedi imá učiniti jako na p'rwniém roce učinil. a ihned k třetiému a

posledniému roku wezme téhoz komornika jakýtic byl na p'rwniém roku. nebo jiného. a kdyz ten tŕeti rok pŕijde opiet sie imá opowiédati w téz hodiny jako na p'rwniém a na druhém roce.

4. Tu ten pohnaný na tŕetiém roce imá státi a kdyzby najwyssí komornik a súdí a pisáŕ najwyssi s jinými pány sleħtici jiz sedieli na súdie. tehdy ten jenzto pohoni. stoje pŕed sranky imá sobie prositi ŕeçnika. a ten jemu imá dán býti. Tu pak ten ŕeçnik utieze sie s nim i bude zalowati a ŕka: pane sudi, tento mne prosi. pojmenuje jej. abyħ jeho slowo wedl pŕejesli jemu toho i mnie. a kdyz sudi dié pŕeji. tehdy ten ŕeçnik imá jemu práwo ohraditi jakz mní najlépe, a imá prositi aby jemu pán byl wydán z panów jizto sedie na súdie. a ten jej imá nauçiti na které stranie imá státi pŕede pány. totiz na prawéj. Potom imá prositi aby jim byla dana dwa pány, kterézby sta imiela jim raditi a w uħo septati, coz k jiħ práwu slusié uçiéce je. neb ten pówod jenzto pohoni pro welikú zalost. ze jemu pŕiétel zabit. nemóz dobré pamieti imiéti. potom imá ŕieçi: prosi ten pówod a já jeho imenem prosim, abyħom imieli polowici panów k swej radie, a ku potazu a s námi mohli otstúpiti kdyzby nam jiħ tŕeba bylo, kterézbyħom wywolili. wiece miénim jemu i sobie, abyħ mohl jeho zalobu podle nauçenié panského prozalowati, a jej do srankow westi, a wsecka práwa konati. coz k tomu súdu pŕislusie. a kdyzbyħ jej w çem zameskal neb na kterém slowie poħybyl, aby mohl ŕieci: nenié to me slowo. a mnú nebo jiným ŕeçnikem mohl sie oprawiti. a

obecnie wsecko jiné práwo jeho i mé jemu miénim i sobie. coż k tejto pŕi práwem přislušié. a prosim pane sudi aby toho podal na pány. jestli práwa dosti ohrazenié. jako sem ohradil jemu i sobie. ať to rácí wynesti. a kdyż sudi dié a páni naleznú. coż si wymienil jemu i sobie s práwem toho imáte poźiti. a ihned imá jemu pán wydán býti, aby jej naućil utieże sie sjinými pany. kde imá státi w šrancieh. totiż na prawé stranie. a jestli żeby co jestie newymienil nebo neohradil. móże dobŕe ohraditi potieże sie stiém pánem.

5. Tu pak pohnaný staneli k súdu, imá sobie také řećnika prositi, a ten jemu imá dán býti. tehdy ten řećnik imá říéci pojmenuje jej imenem. tento ottudto pane sudi mne prosi abyh jeho slowo wedł, přejeśli jemu toho i mnie. a kdyż sudi dié přeji. tehdy řećnik imá jemu práwo ohraditi i pána prositi aby jej naućil. na které stranie imá státi. a wśeho práwa ohrazenié imá ućiniti jako jest druhé strany řećnik ućinił wśecko zwlaśtie wymienije. tu jemu imá pán také dán býti. aby jej naućil na které stranie imá státi, totiż na lewej. a kdyż jemu wśecko práwo ohradié, a sudi jemu dié: coż si s práwem wymienił toho imáš poźiwati.

6. A kdyż obie stranie proti sobie staneta. tehda řećnik powodów imá říéci: pane sudi jiźli mohu żalobu wésti. pojmenuje toho powoda. a kdyż sudi dié jiż. tehdy ten řećnik imá říéci: páni račtež slyšeti na téż práwo ohrazenié. tento ottudto żaluje na tohoto ottudto. pojmenuje oba. że jest zabił bratra jeho. pojmenuje jeho otkud jest byl. na po-

kojnie cestie bezprawnie. pakliťby toho přel. hce nań ukázati swým ziwotem na jeho ziwot jakż jemu páni za práwo wynesú.

7. Tehda řečnik pohnaného imá říéci: pane sudi, přejeśli otpowieď uçiniti na téż práwo ohrazenié. a kdyż sudi dié přeji. tehda řečnik pohnaného imá otázati. kdy sie to zabitié stalo.

8. Tehda řečnik powodów imá říéci: tohoto léta tento den pojmenuje kdy sie je to stalo. po kterém neb před kterým swatkem.

9. Potom řečnik pohnaného imá otázáti. jestli to uřednikóm opowiedieno. a kdyż uřednici wyznaji że jest. tehda řečnik pohnaného imá otázati pówoda. imáli komornika jenżto tu hlawu opatrował. tu komornik imá wyznati co jest widiel, a rúho k'rwawé pokázati. pakliby toho komornika nebylo. ani toho rúha. tehda pówod imá dsky pokázati. a kdyż pokáże tehda na tom imá dosti býti. jakoby komornika i rúho pokázal.

10. Tu pak řečnik pohnaného imá pożadati, aby żalobu slysał z desk. a budúli sie dsky s żalobú řečnikowú dieliti. że to uřednici shledaji. tehda pohnany prázden imá býti póhonu i té winy. pakliby sie dsky se żalobú nedielily a to uřednici shledali. tehdy imá otpowiedieti. a nebo newinen sie k zprávie a k newinie zdwihaje. a nebo sie poznaje że jest to musil uçiniti bránie sie jeho násili. a bránie ziwota swého. a to hce pokázati jakż jemu práwo a páni naleznu.

11. A kdyż páni potaz naleznú a wynesú, żeby imieli oto siedati a ziwotem pokázati. tehdy obie stra-

nie jiż nejmate nikám w radu otstúpati. tehdy řeçnik pówodów imá řieci: pane sudi tento ottudto prosi, aby jemu dán byl pán. jenżby jej naucil kterak imá k swéhu wrahu přistupiti. a kterak imá w sranky wjiti. kterú nohú napřed a kterú potom. a na kterém imá kolenie pokleknúti před wami, a w kterém miestie. a kterú rukú imá kliu swé suknié d'rżeti. a kterak imá řieci dřiéwe nezby tiém klinem swého wraha udeřil. a kolikrát imá udeřiti a dokud imá kleçeti. a kdy imá powstati, a kdyby imiel z sranków wystúpiti.

12. Potom řeçnik pohnaného imá řieci: tento pohnaný pojmenuje jej, ħce swú newinu pokázati i prosi pane sudi aby jemu byl dán pán, jenżtoby jej naucil kterakby imiel wstupiti w sranky i téż uçiniti jako jest p'rwni řeçnik prosil.

13. Tehdy ten pán jenżto jest wydán pówodu imá nad hlas řiéci: slysiż, kdyż' kázi do sranków wstúpiti, imáż prawú nohú napřed kroçiti a lewú potom. a kdyż před pány přijdeș, imáż na prawém kolenie pokleknúti. a imáż prawú rukú z prawé strany za klin sukni wzieti, i imáż d'rżeti dokudż nekázi páni tiem klinem swého wraha udeřiti.

14. Potom pán kteryż bude wydán pohnanému imá nad hlas řiéci. slyș, kdyż' kázi wsranky wstúpiti, imáż lewú nohú napřed wkroçiti a prawú potom. a kdyż přijdeș přede pány imáż na lewé koleno pokleknúti i imáż sie wziéti lewú rukú za klin z lewé strany. d'rżiż a nebij ani wstáwaj, dokudż nebude kázáno.

15. Tehdy řečnik powodów otieže a řka: pane sudi jizli móže powod wstúpiti w sranky. tehdy sudi dié wstup. a když přijde přede pany a klekne i klin suknie s prawé strany w prawú ruku wezme. tehdy řečnik pohnaného takéž otiéže a řka: pane sudi poniawadz powod již jest wsrancieh. jizli móže pohnaný také w sranky wstúpiti. a když sudi dié jdiž. a když již na swé miesto s lewé strany přijde. a na lewé koleno poklekne a zlewé strany klin suknie w lewú rukú wezme, že již oba hotowa budeta.

16. Tehdy řecnik powodów žádati bude pána, aby jej nauçil, kterak imá řieci dřiéwe nezby klinem udeřil swého wraha. A řečnik také pohnaného bude prositi pána, aby jej nauçil kterak imá řieci dřiéwe nez swým klinem proti powodowi udeři.

17. Tu pán daný powodowi nad hlas dié. takto imáž řieci: ty Petře. nebo kterak jemu iméno dieji, slyš. prawimť zes mój wrah. neb si zabil Jana. neb kterak jemu iméno dieji. na pokojnie cestie bezprawnie. a to hci pokázati mým žiwotem na twój žiwot. jakž mie práwo zemské a páni nauçié.

18. Tehdy pán wydaný pohnanému nadhlas dié. ti imáž řieci k powodowi slýš Jene neb Jakube. jakož mi winu dáwáš byh ja zabil bratra twého Petra nebo Wáclawa niekdy řečeného ottuď na pokojné cestie bezprawnie. tiem sem tobie newinnen. a to hci pokázati mým žiwotem na twój žiwot. jakž mi práwo zemské a páni naleznú.

19. Tu imáta zaručiti aby sie bila o žiwoty. a imá jima den a miesto ukázano býti. jakož jest obyčej

a práwo kdež páni naleznú. pakli jest proti žalobie poznal sie a řka. to sem musil učiniti pro jeho počátek bránie swého žiwota. tehdy ihned kliny w hromadu třikrát uderiti imáta. a oba buďta pilna, abysta upřiemo uderila proti sobie, by sie žadný nehybil. a kdyžby páni shledli na kterémžby seslo żeby práwie neuderil, tenby swú při ztratil. ale kdyžby oba práwie uderila, żeby pani pohwalili. tehdy řečnik pówodów imá sudiého otázati. jizli pówod móž wstáti a z sranków wyjiti.

20. Tehdy ten pán, jenžto mu wydán k naučenié. imá jemu říéci. wyjdi již je čas. a takéž řečnik pohnaného imá otázati. jizli móž wstáti a z sranków wyjiti. tu pán jemu wydaný imá říéci wyjdi.

21. Tu sudi imá jim rok položiti. a miesto ukázati kde imáta proti sobie přisahati a potom sie biti.

22. A když ten rok přijde, tehda pówod hotow jsa k bitwie. imá napřed přisieci jakž jemu páni rotu wydadié. a kdyžby tu přisahu zmátl tehdyby swu při ztratil. pakliby přisahaje prosel. tehdy pohnaný hotow jsa také k bitwie. imá přisahati za swú newinu, pakliby přisahu zmátl. tehdy by tu při i žiwot ztratil. a pakliby prosel. tehdy sie ihned imáta biti bez odienié jedno w sukniéch a w nohawicích s mečmi a za štity w srancích jim připrawených jako jest obyčej.

23. Tuto znamenaj że za staradáwna tento řád byl jest. kdyžby pohnaný přisahu zmátl, a po třetié sie neoprawil, żeby ztratil i při i hlawu. proti tomu z přiemi páni sú byli nalezli jednomu za nebožce ciesaře. że pro tu přisahu nejmá ihned stát býti.

ale ze jest swú při ztrátil. a ten powod imá z iskami imieti. ale miesto stietié tento dohnaný imá dán býti do wiecného zaláře, aby jeho purkrabie prazský howal az do sm'rti jakoz na wieznie slusí. a pakliby purkrabie prazský byl jeho přiétel přirozený. tehda imá dán býti do jiné wazby. kdezby sie králowi a pánóm zemským zdálo: a tu imá howan býti jakoz na wieznie slusí. dokudzby král a páni zemšti jeho newiny neoptali up'lnie. a neb dokudzťby ten powod a jeho přiétele jemu té winy neotpustili. a zań krále a pánów neprosili. aby byl propustien.

24. A kdyzby z tú obú nesmiel sie který biti dříéwe nez w sranky wejde, imá prositi panów, aby jemu potaz dali s purkrabim prazským. kterýzto purkrabie imá jéj bezpecnie prowoditi tři mile ot hradu prazského, tak aby mohl uteci před násilim swých nepřatel.

☞ 25. Ale kdyzby *jiz* w sranky oba wesla, a pocała sie biti, a kdyzby *niektery* z nich ustal, imá zádati otpocinutié. a w tom imá uslysán *býti*. tu purkrabie prazský imá mezi nie wloziti sohor, aby přes ten zádný na druhého nesahal az za hodinu. kterýzto sohor dwa uředniky, tocizto komornik a sudi hotow imáta d'rzeti. a kterýzby jeho zádal aby hotow byl az do třetice k otpocinuti a wzdy za hodinu.

26. A kdyzby jeden druhého přemohl. tehdy jej imá swú rukú stiéti. a hlawu jemu mezi nohy wloziti. lecby s kralowú wóli a s panským powolenim bylo mezi nimi lepsie zjednáno. A kdyzby jéj stal a hlawu mezi nohy wlozil. tehdy imá pokleknúti na

jednom kolenie a podiekowati králi a pánóm z prawého práwa a dwa haléře nań wloziti. a tiemi jéj ofierowati. a tak switiezi nad nim a práwo obd'rzi w tej pří. a to jemu imá we dsky wniti, aby toho žadný přiétel nemstil. pakliby kto toho mstil, tenby ztratil žiwot i zbožié. k králowie milosti i ke wšem panóm. a nikdyby on ani jeho dieti nejmieliby práwa zemského užiwati.

27. Tuto znamenaj když pak ten pohnaný nesmiel dostati práwa. nebo který rok zmeškal k súdu nebo k bitwie. tehdy i hned tomu pówodu imá býti dáno za práwo stané, a on dá pamatné. tu pak když koli hce pówod z té hlawy i z tiéh peniéz hotowýh. imá wziéti komornika aby napomanul pohnaného. aby sie s nim smluwil w šesti nedieleh. a když tieh šest nediel mine a on sie s nim nesmluwi. imá to we dsky wloziti, a jiného komornika poslati, aby sie s nim smluwil opiet w šesti nedieleh. a když druhýh šest nediel mine a on sie s nim nesmluwi. opiet to imá we dsky wloziti a wziéti třetiého komornika. aby jéj opiet napomanul aby sie s nim smluwil w šesti nedieleh w posledniéh. a to napomínánie komornici imaji učiniti w jeho domu před čeledi, a t'rhem powolati w miestie, k kterému najbliž přisedi.

28. A když tieh osmnadste nedieli mine, a to we dsky bude znamenáno, tehda ten pówod imá wziéti jehnoho uřednika a jednoho komornika, a ti jej imáji wzwesti na diediny pohnaného jakož jest práwo. a i hned ten pówod s jedniem komornikem bude panowati na tieh diedinách jakož jest obyčej.

a kdyż opanuje a to we dsky bude znamenáno. tehdy tomu pówodu, má dán býti uřednik, aby jemu othádal diedin pohnaného w tieh peniezieh hlawnieh, a uřadu tolikéż.

29. Pak kdyż sie to wse dokoná, a pohnaný nesmluwi sie s pówodem i s uředniky. tehdy ten pówod kdeżby koliwiek nalezl pohnaného, má jéj jéti nebo zabiti, a prokole jemu stehnie i má jéj k ocasu końskému za nohy přiwázati nic s nieho ruha neswlaçe, i wléci jéj pod prażsku śibenici i imá to opowiédiéti uřednikóm a komornika wziéti, aby jéj ohledal. a kdyż to komornik wyzná. má to we dsky wložiti. a żadný toho ne má mstiti.

30. Tuto znamenaj że ten pohnaný kdyżby byl u swé żeny oddané nalezen, a ona jéj objala a nebo swým rúhem přikryla że ot nié nemá wzát býti, ani kteře żalosti t'rpieti. a také kdyżby byl u hrobu swatého Wáclawa w prażském kostele. a nebo před królowú českú, také tu nemá wzat býti. ale pokoje požiti.

31. A znamenaj że o hlawu ani pówod ani pohnaný nemóż iżadného poruçnika uçiniti miésto sebe. ale kdyżby pówod koho jiného z hlawnieh peniéz pohnal, nežli toho jenżto jest jeho přiétele zabil. wsecen týż řád w súdie máta imieti, jakoż jest sw'rhu popsán, jediné kterýż hce z nih, nebo oba mózeta poruçnika mieti, a miésto sebe k bitwie wydati. i máta sie biti kyji a za štity. aż jeden druhého i přemóż, a tak při obd'rži.

32. Wiéce kdyżby kto let nejmáje z hlawy otcowy neb kterého jiného přiétele htiel koho pohoniti.

má sie we dsky sirotkám psáti. a řečnik jeho má jemu sirotčie právo ohraditi.

Pakliby toho neučinil. tehdy pohnaný má otázati jestli to jeho slowo, což jest jeho řečnik ohradil. a kdyžby řekl jest tehdy pohnaný oswiedče to úřednikóm má říéci: Pane sudi, ideť proti mnie právem jako muž, protož se mnú má konati jako muž ale ne jako sirotek. neboť jest jemu neohradil práwa sirotčiého.

33. Tu jemu páni máji nalezti, že nemá uživati sirotčiého práwa. A pakliby jemu ohradil právo sirotčié, tehdy kdyby miel wstúpiti do šranków a klin w ruku wziéti i uderiti proti pohnanému, tehdy móž kterýžkoli přiétel jeho wstúpiti a zań súd wésti až do bitwy. a kdyžby sie miel biti, tehdy ten sirotek má státi před šranky meč a štit držе, a ten přiétel ma ten meč a štít wziéti z jeho rukú. i biti sie zań s jeho wrahem až do skonanié, jakož sw'rhu psáno jest kdež dwa p'rsty ukazujeta. w. § 25.

Rowný rowného z hlawy.

34. Když rowný rowného podlé urozenié, totižto pán pána wládyka wládyku z hlawy pohoni, wšeho téhož řádu jako sw'rhu psán jest, máta požiwati i máta se biti s meči i s štíty. A pakliby nižši wyššiého tociž wladyka šlechtice pohnal zhlawy, kdyžby ten pohnaný ohradil swé právo před žalobú, dřiéwe nežby nań žaloba wysla, a neb jemu jeho řečnik to wymienil a řka: kdyžby přišlo na bitié, bitiť sie s nim nechce, nebť jest nižšiého urozenie nežli on. tehdy ten pohnaný swú newinu

má pokázati přisahú na křizi sám sedm se zmátkem. a kdyžby wsickni prosli má prázden býti. a pakliby jediný zmátl, tehda tu při ztrati.

35. Ale kdyžby sobie toho práwa newymiénil před žalobú. má sie s nim biti, ač i jest powod menšiého urozenié, a ta bitwa ma jiti týmž řadem jako sw'rhu psáno stoji. w. § 25.

A pakliby wýše urozeny menšiého sebe pohnal z hlawy a když by nechtiel biti sie s swým wrahem, tehdy má jemu řečnik wymieniti před žalobú jeho urozenie, tehda má sám sedm přisahati na křizi ako sw'rhu psáno jest.

A pakliby pohnaný nechtiel přisahati, boje sie by nezmatl přisahy, má žádati bitwy s powodem. a powod sie s nim musi biti a nebo jéj propustiti. nebo nesmiéli sie biti s nize urozeným, také jeho nemá pohoniti.

Mieštienin nebo sedlák sebe wyššiého z hlawy.

36. Kdyžby mieštienin nebo sedlák kterého šlechtice nebo wládyku pohnal z hlawy. a kdyžby pohnaný swé práwo ohradil a wymienil před žalobú, že sie s nim biti nechce, sám sedm má přisahati na křizi, jako sw'rhu psáno jest.

37. A pakliby mieštienin sedláka pohnal, máta sie biti kyji a s štíty welikými, neb jsta oba jednoho řadu hlapského, a to jest ot stara dáwna ustaweno, že ktéj bitwie nemáta meców uziwati.

Ženské pokolenié proti wrahóm.

Žena.

38. Kdyžby žena majic swého muže koho z hlawy pohonila, tehda pohnaný ma swú newinu pokázati na křizi přisahaje, sám sedmý jako sw'rhu psáno jest.

Panna.

39. Pakliby panna jezto sie muže otpowiediela koho z hlawy pohnala. tá má uživati práwa sirotčiého, aby jeje přiétel kterýzkoliwiek mohl súd wésti až do bitwy s jejim wrahem, tímž řádem, jako sw'rhu psáno stoji.

Wdowa.

40. A pakliby wdowa koho sobie rowného w urozenie pohnala z hlawy mužowy, neb kterého swého přiétele, má tiém řádem proti pohnanému jiti jako muž. pak když sie s nim bude imiéti biti, tehdy ten pohnaný ma w dole wykopaném státi až po pas s mečem a s štítem welikým. a w tom dole obraceti sie jakž móže a brániti sie ji. a ona má také býti s mečem a s štítem w srancieh okruhlýh k tomu připraweným. a on z dolu ani ona z sranków nemá wyniti, dokudžby jeden druhého nepřemohl. Pakliby z nih který wysel, tenby swé právo ztratil. a panna w osmnadsti leteh nebo starsié, kdyžby htiela tak s swým wrahem biti sie, téhož má práwa požiwati.

Wrazda před králem neb před p'lným súdem.

41. Kdyzby kto před králem nebo před súdem p'lným swým počátkem koho zabil, byllby tu po paden má i hned sťat býti. ale diediny a zbozie jeho nemá ztráceno býti. a pakliby ten wrah tu nebyl popaden. a ottud utekl, kdyzby král český nebo úřednici prazsti na swú přisahú wzeli, ze sú to widieli, jezto jéj zabil. o tu hlawu nemá žádný póhon býti. ale ten jenzto má o tu hlawu právo státi, má to wyznánié we dsky wlozíti a na jeho diediny i nań má právo westi p'lným řádem jako sw'rhu psáno jest. jakoby nań p'lným súdem dowedl. a o tu hlawu mezi nimi nemóz smluwa býti bez kralowy wóle a nebo jeho ofmistra.

Obyczej stareho řádu.

42. Kdyzby kto wyssiého řádu neb rodu ot nizsiého byl pohnán z hlawy, a na přisaze sám nebo který pomocnik zmátl ten nemá sťat býti, ale nemá té hlawy slozíti podlé sacowanié a nálezu uředników prazských, totiz najwyssieho komornika, sudiého, pisaře a purkrabie prazského. kteřizto wsickni s panskú radú maji hlawu tu sacowati podle swých přisah. a pakliby sie o to smluwiti nemohli tehdy pan král nebo jeho ofmistr má je přeslyseti, a kterejz stranie přiwoli, toho má poslusna býti druhá strana, a na tom má ostati.

O policku.

43. Kdyzby rowný rownému podlé urozenié před králem neb před p'lnym súdem dal policek a s tiém

popaden byl. tehdy ten jemuzto dán poliçek, má jemu dáti zasie dwa w kazdé lice jeden a piesti w nos.

Pakliby wietsi nizsiému dal. totiz sleħtic wládyce, neb wládyka ħlapu, tehdy takéz mu má dáti zasie dwa a piesti w nos.

44. Ale kdyzby nizsi wyssiému dal, tociz wládyka sleħtici, nebo mieştienin a sedlák wládyce poliçek a tu popaden byl. má jemu uťatá ruka býti, a potom máta zaruciti, aby zádný pomsty nehledal.

45. Ale kdyzby ħlap wládyce nebo sleħtici smiel poliçek dáti, a tu popaden byl, má dán býti jemu i s h'rdlem na milost otsúzen býti, aby z nieho ucinil coz sie jemu libi.

O ránie k'rwawej.

46. Kdyzby kto pred králem nebo pred p'lným súdem meçem nebo nozem druhého do k'rwe ranil. buď nizsi nebo wyssi. tedy hned má jemu ruka uťata býti.

Pakliby ten ranený ot téj rány umrel. tehdy ten ktoz jest jéj ranil. má téz t'rpieti jakoz jest sw'rhu psáno o wrazedlnicich.

O wrahu kterýz utekl.

47. Kdyzby ten jenzto koho zabil nebo ranil pred králem nebo pred p'lným súdem ottud utekl, má po wseh krajih we wseh miesteh prowolán býti s tú winú, aby jeho izádný çlowiek ktoz pod korunu çeskú slusié nehowal. buď markrabie, arcybiskup neb pán, a neb jiný kterýzkoliwiek çlowiek az do

sesti nediel. pakliby kto newieda té winy do nieho jej přijal má napomanut býti. aby jeho otbyl w druhýh sesti nedieleh. a kdyzby jej přes to napomanutié howal. kdyby tieh sest nedieli minulo. má takéz powolan býti. ze jest ztracenec proti králi i proti wsiej zemi. a má k niemu pomsta býti s pomoci wsiej obce. a diediny jeho wsecky cozby jih imiel maji tomu bitému přisuzeny býti aby je d'rzal a jih poziwal. dokudzby mu sie dosti nedostalo.

48. Pakliby ten ztracenec na hradie neb w miestie kterém králowie přes to prowolánié zahowán byl bez králewy wóle. tehdy proti tomu hradu a purkrabi. neb proti tomu miestu máji páni se wsi obci wstáti jako proti zewným nepřátelóm. a jih nábitky k té potřebie a k nákladóm bráti tak dlúho dokudzby toho wypowiednika jim newydali. a pakliby toho hradu neb toho miesta moci dobyli ceskému králi jih diediny maji postúpeny býti. ale diediny toho purkrabie kterézby wlástnie byli tomu ranienému maji přisuzeny býti. aby je d'rzal dokudzby mu sie dosti nedostalo.

49. Pakliby kto obzalowán byl, by jéj howal. a on sie k tomu neznal. swú newinu má pokázati před králem. neb před uředniky prazskými w sesti nedieleh. sám jedno za to přisáhna bez zmatku.

50. Pakliby král ceský toho ztracence htiel howati tehdy wsihni zemane maji jeho prositi aby jih práwa nerusil. a on je má uslyseti.

Pakliby jih neuslysal. tehdy wsecka obec toho hradu neb toho miesta kdezby howan byl. má dobýwati. akdyz dobudú. maji k tomu ztracenci pom-

stu uçiniti a nábytky pobrati. nez diediny wzdycky k králowie milosti maji ostati.

51. Druhý obyçej jest kdyzby jiħ král nechtiel uslyseti. tehdy wsiħni zemené nemaji jemu sluzby ani zádného řádu çiniti dokudzby toho ztracence ħowal a jim jeho newydal.

A pakliby který pán tomu králi přes to sluzbu neb který řád ukazowal. a nebo jej sám ħowal. a nebo jiného ztracence neb zlodieje přes otsúzenié panské ħowal. má z zemie wypowiedien býti. a swé diediny aby rozprodal we třeħ leteħ a jiħ obce i práwa byl otsúzen. a maji jéj wsickni ktoz k çeské korunie sluseji za swého nepřiétele imieti.

O násili nocniém w domu.

52. Kdyzby kto z násilé nocnieho koho ħtiel pohoniti, má tento řád zaħowati. kdyz mu sie to násilé dieje, má súsiedy obapolnie přiupieti aneb je přiwolati a jim to swiedçiti. potom we dwú nedieli má komornika wziéti aby sie toho optal, a má jemu ukázati dóm wybitý, dwéře nebo truhly, nebo jiné domowité wieci, na kterýħz sie jest jemu skoda stala. i má přiwésti ty súsiedy předeň, aby wyznali před nim, ze jsú k tomu násili w noci přiwoláni. a kdyz wyznaji a ten komornik to wyzná před uředniky. má to we dsky wloziti a jiného komornika na póhon wziéti aby jej pohnal. a ten komornik má toho pohnati w jeho domu před çeledi a t'rhem ten póhon prowolati w najblizsiém miestie.

53. A kdyz ten rok přijde a póhon swiedçen bude. tehdy pówod zalobu má prowésti z toho ná-

silé. a staneli pohnaný má otázati, kdy sie jest stalo a pówod má powiediéti kterého léta a který den. tu pohnaný má otázati. máli komornika, jenżto to opatrował. a ten pówod i hned má mieti podle sebe. aby jemu wyznal co jest widiel a co sie jest ot súsiedów uptal. a uhodil komornik w téż. tehdy pohnaný káże sobie dsky čisti. a srownáli sie żaloba se dskami a s tiém komornikem. tehdy má swietle rozeżżené żelezo před pohnaným położeno býti, aby na niem dwa háky położil, a přísáhl za swú newinu. a to jest ustaweno pro strań aby sie násilé tiém ménie dálo. bojéce sie horkého żeleza. a kdyżby nezd'rżel p'rstów na tom żeleze dokudżby přísahy nedokonal, tehdy by tu při ztratil i h'rdlo. ale kdyżby komornik jinak swiedčil nežliby pówod żalował, aneb sie dsky dielily s żalobú. tehdy pohnaný má toho prázden býti.

O škodáń na osieniéń.

54. Kdyż kto swój dobytek pasa *komu na jeho diedinie* obilé spásl nebo ztlačil, tehdy ten ńceli z toho pohoniti, má tento řád zańowati. najp'rwé tu škodu má uřednikóm prażským opowiediéti, a komornika wziéti a jemu tu škodu ukázati. potom má wziéti komornika jiného na póhon a to we dsky wložiti. a kdyż rok přijde a on żalobu prowede, má mieti podle sebe toho komornika, jenżto opatrował. aby jemu hotow byl k seznáni. a kdyż sie nebudú dsky dieliti s żalobú, tehda pohnaný má jemu zprawiti na křiži se zmatkem. a má miéti jiná dwa, jeżto máta swobodné diediny, aby očistila jeho přísahú.

O škodách na stiepiéh, lukách, rybnicieh a lesiéh.

55. Kdyžby kto pro stiepy, pro lúky, pro lowení ryb, neb lesu srubanié htiel koho pohoniti. ma napřed uřednikóm prazským opowiedieti a komornika wziéti na ohledánié. potom jiným komornikem pohnati. a to wsecko we dsky wloziti. a když rok přijde má žalobu prowesti a komornika za sobú miéti k wyznánié jakož sw'rhu psáno jest. a kdyžby žalobu prowedl a pohnaný žádal uřednika na ohledánié, tehdy jemu sudi má dáti komornika a pówodu druhého aby sta spolu jela, a ohledala kdy a na které diedinie ta škoda stala sie. a má jima rok položiti, kdy sie máta wratiti a wyznati. a kdyžby sie wrátila a cožbysta wyznala, to ma wsecko we dsky popsáno býti.

56. Tuto znamenaj kdyžby ten den přisel jezto máta ohledowati tu škodu ta komorniky. tehdy ten pówod nebo jeho poručnik na tom miéstie má jih doçakati na koni. a když by je uzřel má s konie s siésti. a má s sebe kuklu sniéti. a meč otložiti, plašť i jiné rúho s sebe swléci až po pás.

Pakliby toho neučinil. tehdy ten kóň, meč i to rúho w čemby jej zastihli na koni, má spadnúti na komorniky ty. a kdyžby jih doçakal obnaže sie. a pohnaný neb jeho porucnik tu stál. tehdy má wstúpie nohú právú na tu diedinu říéci: poslowé slyšte že tento, ukáže nań p'rstem, a pojmenuje jej a otkudž jest mi škodu učinil, pojmenuje, obilé spásl, neb stiepy otřasl, neb ryby wylowil, neb les

srubal. na čemžby mu sie škoda stala. a ty škody mám ot nieho za sto neb za dwie neb wiece hřiwen stříebra jakž jest summa w žalobie.

57. Tehdy pohnaný takéž sie má obnaziti, a ot sebe wsecko otloze má na túž diedinu wstúpiti lewú nohú. a má říeci: slyšte poslowé, tato diedina jest má a ne jeho. ač má k niéj které právo. toho dotýkaje práwa. a tohoto pówoda wzdáwám úřednikóm prazským we třeh steh penieziéh.

58. Tehdy pówod má říeci: slyšte komornici jáť sem jej pohnal, jáť jej wzdáwám úřednikóm prazským we třeh steh penieziéh. druhé pohnaný má řieci: a já wzdáwám jej wsesti steh penieziéh. a pówod druhé dié: a já jej wzdáwám wsesti steh penieziéh. třetié pohnaný dié: a já jej wzdáwám w dewiéti steh penieziéh. a pówod také třetié dié a jáť jej také wzdáwám w dewiéti steh penieziéh. tu čtw'rté a poslednie pohnaný má říeci: a jáť jej dáwám na ohřeb. a pówod takéž dié: jáť jej také wzdáwám na ohřeb.

59. Tuto znamenaj že to wzdáwánié má oswiedčeno býti úřednikóm toho kraje. a ti úřednici maji to wznesti na úředniky na prazské. a cožby jim bylo swiedomo o téj při a o tieh diedinách pod swú přísahú maji powiedieti a úřednici prazsti podlé jih wyznánié maji tu při rozsúditi.

(Tuto pilnie znamenaj co jest to ohřeb: jedni prawié že kteryžby propadl a při swú ztratil před úředniky prazskými, má otsúzen býti hrdla i zbozié jakoby byl již pohřeben, neb ohřeb český wzni jako pohřeb. druzi prawié

ze ohřeb jest rok położený státi před úředníky. a ktożby jej zameškal, jiné winy nemá, než aby ztratil hrdlo i zbożié. protoż jeho neslušj żadnému zameškati. třeti prawié że ohřeb jest summa, tiehž peniez, w kterýchž sie wzdawaji úřednikóm aż do dwanadsti set).

60. Protoż ten rok má jim położen býti pod hrdlem i pod zbożiém, aby sie smluwili s úředniky o ty peniéze, jakoż sie wnich wzdáwaji. a kterýżby sie nesmluwil, neb na tom roce nestal, tenby ztratil hrdlo i zbożié. a kdyżby sie oba smluwila. tehdy ti poslowé jižto sú byli na to opatrowánié wydáni, to což sú slyšeli a widieli, maji powiedieti wp'lnie. a úřednici prażšti wietši což za práwo wynesú a kterémuż dadié za ziskané, na tom má ostati. a on dá pamatné i má sobie dowesti řád tociż umluwu wzwod aż do ohledánié.

O wzebráni uroków.

61. Kdyżby komu uroci byli wzebráni peniezni neb obilni neb kteříż koliwiek jini na jeho diedináh. tento řád má zachowati. najp'rwé má opowiediéti úřednikóm prażským a komornika wziéti na uptanié. a kdyżby sie toho uptal a před komorniky wyznal. má to we dsky wložiti a jiného komornika wziéti. aby toho pohnal ktoż jest jemu winen. a kdyż bude na žalobie. žádali pohnaný poslów na uptánié. maji jemu wydáni býti, a týž řád učiniti aż do ohřebu. jakoż sw'rhu psáno stoji.

O ſkodáh s opowiedi.

62. Kdyzby kto komu ſkodu uczinil na ſtiépiéh, na wczeláh, na swerepicieh. na zlutu, na hromotie, nebo w twár jej posiekl ohyzdnie. a on z toho htiel pohoniti. najp'rwé tu ſkodu má uřednikóm prazſkým opowiediéti, a komornika wziéti na opatřenié. a kdyz komornik to wyzná a to we dsky bude wlozeno. má wziéti druhého komornika, aby jej pohnal k pr'wniému roku. a kdyz ten pohon bude swiedczen, móz sobie poruczníka uczíniti. a ten poruczník nebo on sám má wziéti druhého poruczníka a komornika, aby jej k druhému roku pohnal. a potom třetieho jakoz sw'rhu psáno stoji az do zaloby.

63. A kdyzby pohnaný zdwihl sie k newinie, tehdy pówod sám nebo kohozby miesto sebe w zalobie imenowal, má napřed přisieci proti pohnanému ze jest jemu tu ſkodu uczinil. a kdyzby přisahaje zmátl. tehdy pohnaný má prázden býti. a pakliby přisahaje prosel. tehdy pohnaný má za newinu přiésiéci. a kdyzby prosel, má za sobú imiéti sest swiedków, kteříz maji na swobodnýh diedináh. a ti maji přisahati ze jest jeho přisaha prawá ale ne křiwa. a kdyzby nizádný nezmátl, tehdy má póhonu prázden býti.

64. Tuto znamenaj kdyzby bylo o hromotú. a nebylo jestie poznáno. jestli hromota či nenié. tehdy nemá ta pře otsúzena býti az do roka. a po roce má ohledán býti. a budeli hromota. maji jej otsúditi za hromotu. pakli nebude ale má prázden býti.

65. A hceli jej neb koho jiného z té rány pohnati. a neb ktozkoliwiek koho z ran nehromýh

kdyżby htiel pohnati. o ty má jediný póhon a żaloba prosta z jedné rány neb ze dwú, neb ze tŕi neb cożby jich imenował w żalobie. a za ty rány powod má napŕed přisahati że mu jest je učinil a zmatliby přísahu, tehdy pohnaný má prázden býti. pakli projde, tehdy pohnaný má přisiéci za newinu, a projdeli. bude prázden. pakli zmiete, má dáti za każdú ránu piet grošów.

Rad z diedin pohoniti.

66. Kdyżby kto komu diediny d'rżal, a on jej htiél pohoniti. beze wšeh opowiedi má jej tŕi krát pohnati na każdém póhonie jiného komornika uloże we dsky. a kdyż póhon třetie bude swiedčen. tehdy pohnaný żádali uŕednika. aby ohledal ty diediny z kterýhż jest pohnán, má jemu dán býti. pakli nežádá neb to zameská. tehdy pŕed żalobú má żádati polowici panów kteŕiż w súdie sadié. a powod druhú polowici kswéj radie. a ti jim maji k jich diedinie wydáni býti. a kdyż powod żalobu prowede. má imieti dewiet swiedków k zemi usedlých, jižto maji swobodné diediny sobie ku pomoci. a tieh maji býti tŕié z toho kraje, jezto ty diediny záleże, nebo jich wiéce. tehdy pohnaný má otw'rci dwa z tieh dewiéti kteréż hce a sedm jich má ostati k swiedectwi. pakli to zmeská do żaloby. tehdy po żalobie nemóż iżadného z nich otw'rci. a ti swiedci buď jich dewiet nebo sedm maji hotowi wšickni býti ku přísaze a do kaply. pŕed uŕedniky maji opowiedieni býti, a uwedeni w tu hodinu, jezto ku přimie zwonié, dŕiéwe nez přestanú zwonienie.

67. Tu pohnaný ħceli na tieħ swiedcieħ dosti miéti, má doçakati jiħ přisahy, a z niħ ze wseħ tři zwolie jiżto maji přisahati. pakli ħce proti pówodu i proti jeho swiedkóm, móż také imieti swýħ sedm swiedków, jiżtoby z niħ tři proti pówodu i proti jeho swiedkóm mieli přisieci. a kdyżby který swiedek pówodów nebo pohnaného swú přisahu zmátl, nebo hodinu primy zameşkal, tenby swú při ztratil.

68. Pakliby oboji prośli, tehdy pówod má do wody bříesti a pohnaný za nim tři kroçeje wzdáli. a kdyżby pówod utonul w tieħ tŕeħ kroçejeħ před nim, tehdy pohnaný má sie wrátiti a toho newinen býti. pakli pówod přebŕede, tehdy pohnaný má za nim bříesti. a přebŕedeli také. tehdy jest jeho prazden. pakli utone, tehdy ty diediny i żiwot ztrati.

69. Tuto znamenaj kdyżby kto diediny u çieho bratra neb přiétele kúpil, jeżtoby ten bratr nebo přiétel byl *jemu po otci* to jest po meçi. ale ne po mateři to jest po *wŕetenie.* a kdyżby ten přiétel, jenżto jest po meçi ħtiel *tu diedinu obd'rżeti.* tehdy ma trój póhon uçiniti před rokem a přede dnem. a ty penieze, za niez jest prodána ta diedina uřednikóm prazským má położiti. a kdyż pohnaný ħce přiéti peniéze, má jemu diedin postúpiti. a uřednici maji jemu penieze wydati. a kdyżby sie jediného groşe nedostalo. nebo který groş byl miedieny a neb falešný. tehdy pohnaný má ostati při diedináħ kupenieħ. a peniezi uřednici prazşti maji sie rozdieliti podlé swého řádu. pakli přijme penieze żádného new'ywrha. tehdy jest jej prawie ssul. a má jemu tieħ diedin postúpiti.

70. A kdyžby kto diediny t'rhem nebo smienu přijal w swú moc a rok a den d'rzal. a žádný naň nesahl. tehdy po tom roce žádný přiétel nemóž jeho ssúti. a pakliby tři léta a osmnadste nedieli ty diediny d'rzal. nemá jeho žádný z nich pohoniti přiwuzenstwiém. neb jest již léta zemského řádu wyd'rzal.

71. Takéž kdyžby kto swú diedinu komu wpenieziech zastawil a chtiel zasie wyplatiti, má to učiniti do tři let a osmnadste nedieli. a má jej trojim pohonem přihnati ku penizóm. a pakli zameška tři léta a osmnadste nedieł. tehdy již z tiech diedin nemóž pohoniti. neb jest léta propustil lečby dsky zástawy to jinák swiedčily.

O diéle diedickem.

72. Kdyžby kto zdiélu swého diedicstwié chtiel pohoniti bratra nebo stryjce nebo swého přiétele. najp'rwé před pohonem wsecko své cožby miel na diedinách nebo na nábytcech, má úřednikóm prázským opowiedieti. a to wsecko k rozdielu má położiti neb přiložiti. tož toho přiétele trójim pohonem pohnati k rozdiélu. a to ma učiniti nepropuśtieje let. jakož sw'rhu psáno stoji.

O wienie.

73. Kdyžby kto pojma ženu. chtiel on nebo ona pohoniti z wiena. jeztoby to wieno wýše nez deset kop záležálo podlé jeho diedicstwié. tehdy má trój pohon učiniti. a když žalobu prowede. máli we dskách právo diedické. má sie desk doložiti. pakli

nemá we dskách, tehdy má mieti dewiet swiedków. jizto maji swobodné diediny. tu pohnaný ħceli móz dwa swiedky zaw'rci. a sedm jiħ pówod má we dsky wloziti, aby z niħ najmeń tŕi byli z toho kraje. a ti maji do kaply wedeni býti. a tymz řádem přisahati jakoz sw'rhu psáno stoji. a pohnaný ħceli také móze swiedky wésti proti swiedkóm pówodowým.

74. Tuto znamenaj ze we wseħ přeħ, ktoz má dsky, zádni swiedci proti dskám moci nemaji, leçby kto proti uřednikóm ħtiel dowesti, ze jsú dsky falsowány. a ten dówod má býti jakz páni nalezú, ale wzdy pod «h'rdlem» smrti ohniwé jakoz na falesnika slusí.

75. Tuto znamenaj ze kázdá pani, kteráz má muze swého ziwého ze swého wiena diedicského, z hlawy swého přiétele a z hromoty tiela swého, nebo z ran k'rwawýħ móz kazdého pohoniti ktozby jéj tiém winen byl. ale ze skod peniezných nemóz jzadného pohoniti. lecby miela swé zwlástnie diediny jezto jiħ zádnému nezapsala a sama je d'rzala, z tieħ móz ji kazdý pohnati, komuzby winna byla.

76. A wiéce znamenaj, ktyzby která pani diedinu swú wiennú, zástawnú nebo diedickú swému muzi zapsala, a ten muz ty diediny komu prodal. tehdy ta pani do tŕi let a osmnadsti nediel, móz otpor klasti. ale nemóz jiħ dobýwati zádným prawem. dokudz jejé muz ziw. a kdyzby jejé muz umřel. dřiéwe nez ona z niħ móz pohoniti tymz řádem jako sw'rhu psáno jest.

O meziéħ diedinnýħ.

77. Kdyz̨by kto komu w jeho meziéħ s̨kodu c̨inil na jeho diedináħ pastwú dobytka swého, nebo s z̨etiém obilé, nebo z siekániém tráwy. tehdy ten, komuz̨ sie skoda dieje, pŕedews̨im póhonem má ty s̨kody opowiediéti uŕednikóm praz̨ským. a má wzieti komornika na ohledánié. a kdyz̨ ten komornik tam pŕijde. má ws̨em súsiedóm jeho zapowiediéti aby tieħ mezi w pokoji neħali. a kól má wteknút a zawiti je. i má to t'rhem prowoláno býti w najblizs̨iém miestie ot tieħ diedin w t'rhowý den. potom má wziéti jiného komornika, aby stŕiéhl zdaby koho zastihl. an pŕes to zawitié na tiéħ meziéħ s̨kodu c̨ini, sám sobú nebo poslem nebo swým dobytkem. a kdyz̨by na koho ten komornik wyznal, má to we dsky wloz̨iti, a má jej trójim póhonem pohnati, a wésti nań wzdáwanié poc̨na ot tŕi let peniez az̨ do oħŕebu, jakoz̨ sw'rħu psáno jest.

O s̨kodáħ bez opowiedi.

78. Kdyz̨by kto komu s̨kodu uc̨inil, nebo kázal uc̨initi, nebo ot koho tu s̨kodu pŕijal. tehdy pówod má jedniém póhonem jéj pohnati. a kdyz̨ póhon bude swiedc̨en. má z̨alowati z toho co jemu s̨kodi. a pohnany uslys̨e z̨alobu má sie zprawiti sám swú rukú pŕed uŕedniky mens̨imi w kaple na kŕiz̨i. túz̨ rotú jakoz̨ z̨aloba we dsky bude wloz̨ena. a má jéj pisaŕ po tŕikrát nauc̨iti. a kdyz̨by poħybil má sie oprawiti také po tŕikrát. pakliby sie nepoprawil, tehdy by ztratil tu pŕi.

O konſeleh zemſkých.

79. Kdyžby kto chtiel konſela zemſkého pohoniti. tehdy před pohonem má ten pohon opowiedieti uřednikóm prazſkým, a potom komornika wzieti aby jéj pohnal, a ten pohon má we dsky wloziti. a když jéj pozene má to oswiedčiti konſelóm přiſezným w mieſtie kteréž najblize přilezí. a když pohon swiedčen bude má naň zalowáno býti, jako na jiného zemenina. a kdyžby miel přisahati a brániſie konſelſtwiém. tehda má zdwihnúti dwa p'rsty proti sluncy na wýhod slunce. a má mieti dwa konſely okolo sebe s obú stranú, i má přisahati bez kříze a řka: na tom přisahám ze jsem tiém newinen coz na mie Jan zaluje. tak mi bóh pomahaj i má přisahá konſelská. jezto sem ji učinil králowi i wſem zemanóm, když sem konſelſtwié přijimal. a toto dwa konſely máta jej očiſtiti swú přisahú řkúce takto: coz jest Petr přisahal, tu jest přisaha prawá ale ne křiwá, to my béřem na swú přisahu konſelskú, jezto smy ji učinili, když smy králi a obci přisahali.

80. A kdyžby který poprawce byl pohnan, tohoz práwa má poziwati jako konſel, i má mieti podle sebe dwa jiná poprawce.

81. A kdyžby kto kterého panoſi konſela zemſkého nebo poprawcewa pohnal, a když by naň zaloba proſla, a on řekl ze jest to učinil kázaniém pána swého pojmenuje toho konſela neb toho poprawci, a kdyžby miel swú newinu pokázati a rok

jemu dán byl, má dobyti k tomu roku pána swého, nebo listu jeho, imá býti prázden toho bez přisahy.

Pakliby ten jeho pán umřel a on potom pohnán byl, tehdy má miéti sedm swiedków, kteřiżto zań maji přisiéci proti slunci bez zmatku, że jest jim to swiedomo żej to uczinił kázaniém pána swého. a téhoż práwa maji panoše uziwati każdého uřednika wyssiého. kdyż jemu to ten uřednik sezná. pakliby umřel. tehdy má takéż swiedky sie oczistiti. jakoż sw'rhu psáno jest.

O rukojemstwi.

82. Kdyżby kto z rukojemstwié nebo z základu, a nebo z dluhu wienného, jeżtoby ten dluh byl nebo ten základ přes deset kop, htiel koho pohoniti, má uczíniti trój póhon. a kdyżby żaloba prosla, má mieti sedm swiedków, a ty we dsky wlożiti, i maji za to tŕié přisahati w kaple a czyŕié popřisiéci jakoż sw'rhu psáno jest.

83. Pakliby ten dluh jedno byl z desiéti kop, tehdy má miéti jedno tŕi swiedky, a jeden má z nich přisiéci a dwa popřiesiéci. a kdyżby pohnaný řekl, że hce na tieh swiedcich dosti mieti. tehdy tiemi swiedky má ziskati nebo ztratiti. pakli nehce ale móże swé swiedky proti jeho swiedkóm tymż řádem klásti we dsky, i do kaply prowesti jako sw'rhu psáno stoji. a kteréhoż swiedkowé projdú ten swú pŕi zistieze.

O unosie dcery panny.

84. Kdyžby kto koho pro dceru ħtiel pohoniti, má trój póhon učiniti, a před póhonem opowiediéti uřednikóm a póhony we dsky klásti. a kdyžby žaloba prosla řekliby pohnaný, že jest z jejé wóli wzal ji. tehdy má přiwesti před súd toho knieze, kterýž je oddáwal. a ten kniez má přisiéci na kniháh na swatém čtenié, aby prawdu powiedieł panóm a uřednikóm, když jest jej oddáwal, bylali jest wóle jejé či nebyla. a což ten kniez powié to páni uřednici maji w swé raďe zaħowati. tehdy otec jejé má panów prositi, aby jeho dcera z práwa byla postawena přede pány. a páni maji nalezti že to má býti, i maji tu jistú dceru dáti do klástera k swatému Jiří na hradie prazském i má býti ħowána mezi jeptiškami až do súdu za šest nediel. a kdyžby p'rwý súd byl, tehda má tázána býti w srancieh. a diéli, že jest s jejé wóli, tehda má i s mužem dána býti otci tomu, a on jimá obiema má swú rukú hlawy stiéti. pakliby řekla. že jest bez jejé wóle. tehdy ta panna ma tomu muzi swú rukú hlawu stiéti. a pakliby ten muž pohnaný k súdu sie nepostawił. tehdy má týž řád nań jiti jako na wrazedlnika z hlawy jakož sw'rħu psáno jest.

O unosie dcery wdowy.

85. Kdyžby kto komu dceru unesl wdowu, a otec ħtiel z toho pohoniti. bez opowiedi má trój póhon učiniti. a kdyžby žaloba prosla a pohnaný řekl, že jest to učinil s jejé wóli. tehda ta wdowa má před pány uředniky postawena býti, aby po-

wiediela jestli, çili nenié s jejé wóli. a má toho mieti rozmyslenié az do tŕetiého dne. a kdyzby ten tŕeti den ŕekla ze jest ji wzal z jejé wóli. tehdy pohnaný má prázden býti, neb jest wdowám swobodno muze pojéti kterýz sie jim libi. a on ji sobie má za zenu mieti. ale wieno jejé jest ztraceno. ze ani on ani ona nemoħú na otci toho wiena dobýwati, leçby w milosti wyprosili.

86. Pakliby ŕekla, ze ji wzal bez jejé wóle, tehdy ten muz má jej wydán býti, aby jemu swú rukú hlawu sťiala, a wrátila sie k otci k swému wienu. pakliby ten pohnaný nedostal. tehdy má proti niemu týz ŕád býti jako proti wrazedlniku, jakoz sw'rħu psáno jest.

Z hlawy obiesenéhо, stiatého, upaleného póhon.

87. Kdyzby kto koho z hlawy obiesenéhо, stiatého, upaleného nebo jenzto ssel bezpráwnie ħtiel pohoniti. najp'rwe tu hlawu má opowiediéti úŕednikóm prazským a dáti tŕi sta peniez opowiednéhо. a má jemu dán býti komornik. aby toho obiesenéhо uŕezal, nebo stiatého zdwihl, nebo upaleného kosti shoŕalé a praħ shrabal. a to má uçiniti dŕiéwe dwú nedieli ot jeho sm'rti. pakliby to tielo bylo kde ukryto, ze by jeho nenalezl, tehdy ten komornik má sie uptati, kdy jest sie jemu sm'rt stala. a kdyz ten komornik to wyzná pŕed uŕedniky. má to we dsky wloziti. a tepruw pohoniti týmz ŕádem jako z hlawy zabitého.

Póhon z násilé ženského.

88. Kdyžby která žena nebo panna htiela koho z násilé pohoniti. tehdy ta jistá w ten čas, když sie jéj bude násilé diéti, má upieti na súsiedy. pakliby sie žadného dowolati nemohla. ale i hned ten den nebo tu noc. když jéj k'rp zdére, ma plačiéc opowiediéti dwiema súsiedoma obapolnýmá okolo toho domu kdež sie jéj násilé dalo. pakliby bylo w lese nebo na poli, a žádného sie dowolati nemohla. tehdy w najblizšiéj wsi neb miestie ot toho lesu má up učiniti a swé násilé opowiediéti. potom přijdúc před úředniky má swé násilé opowiediéti úřednikóm a žádati komornika na uptánie ot tieh súsied. a má jemu ukázati k'rwawú kosilku neb zedrany šlojeřik nebo jiné šátky. kterézto ten komornik má zahowati na znamenié jejého násilé. a když ten komornik wyzná co sie jest optal. a to znamenié ukáže. má to we dsky wloženo býti, a potom má trój póhon učiniti jako z hlawy tým řádem, jakož sw'rhu psáno jest.

O stawowani dobytčete.

89. Když kto komu kóň nebo jiné dobytče bezprávnie d'rzal. nebo u zlodieje kúpil. a on jéj z toho htiel pohoniti. tento řád má zahowati: má úřednikóm opowiediéti, že jest swé dobytče optal, a má prositi komornika aby mu byl wydán na ohledánié toho dobytčete. kterýzto komornik má jemu wydán býti na ohledánié i na póhon. a když to dobytče ohledá, má jemu kus ocasu uha uřesati i zahowati, a rok jima obiema položiti abysta stala

před uředniky. a kdyż ten rok přijde. tehdy ten ktoż sie jimá, má położiti dwa p'rsty na czele neb na hlawie toho dobytcete a přisiéci że jest jeho. jakoż mu bude rota wydána. a projdeli, má jemu to dobytcze wráceno býti, a on má dáti tři sta peniez uřednikóm. pakli neprojde że zmiete přisahu. tehdy ztratí tři sta peniez i to dobytcze. a ten jistý, u kohoż sie jest jal, ħceli má přisiéci że jest jeho. a projdeli dada tři sta peniez uřednikóm i pojme to dobytcze a obd'rzi je sobie. pakli neprojde tehdy ztratí tři sta peniez i to dobytcze. a to dobytcze má spadnúti práwem na sudiého, ale peniezi maji rozdieleni býti mezi uředniky.

Póhon arcibiskupa.

90. Kdyżby kto ħtiel pohoniti arcibiskupa k súdu zemskému. nemóż jeho z jiného pohoniti nezli z diedin a nebo z dluhu za diediny. a tento řád má zaħowati: kdyż páni sedú w p'lném súdie s uředniky. přistúpie před nie má jim opowiediéti, że kniez arcibiskup d'rzi jeho diediny bezprawnie. a neb że jest jemu dluzen za diediny. i má požiti najwyssiého komornika i súdiého, aby jemu wydali pána, zemského sleħtice, aby jej pohnal. kterýżto pán má jemu wydán býti. a má jej póhnati w jeho dwoře w Praze. a nenalezliby jeho doma, má ten póhon a rok powiediéti jeho domowniku neb saſařowi. potom powod má wziéti komornika, aby jej pohnal jako jiného zemenina na tieħ diedináħ, kteréż jemu d'rzi, nebo jest jemu dluzen za nie. a tu kdeż dworem sedi. a ten póhon má opowiediéti komorni-

kóm w prazském kostele. kdéz jest jeho dostojenstwie. a kdyz pak pohnán bude má býti súzen jako jiný zemenin, o ty diediny z kterýhz jest pohnan. ale ze skod ani z jinýh dluhów nemá býti pohonien k zemskému súdu.

Póhon mnihów, jeptisek, kanowników, a jinýh kniezi.

91. Kdyzby kto z diedin nebo z dluhu diedinného htiel kterého duhowniého knieze neb jeptisku pohoniti, beze wsie opowiedi má jej pohnati prazským komornikem w klástere pred jeho konwentem, a farare neb kanownika w kostele pred osadú we msi. a maji súzeni býti tymz rádem jako jini zemeniné. ale wzdy póhon má býti opowiedien na tieh diedináh o kteréz maji súzeni býti. ale zádný kniez, ani mnih, ani jeptiska, z jinýh wieci nez o diediny nemajii býti súzeni zemským súdem. ale kdyzby kto na nih ty diediny wysúdil z úroków zadrzanýh a z nákladów na to uçinienýh mózje pohoniti k súdu zemskému.

92. Tuto znamenaj ze lidi osedlýh arcibiskupowýh ani klásterskýh zádný nemá k súdu zemskému pohoniti. lecby jim jih wladari doma nehtieli prawdy uçiniti. pakliby kto pohnal a urednici klástersti nebo arcibiskupowi nebránili toho, tehdy ti lidé maji súzeni býti, jako jini zemeniné.

93. A pakliby urednici arcibiskupowi rekli, ze htié prawdy na nie udati, tehdy ten powod ktozby je pohnal, má zádati urednika prazského, aby na tom súdie sediel podlé uredników klásterskýh

nebo arcibiskupowýh, a ten jemu má dán býti. a cozby tu wysúdil, toho konec má miéti we dwú nedieli. pakliby jemu co seslo, tehdy móz je pohoniti k zemskému súdu. ačkeli powod bezpecen býti, tehdy wsecky roky, kterézby s nimi miel, má we dsky klásti, aby nebyl st'rzen ot swého práwa.

Zápowied duchownim diediny d'rzeti.

94. Znamenaj zápowied ciésaře neb krále ceského k niez sú páni zemsti i wsickni zemeniné přiwolili, a ta má d'rzána býti ote wsie obce: tociz aby nizádný arcibiskup, opat, abatise ani kniez nemieli kupowati w ceské zemi ot zádného clowieka zádnýh diedin, ani danýh přijimati. buďto z přiézni nebo z zádusié bez králowy wóle. pakliby kto kúpil nebo přijal, ot kteréhoz koliwiek clowieka, nemá jih d'rzeti ani jih poziwati nic dále jedno za dwie létie, a po dwú letú má je prodati jinému zemeninu, jenztoby mohl zaslúziti korunie ceskéj, a pomocen býti proti nepřátelom. pakliby toho neucinil. tehdy ty diediny maji na krále spadnúti.

Póhon z lúpeze.

95. Kdyzby kto koho na cestie oblúpil; a on z toho htiel pohoniti tento řád má zahowati: najp'rwé po tóm lúpezi dřiéwe dwú nedieli neb poslednie we dwú nedieli má ten lúpez opowiedéti uřednikóm prazským, tociz najwyssiému komorniku a sudiému a řka takto: na téjto cestie na pokojnéj oblúpen sem, a toho mám skodu welikú. toť wám opowiédám. zeť myslim z toho pohoniti.

a má to we dsky znamenati; které léto, který den jest olúpen.

96 Potom má komornika prositi aby pohnal lúpežnika kterýž má pohnán býti. a ten komornik má jej pohnati před čeledi. ač by ho doma nebylo. a ten póhon má opowiedíéti w najbližšiém miestie lid swolaje t'rhem. a má to oswiedčiti dwiema konšeloma w tom miestie.

97. A když žaloba projde staneli pohnaný má otázati, kdy sie jest lúpež stal které léto a který den a pówod má jemu powiedíéti. tehdy pohnaný má otázati, jestli to úřednikóm opowiedíéno w jistém času dwú nedieli. a když to úřednici wyznají že jest. tehdy pohnaný má žádati aby dsky čteny byly. a budúli sie w kterém slowie dsky dieliti s žalobu. tehdy má prázden póhonu byti. pakliby sie nedielily dsky s žalobú. tehdy má opowiedíéti, že jest newinen. a ima jim rok položen býti ku přisaze, aby sie oba opowiedíela na ten rok, když budú zwoniti k primie mezy wraty na hradie prazském. a kterýžby sie neopowiedíel, tenby swú pří ztratil. pakliby sta sie oba opowiedíela. tehdy wejdúc do kaply má pówod napřed přisahati. nebo jiný zań, kohožby na žalobie imenowal. a zmátlliby přísáhu, tehdy pohnáný bude prázden. pakliby prošel. tehdy pohnaný má sám třeti přisahati: sám za newinu a dwa zahowalá zemeniny jezto mata na diedináh za očistu. a kdyžby wšickni prošli a nezmatli přísahy. tehdy pohnaný má prázden býti. pakliby který zmátl nebo pohnaný nestal. tehdy pówodu má dáno býti za práwo stane.

98. Pak po dwú nedieli pohnanému má dáti umluwu aby sie s nim smluwil. a kdyžby sie s nim nesmluwil. tehdy má jemu dán býti uřednik, aby jej mocna učinil jeho diedin w tej summie peniez jakož jest pohonil z niħ. a uřednikóm tolikéž. a to má opowiedieno býti okolnim súsiedóm jeho. že jej mocna činie jeho práwem i wsim uřadem tieħ wseħ užitków i lidi, což tiem diedinam slušié. a kteřížby lidé neħtieli jeho přijeti za swého pána maji sie wystiehowati a bráti sie preč do dwú nedieli. a kdyžby minule dwie nedieli, tehdy pówod s jedniém komornikem má na tieħ diedináħ panowati konie a dobytek sbera na tieħ diedináħ w swýħ nákladiéħ. a což wezme toho má dáti práwu polowici uřednikóm a sobie druhú polowici zaħowati. a to panowanié móž dwakrát učiniti. tociž dwie nedieli po swietiém Jiří a dwie nedieli po swietiem Hawle. a kdyžby ten rok minul a šest nediel. tehdy jemu má othádano býti tieħ diedin za jeho summu peniez w žalobie položenýħ počitajic jednu kopu platu w desieti hřiwnaħ. a když jemu othádano bude. tedy jestie po dwu nedieli s jedniém komornikem má to othádanié opanowati. a kdyžby pohnaný do tú dwú nedieli s nim sie nesmluwil i s uředniky, tehdy z tieħ diedin móž učiniti což ħce, jako z swýħ wlastniħ diedickýħ.

Skonáwá sie řád zemského práwa.

V. b.

ORDO JUDICII TERRAE.

Accusatio pro capite.

1. Si quis pro capite fratris sui vel alterius amici aliquem citare voluerit ad terrae judicium, hunc processum habere debet: primo quando ipse frater vel alius amicus ejus occisus est, tunc idem actor accedens ad praesentiam beneficiariorum vicecamerarii et vicejudicis sicut citius posset vel potest et semper infra duas septimanas eandem interfectionem et ipsum caput eis notificet dicens: domini audite quia talis amicus meus occisus est in via pacis, vobis notifico illius caput occisi et peto, ut detis mihi bedallum terrae, qui hoc caput conspiciat. Quo bedallo recepto, ostendet ei illum occisum et vulnera ejus vestemque eius cruentatam, et eandem vestem totam, in qua ipse occisus est idem bedallus pro se recipere debet et habere, et eandem cruentatam reservare debet ipsam tempore judicii, quando requisitus fuerit ostensurus. Sed si cautus esse vult actor ipsum bedallum ad praesentiam beneficiariorum ipsorum ducat, ut coram eis ea quae vidit recognoscat, ac vestem cruentatam ostendat, et hoc in terrae tabulis consignari procuret; diem et annum. quando haec facta sunt ponendo, quia si medio tempore idem bedallus de-

cederet, vel eum habere non posset, aut deperderet vestem eamdem, tunc tempore judicii easdem tabulas in testimonium hujus rei producet. quo facto idem actor quandocunque citare voluerit, petet dari sibi bedallum, qui citabit occisorem eundem, quo habito ipsum bedallum reum quaerimoniam pro ipso capite et aliam quaerimoniam pro pecunia capitali pro qua ipsum caput aestimat cum termino duarum septimanarum, vel ampliori, sicut competit in terrae tabulis, praesignet. Et notandum quia in terrae judicio nunquam unus actor contra unum citatum duas quaerelas potest simul proponere et easdem prosequi, nisi in praesenti casu. Eodem termino veniente ipse actor citationem eandem procurabit publicari coram beneficiariis, et specialiter coram vicepurgravio pragensi et vices suos gerente. deinde hora nona idem actor perse coram ipsis beneficiariis et vicepurgravio repraesentabit dicens: domini repraesento me tali hora coram vobis in causa capitis et pecuniae capitalis, pro quibus citavi talem reum, qui occidit fratrem meum talem, et volo prosequi easdem causas justitia mediante. Et iterum hora vesperarum coram eisdem praedicta explicando se repraesentabit; item die altera et die tertia statim post ipsum terminum sequentibus hora prima vel tertia et hora nona. ac vesperarum hora se repraesentabit coram eisdem causas praedictas explicando. Et sciendum quod in causa capitis constitui non debet procurator nec etiam litigare. Quibus diebus duobus lapsis die tertia ultima repraesentatione

2.

3.

facta, idem actor alium bedallum recipiet ad citandum, et eundem cum termino secundo ad tabulas imponet. Quo termino secundo veniente, omnia praemissa faciet sicut fecit in primo. Quibus peractis iterum bedallum, qui in primo fuerit termino, vel alium loco ejus recipiat, et eum cum termino tertio et ultimo ponet ad tabulas. Quo veniente termino, citatione pronunciata, si eadem die judicium non fuerit, idem actor repraesentabit se per omnia eo modo, prout fecit in terminis prioribus praedictis, et ipse citatus in tertio ter-
4. mino ante horam nonam debet se repraesentare. Si autem in ipso tertio et ultimo termino cammerarius summus, judex, notariusque cum baronibus terrae pleno judicio praesederint, tunc stans ante scampna judicii, advocatum et consilium sibi dari a judice postulabit: quibus obtentis et inpetratis, praehabitoque consilio idem advocatus proponet dicens: domine judex iste actor (eum et locum unde est nominando) qui citavit talem de tali loco talis amici sui pro capite quem ipse occidit sine jure in via pacis petivit me, ut ejus verbum dicerem, si est de favore vestro, quo respondente quia favet tunc idem advocatus dicet: domine judex ante omnia eidem actori, qui tales causas proponere intendit contra suum talem adversarium nominatim et sigillatim declarando excipio et munio jus prolocutoris, quod pertinet ad causam praesentem et totum jus suum et peto ut ei Baro, qui ipsum actorem informet in quo loco et in qua parte coram vobis stare debeat ibi ut ei dentur duo, qui

ei et mihi ad aures susurrare debeant, et eum ac me de his quae ad jus suum in causa praesenti valeant informare quod ipse actor non est ad praesens ita bonae memoriae et rationis ob dolorem, quem habet propter amicum suum, quem amisit. item idem actor petit et ego peto nomine ejus, ut possit et debeat habere medietatem Baronum, quam elegerit ad consilium suum et tocies abire de isto loco ad sua consilia et iterum redire ad locum suum, quoties sibi fuerit oportunum, item excipio eidem, ut valerem ejus querimoniam coram vobis proponere et eum juxta informationem Baronis inter scampna inducere et omnes alios judiciales casus facere tamquam verus Advocatus, quae ad causam ipsius praesentem requiruntur, item excipio eidem et jus suum munio in hac parte, ut si ego eum in aliquo de praemissis negligerem, ut ipse dicere valeat non esse verbum suum et tunc per me iterum vel alium Advocatum de ipsa negligentia se valeat emendare et generaliter aliud omne jus prolocutorium quod ad causam praesentem pertinet excipio eidem et peto, Domine Judex ut detis hoc super Baronem, qui de consilio aliorum Baronum hoc pro jure inveniat et pronuntiet, si ipsum jus prolocutorium eidem actori sufficienter sit exceptum seu munitum, qui Judex Baronem dare debet qui eum in quo loco stare debeat de consilio aliorum Baronum informabit, videlicet in parte dextra et etiam dicet quod ipsum jus prolocutoris sufficienter munivit vel si non bene munivit tunc dicet. ea quae excipis his uteris

5. etsi aliqua ad haec excipere vis, facere debes. tunc ipse citatus similiter prolocutorem impetrare debet, qui prolocutor dicet: Domine Judex, iste qui est per talem actorem pro capite tali huc citatus volens suam ostendere innocentiam coram vobis petivit, ut verbum ejus proponerem, si est ad hoc favor vester, quo dicente quod sit, excipiet ei omne jus prolocutoris et petet informari in quo loco et in qua parte stare debeat et alia petet omnia et excipiet sigillatim et nominatim quae petivit et excepit advocatus partis adversae, quia si aliqua de praemissis sigillatim non peteret sed diceret: ego eadem peto, quae ipse petivit non nominando; tunc defendente et protestante de hoc ipso actore eisdem non expressis in judicio uti non deberet ipse reus. quibus peractis Baro datus per Judicem in quo loco et in qua parte stare debeat videlicet in sinistra eundem citatum informabit et si bene vel male excepit et munivit ipsum jus prolocutoris di-
6. cet, prout dixit Advocato actoris. quibus hinc inde propositis atque dictis advocatus actoris dicet: Domine Judex, quaero a vobis si possum querimoniam istius actoris proponere et per hoc hosti ejus cum eo appropinquare non replicando nec repetendo jus prolocutoris per me prius exceptum et expressum et peto detis super baronem qui hoc inveniat, si hoc fieri potest, sine praejudicio juris actoris ejusdem, qui baro ad hoc datus dicere debet, quia potest, tunc idem Advocatus Domine judex placeat audire quia Henricus de tali loco conqueritur super Petrum de tali loco. quia occidit Johannem

fratrem ejus carnalem de tali loco quondam sine jure in via pacis quod si hoc negaret, hoc in eum probare vult eum vita sua super vitam ejus sicut eum Barones et jus terrae informabunt. et tunc 7.
prolocutor citati similiter petet ac requiret a Judice si ei loqui liceat sine replicatione ampliori praedicti juris prolocutoris deinde idem prolocutor citati quaeret ab actore quando praedicta occisio facta sit. tunc Advocatus actoris deliberatione facta 8.
ibi statim dicere tenetur quia tali anno et die tali proxima ante vel post festum tale. deinde idem pro- 9.
locutor citati queret si hoc sit Beneficiariis notificatum, quibus respondentibus, quod sit notificatum idem prolocutor quaeret, si ipse actor habeat Bedallum retro se, qui conspexit illud caput, pro quo quaestio sit, tunc actor eundem Bedallum statim debet habere juxta se et producere eundem, ut ille referat, quia fuit in conspectione illius capitis tali die et tali anno concordando in eo cum dicto actoris competenter et idem Bedallus debet ibi exhibere vestem cruentatam quam circa illud caput in signum hujus rei recepit ut dictum est supra. Si vero actor ipse eundem Bedallum non habet cum veste praedicta, tunc procuret tabulas legi super articulo praedicto et tandem tabulae valebunt in
eo casu, sicut ipse Bedallus fateretur. his praemis- 10.
sis ipse reus mandabit legi tabulas volens audire querimoniam de tabulis et si ipsae tabulae discordant a querimonia per partem adversam proposita, tunc declarare tenetur eandem discordiam, et si ita fuerit et Beneficiarii dicent idem quia discordant

tunc ipse citatus absolvetur ab instantia actoris. Si vero non fuerit hujusmodi discordia facta, vel si fuerit declarata, tunc idem citatus ad querimoniam respondebit aut eam omnino, si est innocens negando aut si culpabilis est, dicet: quidquid in eo feci hoc feci per initium ejus defendendo vitam meam et hoc volo probare quemadmodum jus ter-
11. rae et Barones me informabunt. et si tunc Barones invenient, quod pro eo duellare debent, tunc ammodo eisdem litigantibus ad consilia nec alias recedere licebit. tunc Advocatus actoris dicet: Domine Judex iste actor petit ut detur sibi Baro qui eum informet qualiter hosti suo hic citato appropinguare debeat et quomodo scampna ingredi debeat, quo pede ante et quo post gressum facere debeat, quod genu flectere et quod tenere recte coram vobis et in quo loco debeat qua manu et quam plicam recipere et tenere et quomodo dicere, antequam cum hoste suo ipsam plicam *percutiat* et qualiter ac quoties cum ipsa plica *percutiet et postea quam* diu ibi flexo genu manere et quando surgere debeat et quando licitum sit ei exire de scampnis
12. eisdem. Deinde prolocutor ipsius citati dicet: Domine Judex iste citatus suam innocentiam ostendere cupiens coram vobis petit, ut ei Baro detur, qui eum instruat qualiter et quando ipsa scampna intrare debeat et petat etiam omnino quae ad jus suum pertinent sigillatim quae petivit actoris pro-
13. locutor. tunc Baro datus actori omnibus audientibus dicet actori: audi quia quando tibi mandabitur scampna intrare, debes pede tuo dextro ante et

pede sinistro post gradiendo. Item flectere debes genu dextrum et non sinistrum, item plicam partis tuae dextrae in manum tuam dextram recipies et tenebis non percutiendo, donec inventum et mandatum tibi fuerit, quando perentere debeas. Deinde 14.
Baro datus citato dicet similiter audientibus omnibus: audi, quod quando mandabitur tibi, intrabis scampna pede tuo sinistro ante, et dextro post gradiendo, flectesque genu sinistrum et non dextrum, plicamque partis tuae sinistrae in manum tuam sinistram recipiens tenebis, et non percuties nec surges abinde, donec tibi fuerit mandatum. tunc pro- 15.
locutor actoris quaeret, si jam licet actori scampna ingredi, sicut est jam informatus. tunc Baro dicet, quod ingrediatur. deinde queret similiter prolocutor citati dicens: ex quo actor jam intravit, an licet etiam citato ingredi scampna eadem. tunc Baro dicet quod etiam ingrediatur. Demum Advocatus actoris queret, si liceat jam actori flectere genu suum et Baro dicet quod sit, tunc prolocutor citati similiter quaeret, an citato liceat etiam flectere genu, et Baro similiter dicere debet, quia licet. Et tunc ea quae per ipsos Barones mandata ac inventa sunt ipsi litigantes mox facere debent. Deinde Advocatus actoris quaeret, si liceat actori plicam suam ad manum recipere, et citati prolocutor hoc idem similiter quaeret, et postquam plicas ipsas jam tenuerint. tunc Ad- 16.
vocatus actoris petet dari sibi baronem, qui ipsum actorem instruat, qualiter dicere debeat, antequam cum plica percutiet. et pars adversa similiter petet, ut ad idem faciendum Baro sibi detur. et sic Baro 17.

datus dicet actori. dices ad citatum: audi petre, tu es verus meus hostis quod occidisti Johannem fratrem meum carnalem, quondam de tali loco in via pacis sine jure, et hoc volo probare in te cum vita mea super vitam tuam, prout me jus terrae et Barones
18. informabunt. Deinde Baro citati dicet ad ipsum citatum: tu dices sic actori: audi tu Henrice, de quo me inculpas, quod occidissem Johannem fratrem tuum carnalem quondam de tali loco sine jure in via pacis, in eo non sum tibi culpabilis, et hoc volo probare sicut mihi jus terrae et Barones invenerint. Si
19. vero culpabilis est. prout ad querimoniam respondebit, tunc dicere debet: quidquid feci hoc per ejus initium feci defendendo vitam meam etc. Et tunc statim ipsas plicas insimul percutere debent ter tangendo directe ipsas plicas cum manibus. uterque ipsorum litigantium caveat, ne tardet aut dubitet manum et plicam alterius percutiendo quod directe se tangere debent. et si aliquis ex eis in eo erraret, perderet ipsam causam. quo *facto Advocatus actoris* quaeret a judice, si liceat actori jam surgere et
20. de scampnis exire. et hoc idem Baro invenire debet, quod jam licet, et similiter prolocutor citati fa-
21. cere debet. tunc Judex eis terminum ad jurandum
22. contra se et ad duellandum debet assignare. quo termino veniente actor prius jurabit in cruce prout informatus fuerit. et si jurando non processerit, tunc perdet ipsam causam capitis: si vero procedet, tunc citatus similiter jurare debet pro sua innocentia sicut fuerit informatus. etsi processerit in juramento tunc duellare debent statim sine armis, solummodo in

tunicis et in caligis cum clipeis et gladiis aptis in circulo eis ad hoc deputato, sicut talium requirit consvetudo. Si autem idem citatus jurando non pro- 23.
cesserit, et ter jussus se non emendaverit, sicut semel hoc factum fuit in favorem partis, ut audivi, tunc perdet caput ipso facto, sed multos audivi dicere contra hoc, quod per errorem juramentum non meretur quis ipso facto decollari, sed causam sive litem ipsam mox perdet, et ipse actor contra ipsum procedet, sicut requirit ordo juris.

Et nota glossulam et eandem invenerunt Barones pro jure, quod si ipse citatus jurando non processerit, tunc statim captivari debet et apud purgravium Pragensem detineri in carcere perpetuo. si autem amicus ipsius Purgravii fuerit, tunc servabitur in carceribus, ubi domino Regi et Baronibus videbitur expedire tam diu, donec ipso regi et baronibus de ejus innocentia constiterit aut ipse actor et amici ejus supplicaverint, ut dimitteretur, si autem Rex et Barones cognoverint, eum fore innocentem, tunc dimitti debet, aut ipse actor et ejus amici pro eo supplicaverint Regi et Baronibus, ut dimitteretur, tunc talis dimitti debet.

Si autem ex ipsis litigantibus duellare non prae- 24.
sumens recedere voluerit, antequam circulum ingressus est, petet consilium sibi dari cum Purgravio pragensi. qui Purgravius eum cum omni securitate conducere a castro pragensi per tria milliaria debet, ita quod ipse conductus evadere valeat manus inimici. Si autem circulum ingressi duel- 25.
lare ceperint, et aliquis ex eis fessus pausare vo-

luerit, petet falangam inter se et adversarium poni et sic pausabit ad horam. quam falangam duo Beneficiarii Vicecamerarius et Vicejudex tenere et pe-
26. tenti exhibere debent in instanti per tres vices. et qui alium superaverit, eundem decapitare manu propria debet, et caput inter pedes projicere et super eum duos denarios offerre, nisi aliud de favore Regis fuerit ordinatum. quo decapitato flexo genu Re-
27. gi et Beneficiariis regratiari debet de justitia. Ceterum si ipse citatus in aliquo terminorum praedictorum non comparuerit, aut litigando aut duellando causam eandem perdiderit quoquo modo, tunc actori pro jure dari debet pro ipso capite et pecunia capitali praedicta, et ipse dabit memoriales et tandem quandocunque voluerit, idem actor petet dari sibi Bedallum, qui ipsum citatum monebit, ut infra sex septimanas continuas a die monitionis pro capite ipso et pro pecunia capitali eadem concordet. quibus septimanis lapsis alium Bedallum ad idem faciendum recipiet et iterum tertium Bedallum recipiet, ut moneat ipsum citatum pro concordia infra sex septimanas ut supra. et haec monitio per ipsos Bedallos fieri in domicilio ipsius citati et
28. per fora debet proclamari. quibus monitionibus factis et octodecim septimanis elapsis ipse actor per Beneficiarium unum et Bedallum super hereditatem ipsius citati, more solito in pecunia capitali praedicta induci debet et beneficium tradendum, et deinde ipse actor in ipsa hereditate inducta cum Bedallo juxta consuetudinem juris, sicut alias praemissum est, poterit dominari, et post hoc eadem here-

ditas taxari debet hereditarie ipsi actori pro pecu-
nia capitali eadem et beneficio tradendum etc. qui- 29.
bus monitionibus praemissis et ipsis octodecim se-
ptimanis transactis, idem actor ubicunque eundem
citatum repererit, capere et interficere potest cum
auxilio cujuscunque, et sic interfectum tibiis ejus
perforatis, ligatumque per pedes ejus ad caudam
equi in nullo eo penitus spoliato ad poprawam pra-
gensem justiciariam vel patibulum deducet, hoc Be-
neficiariis pragensibus notificando et Bedallo terrae
ostendendo eundem. circa quod notandum est, quod 30.
idem citatus condempnatus jam in causa capitis
circa uxorem suam propriam et legitimam, cum per
ejus brachia amplexatus fuerit, vel fimbria ejus te-
ctus, capi, interfici vel molestari aliqualiter per ipsum
actorem nec per quempiam alium non debet. quidam
vero dicunt, quod etiam circa sepulchrum beati Ven-
ceslai in ecclesia pragensi, et coram Regina Boe-
miae si fuerit inventus, ob reverentiam ipsorum idem
citatus non debet etiam perturbari quoquo modo.

Et sciendum est, si praedictus actor contra ali- 31.
quem praeter interfectorem pro capitali pecunia
agere voluerit, omnem processum Judicis ipse actor
et citatus habere debent, qui est conscriptus supra
in causa capitis praedicta, praeter quod ipsi ambo
litigantes suos zastupizie et commissarios suos ad
duellandum, si quis eorum voluerit habere potest,
qui duellabunt cum baculis et clipeis tantum se
mutuo verberantes etc.

Si quis vero annos legitimos aetatis suae non- 32.
dum habens aliquem pro capite patris sui vel ma-

tris vel alterius amici sui propinqui citare voluerit in ipsa causa procedendo semper nominet et scribat se esse orphanum, et Advocatus ipsius orphani quando litigabit in judicio, excipiet et muniet ipsi actori jus orphanile. quod si non faceret, tunc citatus requirens ab actore, si ejus verbum sit, quod dixit ejus Advocatus, contra eum dicet ad Beneficiarios: procedit esse contra me in causa capitis tamquam vir et aetatem virilem habens non jus orphanile excipiens, nec nominans orphanum ipsum, unde si procedetur amplius in causa hac non debet uti jure orphanili, nec procedere contra me sicut orphanus sed tamquam vir aetatem habens.

33. et hoc sibi per Barones inveniri debet ut pro eo careat jure orphanili. Si vero per ipsum Advocatum suum ipse actor sit munitus tempore, quo scampna judicii intrare et plicas percutere debet cum citato, pro eodem orphano amicus suus quicunque intrare poterit et procedere in causa usque ad duellum, eo vero duellare debente, *idem amicus* vel alius quicumque de manu orphani gladium et clipeum recipere potest, et pro eodem orphano contra suum adversarium licite duellare etc.

Similis similem sic citat.

34. Notandum si par parem in genere pro capite ad judicium citaverit, duellare cum gladiis et clipeis debent, si autem minus nobilis sive Wladyka alium magnifice nobilem, id est Slechticzonem magnificum pro capite citaverit, et si idem citatus, antequam ad querimoniam respondit nolens duellare

excipit jus suum muniendo et dicendo, si in causa hac procedetur ulterius ut uti debeam jure meo, quia cum actore ipso tamquam minore me in genere duellare non debeo, tunc idem citatus suam innocentiam purgando metseptimus jurare debet. si 35.
vero hoc non excepit, nec munivit in hoc jus suum antequam ad querimoniam respondit ut praedicitur, tunc tenetur cum actore duellare nobilitate sua, quamvis magnifica, non obstante.

Nobilis sic citat ignobilem personam.

Si vero ipse nobilis magnifice minus nobilem vel alium quemcunque inferiorem se pro capite citaverit, et nolens duellare cum citato, excipiet jus suae nobilitatis praescriptum, cupiens ut ipse citatus contra eum metseptimus se expurget, et si ipse citatus consentire noluerit, oportebit ipsum actorem duellare cum citato, eodem non obstante exceptione et munitione praedicta, quia si non praesumit cum minore duellare, nec eum citare debebat.

Rusticus aut civis si nobilem citaverit.

Item si civis aut rusticus aliquem nobilem pro 36.
capite citaverit, et si idem citatus ante querimoniam nolens duellare suae nobilitatis jus ut praemissum est muniverit, tunc metseptimus contra eundem actorem tenetur se purgare.

Si civis rusticum.

Si autem civis rusticum pro capite citaverit du- 37.
ellare debent simul, quod in eodem ordine sunt

constituti et juxta antiqua jura cum baculis et clipeis parvis, quos hastiferi deferunt, duellabant. nunc autem duellare debent cum gladiis et magnis clipeis, sicut superius est praemissum etc.

Mulier maritima si citare voluerit.

38. Item si mulier habens maritum suum legitimum aliquem pro capite citaverit, idem citatus contra eandem metseptimus se purgabit per juramentum.

Domicella.

39. Si vero domicella, quae non renuntiavit ducere maritum aliquem pro capite citaverit, jure eodem debet uti orphanili prout est expressum supra.

Vidua.

40. Item si vidua aliquem parem in genere sibi pro capite mariti sui vel alterius amici citaverit, duellare tenetur cum citato taliter: si vir idem citatus fuerit, tunc idem vir in fovea usque ad cingulum cum gladio et clipeo magno locari debet, et in eadem fovea ambiens se debet defendere aetrice ipsa cum gladio etiam et clipeo consimili contra eum dimicante ea de circulo ad hoc ei deputato nullatenus exeunte. Si autem domicella octodecim annorum senex quae renuntiavit marito pro capite aliquem citaverit eodem jure potiri debet, sicut vidua praescripta.

Occisio in praesentia Regis aut in pleno judicio.

41. Notandum, si quis alium in praesentia Regis aut in judicio pleno coram Beneficiariis proprio

initio occiderit et abinde evaserit, tunc pro tali capite citatio fieri non debet. hoc adjecto, si ipse Dominus Rex vel ipsi Beneficiarii dixerint, et super eorum juramentum receperint, hoc eis constare, tunc talis, qui pro eodem capite citare debebat, contra ipsum interfectorem procedet usque ad mortem ejus per omnia, sicut in causa obtenta capitis superius est expressum.

Si vero non evaserit, tunc statim debet decollari, et pro tali capite concordari non debet sine consensu Regis, aut eo absente, sine consensu capitanei.

Consuetudo veteris ordinis.

Item si major in genere contra minorem pro capite perse vel per testes ejus jurando non processerit, talis citatus non perdet caput suum, sed ipso facto pro capite interfecti satisfacere debet actori juxta ad inventionem et taxationem summi Camerarii, Judicis, Notarii terrae, nec non Purgravii pragensis de consilio Baronum, qui taxabunt illud caput juxta eorum juramenta. si vero ipsi concordare in eo non possent, sed essent divisi, tunc Dominus Rex vel ejus Capitaneus Regni, ad quam partem accedet, eidem parti stare debet. 42.

De alapa.

Item si in praesentia Regis aut coram judicio pragensi par pari alapam dederit, tunc statim idem percussus eidem percutienti dare debet unam alapam cum palmo ad utramque maxillam, et cum pugno 43.

ad nasum, prout sibi videbitur expedire. Item si Schlechticz Wladykoni vel alicui civi alapam dedit, idem percutiens duas alapas et ad nasum ut prae-
44. missum est, debet sustinere. Si vero Wladyka Slechticzoni vel Civis Wladykoni vel Slechticzoni alapam dederit, tunc eidem percutienti manus mox debet amputari et deinde inter eosdem percutientem et percussum cautio sufficiens ponatur, quod decete-
45. ro se non debeant pro eo perturbare. Si autem Rusticus i. e. chlap aliquem ex praedictis superioribus alapizaverit, tunc idem percussus de eodem Rustico faciet, ut sibi fuerit visum.

De vulnere cruentato.

46. Si autem quispiam alium initio suo cultello aut gladio in praesentia Regis aut Beneficii vulneraverit non lesaliter, tunc eidem percutienti manus illa qua percussit, debet amputari. Si vero ab eodem vulnere mortuus fuerit, tunc pati debet, sicut superius est expressum.

De occisore qui fugit.

47. Si quis autem ita alium percutiens evaserit, et infra sex septimanas poenas jam dictas noluerit sustinere, tunc infra alias sex septimanas per omnes provincias proclamari debet, banniri pro tali culpa ita, quod eundem nullus hominum cujus status praeeminentiae vel conditionis fuerit, pertinens ad coronam regni Boëmiae, sive sit status Rex, Archiepiscopus vel Episcopus, talem fugitivum non debeant aliqualiter conservare. si autem aliquis eum ser-

vaverit, ut ipsum ignorans esse banitum, tunc idem post quam monitus fuerit, eundem infra sex septimanas a se dimittat.

Si vero talis servans contumaciter eum servare decaetero voluerit, tunc pro inimico et hoste Regis et totius terrae esse debet, et contra eundem procedetur, tanquam hostem publicum, sicut consuetum est procedi. Si vero ipse fugitivus in castro 48.
regali aut civitate regali sine scitu regio servatus fuerit, tunc contra talem civitatem aut Purgravium per Barones terrae et omnes terrigenas procedetur, tanquam contra alios terrigenas eorum bona mobilia tantummodo receptando. Sed hereditas ipsius civitatis aut castri Regis esse debet. et si expugnabuntur, ad Regem hereditates pertinebunt, sed tantum modo in ipsis civitatibus et castri bonis per terrigenas res mobiles recipiemus, si opus fuerit, hereditatesque ipsius Purgravii propriae vel etiam alterius cujusvis terrigenae ad ipsum percussum pertinebunt, nisi poenas inflictas et certas supra obedienter voluerit sustinere tam diu, donec ipsum culpabilem a se dimiserint. Si quis 49.
vero dixerit, se eundem non servasse, hoc debet ostendere a die monitionis infra sex septimanas per juramentum proprium sine qualibet cespitatione. Si autem Rex ipse eundem servare voluerit, 50.
tunc terrigenae ipsum Regem petere debent, ut eos circa hoc statuto debeat conservare. si vero ipse rex eos in eo non audierit, tunc ipsi terrigenae in negotiis suis eidem Regi astare non debent, nec obligantur tamdiu quousque eundem duxerint

51. dimittendum a se. Si quis vero Dominorum eidem Regi tunc apponeret in aliquo vel juvaret, tunc talis reputari iniquus homo debet ab omnibus terrigenis supradictis et haberi similiter tamquam hostis.

De nocturna excussione.

52. Et similiter in causis factis per rapinam, furtum, sublationem censuum, detentionem, procedetur per omnia, ut superius est praescriptum.

Item casus. Petrus quidam nocturno tempore veniens ad domum Henrici, eandem domum violenter excussit, res ejus omnes asportando. et si idem Henricus talem causam judicialiter prosequi voluerit, procedat in hunc modum. Primo quia eum eo nocturno tempore excussionis debet clamare, ut vicini audiant violentiam, quae sibi infertur. deinde id ipsum eisdem vicinis notificare non obmittat. tandem infra duas septimanas hoc Beneficiariis significet et ab eis ad conspiciendum illam excussionem et inquirendum de ipsa a vicinitate Bedallum terrae imploret et eodem Bedallo sic recepto ostendat domum suam excussam, hostiaque ejus et cistas ac alias res confractas et pennas deplumatibus dispersas, et alia, si quae ibi sunt perpetrata. convocatisque vicinis eorum testimonium super praemissis imploret, ut haec recognoscant coram Bedallo eodem. quo facto Bedallum alium ad citandum recipiat, et reum cum apta querimonia vel signo ejus, pro quo citare intendit, nec non ipsum Bedallum cum termino quatuor septimana-

rum minime vel maxime sex septimarum imponere ad tabulas nullatenus obmittat. qui Bedallus per se et solus, si idem reus residet in pragensi districtu, citabit. si autem in alia provincia residentiam habuerit, cum alio Bedallo Czudae illius districtus in domicilio ipsius et in civitate vel opido proximis die et hora forensi convocato populo, ut praemissum est supra, citabunt. quo termino veniente cita- 53.
tione ipsa consueto modo pronuntiata, idem actor querimoniam suam proponet. citatus vero, si praesens fuerit, per se vel per commissarium suum, id est, per procuratorem suum de consilio petito prius et praehabito dicet contra, quid sibi videbitur expedire. et si per dicta sua non valebit actorem evadere, tunc queret ab actore, quando eadem excussio sit commissa. ipseque actor tenetur dicere annum et diem, quando sit facta. deinde quaeret, si idem actor habeat retro se Bedallum, qui illam excussionem conspexit, et de eadem inquisivit. qui eundem Bedallum statim debet producere et juxta se habere, et idem Bedallus, sicut vidit et a vicinis audivit, et quando sit factum, debet confiteri, et si idem Bedallus non discrepaverit in ipsa sua confessione, deinde alium diem vel annum quam quae dixit actor interrogatus de praedictis, tum mox idem actor perdet causam eandem. et si non discrepaverint, tunc citatus quaeret, si eadem excussio Beneficiariis fuerit notificata, et eis respondentibus quod sit, tunc legi tabulas mandabit. quibus perlectis, si non discrepaverit tenor earum a querimonia proposita, ad ulteriora procedetur eo modo

per omnia sicut superius est expressum. ex quo ferrum candens abolitum est, quod prius post juramenta partium in causis talibus per ipsum citatum vel ejus Zastupnikum ad majorem purgationem recipi debebat et hoc credo, quod jus recipiendi candens ferrum plus fuit institutum propter terrorem et poenam, quam propter aliquam temptationem Dei, ut a talibus excussionibus eo perterriti facilius cessarent.

De dampnis in bladis.

54. Item si aliquis animalia sua depascendo alteri in hereditate ejus dampnum fecerit, conculcando blada sua, tunc idem talem causam judicialiter prosequendo, utatur hoc processu: primo id ipsum Beneficiariis significabit, deinde petet Bedallum, qui eandem conculcationem et dampna conspiciat et ea, quae viderit, tempore suo coram Beneficiariis recognoscat. quo *Bedallo* recepto, ostendat ei hereditatem. in qua praedicta *dampna* sunt commissa, deinde alium recipiat Bedallum *ad citandum* et eundem cum reo querimonia et termino competenti huic negotio ad tabulas imponat. tandem tempore judicii, quo querimonia proponitur, actor tenetur juxta se habere et producere illum Bedallum, qui conspexit dampnum praedictum, ut ea quae et quando vidit, ibi statim recognoscat.

De dampnis in arboribus, pratis, piscinis et silvis.

55. Et simili modo procedetur in causis, quae per succisionem silvae arborum fructiferum, pratorum

et capturam piscium fuerint factae. Si vero citatus dixerit: Domine Judex peto Nuntios, ut mihi et parti adversae dentur, qui videant in qua hereditate et ubi haec sint facta, de quibus hic querulatur. tunc idem Judex ipsos Nuntios hoc est Bedallos utrique unum non debet denegare, eis terminum certum, in quo cum ipsis Nuntiis, per se vel per commissarios suos ad haec specialiter constitutos, in eadem hereditate, ubi dampnum commissum extitit, de quo quaestio vertitur, peremptorie debeant comparere, aliumque terminum assignabit eisdem, ut cum eisdem Nuntiis coram eo compareant et referant. iidem nuntii qui per ipsas partes in ipsa hereditate gesta fuerint sive dicta, qui nuntii nominatim et commissarii, si constituti fuerint cum ipsis terminis in terraē tabulis debent plenius consignari. termino vero 56.
primo in quo esse debent in hereditate veniente, ipse actor vel ejus procurator capucium, palium, gladium et quodlibet vestimentum usque ad cingulum a se deponens non residens in equo sed peditando, quod si ea non deponeret aut equo praesideret, praedicta non deposita et ejus equus ad Nuntios sive Bedallose osdem ipso facto pertinerent. adversarioque suo et ejus Bedallo praesentibus intrans calcansque suis pedibus super hereditatem illam in qua dampnum commissum est, dicet: Nuntii audite, quod iste citatus, nominando eum, mihi dampnum intulit per conculcationem bladi vel succisionem arborum vel silvae etc. Et hoc dampni habeo pro tali pecunia prout in querimonia fuerit expressum. tunc citatus deponens a se similiter prae- 57.

dicta cum suo Bedallo assistens ingrediensque super eandem hereditatem, si sua est dicet: Audite Bedalli haec hereditas est mea allegans jus suum per titulum, quod habet ad eandem adspiciens, Audite Nuntii, quod hunc actorem do sive trado quod vulgariter wdawaju dicitur, Beneficio pragensi in
58. trecentis denariis. et tunc ipse actor similiter dicere debet: et ego eundem citatum do et trado similiter in trecentis denariis. et iterum ipse citatus dicet: et ego ipsum adversarium trado in sexcentis denariis. et ipse actor dicet iterato: et ego eum trado etiam in sexcentis denariis. deinde citatus dicet: et ego trado eum in nongentis denariis. et ipse etiam actor dicet: et ego eum trado similiter in nongentis denariis. tunc ultimo ipse citatus dicet: et ego eum trado w ohrzeb. et similiter actor dicet.
59. vel aliter etiam fieri potest traditio seu wdáwanié, cum aliquis ex litigantibus dicit: ego dono adversarium meum Beneficio in trecentis denariis. et ipse adversarius: et ego eum etiam dono in sexcentis denariis. et ipse iterum donat in nongentis denariis et alter e contra tradit in XII centenariis, et ille iterum et ultimo dicere debet: et ego dono ipsum in ohrzeb, et ipse eundem similiter tradet in ohrzeb. (quid autem ohrzeb dicatur, quidam dixerunt, quod si ille taliter traditus Beneficio in suo jure defecerit, privandus sit rebus et capite, tamquam vivus sepultus, quod ohrzeb in vulgari sonat tamquam certum sepultus. alii vero dicunt, quod ohrzeb dicatur ille terminus, quem in tali traditione juris non licet transgredi. tertii vero dicunt, quod ohrzeb equi-

valens et consimilis pecunia, quae in praedictis omnibus traditionibus expressa). unde his ita praehabitis partes eaedem cum ipsis nuntiis in termino suo coram judice comparere debent pro ipsis pecuniis in eisdem traditionibus expressis et nominatis cum Beneficiariis plenius concordantes. deinde nuntii ipsi ea, quae in ipsa hereditate gesta sunt atque dicta coram summo Camerario, Judice et Notario et aliis Beneficiariis et Baronibus fatebuntur, et tunc Judex auditis Nuntiorum dictis ad probandum allegationes partium hinc inde factas cum testibus, de quibus dicitur infra, terminum assignabit. et si aliqua partium defecerit vel in termino non comparuerit, tunc illa pars parti adversae in ipsa causa ac etiam in totali pecunia expressa quotiescunque in traditione praedicta ipso facto condempnatur, et datur parti eidem triumphanti pro jure et ipsa dat memoriales, in aliisque articulis ad ipsam causam obtentam necessariis, videlicet monitione, inductione, dominatione et taxatione procedetur per omnia, sicut superius in causa de spolio et aliis est expressum. circa quod tamen notandum est, si ex praedictis aliquis videlicet actor vel reus in praescripto termino in quo comparent in hereditate dixerit, quod illam hereditatem emit apud talem pro tanta pecuniae quantitate et annos hereditarios nondum extenuit, sed disbrigatores ejusdem certos habet, et ideo traditiones hujus modi nolo facere, sed ipsos disbrigatores constituam, qui hoc mihi debent disbrigare. hoc non obstante ipse adversarius ejus in ipsis traditionibus procedere non 60.

obmittat, ne videatur non praesumere de jure suo. alias succumberet in causa eadem, nisi inter partes ipsas de consensu eorum aliter fuerit ordinatum. item notandum quod quando in Beneficiis provincialibus in talibus traditionibus devenitur ad punctum illarum probationum pro hereditatibus, in quibus fiunt hujusmodi traditiones, tunc tales probationes ad Beneficiarios pragenses cum ipsius causae informatione deducuntur, et ibi coram eis terminantur. et postquam terminatae illae probationes fuerint, ad ipsos Beneficiarios provinciales per executionem juris terminandae finaliter deducuntur et transmittuntur.

De subtractione census.

61. Item si aliquis alium convenire in figura judicii voluerit, quia ei census suos denariales vel alios sine jure sustulit in hereditate sua, sic procedet: primo notificabit Beneficiariis dampnum illud, deinde citatum querimoniam Bedallum et terminum more praescripto imponet ad tabulas, et tempore judicii cum proponitur querimonia, si citatus voluerit, Nuntios super hereditatem, in qua ipsi census situati sunt, poterit postulare facturus cum eisdem, prout superius in proximo capitulo est expressum.

De dampnis cum pronuntiatione.

62. Item si quis alterius arbores fructiferas quae Sziepy dicuntur, succiderit vel apes subtraxerit aut eas quocunque modo destruxerit vel etiam equatias, quae Swerziepieczie dicuntur, interfecerit, vel aurum

subtraxerit offendendo de terra, vel quocunque modo in eisdem rebus dampnum fecerit, vel manum aut pedem vel digitum aut aliud membrum absciderit seu mutilaverit eum vel mendam fecerit in aliquo praedictorum, et si idem cui injuria illata fuerit, hujusmodi judicialiter prosequi injuriam voluerit, hunc ordinem judicii habere debet, quod id dampnum Beneficiariis notificabit, et Bedallum ad conspiciendum illud dampnum habebit, deinde alium Bedallum ad citandum obtinebit, deinde ipsum Bedallum cum reo querimonia et termino duarum septimanarum minime vel sex septimanarum maxime ad terrae tabulas imponet, quo veniente termino ipsam citationem pronuntiabit et alium Bedallum obtinens, cum alio termino consimili ad tabulas una cum procuratore, quem si constituerit, inponet. et eodem termino secundo veniente, iterum citatione pronuntiata, aliustertius Bedallus ad citandum recipitur et cum tertio termino consimili in tabulis consignatur. circa quod notandum, si contra primam citationem nulla exceptio valida oponatur, quae pro facto eandem citationem destrueret, tunc contra secundam et tertiam legitime factam nulla exceptio fieri debet. si autem exceptio legitime probata fuerit contra secundam vel tertiam citationem, tunc illa citatio, quae reprobata fuerit amittetur, alia quae processit nulla tenus causata, sed citabitur aliter ut citationes ipsae omnes tres compleantur. cetera fiant ut in causis aliis praedictis. cum autem per citatum 63.
fuerint variata prout narrantur negata, tunc actor per se vel suum substitutum ad haec, quem nomi-

navit in querimonia, jurabit contra citatum, quod id dampnum ei intulit, prout fuerit informatus. etsi jurando processerit, tunc citatus per se jurabit econtra, quia innocens est. et si processerit jurando, tunc juxta se habere debet sex idoneos viros, qui jurabunt, quod juramentum ipsius citati verum extitit, et non falsum, et si etiam processerint in juramento, tunc citatus mox absolvitur ab instantia ipsius
64. actoris. circa quod notandum, si praedicta mutilatio manifesta non fuerit, sed dubium sit de eadem si sit mutilatio ipsius membri vel non, tunc pro tali dubia mutilatione agi in judicio non potest, donec unus annus labatur. eo vero anno lapso, cum apparuerit manifeste mutilatio, tunc agetur pro eadem.
65. Si quis vero alium verberaverit, aut vulneraverit quoquo modo plagas lividas aut sanguineas apertas ei faciendo, pro eisdem plagis una citatio tantummodo fieri debet, et solus actor jurabit, quia solus dolorem sustinuit et nominabit, quot plagae sint ei illatae vel factae, et si vicerit in causa, tunc pro qualibet plaga ei V grossi pro satisfactione dari debent.

Ordo citationis propter hereditatem.

66. Item casus. Petrus quidam intromisit se de hereditate Henrici sine jure, qui Henricus agens in judicio sic procedet: primo citationem trinam, de qua supra dictum est praemittet, et querimoniam suam ad tabulas terrae inponet deinde coram judice praesente et praesidente summo Camerario et Notario terrae judicio ceterisque Beneficiariis pragensibus et Baronibus terrae, quorum numerus septinarius

aut major esse debet. et si ante responsionem querelae citatus Nuntios postulaverit sibi dari, ut illam hereditatem, de qua fit questio, videant sibi, non debent denegari et procedetur in termino ad hoc deputato in traditionibus quod wdáwanié dicitur, ut superius est praemissum. si autem idem citatus de ipso Baronum terrae consilio quorum ipse citatus medietatem et actor aliam medietatem habere debent, respondendo negabit, narrata tunc pars utraque coram tabulis quaelibet novem testes nominabit, parte alia praesente. et si voluerit pars contra quam nominantur testes eo instanti cum nominantur et ad tabulas conscribunt, de ipso numero novenario duos poterit removere, et sic septem ad tabulas ponentur. si autem hoc fuerit permissum aut neglectum, quod ipse septenarius numerus ipsorum testium conscribatur, amplius non licebit aliquem ex eis rejicere vel etiam amovere. circa quod notandum, quod iidem testes esse debent idonei et bonae famae de thoro legitimo et nobiles seu wladyky, et suas proprias hereditates, non regales et certas residentias habentes, et quod de illo septenario numero conscripto, si non plures tunc quatuor saltim in eadem provincia residentiam habeant, in qua sita est illa hereditas, pro qua litigatur, praeterea ipsae partes cum eisdem conscriptis testibus in termino ad jurandum eis per judicem asignato in castro pragensi ante capellam ad hoc deputatam, coram Beneficiariis pragensibus, hora qua ad primam pulsatur, se debent repraesentare et nominatim si significare infra pulsum eundem

quo facto cessatoque pulsu eodem, unaquaeque pars testes suos stans ante capellam parte alia stante in capella producet ad nominationem et vocatio-
67. nem notarii et inducet ad capellam. eisque sic productis de ipsis testibus per adversam partem tres qui jurare debeant eliguntur, et sic electi in tabulis consignantur. deinde jurabunt testes actoris unusquisque per se, prout sibi fuerit informatus, et si omnes processerint, tunc jurabunt similiter testes
68. partis citatae. et si omnes jurando processerint, quid ultra faciendum sit, hoc ignoro: quia prius citatus super aquam mittebatur, quod jam abolitum est, et quid juris sit pro eo per Barones nondum est inventum. etsi actor vicerit in causa ipsa, tunc monitione praemissa post duas septimanas per Beneficiarios videlicet Vicecamerarium, cum Bedallo terrae induci debet hereditarie super hereditatem eandem in jure obtentam, et post eandem inductionem idem actor vel ejus heredes cum Camerario sive Bedallo in ipsa hereditate poterit et debebit dominari, postea facturus de hereditate ipsa, sicut de re propria sicut ei videbitur expedire, et notandum, quod omnis causa pro hereditatibus pro capite, mutilationibus, raptu, et pro dampnis aut debitis et plagis magnis, quae se extendunt ultra summam centum marcarum argenti coram Judice praesente summo Camerario Notario et Baronibus septem debent pertractari, minoresque causas extendentes se usque ad centum marcas, ipse Judex cum Notario et Baronibus sine ipso summo Camerario potest per se judicare, ipseque Camerarius summus

sine ipso Judice judicare non valet per se, nec pro obulo. ceterum minores Beneficiarii videlicet Vicecamerarius Vicejudex et Vicenotarius cum aliis Beneficiariis et terrigenis causas minores, videlicet ad summam decem marcarum argenti minus uno lotone se extendentes vel infra, videlicet pro dampnis debitis vadiis et plagis tantummodo possunt judicare. In capellam vero postquam pervenerint eum coram juribus litigantes pro quocunque majori negotio fuerit, iidem minores Beneficiarii judicare, possunt et culpabilem aut contumacem in causis et pro causis omnibus praedictis totaliter condempnare. coram quibus etiam Beneficiariis minoribus notificationes dampnorum capitis mutilationibus vulneribus raptus et alterius cuiuslibet facti. nec non citationum pronuntiationes, juramenta, significationes seu repraesentationes et alii actus judiciales, quicunque possunt et debent fieri et eorum relationi simplici in talibus est credendum. etsi quis dicto eorum voluerit contraire, idem tenetur se ad talionem obligare, et iidem Beneficiarii omnes simul tamquam unus homo in eadem causa litigantes stare debent. Item si aliquis hereditatem alterius ad eum jure affinitatis pertinentem, puta apud 69.
patrem vel fratrem aut patruum vel alium amicum suum, qui est de paterna et non de materna linea procedens emerit pro aliqua pecuniae quantitate, et si ille affinis eandem hereditatem obtinere voluerit, infra annum et diem, quae dies sex septimanas dicitur continere pro eadem hereditate citare vel saltim Bedallum ad citandum debet recipere, et eun-

dem cum querimonia, more solito, tabulis consignare tresque citationes facere, et in termino quolibet pecuniam totam, pro qua ipsa hereditas vendita est, coram Beneficiariis demonstrare, protestando, quod eamdem pecuniam paratus est dare eidem citato, et per hoc hereditatem suam affinem obtinere. et similiter faciet coram judice stans ante tribunal judicii, etsi ipse citatus allegans pro se aliquid videlicet, quod habet disbrigatores hereditatis ejusdem, aut quod ipsa hereditas ad actorem non pertinet. ex quo quia ille, qui ei ipsam vendidit, in directa paterna linea non est ejus affinis vel aliquid aliud simile, vel etiam tacens staret requisitusque ter ipsam noluerit recipere pecuniam; tunc idem actor mox eandem pecuniam projicere et assignare debet Beneficiariis pragensibus per eos inter se distribuendam. si autem ipse citatus candem pecuniam receperit cedendo liti, tunc ipsa pecunia coram ipsis Beneficiariis numerari debet, et si unus grossus vel plures defuerint de numero, quem *ipse in querimonia* notavit; tunc statim ipse actor in causa succumbet eadem. Si autem non receperit pecuniam ut est dictum; tunc ad probationes procedendum est cum testibus, ut in proximo supra capitulo est
70. expressum. circa quod sciendum est, si aliquis hereditatem aliquam per modum et titulum emptionis, donationis, permutationis vel successionis aut alium modum quemcumque fuerit assecutus, et is eandem per unum annum integrum et diem, de qua supra dictum est, pacifice tenuerit et prescripserit sine interruptione juridica amplius pro eadem

hereditate jure affinitatis citare non debet et si a die assecutionis hereditatis ipsius eam per triennium et sex septimanas continuas absque juris impedimento tenuerit ad nullius instantiam pro eadem hereditate de cetero debet citari et si citatus fuerit non tenetur respondere citanti.

Similiter si quis hereditatem suam alicui in pe- 71.
cuniam obligatam redimere voluerit, sic faciet trinam citationem praemittet et pecuniam ipsam in qua ipsa obligata extitit hereditas exhibendo actori si eam reciperet voluerit et sibi hereditatem resignare in aliis processurus prout superius est expressum.

De divisione hereditatis.

Item si quis habens partem hereditatum aliquam 72.
fratrem vel alium parentem suum proportione sua aliarum hereditatum patrimonialium citare voluerit, ante omnia partem suam praedictam, quam possidet ad communitatem ipsius citati et suam exhibere debet et tunc pro aliis omnibus divisionem aequalem postulare.

De dote.

Item si aliquis uxorem habens legitimam ipse 73.
aut ipsa uxor citare aliquem pro hereditate dotali obligata aut pro ipsa dote, si se extendit ultra decem marcas ad judicium voluerit et ea prosequi justitia mediante, trinam citationem praemittet, et oblato ac pronuntiato libello, si citatus dixerit se esse immunem, tunc actor si habet tabulas

pro intentatione sua probanda easdem allegare et producere debet, si vero ipsas non habet tabulas tunc eas non debet allegare sed testes idoneos nuptiales novem nominare debet et septem ex eis ponere ad tabulas ut praedictum est. Notandum quod testes nuptiales dicuntur ad differentiam illorum testium de quibus dictum est supra, qui in provincia residentiam suam habere debent, ubi hereditas situata est de qua litigatur et pars alia similibus te-
74. stibus nuptialibus uti debet. Iterum notandum, quod tabulae in omnibus causis loco testium producuntur et eisdem productis omnino statur nisi defectuose in aliquo fuerint contra quas tunc exciperetur.
75. Ceterum notabile, quod uxor habens maritum, eo vivente, potest agere in judicio pro dote suo et pro vulneribus et pro capite aut pro mutatione corporis sui et pro hereditatibus suis quas suo marito in dote vel aliter non subjugavit eademque uxor nulli contra eam agenti *tenetur* respondere nisi pro hereditate illa, quam non *subjugavit*.
76. Item notandum, si aliquis hereditatem dotalem obligatam vel hereditariam uxoris suae alicui vendiderit aut alienaverit quoquo modo eadem uxor per se vel per aliquem amicum suum infra tres annos a die alienationis ipsius et sex septimanas defendere debet et dicere, se habere in ea hereditate talem dotem et citare debet ter hereditatis ipsius possessorem et hoc in tabulas consignare et ibi cessare ab actione, donec maritus ejus suum diem clauserit extremum. tunc eo mortuo ipsa uxor in causa eadem poterit procedere exceptione actoris

facta, quod praescripsit vel alia qualibet non obstante ipsam causam in eo puncto quo dimiserat resumendo.

De limitibus hereditatis.

Item sciendum, si alicui in hereditate sua in limitibus sive metis suis aliqua dampna quocunque modo inferuntur, et si is voluerit, sine citatione procedet in hunc modum; ea quae fiunt significabit Beneficiariis pragensibus et petet Bedallum qui vicinis ipsius hereditatis, ubi dampna fiunt, dicet, ut cessare debeant ab illatione eorumdem dampnorum: alias idem agens ea, quae sibi inferuntur dampna hujusmodi Beneficio tradet seu donabit et hoc idem in civitatibus et opidis proxime adjacentibus die et hora forensi, convocato populo, publicabit. deinde alium recipiet Bedallum et expectabit ac temptabit, si committentur praedicta. tunc idem actor illos homines vel animalia dampna inferentia vel fustes, qui pali dicuntur, si ibi fuerint autem sepes in dampnum unumquodque illorum in trecentis denariis Beneficiariis pragensibus tradet, quo facto ipsi Beneficiarii eisdem litigantibus terminum ad probandum de intentionibus suis assignabunt processuri in ea causa, prout postulat ordo juris. 77.

De dampnis sine pronuntiatione.

Item notandum, si alicui in judicio objicitur, quod aliqua dampna quo modocunque per quempiam illata ab eodem inferente susceperit et de his utatur pro quacunque pecuniae quantitate, vel etiam 78.

si ea dampna commisisse et fecisse mandaverit idem accusatus, taliter manu propria solus et non cum aliquibus testibus, sicut fuerit informatus per juramentum se purgabit, quod juramentum id est Rota prius fiebat integraliter prout querimonia continebat. nunc autem jurat per hunc modum dicendo: super eo juro, de quo me talis actor inculpat, quod dampnum sibi per talem illatum suscepissem et uterer vel hoc fecisse mandaverim de hoc innocens sum, sic me Deus adjuvet etc.

De consulibus terrae.

79. Item si aliquis consul terrae pro dampnis, per furtum, rapinam, spolium per ipsum factis quoquo modo in causam fuerit tractus, tunc talis consul in judicio, postquam contra eum querimonia in tabulis tecta fuerit, debet *dicere*: quia Consul est et negata querimonia, jus consulum ad expurgandum se petet, jus autem consulum est, ut *de hujusmodi querimonia* per se ipsum digitos suos contra plagam orientalem erigens, jurabit de innocentia sua, et duo consules undecunque sint, facient idem, ipsum purgantes et jurabunt super eorum consulatum cum trina emendatione prout fuerint informati. Si vero praedictus citatus non diceret, se esse consulem aut non peteret jus consulum praedictum tempore judicii praedicto, aut conveniretur, quia census alicujus sustulit sine jure aut ligna vel prata succiderit vel blada conculcaverit per animalia sua vel aliquid simile; tunc talis consul se purgare te-

netur de praemissis sicut, alii terrigenae prout superius continetur.

Si autem idem consul pro dampnis per eum factis per excussionem vel per ignem accusatus fuerit, tunc pro tali causa metseptimus cum consulibus se purgabit. si vero pro dampnis per alium factis sed per eum susceptis in usum suum aut per mandatum suum factis quoquomodo; pro talibus causis ipsemet solus jurabit recipiendo, quod innocens sit super suum consulatum, sed pro hereditatibus et debitis omnibus idem consul non jure consulum sed jure aliorum terrigenarum cum suis testibus se purgabit.

Si quis vero aliquem Poprawczonem videlicet Ju- 80.
stitiarium pro dampnis praedictis per eum perpetratis citaverit; talis justitiarius purgando se habere debet juxta se alium Justitiarium suum provinciae suae, aut si eundem ob quamcumque causam habere non valebit, tunc duos consules ejusdem suae provinciae secum constituat qui jurabunt sine cruce, videlicet citatus super suum Justitiariatum et ipsi consules super eorum consulatum recipiendo, quod innocens sit ac immunis ipse accusatus.

Si vero ille Justitiarius pro eo quod usus fuerit aut illud dampnum facere mandaverit in judicio fuerit conventus; tunc pro eadem causa per se ipsum manu propria et sine cruce se purgabit, quod innocens sit super justitiariatum suum recipiendo dicendo: recipio super juramentum meum, quod Regi praestiti, quando officium justitiariatus assumpsi.

81. Cum in judicio alicui objicitur, quod aliquod dampnum sive crimen commisit, et ipse reus defendet dicens: quod illud crimen si commisi, hoc feci de mandato et tempore talis justitiarii, qui tunc temporis fuit talis provinciae justitiarius: et eo tempore servivi eidem. et si tunc ipse reus in termino sibi dato eundem justitiarium vel ejus literam super eo in testimonium produxerit, ab instantia ipsius actoris liber erit. si vero justitiarius mortuus fuerit, tunc id per testes probare tenetur, quod non fecit aliter praeter mandatum suum eo tempore quo ipse fuit justitiarius provinciae praedictae. si autem actor contradixerit, tunc tenetur testes suos meliores nominare et producere eosdem, ultra in eadem causa procedendo cum testibus, ut superius est praelibatum.

Et similiter fieri debet, cum aliquis de mandato alicujus Czudae vel Beneficiarii dampnum alii committit sive facit, si ei hoc objicitur, talis reus similiter se defendet et dicet, se hoc fecisse de mandato Beneficiariorum talis Czudae, et pro testimonio debet producere ipsos Benficiarios vel tabulas ipsorum, in quibus causa contingens ipsum negotium est expressa. quo facto absolvi debet ab instantia actoris. si vero producere non posset eadem ob aliquam causam legitimam, extunc id per testes idoneos poterit comprobare. et si actor in eo noluerit contentari, tenebitur producere suos testes dicens, eos esse meliores in causa processurus eadem prout exigit ordo juris.

De vadio.

Item si quis alium pro vadio fidejussorio debito 82.
dotali aut alio debito quocunque se ultra decem marcarum argenti summam extendente in judicio convenerit, is trina citatione praemissa, queruletur. et si per citatum querimonia fuerit negata; tunc ipse actor et citatus eorum quilibet novem testes nominare et septem ad tabulas ponere et in capella tres eligere ad jurandum debet prout superius est expressum. si vero tale debitum pro decem marcis 83.
argenti minus lot. fuerit aestimatum; tunc pro hujus modi debito questione mota tantummodo quatuor testes idonei pro parte qualibet nominari et tres ex eis ad tabulas poni in capella. his tribus inductis, unus ex eis eligitur qui jurabit pro parte una et secundus testis pro parte secunda. et si ambo testes ipsi electi jurando processerint; tunc citatus habere debet duos homines idoneos, qui jurabunt quod juramentum, quod testis suus contra actorem juravit, verum est et non falsum etc. Praeterea sciendum, quod quilibet actor, quando proponit querimoniam suam, tenetur dicere, quod ad intentionem suam probandam habet probos testes, et tunc citatus dicet, si voluerit: et ego volo de tuis testibus contentari et per eos perdere vel lucrari. et tunc de hoc protestationem faciens suos testes producere non tenetur, et similiter ipse citatus, quando negat querimoniam dicere debet, quia habet testes, quod innocens est meliores. et si tunc actor voluerit, dicet: ex quo tu dicis habere te te-

stes meliores meis, et ego volo de tuis testibus contentari similiter, et tunc facta protestatione suos testes producere non tenetur.

De rapina filiae virginis.

§4. Si quis pater aliquem in judicio convenire voluerit pro eo quod filiam ejus virginem rapuit in terna citatione et aliis notificationibus praemissis in judicio quaerelam suam proponet. et si tunc citatus dixerit, quia eandem filiam de ejus consensu et bona voluntate recepit, et hoc volo probare sicut mihi jus terrae invenerit. Tunc tenetur plebanum vel ejus vicarium, qui eos copulavit producere in testem, qui juratus super Evangelio dicet veritatem, si affuerit consensus filiae ejusdem quando eos copulavit. Et si pater dixerit: ad huc non credo, eam consensisse, sed peto, quod statuatur eadem rapta coram vobis, ut ab ea ipsa audiatis, si ejus affuerit consensus; tunc eadem de jure statui debet infra sex septimanas et locari in claustro ad Sanctum Georgium in castro Pragensi apud moniales, ut expectet ibi judicium primum. in quo judicio stans inter scampna interrogata de praemissis, si confessa fuerit se eum voluntarie recepisse in maritum; tunc pater eidem filiae et ejus marito citato praedicto mox capita manu propria debet amputare. Si vero ipsa negaverit dicens in eum non consensisse; tunc ipsamet caput amputabit suo marito eidem. Si vero ipse citatus in termino non comparuerit; tunc contra eundem tanquam pro capite obtento procedetur.

De rapina filiae viduae.

Verum si rapta eadem fuerit vidua et tempore 85.
judicii si ipse citatus dixerit, de ejus consensu eam recepit, tunc eandem statuere debet coram Beneficiariis majoribus, qui Beneficiarii assignare ei debent terminum duorum dierum, ut deliberet et dicat, si in eum tanquam in maritum consensit, et si eandem cum voluntate ejus recepit. et si tunc post duos dies praedictos eadem dixerit in eum consensisse; tunc idem citatus absolvitur ab actione actoris: quod licitum est viduis ducere maritos quos volunt, et eandem raptam idem citatus habere tenetur pro uxore, sed dotem ipse et ipsa perdidit eo facto ita, quod eandem in parentibus repetere non debet. Si 86.
vero ipsa rapta in praedicta confessione sua dixerit, quod sit sine ejus voluntate, tunc statim eidem rapienti citato ipsamet caput tenetur amputare et redire ad dotem suam. Si vero ipse citatus in terminis non comparens aut per alium modum causam perdiderit eandem; tunc procedetur sicut contra eum qui caput amisit.

Pro capite suspensi, decollati aut cremati citatio.

Praeterea, si quis pro capite suspensi, decollati, 87.
cremati aut aliter quomodolibet sine jure interempti agere in judicio voluerit, ante omnia illud caput Beneficiariis, datis CCC denariis cum Bedallo sibi ad hoc dato, eum suspensum abscidet vel decollatum tollet aut cremati pulveres congregabit

infra duas septimanas a die quo interemptio ipsa est perpetrata. Si vero illud corpus sic mortuum sit omnino occullatum et abscensum; tunc coram eodem Bedallo de hoc protestetur, quia corpus invenire non potuit, et tunc in causa procedat prout ibi de capite est praemissum.

Citatio de oppressione mulieris.

88. Item si qua mulier aliquem citare voluerit, quia eam oppressit; tunc cum opprimitur vel jam oppressa est, clamare debet super vicinos et eorum testimonium super eo implorare.

Deinde notificans Beneficiariis Bedallum recipiet qui peplum polutum videbit et inquiret ab eisdem vicinis, ubi et quando sit oppressa et si clamaverit tempore oppressionis, ostendetque eadem mulier peplum vel alium pannum distractum et polutum tempore judicii in signum suae oppressionis. Deinde procedet in causa sicut pro capite est praedictum vel declaratur.

De arrestatione animalis.

89. Item si quis equum vel aliud animal suum aut aliam rem quamcunque deperditam quoquomodo apud alium repertam voluerit arrestare, tunc eadem arrestatio cum Bedallo terrae fieri debet. qui Bedallus ejusdem equi vel animalis auriculam praecidet et partem ejus apud se retinebit et similiter signabit rem, quam arrestat. tunc terminum competentem eisdem partibus assignabit, ut coram Vi-

cejudice in termino debeant comparere super ipsa arrestatione tractaturae, et tunc in ipso termino pars jurans ponet digitos suos super caput ipsius animalis vel super rem arrestatam et jurabit, prout fuerit informata. et quae pars victa fuerit, eadem et in jure sine solutione, quae pro eo Vicejudici debetur, ipso facto condempnatur.

Citatio Archiepiscopi.

Notandum cum aliquis Archiepiscopum pro he- 90.
reditate aut pro debito hereditatem contingente, puta quia hereditatem emit et pecuniam pro ea non persolvit, citare ad judicium terrae voluerit; tunc processum, qui sequitur, habere debet. accedens ad praesentiam Beneficiariorum et Baronum in pleno judicio, proponet coram eis, quia Dominus Archiepiscopus ei in talibus obligatur debitis, aut quia se de tali hereditate sine jure intromisit, et petet a summo Camerario et Judice, ut sibi detur unus Baro terrae, qui citet Archiepiscopum eundem, qui Baro ipsum Archiepiscopum citare debet in faciem in curia sua in Praga. et si eum domi non invenerit; tunc idem Baro citationem ipsam domestico aut procuratori suo ibidem intimabit. deinde idem actor ipsum Archiepiscopum, si alias habet residentiam, per Bedallum terrae, sicut alium terrigenam, in ejus domicilio, ubi sedet vel residet et in ecclesia pragensi citabit, contra eundem judicialiter processurus, sicut contra alium terrigenam, ut superius continetur.

Citatio monachorum, monialium, canonicorum et aliorum praesb.

91. Si quis Abbatem citare voluerit pro hereditate vel debito hereditatem contingente, tunc citare debet ipsum Abbatem, Priorem, Clavigerum et totum conventum suum citare debet per Bedallum in Monasterio eorum, et deinde in hereditate pro qua lis est, et etiam in opidis et civitatibus, ut est dictum. Item Abbatissa similiter cum Priora Custrice et toto conventu citari debet in Monasterio earumdem. Item Canonicus vel Plebanus alicujus ecclesiae citari debent in domiciliis et ecclesiis eorum et etiam in hereditatibus eorum et in civitatibus ac opidis ut supra.

Item civis citandus in ejus domicilio et in civitate, qua residet in foro populo convento id ipsum Judici et duobus Juratis ipsius civitatis significando.

Notandum quod praedicti Archiepiscopus Episcopus, Abbas, Abbatissa, Praelati, Canonici, Plebani et alii quilibet clerici, seculares et cives ad judicium terrae citantur pro hereditatibus et debito hereditatem contingente. et si praedicti vel aliqui eorum in hujusmodi causis pro hereditatibus convicti fuerint, tunc per ipsorum adversarios pro censibus in eisdem hereditatibus sublatis et aliis dampnis abinde factis poterunt in judicio terrae eodem
92. convenire. Item homines in terra residentes praedictorum Dominorum Archiepiscopi et Abbatum vel Monasteriorum, si quis citare voluerit, ante omnia petat coram ipsis Dominis aut eorum Procuratoribus ad hoc deputatis, ut eis de ipsis homi-

nibus suis faciant justitiam et si id facere noluerint aut denegaverint quoquomodo, tunc tales homines ad judicium terrae citare debent et purgabunt se sicut alii terrigenae jurae terrae. Si autem iidem 93. Domini eorum dixerint coram Beneficiariis, quia justitiam de ipsis hominibus parati sunt facere unicuique, tunc talis causa remittitur ad Curiam ipsorum Dominorum si habent in Praga. Si autem non habent, tunc in hospitio ipsorum in Praga, causa hujusmodi praesente uno de Beneficiariis secundum jus terrae pertractatur, et si citatus victus fuerit in causa ipsa, tunc idem debet solvere actori intra duas septimanas a termino, in quo fuit condempnatus. alioquin Beneficiarii justitiam finaliter exsequentur. circa quod actor debet esse cautus et ponet terminos omnes sibi datos, et etiam jus suum si obtinuerit ad terrae tabulas ponet, ut hoc Beneficiarii videntes ipsum facilius promoveant in jure suo.

Item omnes homines civium et aliorum clericorum residentes in villis ubicunque pro omnibus causis ad Czudam terrae citari debent et respondere in judicio terrae ac purgare se, et alios actus judiciales facere, quemadmodum alii terrigenae in talibus facere consueverunt.

Item notandum, quia ab antiqua consuetudine 94. regni Boëmiae tentum est, quod nullus Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Prior, Praepositus, Decanus neque aliquis secularis vel religiosus clericus hereditatem sive bona aliqua immobilia in ipso regno non debeant sine consensu Regis aliqualiter a quo-

vis homine neque a Rege vel Marchione aut alio Principe comparare k zadusiu, nec eis datas hereditates vel in testamento legatas aut obligatas suscipere debent, vel susceptas obtinere. in eo tamen ipsam consuetudinem mitigare et gratiam in eo eis facere volentes, volumus; ut siquis ex personis praedictis aliquas hereditates aliquo modo praedicto assecutus fuerit, vel infra duos annos a die assecutionis continuos debet vendere alicui de terrigenis nostris, qui de eisdem hereditatibus nobis et regno nostro valeat deservire. si vero hoc factum non fuerit, tunc idem qui vendidit vel testatus fuerit aut donaverit vel ejus amicus proximus de eisdem hereditatibus se intromittet. si vero iidem non fecerint, tunc nos de ipsis hereditatibus intromittere nos debemus, de eisdem disponentes prout videbitur expedire.

95. Casus. Petrus spoliavit Johannem in via pacis sine jure et recepit vestes promptos denarios et equos suos, quae extendunt se in valore ad X marcas argenti minus uno lotone. unde si idem Johannes ipsam eam in figura Judicii prosequi voluerit, utatur hoc processu ut sequitur: Primo illud dampnum, quod sibi illatum est, infra duas septimanas a die illati dampni per spolium Beneficiariis Czudae ad quam citare intendit, videlicet Vicecamerario et Vicejudici significare procuret sic dicendo: Domini, mihi dampnum spoliationis illatum est, pro quo citare intendo, vobis significo, ut tempore suo, quo vos super eo requisitos habuere id mihi recognoscere
96. velitis. Hoc facto apud illum, qui distribuit mino-

res Camerarios sive Bedallos terrae, ipsum Bedallum petat et recipiat ad citandum, et eundem, quem citare voluerit, cum querimonia integra, vel signo ipsius querimoniae cum ipso Bedallo et termino quatuor septimarum vel ultra, usque ad sex septimanas tantum ad terrae tabulas imponat. Tunc idem Bedallus, si ipse citatus resedit vel residet in provincia Pragensi per se et solus ante horam nonam vel nonae citabit. Si vero in alia provincia residet, tunc cum Bedallo terrae illius provinciae, in qua ipse citatus residet, ambo simul venientes ad domicilium vel domicelum suum. eo vocato ad se, si domi fuerit vel si non fuerit, tunc coram familiae ejus citabunt dicentes, ut compareat in Praga coram Benefic. prag. in praedicto termino hora consueta, id est ante meridiem, praedicto actori ad objecta responsurus. Similiter facient in civitate vel opido proxime adjacenti ubi ipse citatus vel sui homines forum visitare consueverunt in foro publice populo convocato. Id ipsum etiam judici et duobus Juratis ejusdem loci significando et eorum testimonium super eo, si opus fuerit, inplorando. quo termino veniente, iidem Bedalli tenentes baculos in manibus, citationem eandem coram Benefic. pronuntiabunt dicentes, ipsum citatum ad instantiam ipsius actoris ad diem hodiernam citavisse. Tunc idem actor coram Subcamerario, Vicejudice et Notario ceterisque Beneficiariis omnibus querimoniam suam per se vel advocatum suum proponet. Qui citatus si praesens fuerit consilio 97.
petito vel praehabito, dicet quidquid ei videbitur

contra causam eandem. et si evadere per ipsa sua dicta non poterit, tunc queret ab actore, quando illud dampnum sit commissum. qui actor tenetur ei dicere annum et diem certum, quando id sit factum. Deinde quaeret a Beneficiariis, scilicet a Vicecamerario et Vicejudice tantum, si id dampnum infra certum tempus eis extiterit notificatum. et si hoc ipsi fatebuntur esse factum, deinde idem citatus dicet, legantur tabulae. Tunc Notarius tabulas leget. et si discrepaverit tabularum tenor in una dictione vel pluribus dictionibus, et idem citatus hoc allegaverit; tunc statim amissa causa actoris reputabitur eadem. Si vero in nullo ipsa querimonia a tabulis discrepabit; tunc idem citatus aut confitebitur, se esse culpabilem, aut totaliter negabit. Deinde eisdem partibus terminus ad jurandum assignatur, in quo termino ipsae partes infra tempus, quo ad primam horam pulsatur in castro pragensi coram ipsis Beneficiariis se significando, nominando, comparebunt. finito vero pulsu eodem, capellam ad hoc deputatam ingredientur, et tunc idem actor per se vel per alium, quem circa ipsam suam querimoniam ad hoc nominavit, prout per Vicejudicem vel alium ad hoc deputatum ter informatus fuerit, jurabit super crucem ponendo digitos suos, et si primo vel secundo jurando non processerit vel de cruce levaverit manum suam; tunc dicetur eidem, te emenda. et si se non emendaverit, tunc causam eandem perdidit ipso facto. si autem processerit, tunc citatus similiter jurare debet. Et si processerit in ipso juramento, tunc idem citatus duos alios

idoneos viros et eos ad tabulas non ponendo habere debet, qui jurabunt quilibet eorum per se prout informatus fuerit dicendo sic: Quidquid ipse citatus juravit, hoc est juramentum verum et non falsum, sic me Deus adjuvet et omnes sancti. Et si processerint, tunc idem citatus absolveretur a causa ipso facto. Si vero non processerint, vel ipse citatus non comparuerit in aliquo terminorum praedictorum, vel alio modo perdiderit causam eandem quocunque modo: tunc eidem actori datur pro jure obtento et ipse dat memoriales. Postea idem 9
actor quandocunque voluerit, non illum, qui in citatione fuit, sed alium Bedallum petet et mittet, ut moneret citatum quatenus cum eo concordet super praemissa obtenta causa. Quod si non fuerit, extunc idem actor per Beneficiarium prag. unum ad id deputatum et per unum Bedallum terrae non illum, qui in monitione fuerit, sed per alium super hereditatem illius citati induci debet. videlicet pro praedictis decem marcis minus lotone sibi de redditibus, quos idem citatus habet in hereditate sua II marcas argenti annue et Beneficio tantumdem census assignando. Si vero reditus certi inventi ibi non fuerint, tunc de hereditate sua ad araturam pertinente cum curia et aliis pertinentiis, suis ad sufficientiam praedictae pecuniae titulo obligationis vere debebit assignari. propterea iidem Beneficiarii et Bedallus dicent incolis hereditatis super quò sit inductio: Significamus vobis, quia talis actor contra hunc citatum obtinuit jus suum, et pro eo hanc facimus inductionem, unde auctoritate officii

nostri vobis mandamus, quatenus vos eidem actori mox repraesentetis, et tamquam vero domino vestro cum omnibus juribus pareatis, aut infra duas septimanas a die hodierno alias cum bonis et rebus
99. vestris vos trahatis vias, quod si non feceritis. tunc lapsis duabus septimanis praedictis, praefatus actor cum Bedallo eodem, qui fuit in inductione, pro eo quia idem scit melius, ubi induxit, vel cum alio Bedallo sibi a Beneficio dato in eadem inducta hereditate poterit licite dominari equos, pecora et pecudes tantummodo recipiendo pro culpis et censibus expensis suis et impensis, et horum sic receptorum medietas Beneficiariis debet, et alia medietas ad ipsum actorem pertinebit. et sic juxta antiquam consuetudinem, post duas septimanas semper poterat fieri dominantio eadem. Nunc autem sit tantum per duas vices in anno, Bedallis tamen mutatis. quo anno lapso eidem, actori, vel eo non extante, suis heredibus hereditas praedicta per Beneficiarium, videlicet Vicecamerarium cum Bedallo, eadem hereditas hereditarie taxari debet, et Beneficiarii tantummodo pro ipsis X marcis unam marcam tantum annui census Post eandemque taxationem ipse actor vel sui heredes cum camerario adhuc semel debebit ut praedictum est, dominari. post vero de ipsa hereditate idem actor et Beneficiarii disponent, tanquam de propria, prout eis videbitur expedire.

Item de pecunia culparum domino meo sextus denarius debet cedi, et pro aliis omnibus Benefi-

ciariis quinque partes debent remanere, et de quinta parte hujus portionis tunc semper debent cedi Gymramo II gr. et Alberto tertius gr. et iterum de eadem portione sive compotu Gymramo III gr. et Alberto quartus gr. et sic semper usque ad finem pecuniae praedictae culparum.

Item dominum meum de inpositionibus semper tangit tertius denarius, sit multum vel parum, sed ante omnia de qualibet marca tenetur loth. excipi pro Gymramo.

Item de pecunia memoriali de marca qualibet Judici terrae VI lothones et domino meo V lothones, sed aliis postea Beneficiariis uni cuique per unum tantum lotonem.

Item de visione tabularum majorum, sive quod aliquid de tabulis eisdem deletur, quot sunt in numero personae partitae semper domino meo soli unam marcam denar. et notario minori III gr. de qualibet persona praedictorum.

Notandum tunc, quod testes qui jam eliguntur et cum nisi intraverint capellam, qui intrat debet dare III gr. de quibus debet cedi unus gr. sacerdoti capellae et secundus gr. Vicejudici et tertius gr. Vicenotario.

Item de inductionibus, quando aliquis ex Beneficiariis, videlicet Camerarius vel Notarius vel eorum vices gerentes aliquem inducunt super hereditatem, in qua jus aliquod obtinet, si in uno districtu, tunc una sexagena debet pro eo ipsis dari, et Camerario specialiter jus suum. sed si plures sunt districtus sive provinciae, tunc de quolibet districtu sem-

per per unam sexagenam gr. si vero minores Beneficiarii aliquem inducunt sicut Gymramus Albertus et Ulricus ex parte praedictorum Beneficiariorum, tunc hi debent mediam partem pro se reservare, videlicet, qui inducit, et aliam partem mediam pro Beneficiariis, videlicet Vicecamerario, Vicejudice et Vicenotario ipsis dare, quia quasi ista de potentia vel jure ipsorum fecerunt et de parte eadem semper tenetur cedi Vicenotario III denar.

Item notandum, quod quando aliquis obtinet pro vadio aliquid, quantum obtinuerit, semper totidem debet amittere ad Beneficiarium praedictum, sed postea ista perditio soli Alberto ex parte Beneficiarii debet cedi.

Sed pro alio quando aliquis obtinet hoc debet quicumque fuerit, tantumdem pro Beneficiariis nisi excepto solummodo pro debitis, quia pro debito, si est de hoc pertinet ad Beneficiarios quinque fertones gr.

UWAGI

PRZEZ

Dra MACIEJOWSKIEGO.

Prawodawstwa słowiańskich ludów, wszystkie razem wzięte, składają jednę całość, i objaśniają się wzajemnie, a szczególniéj też te, które do jednego należą rzędu. Bliżéj się przypatrzywszy ich pomnikom łatwo dostrzedz, że się wszystkie na dwa dzielą rzędy, na pomniki prawodawstwa Słowian przedkarpackich i zakarpackich. Uważając je w ogóle, znajdujemy w prawach obudwu tych rzędów charakter jeden, ale w szczególe mają one coś osobliwego i sobie właściwego. Dotąd są nam znajome trzy pomniki prawodawstw słowiańskich, w narodowym pisanych języku, a pochodzących z XI, XII, XIII i XIV wieku. Z tych pomnik drugiego rzędu, rzuca wielkie światło na dwa piérwsze, i usprawiedliwia nasze zdanie o jedności całéj słowiańszczyzny we względzie prawodawczym. Wszakże, lubo na pozór inaczéj się zdaje, pomniki ruskiego i czeskiego prawodawstwa jeszcze w bliższych są do siebie stosunkach, mając wiele podobieństwa do praw Słowian nad-

elbiańskich, o ile w téj mierze dostrzedz można prawdy w gmatwaninie prawodawstw słowiańskich, od tylu wieków grubą pomroką nocy pokrytych. Ciemność tę usunąć, a w jéj miejsce światło prawdy rozniecić, usiłowałem w dziele mojém o historyi prawodawstw słowiańskich, mianowicie też w drugiém jego wydaniu, które nie długo drukiem ogłoszę w sześciu tomach. Jest to mały początek wielkiego dzieła, które z czasem wykończą uczeńsi odemnie prawnicy; co im snadniéj przyjdzie, mającym teraz przez szanownego wydawcę tych tu pomników, ułatwione sobie do tego środki. Pracę swoję zaczną oni bezwątpienia od poprawy tłómaczeń, jako niedokładnych: robili je bowiem ludzie, z powołania prawnikami nie będący. Następnie zgłębią dzieje tych pomników, i wykażą dokładnie, w jakim czasie powstały prawa w nich objęte; co jest tém potrzebniejszą rzeczą, gdy się pokazuje, że to są powiększéj części zwyczajowe prawa, z różnych pochodzące wieków, w jednę zbierane całość w różnych czasach. Na koniec wykażą podobieństwo do siebie tych praw, i uzupełnią przez to rzuconą przezemnie myśl o podziale prawodawstw słowiańskich, tudzież o ich charakterze w ogóle i szczególe.

Proszony o to będąc przez szanownego wydawcę tych pomników, zrobię w téj mierze kilka uwag, zwłaszcza gdy dla lepszego rzeczy zrozumienia, koniecznie potrzeba nieco nadmienić o tém.

I. PRAWDA RUSKA.

Zapatrując się na prawa u Słowian zakarpackich istniejące o gminach, i nakazujące im przestrzegać w obrębie swoim bezpieczeństwa publicznego; porównywając je z takiemiż prawami u Czechów, Polaków, i u Słowian nad-elbiańskich istniejącemi; wypadnie ten wniosek: że przepisy o wirze w Ruskiéj Prawdzie objęte, nie są czysto słowiańskie, lecz z giermańskiemi pomieszane. U Słowian bowiem nie zbrodniarza, lecz gminy karzano, i jéj, a nie jemu za głowę płacić nakazywano. Wszakże inaczéj było u Giermanów. Obadwa te przepisy pomięszano w Ruskiéj prawdzie, stanowiąc o wirze i o dzikiéj wirze, i dziwnym sposobem połączono z niemi czeski zmatek (griwna kun smetnaja otroku, § 10 Pr. R.). Głowszczyzna wielką grająca rolę w ruskiém prawie, żywcem jest wzięta z giermańskiego prawodawstwa. Znaczenie ogieńszczanina, smerda, zakupa, chłopa obelnego, chłopa i czeladzina, tylko z praw Słowian przed-karpackich wyrozumiéć można. Rob w samém li ruskiem prawie jest wzmiankowany. Swod jedynie w serbskiém i ruskiém prawodawstwie wymieniono. Prawa o spadkach, są powiększéj części takie, jak u wszystkich Słowian: ale prawo zostawienia najlepszéj części dziedzictwa dla najmłodszego syna, przypomina przepis takiż istniejący u Słowian nad-elbiańskich i u Czechów. Reszta praw ruskich jest mieszaniną miejscowych

przepisów, tudzież są to postanowienia takie, którym podobne znajdujemy w prawach reszty słowiańszczyzny, tudzież w prawodawstwie germańskich ludów. W szczegółach wyraziłem się o tém w dziele mojém, gdzie po objaśnienie w téj mierze czytelnika odsyłam. Z poczynionych tamże uwag, wypada ten wniosek, że tłómaczenie Ruskiéj Prawdy niemieckie, potrzeba jest nie w jednem sprostować. Mniemam, że wspomniony w §. 9 Tijun ratajski jest objaśnieniem tamże wyżéj przytoczonych wyrazów w' selskom Tiunje w' knjazi; a więc tłómaczenie *bei einem (Fürsten Schuldheiss) über die Krieger* jest fałszywe. Również poprawie ulega tłómaczenie wspomnionéj w § 59. R. Pr. otaricju, którą wyrazem *eine Misshandlung* oddano, gdy ona przecież, jak to dobrze P. Rakowiecki wytłómaczył, ordynaryą, czyli zboże i wszelką inną żywność na utrzymanie służebnika dawaną oznacza, (*das Deputat für den Knecht*, jak się obecnie wyrażają na Szląsku mieszkający Niemcy). Wymieniony w § 53 Pr. R. dieckyj, nie jest *der Geheimschreiber*, lecz raczéj niższego stopnia sądowy urzędnik, podobny do czeskiego i polskiego Komornika. Na co wskazują i techniczne wyrazy u tłómaczy polskich statutu Wiślickiego, dzieckować, dzieckowanie, stosujące się do urzędnika tegoż rzędu. W § 44 mjech oddano przez *Pelzwerk*, ale fałszywie. Nie futro bowiem lecz wór należy pod tym wyrazem rozumiéć, czyli skórzany worek, który służył Pisarzowi do cho-

wania potrzebnych mu w czasie urzędowania rzeczy, gdy jeździł po kraju z polecenia Rządu.

Zwróćmy uwagę na

II. ZAKONNIK SR'BSKYJ,

i poprawmy usterki, których się P. Szaffarzyk nie mógł ustrzedz w tłómaczeniu tegoż pomnika, nie będąc z powołania prawnikiem.

§. 32. mówiący o otrokach, mylnie wytłómaczył P. Szaffarzyk, wahając się z oznaczeniem nazwy właściwéj tego rodzaju ludziom, tudzież z określeniem praw jakie im służyły. Zebrawszy w jedno co o gminie mówią tu i owdzie serbskie prawa, zrobiłem ten wniosek, że niewolników w takiém jak na Rusi i u innych Słowian znaczeniu nie znali Serbowie. U nich byli tylko poddani, a ci od niewolników różnili się wielce.

§. 85. rozbiera to pytanie: odkąd należy poszukiwać ubytku z rzeczy? I odpowiada na to, że strat należy dochodzić, od czasu nabycia własności na rzeczy, chociażby się jéj jeszcze nie objęło w posiadanie. Jeżeli majątek jaki spadł na Cara, wszelki ubytek majątku tego niemógł być poszukiwany, skoro ubytek tenże nastąpił przed objęciem rzeczy przez skarb carski: to jest przypuściwszy że dzierżąca ów majątek osoba uroniła coś z niego nieprawnie, pozwalając uszczuplać jego granice, nadwerężając prawa jego przez obojętność na to, że się ktoś obcy do nich wdzierał, służebność na nich wykonywając, poddanych carskich do siebie przyjmując it. p. (szto jest czlowiek, ili ina prawda). Jeżeli

Car objął własność będącą przedtem w ręku prywatnego, nie omieszkał zapewne dawnych poszukiwać granic, które sąsiedzi uszczuplili. Następował więc nowy rozmiar gruntów, w skutek czego pokazać się mógł nadmiar niesłusznie sobie niegdyś przez sąsiadów przywłaszczonego gruntu a jeszcze nie przedawnionego. Z tego powodu toczyła się naturalnie graniczna sprawa, a dopókąd się nie ukończyła ów nadmiar gruntu niczyj nie był, ani Cara ani sąsiedzkiego miasta (reksze kade je bila razmerica, a nebila zemlja carewii i gradowe). Wszakże mimo to nienależało sobie nic przywłaszczać z gruntu tego, będącego dotąd niczyją własnością: byłbowiem grunt ten pod sekwestracyą, jak dziś mówimy. W przypadku przysądzenia tego gruntu Carowi, mógł tenże poszukiwać ubytków wszelkich, nastąpionych od czasu sekwestracyi: bo Cara uważano teraz za właściciela gruntu już od czasu rozgraniczenia nowego, chociaż jeszcze nie był w posiadaniu własności. Ale ubytków mających miejsce przed rozgraniczeniem, niebyło wolno dochodzić.

§. 108. (przy końcu) zdał się być niepodobny do zrozumienia tłómaczowi. Ja sądzę, że w nim nic trudnego nie masz: bo uważam, że § ten mówiąc o stosunkach czynszowników z właścicielem, na którego oni zostają gruncie, li tylko to rozbiera pytanie: czy wolno jest właścicielowi na odbieżanym przez czynszownika gruncie, osadzić innego rolnika, bez względu na to, że czynszownik piérwszy opłacił czynsz całoroczny, a więc mógł sobie z gruntem, niby własność jego na rok jeden składającym

postąpić podług upodobania. Ponieważ gmina odpowiadała za bezpieczeństwo publiczne, i większa była rękojmia tegoż bezpieczeństwa, jeżeli więcej było ludzi w gminie którzyby tego pilnowali; przeto postanowiło prawo, że ma być wolno odbieżany grunt obsadzić na nowo, z przyczyny że właścicielowi gruntu wiele na tém zależy, ażeby rola jego nie była pustą (akoli nebude rabotnika onomu gospodaru çie bude selo, da jest woljan uzeti onaj winograd).

§. 122. obszernie rozebrany jest w ustępie o wielożeństwie u Słowian, umieszczony przy rozprawie o piérwotnych dziejach chrześciańskiego kościoła (składa ta rozprawa VI tom dzieła mojego o historyi prawodawstw słowiańskich); gdzie wykazałem że odwiecznie łatwe były rozwody u Słowian, i że świecka władza trudniła się dawaniem ślubów małżeńskich. Z tego powodu wyrazy prawa ni da se kto ot niħ ni muzi ni ženi wytłómaczyć należało *noch soll jemand vor ihnen* (przed Sędziami śluby dającemi) *heirathen.*

§. 124. (w środku) ili ga ukrade, mówi o podróżnym okradzionym przez łotrów, któremu za to miejscowa władza wynagrodzić powinna była. Dla tego wyrazy tłómacza *Wenn er ihn stiehlt*, poprawione bydź powinny na, *wenn er ihn bestiehlt*. W opowiadaniu przechodzi prawodawca z liczby mnogiéj do liczby pojedyńczéj, skąd powstała ciemność w wyrażeniu, a stąd niezrozumiałość w prawie.

§. 149. podobnież ciemno się wyraża, ale wyrazów prawa jest to znaczenie: po wyprowadzeniu

swodu i udowodnieniu nie słusznie przywłaszczonych sobie własności, przywłaszczyciel siedmkroć tyleż obowiązany jest właścicielowi wrócić, ile była rzecz przywłaszczona wartą (da plati wsako samo sedmo).

§. 40. mówi o karze za niestawienie się na terminie w sądzie. Uchybiający musiał za karę dać sześć wołów.

III. PRAWA CZESKIE.

Wpatrzywszy się dokładnie w pomniki praw czeskich, możemy z nich samych wyrozumić w którym powstały czasie; tudzież z jakiego one wieku pochodzące prawa w sobie mieszczą. Przejdę je chronologicznie, podług czasu w którym powstały.

I. PRAWA ZEME CZESKE.

Na końcu pomnika tego zrobiona zmianka, że prawa te posiadał Ordynat Rozenberski (stary pan z Rozenberga), rzuca niejakie światło na jego dzieje. Przemożny dom czeski Witków, przezwał się w XIII wieku Rozenbergami, (J. S. Bandtkie, dzieje narodu polskiego, Wrocław, 1835 wydanie trzecie, tom I, str. 294, 295), skąd wniosek, że prawa rzeczone, dopiéro po téj zmianie nazwiska, czyli w XIII wieku spisane zostały. W spisie urzędników czeskich, który P. Palacky sporządził i wydał w Pradze 1832, znajdujemy dopiéro w XIII wieku panów czeskich najwyższe sprawujących urzędy, a noszących imie Rozenbergów. Z pytań prawnych, które Oldrzych

z Rozenberga zrobił sądowi ziemskiemu w Czechach, r. 1447. (P. Palacky, w Czasopisie muzeum czeskiego, IX, str. 432 446), widać, że przemożnego domu tego członkowie lubili dopytywać się o dawne krajowe prawa; skąd wnoszę, że dla zachowania ich w pamięci, kazał zwyczajowe czeskie prawa spisać jeden z Rozenbergów dla własnéj wygody, które tym sposobem doszły do naszych czasów. Wiadomo jest że dopiéro w r. 1500, za panowania Władysława Jagielończyka, Czesi piérwszy kodex prawa pisanego uzyskali, rządząc się aż dotąd pojedynczemi ustawami, chowanemi w archiwum koronném, a najwięcéj zwyczajowém prawem.

Lubo nam to wiadomem nie jest, który z Rozenbergów i w którym wieku był w posiadaniu rękopisu praw będących w mowie, przecież pilnie się w nie wpatrzywszy możemy twierdzić z pewnością, że one obejmują przepisy prawne, w XII już wieku u Czechów i innych Słowian istniejące. Dorozumiewałem się tego dawniéj (z historyą prawodawstw słowiańskich, wydanie piérwsze, tom II, str. 313), dziś mam o tém zupełne przekonanie. Zanim w téj mierze przytoczę dowody, zwracam uwagę czytelnika na to, że szczególniéj ten pomnik mieści w sobie różne różnych wieków prawa, słowiańskiego i cudzoziemskiego pochodzenia. Do tych ja liczę cały zewnętrzny układ postępowania sądowego, który lubo w szczegółach zgadza się z takiemże postępowaniem w prawodawstwach innych Słowian objętém, w ogóle przecież tchnie duchem wykrętnéj i subtelnéj ówczesnéj praktyki wło-

skiéj. Wiadomo jest że z Włochami częste mieli stosunki Czesi, że za Przemysława II, graniczyli z nimi, władnąc aż do adryatyckiego morza, że na dworze Królów Czeskich włoscy przesiadywali prawnicy, i że dla Czechów układali oni kodexa praw które naród odrzucał na sejmie. To wszystko mimowolnie wpływało na czeskie ziemskie prawo, które przez to wybiegami i wykwintnością nad prawodawstwami reszty słowiańszczyzny celowało. Pominąwszy sądy boże, któremi jest przepełnione czeskie prawo, tak, że w porównaniu z tém, co w téj mierze inne słowiańskie przyjęły prawodawstwa, zaledwie małe ślady ordaliów przebijają się w ruskiém, węgierskiém i serbskiém prawie; i to mówię pominąwszy, zastanawia w czeskiém prawie tak zwany ohrzęb, znaczący toż samo co zakład sądowy, zwany w niemieckiem prawodastwie *die Wette*. Żaden słowiański naród nie miał zakładu podobnego do czeskiego ohrzebu. U jednych tylko Litwinów, (nie słowiańskiego narodu), przebija się późniéj coś podobnego czyli tak zwane stawienie czapki do dowodu (akt urzędowy z r. 1555 przywiedziony w 10 numerze nowego poczetu wizerunków i roztrząsań naukowych, w Wilnie 1836 str. 128 i następn.). Andrzéj z Duby, o którym wnet będzie, powiada (w § 15), że za jego czasów ustał już ohrzeb; co stawia dowód na to, że wcześniejsze od niego muszą być te prawa, które o praktycznem użyciu ohrzebu mówią. Wnoszę przeto, że przepisy o ohrzebie w tym pomniku objęte do XIII lub najdaléj do

pierwszéj połowy XIV wieku policzyć należy. Wszakże są w niém dawniejsze jeszcze przepisy, a do tych ja liczę tak zwane postanowienia *starego prawa*, jak się pomnik nasz na wielu miejscach, a mianowicie w §§ 133, 135, 176 wyraża, czyniąc tę uwagę, że one już wyszły z użytku. Na końcu są dwa tytuły, o wspólnych gruntach (o obci), i o tak zwaném kobylem polu. Już Wacerad (z XII wieku, w zbjrka neydáwnêgszjch slowniku, wydana od Waclawa Hanky, w Pradze 1833 pod wyrazem *rempublicam)*, zna wyraz obec (pisze obecc); a urzędowy akt czeski z r. 1143 (codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, studio et opera A. Boczek, Olomucii 1836. I str. 219) wskazuje na kobyle pole, również jak i akt zakładniczy biskupstwa Lutomierzyckiego, którego kopia z początku XIII wieku do nas doszła (P. Palacky, w Czasopisie muzeum czeskiego, X. str. 327, 345) wyraźnie mówi o kobylem poln *(jumenta cum pascuis)*. Na koniec w akcie urzędowym z r. 1281 u Dobnera do Hajka VI. str. 386) po czesku nawet stoi napisano kobile pole. Jest to oczywisty dowód, że przepisy o kobylem polu, znane i prawodawstwom innych Słowian, istniały już w XII wieku u Czechów, i że pomnik w mowie będący mieści w sobie prawa z owego pochodzące czasu.

2. RZAD ZEME CZESKIE.

Pomnik któryśmy opisali zajmuje się wyłącznie prawém cywilném, karnego o tyle dotykając, o ile

takowe z cywilném zostaje we związku. Z pomnikiem drugim, który teraz opiszemy, rzecz ma się odwrotnie. Spisanym tylko został (może tylko w części jednéj, druga część mogła być spisana dawniéj) w drugiéj połowie XIV wieku, i objął prawa w piérwszéj połowie XIV wieku obowięzujące, a wywodzące swój początek z czasów dawniejszych. Na dowód tego, dosyć jest przywieść w §§ 56, 57, 58 o ohrzebie objęte przepisy, tudzież § 90. Powiedziano bowiem w § 90 o zapozywaniu Arcybiskupa do sądu, a wiadomo jest, że dopiéro w r. 1344 Arcybiskupstwo praskie nastało. Pierwszym Arcybiskupem był Arnost z Pardubic, zmarły r. 1564, który się wielce przyczynił do zniesienia w Czechach sądów bożych. Lubo pewną jest rzeczą, że mimo zakazu używania ich, przecież Czesi w końcu jeszcze XIV wieku, ba nawet w XV wieku używali za dowód sądów bożych; jednakże temu zaprzeczyć się nie da, że w takiéj rozciągłości jak nam je pomnik nasz opisuje, nie mogły być ordalia używane w drugiéj połowie XIV wieku. Dla tego, mimo wyraźnego świadectwa samegoż tego pomnika, że część jego spisaną została po śmierci Karola IV śmiem twierdzić, że prawo, które on objął z piérwszéj połowie XIV wieku pochodzi, kiedy jeszcze o ustanowieniu sądów bożych, czyli raczéj o ich zupełném praktyczném użyciu, mówi (§§ 53, 68), tudzież gdy o Arcybiskupie wspomina. Bo wiadomo jest, że właśnie w piérwszéj połowie XIV

wieku godność ta w hierarchii kościoła czeskiego nastała.

Jest dowód na to, że pomnik nasz przynajmniéj w części, po śmierci Karola IV, (która r. 1378 nastąpiła), powstał. Albowiem w § 23 mowa jest o nieboszczyku Cesarzu, który zniosł zmatek w gardłowych sprawach. Gdy i następcy Karola IV będąc czeskimi Królami, Cesarzów także niemieckich sprawowali godność: wnieśćby można, że przez nieboszczyka Cesarza nie ma się Karol IV lecz kto inny z jego następców rozumieć. Wszakże kronikarze ówcześni (scriptores rerum bohemicarum, ed. Dobrowsky, tom II str. 398), tudzież Andrzéj z Duby (w tytule 1.) wyraźnie mówią o tém, że właśnie Karol IV, a nie inny Cesarz zrobił ową zmianę w postępowaniu sądów czeskich karnych. Pomnik nasz, mieszcząc w sobie nakoniec takie prawo, które już za czasów Andrzeja z Duby wyszło zużycia, dowodzi przez to, że jest od owego prawnika wcześniejszy. Albowiem Andrzéj z Duby (w tytule 10) powiada, że za jego czasów już nie był ojciec mocen ściąć własną ręką mordziciela swéj córki, co mu się aż dotąd z odwiecznie u Czechów obowiązującego prawa godziło. To wszystko na uwagę wziąwszy, możemy nie wątpliwie ten wyprowadzić wniosek, że pomnik drugi mieści w sobie prawa czeskie z XIII i z piérwszéj połowy XIV wieku pochodzące, i że nakoniec zamyka niektóre przepisy z drugiéj połowy wieku XIV.

3. WYKŁAD NA PRAWO ZEMSKÉ.

Pomnik ten umieściłem w trzecim rzędzie, z powodu, że on zawiera objaśnienie praw czeskich, a więc może być uważany za wykład dwu pierwszych pomników. Różni się tém szczególniéj od tamtych, że nietylko samo prawo przytacza w treści, ale nadto obszernie się nad niém zastanawia, a nawet, o ile to było w mocy układacza, historycznie tłómaczy je. Ułożył to pismo, jak się z jego przedmowy przekonywamy, Ordynat z Duby, czyli jak się sam nazywał, Andrzéj starszy z Duby, Najwyższy Sędzia w królestwie czeskiém. Żył on, podług wyżéj przytoczonego spisu urzędników czeskich, który P. Palacky sporządził, od r. 1343 do roku 1395, urzędując pod Karolem IV i synem jego Wacławem IV. Dzieło swoje pisał pomiędzy rokiem 1387 — 1391. Albowiem (w tytule 49) wspomina Kaplerza Pisarza ziemskiego, a wiadomo jest z owego spisu urzędników czeskich, że Jan Kaplerz był Najwyższym Pisarzem Królestwa czeskiego w końcu XIV wieku. W tém to dziele, jak sam powiada, zebrał Andrzéj z Duby wszystko, czego się tylko o dawnych prawach czeskich dowiedział od starych panów, i czego się nauczył sam, długo zostając na urzędzie. Pisząc je, miał szczególniéj na celu, przypomnieć narodowi własne jego prawa, które swawola ludzi i nadużycie zwichnęło i zepsuło, a lekceważenie narodowych zwyczajów puściło je w niepamięć tak, że się już rzadko

kto znalazł, któryby znał prawa swoich naddziadów. Aż do tytułu 59 zawiera to pismo prawa czeskie systematycznie ułożone, odtąd aż do końca są rzeczy najwięcéj prawo-historyczne, czyli rzeczy takie, które do składu praw zasadniczych, prywatnych, kryminalnych, a nawet i politycznych, nie wchodzą ściśle. Z tych wiele, podług rozumienia Andrzeja z Duby, z pogaństwa początek swój wywodzi. Lubo przez pogaństwo istotnie on czasy niechrześciańskie rozumié, wszakże częściéj nazywa tak bezbożne i z duchem chrześciaństwa niezgodne zwyczaje, chociaż one istotnie za chrześciańskich powstały czasów. I tak krętarstwom i przebiegom prawnym, w pogaństwie naznacza początek (w tytule 17). Z pogaństwa także wywodzi początek swobód nadawanych niesłusznie miastom, klasztorom, i służebnikom królewskim, mocą których uwalniano ich od prawa ogólnego, a przyznawano szczególne prawa czyli przywileje (w tytule 1). Skąd widać żeśmy się nie pomylili, domysł nasz czyniąc o pogaństwie podług rozumienia Andrzeja z Duby. Z dzieła jego (z tytułu 10) widać na koniec, że pomimo zniesienia sądów bożych przez Karola IV, (jak o tém i w tytule 1 stoi), zawsze jednak utrzymywały się one w czeskich sądach.

Chociaż tłómaczenia łacińskie pomników prawa czeskiego są błędne, jako robione przez ludzi na prawie nie znających się, (co widać ze sposobu wyrażenia się tychże, z oddania rzeczy machinalnie. z tłómaczenia przepisów słowo w słowo często-

kroć bez sensu i znajomości znaczenia wyrazów), przecież są one ważne dla tego, że, co się szczególniéj o tłómaczeniu pomnika drugiego ma rozumiéć, tłómacze snadź nie tylko te pomniki, które teraz posiadamy, lecz i inne jeszcze mieli przed sobą, i nie tak je tłómaczyli na łacinę, jako raczéj wybierając z nich co im się stosownem zdało, robili dla własnego użytku łacińskie układy prawa czeskiego. Z tego nawet względu, więcéj jest w tłómaczeniu niż w oryginale czeskim, są w nim nawet artykuły takie, których tym nie dostaje zupełnie.

SKAZÓWKA

RZECZY I WYRAZÓW.

A.

Anatema S. 5. klątwa.
Arbanasin S. 57, 62, Albańczyk, Arnauta.
asponie Ç w. 92 przynajmniéj.
ať, Ç. p. 85 niech. cf. oť.
azimstwo S. 6. katolicyzm vid. pag. 228. [1]).

B.

Babunska rieç S. 65 zabobon.
baştina S. 25, 103 *patrimonium.*
bdiéti Ç. w. 60. czuwać, dbać.
blud S. 146 wszeteczność.
bljusti S. 125 strzedz.
bojar R. 47 ob. Maciej. t. 1.
bojarskij, bojaresk R. 1, 9.
bojarstij R. 47.
bole R. 35. więcéj.
boljarin S. 35 toż co bojar, bojarin ob. Mac. t. 1.
bort' R. 42, 65. barć, pień, (ul), w którym się pszczoły utrzymują.
brak S. 3. małżeństwo.
bratuçado R. 1. synowiec S. 31.
b'rdo S. 125 góra.
bernie Ç. w. p. 340 à berna, pobor: ob. Mac. t. 1.
bŕiésti Ç. ŕ. 68 brodzić.
bydliti Ç. p. 45 mieszkać.
bydlo Ç. p. 39 mieszkanie.

C.

Carinik S. 91 *urzędnik.*
cesta Ç. p. 2. droga.
çedo S. 69 dziecię.
çeladin R. 17 ob. Maciej. t. 1.
çernçi R. 30. zakonniczy.
çisti Ç. ŕ. 1. czytać.
çjuti S. 19. słuchać.
çrewo R. 44 wnętrzności, żołądek.

D.

Da S. niech.
daça R. 81 podarunek.

danié Ç. p. 199 datio.
dié Ç. p. 31 mówi, powie, rzeknie. — dieju Ç. p. 31, 35 l. m. mówią.
diél Ç. w. 97 dział, część.
dieliti Ç. ŕ 97 różnić.
dieo. S. 9 część.
dinar S. 89 pieniądz.
dizati S. 22 levare przyjąć.
Djeckyj R. 53, 74 urzędnik, ob. Maciej. t. 2 str. 56.
d'lg S. 4 rzecz.
dlení Ç. w. 89 *cunctatio*.
doba R. 32 ne na dobje, nie potrzeba.
dobytek Ç. ŕ 77 bydło.
dobytok R. 50 majątek.
dogje czyt doďje S. 43 dojdzie.
doliçiti Ç. p. 126. 133 *probare*, dowieść.
dotaz Ç. w. 54 inquisitio.
drewní. Ç. p. 42 drewní Ç. p. 210 dawny.
dŕiéwe Ç. p. 44. piérwéj.
druhdy Ç. w. 60 czasem.
druzina R. 47 świta.
druziti Ç. p. 250 inserere.
dsky Ç. p. Ç. w. 66 tabułae.
dusnik S. 56 — dusewnik S. 146, 147 przysięgły.

E.

Eksarh S. 28 urzędnik ob. Maciej. t. 1.
emac, emce S. 40, 83 czyt. jemac, jemce, *sponsor*.
er S. 41, ere S. 101, czyt. jer, jere, ponieważ.
eres S. 6. herezya.

G.

Geho Ç. p. 93 zam. jeho *eum*, go.
gje S. czyt. tie lub će chce: tje dati, zechce dać, da: gje S. 15 chcą będą.
glagolati S. 128 mówić.
globa S. 142, 149, 151 kara pieniężna.
globar S. 143, 151 poborca ob. Mac. t. 1.
golownik R. 3 zabojca.
golważnja R. miarka.
gorodnia R. 76 słup, pal.
gosťba R. 32 handel zagraniczny, zewnętrzny.
grede S. 22 idzie S. 62 idąc.
griď, gridin R. 1. ob. Mac. t. 1. grideń.
griwna R. »Jeżeli w 11 wieku grzywna nowogrodzka w stosunku do srebra, równała się w cenie z grzywną smoleńską w r. 1228 (10 rubli srebra), to łatwo oznaczyć możemy cenę przedmiotów w Prawdzie Ruskiéj wyrażonych. Rak. t. 1 str. 176.

Grzywna Kun rożna od srebrnéj: ob. Kuny, i hřiwna Ç. p. 117.
gusar S. 75 rozbojnik.

H.

Hace Ç. p. 253 *braccae*, gacie.
háléř Ç. p. 1 niem. Heller mały pieniądz.
háky Ç. p. 135 *digiti*, palce.
hody Ç. p. 35 uczta.
hól Ç. w. str. 339 łaska.
holomek Ç. p. 31, 47 nieżonaty.
hospoda Ç. p. 192, 197, 198 diversorium.
hřebie Ç. p. 70 hřiebi Ç. p. 140, 145 *sortes* los.
hřiwna Ç. p. 117 cf. grywna.
hlebiti Ç. w. 32, 33 żyć.
hogje S. 31. czyt. hotje chce.
horom R. 64 kościoł.
hraniti S. 15 żywić.
hrisowola S. 29, 94, 103 dyplom, Schenkbrief.
hromota Ç. p. 72 Ç. ř. 64 mutilatio.
hudoba Ç. p. 127 ubóstwo.
hudý Ç. w. 67 ubogi.

I.

I (ji t. j. go) R. 23, 56, 63, 74.
jenz Ç. p. 90 który.
igumen S. 14 z gr. przełożony klasztoru.
ihned, inhed, inhned Ç. p. 103, 260 Ç. w. 2 wnet, zaraz.
inoçim R. 51 pasierb.
istec R. 12, 24 pozywający, skarżący.
isto R. 36 kapitał.
izdaw S. 80, 159 opłata.
Izgoj R. 1 Mac. t. 1 p. 141.
izdenut S. 12 wypędzą.

J.

Jazyk R. 50 testament.

K.

Kaluger, Kalugjer S. 15 czyt. kałudier, zakonnik.
kam Ç. w. 77 dokąd.
kapa S. 25 okrycie głowy.
katun S. 114 *tugurium* chata.
kazanie Ç. p. 160 Ç. w. 24 mandatum.
kéř Ç. p. 16 koń.
kjefalie S. 124 *urzędnicy* od *κεφαλή* głowa.
kju S. 42 czyt. tju lub ću chcę — kje (će) S. 53 chce, zechce.
klepati, k'lpati R. 12, 33 skarżyć: ob. Mac. t. 2.
kleť R. 26 dom.
kletnyj R. 20 domowy.

klьd Ç. w. 92 *pax* spokojność.
klin Ç. ŕ. 11 plica, pała u sukni.
kliris S. 137 duchowieństwo.
klisie Ç. p. 256 *equa* klacz cf. Carniol. kljuse, jumentum.
kmet Ç. p. 32, 48, 61 Ç. w. 25 Senator. — kmet Ç. p. 81, 82 senatorski.
kniga carewa S. 105 list cesarski — milostna S. 60, 63 przywiléj.
Kolbiag R. 16 ob. Rakow. t. 1 p. 110.
konsel Ç. p. 19 radzca.
kormilec R. 10. piastun.
kosmik S. 28 swiecki.
kot'l S. 64, 78 kocieł.
kow R. 57 zam. kopa *Schober.*
kŕal S. 31 następca tronu.
k'rp Ç. ŕ. 88.
ktitor S. 23 fundator.
kudjelnica S. 50 kądzielnica, uboga.
kugja S. 9 kukja S. 44 dom kuki (kući) S. 47 domu.
kukla Ç. ŕ. 56 capucium, pokrycie głowy.
kula S. 97 wieża.
kuna, kuny R. pieniądze.
kupia Ç. p. 118, 220 emptio.
kuplja, handel R. 32.
kupljenica S. 108 krzaki.
kus Ç. ŕ. 89 kawałek.
kynowia S. 15 *coenobium.*
kyr S. 1 pan.

Ł.

Łoúsçina R. 29 przeszłoroczne bydlę.
łukno R. 75 kobiałka, opałka.
lan Ç. w. 57 *mansus*, łan, powierzchnia pola.
ledno Ç. p. 43 tylko.
lice R. 12 S. 67 naoczność ob. Mac. t. 2 p. 109 i 110.
lipse S. 157 zdechnie.
list Ç. w. 14 list na dluh, rewers.
lita Ç. w. 91.
liwada S. 54 łąka.
logowet S. 22. λογοθέτης *cancellarius*, sekretarz stanu.
lowisçe Ç. p. 115 venatorium.
ludin R. 3 S. 108. ob. Mac. t. 1.
lih, l. m. lisi R. 51 złylzje, można.

M.

Man Ç. p. 120 vasallus.
medecétma Ç. p. 133 teraz sedmmecítma t. j. sedm mezi desítma, siedm między dziesiątkami t. j. 27.

meroph S. 26, 51, 52, 108, 160 *agricola*, rolnik.
meropsina S. 123 chłopska rola, grunt.
metelnik R. 7 mjatelnik R. 52. ob. Mac. t. 2.
metohia S. 17 dobra klasztorne.
mito S. 14 mit S. 22, 152 largitio, przekupstwo przekup.
mitrow S. 156. — dan Dzień S. Demetryusza 7 Listop. n. s.
meh R. 44 worek.
morzenie Ç. w. 1. rzucenie.
mostnik R. 76.
mytnik R. 22 celnik.
mýto Ç. p. 11, 12, 13 solutio, meritum, płaca, nagroda cf. mito, mit.
mzda Ç. w. 27 μισθός wynagrodzenie.
nábitky Ç. ŕ. 48 zam. nábytky Ç. ŕ. 72 majątek.
nabojnaja łoď R. 69. Korbschiff, statek z wicinypleciony podług Kruga. Lecz Karamzin mowi: iż nazwisko to pochodzi od przybijanych desek do płytkiéj łodzi: łódki z nabojami dotąd zwane.
nagje S. 4 nage S. 66 czyt. nadje, znajdzie.
najmet R. 60 najemnik.
nahwalicom S. 56, 66 umyślnie.
nakład, R. 44 *Zuschuss* nakład, koszt.
nákład Ç. p. 251 pignus cf. zákład.
nalez Ç. w. 59 uchwała.
nalezeno Ç. p. 32 uchwalono.
namet S. 156 pewny rodzaj podatku czy opłaty.
namjerom S. 136 przypadkiem.
nárok Ç. p. 119, 199, 234 *incusatio* Ç. p. 213 praetextus Ç. w. 21 obwinienie.
násilé Ç. ŕ. 52 gwałt.
nastané (prawo) Ç. p. 92 zam. nestane non stans cf. stané.
nastaw R. 34 nadmiar, naddatek.
nastaw Ç. p. 199 ad tabulas.
nazieti Ç. p. 137 czyt. na zieti, de messi.
nebo, Ç. ŕ. 18 albo.
nadakterý Ç. p. 88 qualiscunque.
nehoncié Ç. w. 87.
nehogje S. 4 czyt. nehotie niezechce.
nelze Ç. p. 78 niemożna.
nemetehaa S. 148 niewłada.
neoblezu nienocują S. 153.

neroditi Ç. p. 231 niechcieć, nieraczyć.
nezmatnie Ç. p. 84 non confundens.
nezprawa Ç. w. 49 defectus instituti, perturbatio.
nikoli Ç. w. 95 żadnym sposobem.
ništi S. 139 ubogi, żebrak.
nogata R. 7, 29 gatunek monety skorzanéj. Podług Karamzina w grzywnie kun było nogat 20. ob. Rakow. t. 1 p. 167.
nowac S. 80. 103 pieniądz. u swakomu perperu po 15 nowaca: w każdéj perperze 15 nowców S. 103.
nurija S. 12. nuriħija S. 33 ἔνοδια obwod, parafija.
nuża, potrzeba.

O.

obače R. 49 wszelako, przecięż, atoli.
obec Ç. p. 199, 280, 281 Ç. ŕ. 47, 48 communitas, gmina.
obecnie Ç. w. 47 vulgo Ç. ŕ. 4 generaliter.
obez S. 131 der Hohn, позоръ.
obida R. 13 obraza.
obilé Ç. p. 264 annona zboże.
objel R. 38 ob'l R. 60 chłop. ob. Mac. t. 1 Rakow. t. 1. p. 95.
oblastié Ç. w. 72, 87.
obliçiti S. 97 100 obalić, zburzyć.
obraz S. 10. twarz.
obrjesti S. 6 znajść.
obrjetenie S. 86 znalezienie.
obrok S. 81 oznaczona ilość pieniędzy lub żywności.
obuzen Ç. p. 131 *incusatus*.
obuzstwo Ç. p. 214 calumnia cf. obez i uzdanie.
ocas Ç. ŕ. 29, 89 ogon.
odst'rk Ç. w. 52 amotio.
ognišçanin R. 68 ob. Mac. t. 1. p. 143. Rakow. t. 1. p. 91.
ognišçnyj R. 9.
ohraditi prawo Ç. ŕ. 4, 5, 32 excipere et munire jus.
ohŕeb Ç. p. 246, 247 Ç. ŕ. 58, 59 * direptio.
ohyzdnie Ç. ŕ. 62 ohydnie.
olek R. 66 ul.
opjat' R. opet S. opiet Ç. p. 17 znowu.
oprawa S. 64 usprawiedliwienie, uniewinnienie.

oprawa Ç. p. 181 melioratio.
oprawce Ç. p. 275, 276, 277, 279 disbrigator cf. zprawce.
opsowanije S. 35, 70 obelgi, *Beschimpfung*.
opustiti Ç. p. 115 spustoszyć.
oruďje R. 57 narzędzie.
osení Ç. p. 258 Ç. ŕ. 54 *seges*, *bladum*, zasiew.
osmuditi S. 109, 160 amburere, opalić.
ossutié Ç. p. 177 *redemtio* cf. ssutié.
oť R. 23. Lat. ut, Boh. ať ażeby.
otaricja R. 59 ob. Uwagi D^ra Mac. p. 480.
otázáti Ç. ŕ. 9 pytać się.
otboj Ç. p. 176 Ç. w. 88 rebellatio.
otbojnik Ç. w. 53, 88 refragator juris - otbojnici neb othonçie cf. nehonçie.
otgrjenuti R. 35 *erlöschen* umorzyć.
othádanie Ç. w. 55, 56, 57 taxatio.
othádati Ç. w. 55 Ç. ŕ. 28, 98 taxare.
otiéze Ç. ŕ. 15 zapyta się.
otń R. 79 ojcowski.
otpor i otpora Ç. w. 99, 100. oppositio, protestatio.
otpornik Ç. w. 52, pozwany.
otrok R. 7. S. 32, 51 chłopiec przed r. 12, sługa parobek.
otrownik S. 11 truciciel.
ot sad S. 93 odtąd.
otw'rci Ç. ŕ. 66 odrzucić cf. zaw'rci.
own R. 44 *Hammel*, baran.

P.

Paholik Ç. w. 96 chłopiec.
pak Ç. ŕ. 90 zaś.
pakosç R. 73 Schadenfreude, złość.
památne Ç. p. 78 Ç. ŕ. 27 pamiętne ob. Mac. t. 2.
panoşa Ç. p. 7, 25 Ç. ŕ. 81 cliens.
panowánié neb branié Ç. w. 50, 53, 54, 55, 71 zajęcie, ob. Mac. t. 2 p. 121.
parci, p'rci, koi se pre S. 128, 133 spierające się strony.
paŕez Ç. w 15 pień.
paziti S. 124 strzedz, uważać.
pedepşe S. 18 ukarze.
perewes R. 70 Gehäge, заборъ, засѣка.
perpera S. 13, 103 pieniądz.
pizmatar S. 119 z turec. mściciel.

pizmo S. 44 zemsta.
planina S. 61, 145 saltus, mons silvosus, Małoros. połonena.
plen Ç. p. 213 spolium.
pl'd R. 78 płód.
pobiezen Ç. p. 26 flagitatus: zniewolony, proszony.
podáwenie Ç. p. 75 oppressio, zgwałcenie.
podsudek Ç. p. 203. w. 15 vicejudex podsędek.
podwolení Ç. w. 44 obligatio.
pohnaný Ç. p. 20 pozwany.
póhon Ç. p. 1. pozew.
pójçeny Ç. w. 13 pożyczony.
pokłazaj R. 33 skład, towar złożony.
poklep R. 12 skarga, obgadanie, potwarz.
poklisar S. 102 poseł.
poklon S. 81 podarunek cf. pokon.
poklud Ç. p. 85 dilatio, cunctatio, quies.
pokon R. 5 zam. pokłon.
połoť R. połeć słoniny.
pomocne Ç. p. 85 adjutorium, ob. Mac. t. 2.
ponos S. 22 przykrość.
popasa S. 147 das Abweiden; spaszenie, szkoda w polach.
popluzní dwor Ç. w. 18 villa, folwark.
poprawa Ç. p. 2 jurisdictio.
poprawce Ç. p. 130 Ç. ŕ. 80 justitiarius.
porota S. 78 sąd przysięgłych.
porotci S. 121 przysięgli.
port R. 18, suknia.
poručnik Ç. p. 85 opiekun.
posadnik R. 84 urzędnik ob. Mac. t. 1.
posléze Ç. p. 105 potem.
posłuh R. 12, świadek.
poslupný Ç. p. 266 Ç. w. 18 successivus.
posłusstwo. świadectwo R. 39.
potaz Ç. w. 10 Ç. ŕ. 4 potas Ç. w. str. 340 *consilium* rada.
poterjat R. 51 stracić.
potka S. 57, 62 Treibjagd, pewny rodzaj polowania.
potok R. 5 *Verbannung* poddaństwo ob. Mac. t. 2.
potworiti S. 77 spotwarzyć.
potwornik S. 131 potwarca.
powodçie S. 109 zam. podwodçie, brwi.
pówod Ç. p. 4. actor, powód.
poziti Ç. ŕ 4. używać.
prakija S. 32, 108 posag.

prasehnati Ç. p. 170 citare.
pratiti S. 98, 127 begleiten, towarzyszyć.
prawda R. 12, 74 S. 27, 46, 85 sprawiedliwość.
prazdnik S. 1 święto.
pŕe Ç. p. 21 *lis*, sprawa, proces.
pŕiebytky Ç. p. 35 uciecha.
pŕekaz Ç. p. 230 impedimentum.
priç Ç. p. 254 pede nudo.
pŕiébuzenstwo Ç. p. 177 *affinitas*, pokrewieństwo.
priem S. 140 cf. pŕijem.
pŕiet'rz Ç. w. 1 przerwa.
pŕihlawny dobytek Ç. p. 202 capitalis pecunia, dluh Ç. w. 16.
pŕihnati Ç. p. 81 przypozwać.
pŕijem Ç. w. 15, 24, 25 *.
pŕima Ç. ŕ. 66, 67 primaria, pierwsza ranna msza.
pŕimieŕié Ç. p. 125, 231 treuga, zapewnienie.
pŕiupieti Ç. ŕ. 52 przywołać, przyzwać.
primikjurie (prjemikjurie) S. 114 primicerius, die Aeltesten.
pŕirok Ç. w. 14.
pŕirost Ç. w. 97 incrementum.
priselica (prjeselica) S. 44, 95, 123 kwaterunek.
pristaw (prjestaw) S. 43. 129 pełnomocnik.
pritçja S. 128. res quaestionis: ob. Mac. t. 2.
pŕiwuzenstwié Ç. ŕ. 70 powinowactwo: ob. pŕiebuzenstwo.
prjeçjuw S. 6 nieposłuszny.
prodaza R. 13, kara pieniężna opłacana do skarbu za zranienie lub inne występki.
prok R. 21, 56, 63 reszta.
proniar S. 52 Frohnherr, pan.
pronjarsky S. 48 adj. a pronjar.
pronjarewik (leg. pronjarewić) S. 78 Frohnherrlein, panicz.
prosop R. 34 przysypka (w procencie).
prostagma S. 30, 94, προςταγμα rozporządzenie rządowe, dipl.
proṣel Ç. p. 9 przyszedł do skutku cf. Mac. t. 2 s. v. póhon.
protor R. 23 koszta.
p'rsť R. palec — p'rst Ç. ŕ. 33 palec.
pŕṣiluṣeti Ç. ŕ. należeć.
psance Ç. p. 130 proscriptum.
purgretna diedina Ç. p. 179, 199 emphiteutica

seu juris teutonicalis haereditas.
put S. 124 droga.

R.

Rasa S. 18 suknia, habit.
ratajnij R. 9 ob. Uwagi Dra Mac. p. 480.
rať R. 55 wojsko.
razgrablenije R. 5 Beraubung, konfiskata ob. Mac. t. 2. rozgrabl.
remstwnik R. 10 rzemieślnik.
rjad R. 48 rozporządzenie 80 ugoda.
rjadowić R. 9 Gemeiner, prosty człowiek ob. Mac. t. 1. p. 143.
rjez R. 34 rez R. 56 procent.
rihtař Ç. p. 19 sędzia.
roba R. niewolnica.
rok S. 43 Ç. p. 21, 37 termin, czas.
rot R. usta, gęba.
rota R. 12 Ç. ŕ. 22, 89 przysięga.
row Ç. p. 232 sepulchrum grób.
ruho Ç. p. 215 peplum Ç. ŕ. 1, 9 vestis.
rukojemstwié Ç. p. 199 Ç. ŕ. 82 vadium.
rusiti Ç. w. 1 znieść.
řečnik Ç. w. 4, 95 Ç. ŕ. 2, 4, 5 mowca, adwokat.

S.

San S. 23 stan.
sbozie Ç. p. 278 territorium, majętność, dobra.
sde Ç. p. 26, 31 tutaj.
sebr S. 35 poddany: ob. Mac. t. 1.
sedlák Ç. ŕ. 36 rusticus, wieśniak.
sehnati Ç. p. 23, 54, 56 pozwać.
siedánié Ç. p. 128 duellum.
siedati Ç. p. 175 Ç. ŕ. 11 duellare.
skerlet S. 90 szkarłat.
skot, skotina R. 19 bydlę.
slib Ç. w. 24 obietnica.
smerd R. 10, 29 chłop: ob. Mac. t. 1 smerd i smardones.
smetnaja R. 11 zusammengelegte, złożona.
snaznie Ç. w. 33 sedulo, troskliwie, gorliwie.
snem zapowiedny Ç. p. 193, sejm zapowiedziany.
sohor Ç. ŕ. 25 falanga, drąg.
sokje S. 156 census, podatek.
soromR. 64 wstyd, hańba.
spiéše Ç. p. 94 prędzéj.
správe Ç. p. 211 jure, podług prawa, może správem.

ssuti Ç. w. 11 Ç. ŕ. 69, 70 redimere.
ssutié Ç. w. 11 redemtio, odkup.
ssel Ç. p. 8 et seq. sszedł na niczem, nieprzyszedł do skutku: ob. Mac. t. 2. s. v. póhon.
staciti Ç. w. 54 sufficere, starczyć.
stané práwo Ç. w. 40, 44, 45 Ç. ŕ. 27, 97 ob. Mac. t. 2. práwo stané.
stanjanin S. 95 gościnny.
stannici S. 140 urzędnicy.
statek Ç. p. 127 Ç. w. 3 *bonum*, majętność, dobra.
stawowanié Ç. p. 199 consistentia.
stehnie Ç. ŕ. 29 *tibiae*, uda.
stezati S. 15 budować.
stiegonosa S. 123 chorąży.
strug R. 69 barka, galera, czołno.
stupek Ç. p. 199 Ç. w. 62 cessio.
supeŕ Ç. p. 227, 230 Ç. w. 93 litigans, strona sporna.
swadba S. 3 wesele.
sweŕepie Ç. p. 72, 172 *equaricius*, ogier.
sweŕepice Ç. p. 202, 255, *equaritia*, klacz.
swita biserna S. 34 Perlengewand, suknia perłowa.
swod R. 19 S. 68 Ç. p. 30, 199 inductio.
swodnik S. 149: ob. Mac. t. 2.
s'zizajut S. 19. palą.
ṣator S. 69 namiot.
ṣteta S. 125 szkoda.
ṣtit Ç. ŕ. 22, 31. tarcza.

T.

Taban S. 132 pięta.
takogere S. 129 (czyt. takoďer) także.
tat R. S. złodziéj.
tázati Ç. p. 208 requirere.
tep'rw Ç. p. 216 dopiero
tepú Ç. p. 32 biją.
Tiun, Tivun, tiunstwo R. 80 urzędnik ob. Mac. t. 1. tyun i t. 2. tijun.
tjaza R. 12. Streitsache. proces, spór sądowy.
tkać Ç. p. 58, 96 vagabundus.
topik S. 17 miejscowy.
tranié Ç. w. 55 trwanié.
trapeza S. 118 stół. św. trapeza, ółtarz.
trawina S. 155. Grasentgelt; opłata od pastwiska.
trestan Ç. w. 83 karany.
treť R. 35 trzecia część roku, 4 miesiące.
tretjak R. 29 bydlę trzechletnie.

t'rgowac S. 89 kupiec.
truhly Ç. ŕ. 52 *cistae* skrzynie.
tucak S. 82 tłuk, włoczęga.
tuzda zemlja S. 86, 87 cudzy kraj.
tyrhy Ç. p. 14 tyrhem Ç. p. 17 na targu (rynku) publicznie.
tylesnija R. 13 Klingenrücken, tylec miecza.
tyn R. 43 płot.

U.

Ub'rman Ç. w. 84 arbiter, smírce.
úd Ç. w. 46. członek.
up Ç. ŕ. 88 krzyk.
upieti Ç. ŕ. 88 krzyczeć.
uptati sie Ç. ŕ. 61 wypytać się.
urok R. 29, 73—75 Ç. p. 122 incusatio cf. narok.
urok Ç. p. 154, 200, 235 Ç. ŕ. 61 census.
ustati Ç. p. 224 obtinere.
utieże sie Ç. ŕ. 4 naradziwszy się.
utow R. 71 kaczka.
uważanié Ç. p. 177 Ç. w. 18 *possessio*, zajęcie.
uwoda Ç. p. 140 aqua, woda.
uzdanie S. 74 cf. Boh. obuzstwo, calumnia.

W.

Waç Ç. p. 249 in aliquid.
Warjag R. 16. Wareg.
waros S. 142 miasto.
wazba Ç. ŕ. 23 więzienie.
wçela Ç. p. 172 pszczoła.
wdanié Ç. p. 199 traditio.
wdati sie Ç. p. 238 tradere se cf. wzdáwati.
wdáwanié Ç. p. 244 wdanié Ç. p. 246 traditio.
wegie S. 25 czy taj: wetie, więcéj.
weksa R. 7 wiewiorka.
welmi Ç, w. 2 bardzo.
weŕeje Ç. p. 262 *postes* wrota, drzwi.
wesda Ç. p. 9. wezda, wezdy, wsdy, Ç. p. 29 zawsze.
widok, R. 15 świadek naoczny.
wiec Ç. ŕ. 52 rzecz.
wiéc Ç. p. 98 więcéj.
wiehy Ç. p. 157 manipuli.
wiek R. 14. Verstümmelung, skaleczenie.
wieno Ç. ŕ. 73 dos, wiano, posag.
wierdunk Ç. w. str. 339, 340 moneta.
wilaet S. 97 z tur. żupa, obwod, okrąg.
wira R. głowczyzna, Wehrgeld: ob. Mac. t. 2.
Wirnik R. 5, ob. Mac. t. 2.
wirwnaja R. 3 adj. w'rw.

wirw *quod vide.*
wiza Ç. w. 98.
wjençanie S. 3 ślub.
Wlah S. 26 Wołoch, mieszkaniec Wołoszczyzny, pasterz.
władyka Ç. p. 17 Ç. ŕ. 34, 43, 44 stan pośredni między szlachcicem a mieszczaninem, niższa szlachta.
wlastitel S. 1 zam. wlastelin.
wlastelin S. 29, 31, obywatel, właściciel dóbr, szlachcic.
wl'howstwo S. 19 czary.
woda Ç. p. 150 — 155 cf. uwoda Ç. ŕ. 68.
wóle Ç. w. 57 spatium.
wolenec ŕiésky Ç. w. 59 elector imperii, elektor rzeszy.
wologa R. 75. *Trank*, picie.
wrazda R. 59, 122 złość, nienawiść S. 19 Strafgeld Ç. ŕ. 41 occisio.
wrazedlnik Ç. ŕ. 46 zabojca, mściciel.
w'rsi S. 141 Städte, miasta.
w'rw R. 3, 4. Wehrbezirk, gmina: ob. Mac. t. 2 wierw.
w túpil Ç. p. 116 zam. wstúpil, ingressum esse.
wyboj Ç. p. 69, 72, 158, 200 excussio domus, odbicie domu cf. wybity dom Ç. ŕ. 52.
wyniezd Ç. p. 199 exitus.
wyprawiti Ç. p. 217 exsolvere.
wyrúciti Ç. p. 136 redimere Ç. p. 250, 251 exsolvere.
wystiehowati Ç. ŕ. 98 wyprowadzać.
wyswiedçowáni Ç. p. 97 testificatio.
wywoliti Ç. ŕ. 4 wybrać.
wzdáwati Ç. ŕ. 57, 58 dare sive tradere.
wzebranie Ç. p. 154, 200 Ç. ŕ. 61 sublatio, subtractio.
wzniti Ç. ŕ. 59 brzmieć.
wztazati Ç. p. 44 zapytywać się.
wztieziti Ç. p. 211. zapytać się.
wzwod Ç. ŕ. 60 cf. zwod.

Z.

Zádawa Ç. w. 68 afflictio.
zadnica R. 46, 77 successio, spadek.
zahowaly Ç. w. 13 probus, poczciwy.
základ Ç. p. 119, 251 pignus, zastaw.
zakup R. 38. Erkaufter służący, sługa: ob. Mac. t. 1.
zapa R. 74 podejrzenie, pogłoska.

zapinati R. 56 przeszkadzać, być na zawadzie.
zapowied Ç. ŕ. 94 zakaz.
zarukowati Ç. p. 252 vadimonium dare.
zastáwiti Ç. w. 65 zawiesić w urzędowaniu.
zawitié Ç. ŕ. 77.
zaw'rci Ç. ŕ. 73 odrzucić cf. otw'rci.
zawyrzení Ç. p. 199 rejectio, odrzucenie.
zbozi Ç. p. 17, 18 cf. sbozié.
zdieti Ç. p. 15 Ç. w. 66 zrobić.
zemienin Ç. p. 119 nobilis, szlachcic.
zewny Ç. ŕ. 48 zewnętrzny.
zhubce Ç. w. 85 trucidator.
zidanie S. 97 murowanie, budowanie.
zjetié Ç. p. 155 arrestatio.
zmatek Ç. w. 1, 21, 39, 41, 43, Ç. ŕ. 34, 49, 54, 81 cf. zmiesti.
zmiesti Ç. p. 76 zmatú Ç. p. 190 zmatl. Ç. ŕ. 22, 34, 63 juraudo non processit.
zpráwce Ç. p. 121, 199 disbrigator.
zpřiemi Ç. ŕ. 23 in favorem.
zrada Ç. p. 73, 163 proditio, zdrada.
ztracenec Ç. ŕ. 47 nieprzyjaciel, zbieg.
zwesti Ç. p. 99 inducere.
zwod Ç. p. 51 Ç. w. 46, 49 inductio.
zwoliti Ç. ŕ. 67 wybrać.
zalář Ç. ŕ. 23 więzienie.
zaloba Ç. p. 134 skarga.
zaluju Ç. p. 32, 94 skarżę.
zdati R. czekać.
zelezo R. 12, 74 S. 118 Ç. p. 71, 156, 157 Ç. ŕ. 53 próba żelazem rozpalonem.
zir S. 145 żołądź.
zitié Ç. p. 73, 159, 233 messis, żęcie.
zupa S. 45 *Gau*, część kraju, obwod, powiat ob. Mac. t. 1.

SPIS RZECZY.

Strona.

I a. Prawda Ruska głoskami Ruskiemi . . 2
I b. Taż sama głoskami Łacińsko-Słowiańsk. 3
Waryanty Rękopisów po rossyjsku 44
Toż samo po polsku 45
I c. Prawda Ruska po niemiecku 59
Uwagi do Niemieckiego przekładu 84
II a. Zakonnik Serbski Ruskiemi głoskami . 92
II b. Toż samo Łacińsko-Słowiań. głoskami . 93
Waryanty Rękopisu po rossyjsku z 1390 roku 162
Toż samo po polsku 163
II c. Zakonnik Serbski po niemiecku . . . 171
Uwagi do Niemieckiego przekładu 212
III a. Prawo ziemi Czeskiéj 227
III b. Toż samo po łacinie 279
IV. Andrzeja z Duby Wykładu na prawo ziemskie Dedykacya 336
Andrzeja z Duby Wykład na Prawo ziemi Czeskiéj 345
V a. Postępowanie Sądowe w Ziemi Czeskiéj (Rzad) 388
V b. Toż samo po łacinie 426
Uwagi D-a Maciejowskiego nad Najdawniejszemi Pomnikami Prawodawstwa Słowiańskiego 477
Skazówka rzeczy i wyrazów 493

PRENUMEROWALI NA TO DZIEŁO:

	exempl.
Albrycht August	1
Bagieński Stanisław	1
Bandtke Jan Winc., Pisarz Akt. Król.	1
Bentkowski Felix, b. Dziekan Uniw.	1
Bernhardt Adolf Dr Med.	1
B. J.	1
Biblioteka Trybunału Gub. August. w Łomży	1
Biblioteka Zamojskich w Warszawie	1
Borakowski Jan Kanty Radca Stanu Członek Kom. Rząd. Sprawiedl.	1
Brożyna Felix, Naucz.	1
Charchowski Józef, Podsęd. Łomżyński	1
Czelakowský Frant. Ladislaw w Pradze	1
Czernicki Jan Podsędek Wol. Miasta Krak.	1
Długołęcki Stanisław	1
Drac Edward	1
Drzewiecki Emilijan	1
Filipecki Felix	1
Hanka Wacław Bibl. Nar. Muz. w Pradze	1
Heilmann August Sędzia Appellacyjny.	1
Hochmann	1
Horodyski	1
Jakowicki Wiktor Ucz. Gymn. na Lesznie	1
Jungmann Józef Dyrektor Gymn. w Pradze	1
Kaczenowski Michał Prof. Uniw. Moskiew.	1
Karwowski Jan Nep. Dyr. Warsz. Gym. na Lesz.	1
Kassyanowicz Szymon Rachm. Kom. Um. Dł. Kr.	1
Kautecký z Prahy	1
Kollár Jan Kazn. Słow. Ewang. w Peszcie	1

exempl.

Kopitar Bibl. C. K. Bibl. w Wiedniu 1
Kopyciński Ignacy Sędzia Tryb. Wol. Mia. Kra. 1
Kopytowski Ludw. Prof. Warsz. Gym. na Lesz. 1
Kosicki Ludw. Rekt. Szkoły Technicz. w Krak. 1
Kowalewski Prof. Uniw. Kazańskiego 1
Kozłowski Felic. Prof. G. G. Warsz. 1
Kruszyński Jan Referendarz Stanu 1
Krzeczkowski Ferd. b. U. G. Brzesko- Kuj. . 1
Krzyżanowski Adryan Filozof. Dr. 1
Kucharski Franciszek Inż. 1
Librowski Ant. Sekr. Tryb. I Instanc. W. M. Krak. 1
Ligęza Onufry Regent Gub. Augustow. w Łomży 1
Linde Samuel Bogumił Czło. Rady Wych. w Kom. Rząd. Spr. Wewn., Duch. i Ośw. Publ. . . 1
Maciejowski Wacław Dr. Prawa 1
Majewski Józef Ucz. Gym. Warsz. na Lesznie . 1
Maleski Franciszek 1
Mitkewicz Jan Radca Dworu Nacz. Urz. Poczt. Nadw. w Warsz. 1
Morawski Józef Dr. Prawa 1
Morstin Ludw. Hr. Obyw. z Krakowskiego . . 1
Muchanow Paweł Czł. Tow. Hist. i Staroż. Ros. 1
Muczkowski Ant. Adj. Arch. Głów. w Warsz . 1
Olędzki Michał Prof. Gymn. w Łomży 1
Olszewski Michał 1
Osiński Ludwik Referen. Rady Stanu 1
Owidzki Jan Aloizy Mecen. Sądu Najw. Inst. . . 1
Palacký Franc. w Pradze 1
Pankratiew Serg. Prof. Lit. Ros. w Gym. Warsz. na Lesznie 1
Pawliszczew 1
Pejzan Benedykt Dr. Med. 1
Pietrusiński Ludw. Radca Prok. Jen. 1

exempl.

Piątkowski Paweł Mecen. Sądu Najw. Inst. . . . 1
Pilz Józef Prof. Warsz. Gym. na Lesznie 1
Plewiński Władysław 1
Pogodin Michał Prof. Uniw. Moskiew. 1
Ponikowski Stanisław 1
Potocki Adolf 1
Purkynie Prof. Uniw. Wrocław. 1
Radziszewski Franc. Szef Wydz. Adm. i Kontr. w Kom. Rząd. Sprawiedl. 1
Rakowiecki Ign. Bened. Rejent 1
Rogowski Mikołaj Patron Tryb. Łomż. 1
Rutowski Karol Naucz Gymn. w Płocku . . . 1
Rydzewski Naucz. Prawa w Sejnach 1
Sadowski Józef Sekr. Heroldyi 1
Sandmann z Prahy 1
Sierociński Teodozy Prof. Lit. Polsk. i Czł. Kom. Exam. w Warsz. 1
Sławianowski Jan Ass. Tryb. Cyw. I Instancyi Gubern. Mazow. , ... 1
Smaczniński Winc. Inspektor Warsz. Gym. Gub. 1
Sniegirew Człon. Kom. Cenzur. w Moskwie . . 1
Stefanowicz Wuk w Serbii Dr. Filoz. 1
Storożenko Andrzéj Wojen. Generał-Policmejster, Generał Major Korp. Żand., Wice-Prezydent Miasta Warszawy 1
Strożecki Józef Sędz. Tryb. W. M. Krak. . . 1
Sumiński Leopold Czł. Rady Wych. w Kom. Rząd. Spraw Wewn., Duch. i Ośw. Publ. . 1
Szabrański 1
Szaffarzyk Paweł Józef w Pradze 1
Szpadkowski Józef Patr. Tryb. Łomż. 1
Sztiasny Wacław Aloizy z Prahy 1

exempl.

Szwejnic Jan Profes. Warsz. Gymn. na Lesznie Człon. Kom. Exam. 1
Trzciński Alexander Ucz. Warsz. Gym. na Lesz. 1
Walewski Władysław 1
Wasiutyński Hermogenes 1
Winařický Karol Ksiądz w Pradze 1
Wojcicki 1
Wojewódzki Tadeusz Wł. Sędz. Tryb. Cyw. I Instan. Gub. Maz. 1
Wysiekierski Wawrzyniec Sędz. Najwyż. Instan. Człon. Kommis. Rząd. Sprawiedl. 1
Zacharkiewicz Józef Pis. Sąd. Najw. Instancyi . 1
Zagajewski Hipp. Ucz. Warsz. Gym. na Lesz. . 1
Zakrzewski Fran. Szef Wydz. Admin. w Kom. Rząd. Spraw Wewn., Duch. i Ośw. Publ.. . 1
Zawadzki Józef w Wilnie 10
Zembrzuski Michał 1
Żdżarski Augustyn Prof. Gym. w Płocku . . 1
Zdzitowiecki Seweryn Prof. Gymn. Lubelskiego 1

OMYŁKI DRUKU.

Str.	5	§	4	wiersz	9	t'ako,	*czytaj* t'tako.
—	7	»	11	—	3	o ot'wiry	— a ot'wiry.
—	37	»	75	—	5	denelje	— donelje.
—	49	L.	87)	—	3	w poprzedzającym § mówi się,	*czytaj* poprzedzające wyrazy mówią.
—	165	»	27)	—	4	grodowoh	*czyt.* gradowoh.
—	223	»	90)	—	3	προιμμ	— προιμμ.
—	232	§	28	—	2	nihed	— inhed.
—	237	»	45	—	3	dcera	— dcery.
—	238	»	51	—	6	z wodem	— zwodem.
—	252	»	124	—	2	i był	— ji bił.
—	taż	»	125	—	8	diéti	— diéli.
—	253	»	127	—	8	wyprawnie	— wyprawuje
—	262	»	193	—	3	s nem zapowied ny	*czytaj* snem zapowiedny.
—	277	»	276	—	1	oprawee	*czyt.* oprawce.
—	278	»	281	—	1	nikté	— nikto.
—	348	»	5	—	4	z lata	— zlata.
—	351	»	10	—	9	deeru	— dceru.
	t a m ż e					hlowu	— hlawu.
—	354	»	16	—	2	zkleny	— z Kleny.
—	361	»	33	—	9	sato	— za to.
—	370	»	58	—	4	ostanem	— o stanem.
	tamże			—	11	napŕes	— napŕed.
—	372	§	61	—	1	tahe	— také.
—	386	»	100	—	6	a neb	— aneb.
—	397	»	27	—	3	i hned	— ihned.

2022605726